

Հովհաննես Կարսյան
1955

ՀԱՅԿԱՆ ԽՈՂ ԳԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԳԵՐԱ
ԱՐԺԵՍԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

АКАДЕМИЯ НАУК АРМЯНСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ИСКУССТВ

КОМИТАС

СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ

том третий

ХОРЫ

*Редакция
Р.А. Атаян*

„Астаспан“

Ереван

1 9 6 9

ԿՈՄԻՏԱՍ

ԵՐԿԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

Երրորդ հատոր

ԽՄԲԵՐԳԵՐ

Խմբագրություն
Ռ.Ա. Աթայանի

„Հայաստան“

Երևան

1 9 6 9

ՏՊԱԿԻՐՎՈՒՄ Է
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ՄԻՆԻՍՏՐՆԵՐԻ ՍՈՎԵՏԻ
1949 Ք. ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 26-Ի
ՈՐՈՇՄԱՆ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ

ПЕЧАТАЕТСЯ
НА ОСНОВАНИИ ПОСТАНОВЛЕНИЯ
СОВЕТА МИНИСТРОВ АРМЯНСКОЙ ССР
ОТ 26 СЕНТЯБРЯ 1949 г.

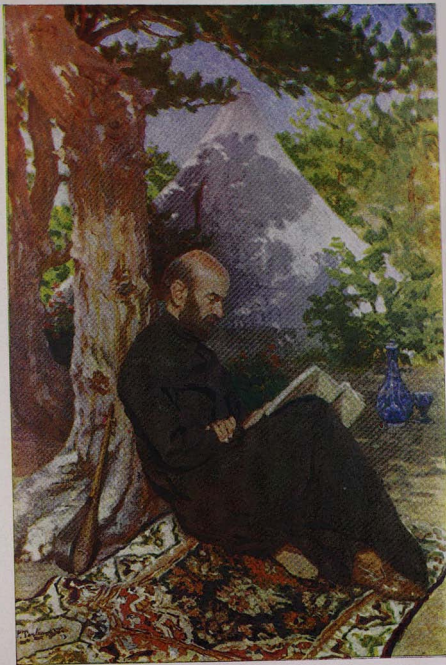
ԽՄԲԱԿԻՐՎԱԿԱՆ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ
РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

ԱՐՄԱՆ Ռ. Ա.
ԱՂԱՅԱՆ Մ. Դ.
ԳԱՍՊԱՐՅԱՆ Ս. Գ.

ԿՈՒՇՆԱՐՅԱՆ Խ. Ս.
ՄՐԱԴՅԱՆ Մ. Ն.

ԱՏԻՅԱՆ Ր. Ա.
ԱԳԱՅԱՆ Մ. Լ.
ԴԱՏՔԱՐՅԱՆ Ս. Գ.
ԿՍՄԱՐՅԱՆ Խ. Ս.
ՄՐԱԴՅԱՆ Մ. Ն.

Յորդանոսի ՄԱՐՏԻՐՈՍԱ ՍԱՐՅԱՆԻ
Հեղինակի Ռ. ԲԵԴՐՈՍՅԱՆԻ
Ներդրող՝ «Կոմիտաս», գործ Փ. ԲԵՐԼԵՄԵՅԱՆԻ
Форзац МАРТИРОСА САРЬЯНА
Оформление Р. БЕДРОСОВА
На вкладыше «Комитас» работы Ф. ТЕРЛЕМЕЗЯНА

Կոմիտասի երկերի ժողովածուի 3-րդ հատորը, նախորդ՝ 2-րդ հատորի նման ընդգրկում է կոմպոզիտորի՝ հայ գյուղական ժողովրդական ստեղծագործությունից սկսված հայտնի ունեցող խմբերգերը: Այս հատորում դրանց թիվն է 70: Դրանք վերաբերում են հեղինակի գործունեության տարբեր շրջաններին՝ վաղ էջմիածնական (1899—1903), էջմիածնում անցկացրած վերջին տարիներ (1908—1910) և Դուբի շրջան (տվյալ դեպքում 1911—1914):

Այս խմբերգերը Կոմիտասի այն ստեղծագործություններից են, որ նա, հնարավորություն չունենալով, տպագրել չի կարողացել: Մի մասը կատարել է էջմիածնում կամ Դուբում, մի մասն՝ վերաբերյալ տեղեկություններ չեն հայտնաբերվել, վերջապես՝ մի երրորդ, մասն էլ, իստատատապես երևում է ձեռագրերից՝ չի հասցրել կատարել:

Խմբերգերից 25-ը 1933—1951 թթ. Փարիզի Կոմիտասյան խնամատար հանձնաժողովը տպագրել է «Հայ ժողովրդական երաժշտություն, Նոր ջարդ»-ի VI, VII և VIII տետրերում: Այդ տպագրությունը, տակալն, քնագրերից չէ. ինչպես ասված է VI և VIII տետրերի ներածականներում, երգերը «Գուսան» երգչախմբում սովորած լինելով, հետագայում հիշողությամբ գրի է առել Կոմիտասի աշակերտ Վարդան Սարգսյանը (տե՛ս նաև այս հատորի ծանոթագրությունները, էջ 267) VI տետրի երգերը տպագրվել են նաև ռուսերեն թարգմանությամբ (Մոսկվա, 1958):

Ներկա հրատարակության համար նյութերն ընտրել ենք բացառապես քնագրերից: Տպագրվող խմբերգերը հայտնաբերվել են Հայաստանի Գրավարության և արվեստի թանգարանում 1955-ին ստացված Կոմիտասյան ձեռագրերը (նոտային տետրակներ, ծոցատետրիկներ և առանձին թերթիկներ) մանրակրկին հետազոտելու միջոցով: Զեռագրերի համեմատությունը նրանք է բերել նաև նույն խմբերգերի քաղկաթիվ տարբերակներ: Դրանցից 30 երգի մոտ 100 տարբերակները, որպես հեղինակի ստեղծագործական ուժն ուսումնասիրելու համար անհրաժեշտ և, միևնույն ժամանակ, գեղարվեստորեն ամբողջացած նյութեր, հավելված են հատորին («Տարբերակներ» բաժնում և ծանոթագրություններում):

Իրենց հերթին, Հայ ժողովրդական երաժշտության տետրերում Շմիդտիված 25 խմբերգերը քնագրերի հետ համեմատելիս պարզվեց, որ մի քանիսը փոփոխ կամ գերթե փոփոխ համընկնում են նրանց, բայց մեծ մասը այս կամ այն չափով տարբեր են քնագրերից: Դրանցից 4-ի՝ «Փեսին գովվեց» («Մեր թագվորն էր խաչ»), «Կատակ» («Էն դիպան»), «Փավուրի» և «Ինչո՞ւ Բիսպյոլը մտաք» ու «Սուսան սմրուկ» քնագրերից ունեցած տարբերությունը, թվում է, թե արդյունք է հեղինակի սեփական փոփոխությունների, որոնք կարող էին գրվածքում ջանդադրադաճվել: Այդ 4 խմբերգերի <ժե տարբերակները նույնպես բերված են հատորում, համապատասխան ծանոթագրությունների մեջ:

Այսպիսով, հատորն ընդհանուր առմամբ առատ նյութ է պարունակում, ընդ որում, բոլոր խմբերգերն իրենց տարբերակներով (բայց ծանոթագրություններում զետեղված իրարա 4 տարբերակներից), բնագիր փնտրելով տպագրվում են առաջին անգամ: Այս հատորով խոշոր չափով ավելանում է Կոմիտասի՝ մինչև այժմ հայտնի եղած, հայ գեղջուկ երաժշտությունից բխող խմբերգերի քանակը:

Հատորի պարունակությունն, անշուշտ, չափազանց կանան է, նաև բուն եղանակի տեսանկյունից: Այն պայմաններն քննարկելու և, Կոմիտասի ստեղծագործությունը ամենակարևոր բաժիններից մեկի՝ պոետական երգերի մշակումների թեմային-ժանրային շրջանակը, դրանով Կոմիտասի ստեղծագործությունն ավելի թանկորեն է քննարկում հայ գեղարվեստի կյանքին իր տարբեր արտահայտումներով:

Այս խմբերգերում կան նոր հայտնաբերված աշխատանքային, ծիսային, սոցիալական թեմայով (նաև՝ պիեզորագրության հետ կապված), բնութային նկարված և այլ երգեր: Հարանեկան երգերի միջև այժմ հայտնի շարքն ավելանում է 6 երգից բաղկացած մի շար նա, իսկ նախորդ շարը հատուրում ենթակալված է 3 երգով լրացած տեսքով: Միասին երգերից հետաքրքրական նորություն է նաև 3 խմբերգից բաղկացած Վիճակի շարը: Ընդհանրապես երգաշարերը այս հատորում աստու են՝ ներկայացված: Բացի թվածից, հատորում պետական են «Հայ գեղարվեստի երգեր և պարերգեր» ամուսնով 6 շարեր, որոնցից մի քանիսը լրիվ վիճակում Կոմիտասը դեռ կատարած չի եղել: (Հետագայում «Շարեր»-ի մեջ ավտոմատիվա՞ծ մի շարը խմբերգեր կատարվել են առանձին-առանձին կամ այնպիսի բաղադրումներով): Վերջապես, կան նաև երգեր, որոնք մինչև այժմ հայտնի էին միայն մեներգային մշակումով և այժմ ներկայանում են երգչախմբի միջոցներով հարստացված վիճակում, հաճախ մի աչ, նոր մեկ-նարանությամբ:

Տարբեր ժանրի ու թեմայի և տարբեր տիպի ու կառուցվածքի այդ երգերն իրենց մեջ խտացնում են գեղարվեստական նշանակալից պոետիզմի, դրանցում թանկորեն երևան է եկել Կոմիտասի խմբերգային գրության վարպետությունը:

Հատորն օգնում է քաղական լրիվ հասկացություն կապելու Կոմիտասի տեղի՝ ստեղծագործության տվյալ բնագավառում հանդես բերած ռճական գծերի կազմավորման ու կարգադրման ընթացքի մասին, սկզբնական շրջանից սկսած մինչև ամենավերջին տարիները: Դա ակնառու է դառնում, երբ երգերը դա առավելում են ժամանակագրական հաջորդականությամբ:

Հատորի հիմնական մասում խմբերգերը ժամանակագրական հաջորդակալությամբ դասավորելիս նկատի ենք առել նրանց վերջին, համեմատաբար ուշ գրված տարբերակները: Այդ հաջորդականությունը երևան բերելը որոշակի դժվարություն է ներկայացրել, քանի որ ոչ միայն առանձին երգերը, այլ նույնիսկ ամբողջական տետրակներն ու թերթերը, բացի մի երկու դեպքից, թվական չունեն: Ել չափենք այն, որ միևնույն տետրը հաճախ պարունակում է տարբեր ժամանակների աշխատանքներ: Օգնության են եկել կողմնակի միջոցներ՝ հնդկական համերգների գտնված հայտագրերի տվյալները, նոտաների տակ գրված (թեմայի ու լրիվ) բանաստեղծական տեքստի և նույն տեքստի գոյություն ունեցող տպագրությունների համեմատությունը, միևնույն երգի տարբերակների միմյանց հետ համեմատությունը, դրանց և ազգագրական աղբյուրների համեմատությունը (այսպես, օրինակ, հատորում պետերված խմբերգերից մի քանիսը 1913 թվականին Արարատյան դաշտի գյուղերում Կոմիտասի հիմնադրած ժողովրդական երգերի մշակումներն են) և այլն: Հասկանալի է՝ գտնված ժամանակագրական այդ կարգը կարող է բացարձակ ճշգրիտ չլինել: Սակայն, խմբերգերի՝ այդպիսի տվյալների օգնությամբ ստացված հաջորդականությանը լրիվին համապատասխանում է նրանցում երևան եկող ռճական առանձնահատկությունների կարգադրման ընթացքը:

Մասնավորապես ներդաշնակման հարցում այդ ընթացքն ընդհանուր առմամբ այս է. Էքսիմանական վաղագույն շրջանի՝ գլխավորապես խորապաշին հարմոնիայի, որը մեղեդիին սոսկ թանկություն փոխադրելով է հետապնդել (թե՛ն պարունակում է եվրոպական մաժորի, միևնույն և մաժորալիստի գունեղ ցուցադրման հետաքրքրական փորձեր, ձայներն ինքնուրույնացնելու

ձգտում) և դասական նմանակման պոլիֆոնիայի կիրառման դեռևս անհամար ձևակերպողից անցում դեպի էքզիստենսական ուշ և Պոլսի վաղ շրջանի՝ «Հայ քնար»-ի և «Հայ գեղջուկ երգեր»-ի ինքնատիպ հարմոնիան ու հավաքման հարուստ պոլիֆոնիան, նրբ երաժշտական արտահայտչության բոլոր միջոցները (ներառյալ նաև բուն մեղեդին) հավասարապես ծառայում են ստեղծարարություն, գաղափարի խորացման քաղաքականության, տրամադրության դրսևորմանը, այդտեղից էլ՝ անցում դեպի պոստական ուշ շրջանի խմբերգերի մշակման համակողմանի պարզեցումը, հարմոնիայի խիստ ընդգծված ժողովրդական-լարային բնույթով, մասնավորապես կոմիտասյան կվարտ-կվինտալեդներին և պոլիֆոնիայի տարբեր տեսակների ավելի հիմնովին կիրառումով և խմբերգերի ձևի ու կառուցվածքի թեթևացումով:

Այս վերջին շրջանում Կոմիտասն ավելի լայնորեն է կիրառել տարբեր քնույթի խմբերգերը պուգակցելու իր սկզբունքը. առաջ են եկել բազմաձևավոր երգաչափեր, շարունակ հասկապես վերջիններում ամեն մի երգի կերպարը սերմ ու ամփոփ է, «հասգամարտուն» չի քաղաքացիական, այլ միայն մի թեթև շարժիչով ցույց է տրվում՝ անմիջապես հաջորդ երգի հակադրվող կերպարին անցնելու համար, որ այդպիսով ստացվեն ոչ թե ամբողջացած «ծանրակցի» երգերի, այլ կարծես լոկ «ակնթարթաբար» հայտնվող տրամադրությունների, փրգեմն նույնիսկ միայն գույների շարաններ:

Կոմիտասի աշակերտները, «Գուսան» երգչախմբի մասնակիցները պատմում են, որ այդ պարզ, նույնիսկ պարզունակ թվացող երգերը խմբում դեկավարելիս, բանաստեղծական տեքստի խմատին հետևելով հանդերձ, երաժշտության համար Կոմիտասն օգտագործում էր առատ ու մանրամասն երանգավորում, «ջողջվելի» էր դարձնում հարմոնիկ կամ պոլիֆոնիկ հյուսվածքի ամեն մի ձայնի փոքր շարժումն իսկ և այդ միջոցներով հասնում էր խորագույն արտահայտչության, վառ պատկերավորության (կորեղ տպավորության են գործել, օրինակ, «Յար ջան, արի», «Լուսնակը բակ ա բռնել», «Սարեն կուգա», «Հովն անուշ» և այլ խմբերգեր):

Այսպիսով, Կոմիտասի՝ թեկուզև միայն գեղջուկ խմբերգերը երաժշտական-արտահայտչական բազմազան միջոցներ հայտնաբերելու և դրանք նույնքան բազմազան գործադրելու տեսակետից, վերջին հաշվով՝ գեղարվեստական-ոճական տեսակետից ներկայումս ավելի ևս հարուստ պատկեր են ներկայացնում:

Հակիրճ թվարկված, քայք մեկ կարևոր թվացող այդ մի քանի ոճական գծերի աստիճանական երևա՝ զայն ու պարզացումը, որ պայմանավորված էին կոմպոզիտորի ներքին-հոգեբանական և ջրջապատի արտաքին-առարկայական նախադրյալներով, պարզորոշ դիտվում են հատորի թե հիմնական մասում և թե «Տարբերակներում» ու «Ծանոթագրություններում», դրոնեղ նույնպես նյութերի ժամանակագրական հաջորդականությունը նկատի է առնված:

Երրորդ հատորի խմբերգերից շատերը, երբեմն զգալի փվարություններ հայտնաբերելով, վերծանել ենք մագրություններից: Տպագրելու հեռանկար չունենալով, Կոմիտասն այս մշակումները չի մաքրագրել (իսկական առումով), իր սովորության համեմատ՝ վերջնականորեն չի խմբագրել: Դրա հետևանքով որոշ խմբերգերում առկա են անավարտվածության գծեր: Ասկսծը վերաբերում է բանաստեղծական խաղին, որը հաճախ թերի է մշակված, և երաժշտական տեքստի կատարման ցուցումներին, որոնք շատ հաճախ խալառ քաղաքացիում են:

Բանաստեղծական խուռքի պակասող տները կամ տղերը մեծ մասամբ հաջողվել է գտնել «Հավար ու մի խաղ»-ում, Կոմիտասի՝ ժողովրդական երգերի պնակաան ժողովածուներում կամ պարզապես նրա՝ ցրիվ եկած թերթիկների վրա: Անործաշտության դեպքում դրանցով լրացրել ենք երաժշտական բնագրերից քաղված միակ տունը կամ կհատունը: Այդ նպատակով սակավ դեպ

քերում դիմել ենք նաև Կոմիտասի. և Մ. Աբեղյանի կազմած «Հայ ժողովրդա-կան խաղիկներին»:

Երանգանիշները, տնայի և կատարման քնույթի ցուցիչները դնելիս ելել ենք կոմիտասյան երգի գեղարվեստական էությունը ցուցաբերելում դրանց բացառիկ կարևորությունից: Հիմք ընդունելով հեղինակի՝ իր հրատարակած խմբա-երգերն ու մեներգերը, ձգտել ենք ներկա հաստորում ևս պահպանել տվյալ քնագավառի կոմիտասյան առանձնահատկությունները, որոնցից է, օրինակ, խմբերգի պոլիֆոնիան կամ նրա առանձին ձայների մեղեդիական ինքնու-րույնությունը կատարման երանգների օգնությամբ առավել ցայտուն ցուցա-դրելը: Հավելված խիշերն ու ցուցիչները ուղիղ փակագծերի մեջ չեն առնված: Այն բացառիկ դեպքերը, երբ քնագրերում կան հեղինակի դրած երանգանի-շեր, (որոնք, ասելուց, պահպանված չեն), դրանք են հիշատակված ծանոթա-գրություններում:

Քնագրերում երգերի մեծագույն մասը հայկական ձայնանիշներով հեղինա-կային ուղղումներ ունի: Դրանք այստեղ նկատի են առնված: Երբեմն պարզ, ավելի ճիշտ՝ վերջնականորեն չի նշված պարերգային որևէ շարի կապը, զըր-ված է մի քանի տեսակ հաջորդականություն տարբեր բաղկացուցիչներով: Այդպիսի դեպքում շարի կապը ըստ հնարավորին ճշգրտել ենք համերգային հայտագրի տվյալներով, միաժամանակ, ձեռագրերում եղող բոլոր նշումները բերել ծանոթագրություններում:

Պաղագույն շրջանի մի քանի ձեռագրերում (№ 472, 405 և այլն) դաշ-նակուհիներ, 1-ին և 2-րդ ձայների ցած դիրքից դատելով, նախատեսված են եղել դիսկանտներով արական խմբի՝ ճեմարանի փոքրահասակ սաների և մե-ծահասակ ուսանողների համար: Այն դեպքում, երբ հեղինակը քնագրում ձայ-նանունները նշել է, այս երգերի համար ես գործ է ածել սովորական S.A.T.B ձևը, որը հաստորում պահպանված է:

Հատորին կցված մանրամասն ծանոթագրություններում, բացի վերն աս-վածից, նաև քերված է աղբյուրների նկարագրությունը, հիշատակված են բա-նաստեղծական տեքստի և խմբագրական բոլոր մյուս լրացումները, տրված են խմբերգերի կատարման մասին անհրաժեշտ տեղեկություններ, երբեմն հղումներ են արված Երկերի ժողովածուի նախորդ հատորները: Ծանոթա-գրված քնագրերի համարների հերթականությունը ժամանակագրական է: Եր-կու թվանշաններից առաջինը ցույց է տալիս ձեռագրի ֆոնդային համարը, երկրորդը՝ քնագրի էջը: Եթե ձեռագրական միավորը պարունակում է հիշա-տակվող նյութը միայն, էջի թիվ չի նշվում:

Հաստորում երգերը համարակալված են: Երգաշարերի նկատմամբ կիրառ-ված են կրկնակի թվահամարներ. արաբական՝ երգի հերթական թիվը հաստո-րում, հռոմեական՝ երգի համարը շարի մեջ: Տարբերակները կրում են հիմ-նական մասում վերելված նույն երգերի համարները (փակագծերում), որևէ երգի մեկից ավելի տարբերակները թվագրված են հայկական այբուսերի տա-ներով:

Կոմիտասի Երկերի ժողովածուի 3-րդ հատորը լույս է տեսնում հայ մեծ կոմպոզիտորի ծննդյան հարյուրամյակին:

Ռ. ԱՅՈՅՈՒՆ

ԽՄԲԵՐԳԵՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ԵՐԳԵՐ
 СВАДЕБНЫЕ ПЕСНИ
 ՀԱՐ Ե.

1

1 ԵՐԿՆԻՑ, ԳԵՏՆԻՑ
 ЕРНИЦ, ГЕТНИЦ

Maestoso $\text{♩} = 86$

Soprani *f*
 Երկ-Յից. գեսու - Յից սուրբ զո - րու-թյու -

Alti *f*
 Երկ-Յից. գեսու - Յից սուրբ զո - րու-թյու -

Tenori *f*
 Երկ - Յից. գեսու-Յից սուրբ զո - րու-թյու -

Bassi *f*
 Երկ. - Յից սուրբ զո - րու-թյու -

p mp
 - ցով. այն ծա - ողմ ծա - դիկ էր.

p mp
 - ցով. սուրբ այն ծա - ողմ ծա - դիկ էր.

p mp
 - ցով. այն ծա - ողմ ծա - դիկ էր.

p mp
 - ցով. սուրբ ծա - դիկ էր.

f ծառ ծաղկե - ցավ. *sub. p* ծառ րազմե - ցավ կա - - Ծառ ու

f ծառ ծաղկե - ցավ. *sub. p* ծառ րազմե - ցավ կա - Ծառ ու

f ծառ ծաղկե - ցավ. *sub. p* ծառ րազմե - ցավ կա - Ծառ ու

f ծառ ծաղկե - ցավ. *sub. p* ծառ րազմե - ցավ կա - Ծառ ու

կար - միր: էջմի - ած - - Ծա սուրբ զո - րու - քյու -

կար - միր: էջմի - ած - - Ծա սուրբ զո - րու - քյու -

կար - միր: էջմի - ած - - Ծա սուրբ զո - րու - քյու -

կար - միր: էջմի - ած - - Ծա զո - րու - քյու -

- Ծով. այն ծա - րըն ծա - ղիկ էր. ծառ ծաղկե - ցավ.

- Ծով. սուրբ այն ծա - րըն ծա - ղիկ էր. ծառ ծաղկե - ցավ.

- Ծով. այն ծա - րըն ծա - ղիկ էր. ծառ ծաղկե - ցավ.

- Ծով, սուրբ ծա - ղիկ էր. ծառ ծաղկե - ցավ.

sub. p *poco rit.*

Ժառ թազ-մե - ցավ կա - նաչ ու կար - միր:

Ժառ թազ-մե - ցավ կա - նաչ ու կար - միր:

Ժառ թազ-մե - ցավ կա - նաչ ու կար - միր:

Ժառ թազ-մե - ցավ կա - նաչ ու կար - միր:

Ժառ թազ-մե - ցավ կա - նաչ ու կար - միր:

Երկնից, գետնից սուրբ զորությունով
 Այն ծառըն ծաղիկ էր.
 Ծառ ծաղկեցավ,
 Ծառ թազմեցավ,
 Կանաչ ու կարմիր:

Էջմիածնա սուրբ զորությունով
 Այն ծառըն ծաղիկ էր.
 Ծառ ծաղկեցավ,
 Ծառ թազմեցավ,
 Կանաչ ու կարմիր:

2 ՄԵՐԻԿ ՋԱՆ ՀԱՆՆԻ
МЕРИК ДЖАН АЛАП

Moderato, poco rubato ♩ = 86

p

Soprano solo
Մե - ռիկ ջան հա - լալ,

Soprani
Alti
pp Մե - ռիկ ջան հա - լալ, մե - ռիկ,

Tenori
Bassi
մե - ռիկ,

poco accel. *a tempo*

մե - ռիկ ջան հա - լալ. ե - կած

մե - ռիկ ջան հա - լալ, մե - ռիկ, ե - կած.

մե - ռիկ,

կը - տա - ճեճ թու սըր - տիկ դա -

կը - տա - ճեճ, մե - ռիկ, *pp* թու սըր - տիկ դա -

մե - ռիկ,

լար. ե - կած կը - տա - մեծ

լար. դա - լար. ե - կած կը - տա - մեծ,

քու սըր - տիկ դա - լար:

մե - ռիկ, *pp* քու սըր - տիկ դա - լար. դա - լար:

մե - ռիկ,

Մերիկ ջան հալալ,
 Մերիկ ջան հալալ,
 Եկած կըտանեն
 Բո սըրտիկ դալար:

Քուրիկ ջան հալալ,
 Քուրիկ ջան հալալ,
 Եկած կըտանեն
 Բո սըրտիկ դալար:

III
 3 ԹԱԳՎՈՐԻ ՄԵՐ, ԴՈՒՍ ԱՐԻ
 ТАГВОРИ МЕР, ДУС АРИ

Larghetto $\text{♩} = 48$

poco rit. *a tempo*

Soprani
 Alti

Թագ - վո - ռի մեր, դո՛ւս ա - ռի. ևես քե ինչե՛ր եմք բե - ռե.

Tenori
 Bassi

poco animando

poco rit. *a tempo*

mp Թագ - վո - ռի մեր, դո՛ւս ա - ռի. քե ջուր բե-րող եմք բե - ռե.

poco più mosso

poco rit. *a tempo*

mf Թագ - վո - ռի մեր, դո՛ւս ա - ռի. քե 'թաղդ ավ-լող եմք բե - ռե.

più mosso

rit. *a tempo*

Թագ-վո - ռի մեր, դո՛ւս ա - ռի. քե գլուխ դմբո՛ղ եմք բե - ռե,

Թագվորի մեր, դո՛ւս արի,

Թագվորի մեր, դո՛ւս արի,

Տես քե ինչե՛ր եմք բերե.

Քե 'թաղդ ավլող եմք բերե.

Թագվորի մեր, դո՛ւս արի,
 Քե ջուր բերող եմք բերե.

Թագվորի մեր, դո՛ւս արի,
 Քե գլուխ դմբող եմք բերե:

IV

4 ԹԱԳԱՆՈՐ ԲԱՐՈՎ
ТАГВОР БАРОВ

Maestoso $\text{♩} = 92$

Soprani

f

Թագ - վոր բա - ռով. հա - զար բա - ռով.

Alti

f

Tenori

f

Թագ - վոր բա - ռով. հա - զար բա - ռով.

Bassi

f

mp

դու վարդ ես կա - Յաչ տե-րե վով.

mp

դու վարդ ես կա - Յաչ տե-րե - վով.

mp

mp

Էջ-մի-ա - ծին գա - րևոյ օր - հնե
 Էջ-մի-ա - ծին գա - րևոյ օր - հնե

մեկ աս - տը-ծու գո - րու - քյու - նով,
 մեկ աս - տը-ծու գո - րու - քյու - նով,
 մեկ աս - տը-ծու գո - րու - քյու - նով,
 մեկ աս - տը-ծու գո - րու - քյու - նով,

Թագվոր բարով, հազար բարով,
 Դու վարդես կանաչ տերևով.
 Էջմիածին գարև օրհնե
 Մեկ աստըծո զորությունով:

Թագվոր բարով, հազար բարով,
 Դու վարդես կանաչ տերևով.
 Սուրբ Կարապետ գարև օրհնե
 Մեկ աստըծո զորությունով:

5 ԷՆ ԴԻԶԱՆ 3Н ДИЗАН

Con spirito $\text{♩} = 48$ *)

Soprani
Alti

— Է՞ն դի - զաճ. բետ-բետ դի-զաճ. տե-տեք է՞ն ո՞րն է,

Tenori
Bassi

— Է՞ն դի - զաճ. բետ-բետ դի-զաճ. տե-տեք է՞ն ո՞րն է,

mp

— Է՞ն դի - զաճ. բետ-բետ դի - զաճ. գե - դի ռես-մերն է:

mp

— Է՞ն դի - զաճ. բետ-բետ դի - զաճ. գե - դի ռես-մերն է:

Է՞ն դիզաճ, բետ-բետ դիզաճ, տեսեք է՞ն ո՞րն է:
Է՞ն դիզաճ, բետ-բետ դիզաճ՝ գեղի ռեսմերն է:

Ճընճըղներ ճըլլըլալեն, տեսեք է՞ն ո՞րն է:
Ճընճըղներ ճըլլըլալեն՝ է՞ն տիրացուքն է:

Է՞ն արև, երկնուց արև, տեսեք է՞ն ո՞րն է:
Է՞ն արև, երկնուց արև՝ մեր թագավորն է:

Է՞ն լուսին ամպերի մեջ, տեսեք է՞ն ո՞րն է:
Է՞ն լուսին ամպերի մեջ՝ մեր թագուհին է:

Ճախավել իդեվ դըռան, տեսեք է՞ն ո՞րն է:
Ճախավել իդեվ դըռան՝ է՞ն մշակներն է:

Շուճն եկավ պարկն ի բերան, տեսեք է՞ն ո՞րն է:
Շուճն եկավ պարկն ի բերան՝ գեղի գզիրն է:

Մուկն եկավ ալրաթաթախ, տեսեք է՞ն ո՞րն է:
Մուկն եկավ ալրաթաթախ՝ է՞ն ջաղըզպանն է:

6 ԱՌՆԵՄ ԵՐԹԱՄ ԻՄ ՅԱՐԸ ARHEM ZPTAM IM YAP

Glocoso $\text{♩} = 116$

1 v. — *mf*

2 v. — *p*

3 v. — *sempre f con fuoco*

Soprani
Alti

Tenori
Bassi

Առ - ցեմ էր-թամ իմ յա - րը. առ - ցեմ էր-թամ է՞ն սա - րը.

առ - ցեմ էր-թամ է՞ն սա - րը. սեր ա - ցե - լով. իմ յա - րը.

առ - ցեմ էր-թամ է՞ն սա - րը. սեր ա - ցե - լով. իմ յա - րը.

Առցեմ երթամ իմ յարը,
Առցեմ երթամ է՞ն սարը,
Առցեմ երթամ է՞ն սարը,
Սեր աճելով, իմ յարը:

Ձար եմ զըտել ճարի պես,
Ընկուզենի ծառի պես,
Ուր որ երթամ կայճած է
է՞ն մեր սիրուն սարի պես:

Առցեմ երթամ իմ յարը,
Առցեմ երթամ է՞ն սարը,
Առցեմ երթամ է՞ն սարը,
Սեր աճելով, իմ յարը:

ԵԼ, ԵԼ (ՍԱՅԵԼԻ ԵՐԳ)
ЕЛ, ЕЛ (АРЮБНАЯ)

Andante, poco rubato, espressivo $\text{♩} = 44$

Soprani

Altı

Tenori

Bassi

ԵԼ. ԵԼ. ԵԼ. ԴԵ՛ ԵԼ. ԴԵ՛ ԵԼ. ԴԵ՛ ԵԼ. ԴԵ՛ ԵԼ. ԴԵ՛ ԵԼ. ԴԵ՛ ԵԼ. ԴԵ՛ ԵԼ.

ԵԼ. ԵԼ. ԵԼ. ԵԼ. ԵԼ. ԵԼ. ԵԼ.

ԵԼ. ԵԼ. ԵԼ. ԵԼ. ԵԼ. ԵԼ. ԵԼ.

ԵԼ. ԵԼ. ԵԼ. ԵԼ. ԵԼ. ԵԼ. ԵԼ.

($>$) 6

ԵԼ. Լա՛-շիՅ, Մա՛-րաԼ. ԴԵ՛ ԵԼ. ԴԵ՛ ԵԼ.

($>$) 6

ԵԼ. ԵԼ.

($>$) 6

ԵԼ. Լա՛-շիՅ, Մա՛-րաԼ. ԵԼ.

($>$) 6

ԵԼ. ԵԼ.

դե. ել. դե. ել. դե. ել. դե. ել. ել:
 ել. ել. ել:
 ել. ել. ել. ել:
 ել. ել. ել.

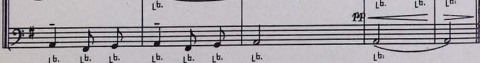
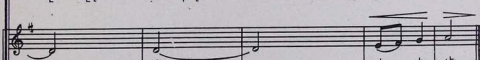
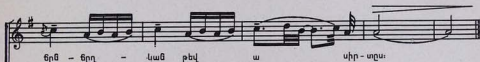
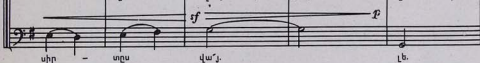
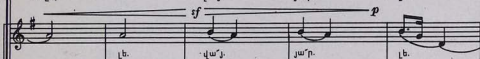
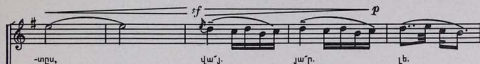
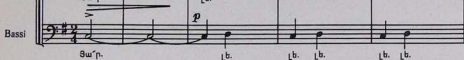
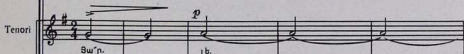
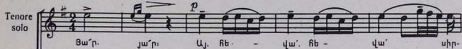
Ե՛լ, ե՛լ, ե՛լ,
 Դե՛, ել, դե՛, ել, դե՛, ել, դե՛, ել,
 Դե՛, ել, դե՛, ել, դե՛, ել, դե՛, ել,
 Ե՛լ, ե՛լ, ե՛լ:
 Լա՛շիճ, Մա՛րալ,
 Դե՛, ել, դե՛, ել, դե՛, ել, դե՛, ել,
 Դե՛, ել, դե՛, ել,
 Ե՛լ, ե՛լ, ե՛լ:

Օրն աճցավ՝
 Քամի՛ն ելավ:

Մուրճն ընկավ՝
 Աստղերն ելան:

Յ ԱՅ, ՀԵՎԱ, ՀԵՎԱ, ՍԻՐՍՍ
ԱՅ, ՔԵՅԱ, ՔԵՅԱ, ՇԻՐՇ

Largo e mesto $\text{♩} = 44$

Յա՛ր, յա՛ր:

Ա՛յ, հեվա՛, հեվա՛, սիրտըս,

Վա՛յ, յա՛ր, լե՛,

Ճընճըղկան թև ա սիրտըս.

Յա՛ր, յա՛ր:

Քան պուտը կարմիր չըկա, —

Վա՛յ, յա՛ր, լե՛,

Բաց անեմ սև ա սիրտըս:

Պարտեզ եմ՝ չափար չունեմ,

Իսկ կըտրիճ եմ՝ յար չունեմ.

Գնաց ձեռնես իմ կյանքը, —

Ջահել եմ խաբար չունեմ:

Ուրի ծառին բար չի լցի

Տակը քար ա՛ վար չի լցի.

Էն աստվածն ու երկինքը, —

Սիրատերին ճար չի լցի:

9 ЧУВ, ЛБ, ЛБ (ПЪРВЪТЪ)
ВАЙ, ЛЗ, ЛЗ (ПРИЧИТАНИЕ)

Mesto e severo $\text{♩} = 66$

pp *rubato* *p* *cresc.* *dim.*

Tenori

Чув. Лб. Лб. Лб. Лб. Лб.

I.

Чув. Лб. Лб. Лб. Лб.

Bassi

II.

Чув. Лб. Лб. Лб. Лб.

pp *p* *un poco più crescendo* *dim.* *p*

Чув. Лб. Лб. Лб. Лб. Лб. Лб.

pp *pp*

Чув. Лб. Лб. Лб. Лб. Лб.

pp *pp*

Чув. Лб. Лб. Лб. Лб.

Чув.,
Лб., Лб., Лб., Лб., Лб.,
Чув.,
Лб., Лб., Лб., Лб., Лб., Лб.:

10 ՀԱՆԴԵՆ ԳԱՍ ԳԵՂԸ ՄՏՆԵՍ
АНДЕН ГАС ГЕХ МТНЕС

Commosso $\text{♩} = 58$

p marcato cresc. *f* *mf*

Soprani
Հան-դեն գաս գե - ղը մըտ - ճես. մայ-րիկ.

I.
Հան-դեն գաս գե ղը մըտ - ճես. • մայ-րիկ.

Alti
II.
Հան-դեն գաս գե ղը մըտ - ճես. մայ-րիկ.

f *p* *f* *p* *f* *p*

մայ-րիկ. մայ-րիկ ջան. բա-ղի ճամ-բին

մայ-րիկ. մայ-րիկ ջան. բա-ղի ճամ-բին

մայ-րիկ. մայ-րիկ ջան. բա-ղի ճամ-բին

p marcato cresc. *p marcato cresc.* *p marcato cresc.*

կայ - ճած էր. իմ գը - ճած տե - ղը մըտ - ճես.

կայ - ճած էր. իմ գը - ճած տե - ղը . մըտ - ճես.

կայ - ճած էր. իմ գը - ճած տե - ղը . մըտ - ճես.

կայ - ճած էր.

1. *f* *mf* *f* *p*
 մայ - րիկ. մայ - րիկ. մայ - րիկ ջան. բա - ղի
 մայ - րիկ. մայ - րիկ. մայ - րիկ ջան. բա - ղի
 մայ - րիկ. մայ - րիկ. մայ - րիկ ջան. բա - ղի

2. *f* *mf* *p*
 ճամ - բիմ կայ - ճած էր. ճամ - բիմ կայ - ճած էր. ճամ - բիմ կայ - ճած էր.
 ճամ - բիմ կայ - ճած էր. ճամ - բիմ կայ - ճած էր. ճամ - բիմ կայ - ճած էր.
 ճամ - բիմ կայ - ճած էր. ճամ - բիմ կայ - ճած էր. ճամ - բիմ կայ - ճած էր.

Հանդես գաս գեղը մըտնես,
 Մայրի՛կ, մայրի՛կ,
 Մայրի՛կ ջան, բաղի ճամբին կայնած էր,
 Իմ գըցած տեղը մըտնես,
 Մայրի՛կ, մայրի՛կ,
 Մայրի՛կ ջան, բաղի ճամբին կայնած էր

Ինձնից գյուման յար բըռնես,
 Բեմուրազ հողը մըտնես:

11. ԿԱՊՐՈՒՏ ՔՈՒՌԱԿ ՀԵԾԵԼ ԵՄ

КАПУТ КУРАК ХЕЦЕЛ ЕМ

Largo $\text{♩} = 66$

Soprani

Alti

Tenori

Bassi

Կապուտ քու - ոակ հե - ծել եմ, յա՛ր,
Ա - րազ, իմ ժի ճամ - քա տուր, յա՛ր,

Յա՛ր, կապուտ քու - ոակ հե - ծել
Ա - րազ, իմ ժի ճամ - քա

Կապուտ քու - ոակ հե - ծել եմ, յա՛ր,
Ա - րազ, իմ ժի ճամ - քա տուր, յա՛ր,

Ա - րա - զիմ մո - տե - ցել եմ, յա՛ր, յա՛ր,
իմ յա - ռիմ կա - ռոտ - ցել եմ, յա՛ր, յա՛ր,

եմ, յա՛ր, Ա - րա - զիմ մո - տե - ցել, յա՛ր,
տուր, ա՛յն, իմ յա - ռիմ կա - ռոտ - ցել, յա՛ր,

յա՛ր, Ա - րա - զիմ մո - տե ցել եմ, յա՛ր, յա՛ր, յա՛ր,
յա՛ր, իմ յա - ռիմ կա ռոտ - ցել եմ, յա՛ր, յա՛ր, յա՛ր,

Ա՛խ. ջան Ա - րազ. վա՛խ. ել - ման Ա - րազ: Ռիս հյուր:
 Մի ճամ - քա տուր եր - քամ յա - ռիս հյուր:
 Ա՛խ. վա՛խ. ջան Ա - րազ: յա - ռիս հյուր:
 Ա՛խ. ջան, վա՛խ. ջան, վա՛խ. ել-ման Ա - րազ: Ա՛խ. ջան. վա՛խ. ջան, յա ռիս, յա - ռիս հյուր:

Կապուտ քուռակ հեծել եմ,
 Յա՛ր,
 Արագին մոտեցել եմ,
 Յա՛ր, յա՛ր,
 Ա՛խ, ջա՛ն Արագ,
 Վա՛խ, ելմա՛ն Արագ.
 Արագ, ինձ մի ճամքա տուր,
 Յա՛ր,
 Իմ յարին կարոտցել եմ,
 Յա՛ր, յա՛ր,
 Մի ճամքա տուր,
 Երթամ յարիս հյուր:

Արագը չունի գյամին,
 Կըրծքիս ա տալի ջամին.
 Ես մի դարիւր ջան ունեմ,
 Չհասնե՛մ Ոսկեծամին:

Արա՛զ, Արա՛զ, Խա՛ն Արագ,
 Բինգյուլից բըխան Արագ.
 Ընկել եմ ես ջու ծոցը,
 Մի՛ տար ման ի ման, Արագ:

Խոր գետը ծով դառել ա,
 Ինձ էլ հետը տարել ա.
 Խեղճ աղջիկն էնպես գիտե՛
 Սերս իրենից սառել ա:

12 ԳՈՒԹԱՆԸ ՀԱՅ ԵՄ ԲԵՐՈՒԻՄ
 ГУТАН ХАЦ ЕМ БЕРУМ

Allegretto semplice ♩ = 96

Soprani *mp*

Գու - քա - նը հաց եմ բե - ռում.

Alti *mp*

Գու - քա - նը հաց եմ բե - ռում.

Tenori *mp*

Bassi

ե - բե - սը բաց եմ բե - ռում. սե՛ն. քեզ որ - քա՛ն եմ

ե - բե - սը բաց եմ բե - ռում. սե՛ն. քեզ որ - քա՛ն եմ

p

վա՛յ. լե՛. լե՛. լե՛.

սի - րում՝ ծու - կը տապ - կած եմ քե - րում,
 սի - րում՝ ծու - կը տապ - կած եմ քե - րում,
 վայ, Լե, Լե, Լե՛

Գութանը հաց եմ բերում,
 Երեսը քաց եմ բերում,
 Տե՛ս, քեզ որքան եմ սիրում,—
 Չուկը տապկած եմ բերում:

Էս օր գութանը մերն ա,
 Մաճ բըռնողը իմ հերն ա,
 Եզնարած շեկիկ տղեն՝
 Աջխարհ գիտե՛ իմ տերն ա:

Վեր կացած հավախոսին՝
 Գութանն ա վարում փոսին—
 Բարկ արևը երկընջում՝
 Շողն ա դիպել ակոսին:

Հա՛վքեր, թեանի՛ արեք.
 Յարիս հովանի՛ արեք.
 Թո՛ղ բարակ ջամին փչի.
 Հետն էլ դուք նանի՛ արեք:

13 ՆԱՆԻԿ, ՆԱՆԱՆԻԿ НАНИК, НАНАНИК

Delicato $\text{♩} = 72$
mp

Soprano
solo

Նա-նիկ, ցա-ցա - ցիկ, ցա-ցիկ, ցա-ցիկ, ցա-ցա - ցիկ, ցա-ցիկ.

I.

Նա-նիկ.

ցա-ցիկ.

ցա-ցիկ.

ցա-ցիկ.

S.

p

simile

ջան.

ջան.

ջան.

ջան.

I.

p

simile

ջա-ցիկ.

ջա-ցիկ.

ջա-ցիկ.

ջա-ցիկ.

A.

p

ջան.

ջան.

ջան.

ջան.

II.

ես աղ - ջիկ եմ, ալ կու-զեմ, ցա - ցիկ, ցա-ցա - ցիկ, ցա-ցիկ,
որ տուց որ ես հարս եր-թամ, ցա - ցիկ, ցա-ցա - ցիկ, ցա-ցիկ.

ցա-ցիկ.

ցա-ցիկ.

ցա-ցիկ.

ցա-ցիկ.

ջան.

ջան.

ջան.

ջան.

ջա-ցիկ.

ջա-ցիկ.

ջա-ցիկ.

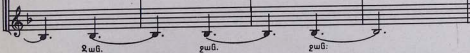
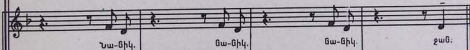
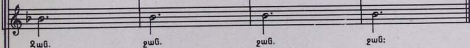
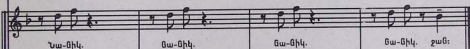
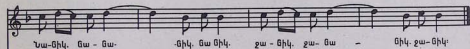
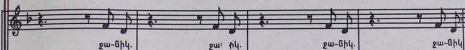
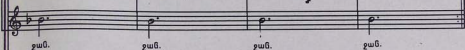
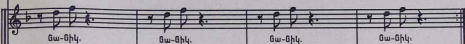
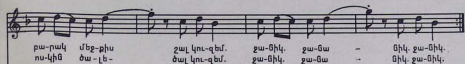
ջա-ցիկ.

ջան.

ջան.

ջան.

ջան.

Նանի՛կ, նանանի՛կ նանի՛կ.
Ջանի՛կ, ջանանի՛կ, ջանի՛կ:

Ես արջիկ եմ, ալ կուգեմ,
Նանի՛կ, նանանի՛կ, նանի՛կ.
Բարակ մեջքիս շալ կուգեմ,
Ջանի՛կ, ջանանի՛կ, ջանի՛կ:

Որ տուն, որ ես հարս երթամ,
Նանի՛կ, նանանի՛կ, նանի՛կ.
Ոսկին ծալեծալ կուգեմ,
Ջանի՛կ, ջանանի՛կ, ջանի՛կ:

Նանի՛կ, նանանի՛կ, նանի՛կ,
Ջանի՛կ, ջանանի՛կ, ջանի՛կ:

14 ԼՈՒՍՆԱԿԸ ՍԱՐԻ ՏԱԿԻՆ ЛУСНАК САРИ ТАКИН

Amoroso $\text{♩} = 56$

Soprani *p*
Լուս-ճա-կը սա-րի տա-կից, յա՛ր.

Alti *p*
Լուս-ճա-կը սա-րի տա-կից, յա՛ր.

Tenori *p*
Յա՛ր. Յա՛յ. Յա՛յ.

Bassi *p*
Յա՛ր. Յա՛յ. Յա՛յ.

յա՛ր. յար. ճա. ճա՛յ. ճա. ճա՛յ.

յա՛ր. ճա՛յ. ճա՛յ.

ճա՛յ. յա՛ր. ճա. ճա՛յ. ճա. ճա՛յ. ճա՛յ.

ճա՛յ. ճա՛յ. յար. ճա՛յ. ճա. ճա՛յ.

[illegible]

ՄԱՆՆԱԿԱՆ ԵՐԵՎԱՆ

ժա-րի տա-կի՛ն, յա՛ր, յա՛ր, ճա. ճա՛յ, ճա՛յ, ճա՛յ.

ժա-րի տա-կի՛ն, յա՛ր, ճա՛յ.

ճա՛յ, ճա՛յ, ճա՛յ, ճա՛յ, ճա՛յ, ճա՛յ.

ճա՛յ, ճա՛յ, ճա՛յ, ճա՛յ.

[illegible]

Լուսնակը սարի տակին,

Յա՛ր, յա՛ր.

Յա՛ր, ճա, ճա՛յ, ճայ, ճա՛յ, ճա՛յ,

Նա՛յ, ճա, ճա՛յ, ճայ, ճա՛յ, ճա՛յ,

Մամուռը քարի տակին.

Յա՛ր.

Յա՛ր, ճա, ճա՛յ, ճայ, ճա՛յ, ճա՛յ,

Նա՛յ, ճա, ճա՛յ, ճայ, ճա՛յ, ճա՛յ,

Ես իմ յարին կարոտ եմ,

Յա՛ր, յա՛ր,

Յա՛ր, ճա, ճա՛յ, ճայ, ճա՛յ, ճա՛յ,

Նա՛յ, ճա, ճա՛յ, ճայ, ճա՛յ, ճա՛յ,

Քան վարդ ու մանուշակին:

Յա՛ր.

Յա՛ր, ճա, ճա՛յ, ճայ, ճա՛յ, ճա՛յ,

Նա՛յ, ճա, ճա՛յ, ճայ, ճա՛յ, ճա՛յ:

Աչքըս զըցել եմ սարին,

Ոտքըս տըվել լեռ քարին.

Երթա ու էլ ետ չըգա

Քեզ զինվոր զըրած տարին:

Կանգնեմ քարին ու սարին,

Գիր զըրեմ դարիք յարին.

Արցունքով զըրեմ, կանչեմ,—

Աղու կըտրի՝ սեեց տարին:

15 ԵԿԵՔ ՏԵՍԵՔ ԻՆՉՆ Է ԿԵՐԻ ՁԻՆՉ
 ЕКЕК ТЕКЕК ИИЧН Э КЕРИ ЗИИЧ

Alla rusticana ♩ = 48

Soprani

Alti

Tenori

Bassi

ben marcato

Ե-ԿԵՔ տե-տեք ի՞ճճ Է ԿԵ - ՐԻ զԻճՃ:

ben marcato

Ե-ԿԵՔ տե-տեք

ben marcato

Ե-ԿԵՔ տե-տեք ԷՅՅ Է ԿԵ - ՐԻ

Ի՞ճճ Է ԿԵ - ՐԻ զԻճՃ:

f marcato

էծ վեր թը - փուճ. թուփ վեր ի - գուճ.

f marcato

էծ վեր թը - փուճ. թուփ վեր ի - գուճ.

f

զթուփ:

f

էծ վեր թը - փուճ. թուփ վեր ի - գուճ.

f

էգ վա - րա - գուճ. վա - րա - գուճ. ի՛նչ խեր ու բա -

էգ վա - րա - գուճ. էգ վա - րա - գուճ. ի՛նչ խեր ու բա -

էգ վա - րա - գուճ. վա - րա - գուճ.

էգ վա - րա - գուճ. վա - րա - գուճ. ի՛նչ խեր ու բա -

* Երկրորդ և հաջորդ տները նրբեմա այս տակերը ձառնադառնախառնաբար երկու կամ ավելի անգամ կրկնվում է (Ման. խմբ.):

- ըի մ'էր ե - կալ էս տար - վանս տա - ըիմ:

- ըի մ'էր ե - կալ էս տար - վանս տա - ըիմ:

էս տար - վանս տա - ըիմ:

- ըի մ'էր ե - կալ էս տար - վանս տա ըիմ:

Եկեք տեսեք ի՛նչն է կերի զինչ:
 Եկեք տեսեք՝ էծն է կերի զթուփ:
 Էծ վըր թըփուն,
 Թուփ վըր իգուն,
 Էգ Վարագուն Վարագուն.
 Ի՛նչ խեր ու բարի մ'էր եկալ
 Էս տարվանս տարին:

Եկեք տեսեք ի՛նչն է կերի զէծն.
 Եկեք տեսեք՝ գելն է կերի զէծն:
 Գել վըր իծուն,
 Էծ վըր թըփուն,
 Թուփ վըր իգուն,
 Էգ Վարագուն, Վարագուն.
 Ի՛նչ խեր ու բարի մ'էր եկալ
 Էս տարվանս տարին:

Եկեք տեսեք ի՛նչն է կերի զգելն:
 Եկեք տեսեք՝ խոզն է կերի զգելն:

Եկեք տեսեք ի՛նչն է կերի զծանգն:
 Եկեք տեսեք՝ եղն է կերի զծանգն:

Եկեք տեսեք ի՛նչն է կերի զխոզն:
 Եկեք տեսեք՝ թուրն է կերի զխոզն:

Եկեք տեսեք ի՛նչն է կերի զեղն:
 Եկեք տեսեք՝ մարդն է կերի զեղն:

Եկեք տեսեք ի՛նչն է կերի զթուրն:
 Եկեք տեսեք՝ ժանգն է կերի զթուրն:

Եկեք տեսեք ի՛նչն է կերի զմարդն:
 Եկեք տեսեք՝ հողն է կերի զմարդն:

16 ԿԱՅՆԵԼ ԵՍ ԿԱՆՉՈՒՄ ԷԼ ՉԵՍ
КАЙНЕЛ ЗС КАНЧУМ ЗЛ ЧЕС

Animato $\text{♩} = 96$

Soprani

I. *p* Կայ-ճել ես կան-չում էլ չես, յա՛ր. *rall.* *p*

II. *p* *rall.* *pp*

Յա՛ր.

Alti

I. *p* *pp* Յա՛ր. ցայ. ցայ. ցայ, ցա՛յ.

II. *p* *pp* Յար. ցայ. ցայ, ցա՛յ.

Tenori

I. *ppp* *come eco* Յա՛ր.

II.

Bassi

I.

p a tempo

ռո- յեղ ա - ման- չում էլ չես. յա՛ր.

p

p

յա՛ր.

pp

p

ճայ, ճայ, ճայ, ճա՛յ.

pp

ռո- յեղ ա - ման- չում էլ չես. յա՛ր.

ppp come eco

Յա՛ր.

p

f

յար, ճայ, ճայ, ճայ, ճայ, ճայ, ճա՛յ, ճայ, ճայ, ճայ, ճա՛յ.

p

f

յա՛ր.

f

ճայ, ճայ.

p

յար, ճայ, ճայ, ճայ, ճայ, ճայ, ճա՛յ.

p

f

յար.

f

ճա՛յ, ճա՛յ.

p

p

ճայ, ճայ, ճա՛յ.

f

p

p

ճայ, ճայ, ճա՛յ.

Կայնել ես, կանչում ել չես,

Յա՛ր,

Բոյեդ ամանչում ել չես,

Յա՛ր,

Յար, ճայ, ճայ, ճայ, ճայ, ճայ,

Նա՛յ, ճա՛յ, ճա՛յ, ճայ, ճայ ճա՛յ.

Եկար կըշտովս անց կացար,

Յա՛ր,

Տեր ես, ճանաչում ել չես,

Յա՛ր,

Յար, ճայ, ճայ, ճայ, ճայ, ճայ,

Նա՛յ, ճա՛յ, ճա՛յ, ճայ, ճայ ճա՛յ:

Սև ամպը սարի գլխին,

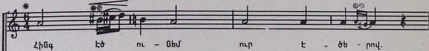
Կաքավը քարի գլխին.

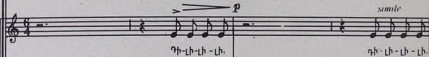
Չէ՛ իրար խոսք ենք տըվել

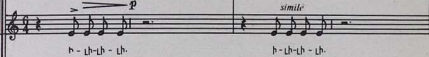
Էն բարձր դարի գլխին:

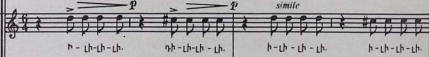
17 ՀԻՆԳ ԷԾ ՈՒՆԵՄ
XHHГ ЗЦ УНЕМ

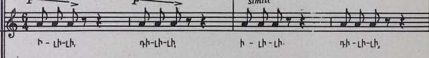
Con spirito $\text{♩} = 116$

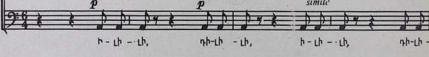
S.

I.

A.

II.

T.

B.

* Մեկ նախած [տակտ] առաջ երգի A, T և B սկզբի ու վերջը (Մահ. հեղինակի):

** Այդի Հայն (Մահ. հեղինակի):

Ի - Լի - Լի. դի - Լի - Լի.

դի-Լի-Լի-Լի. դի-Լի-Լի-Լի.

Ի - Լի-Լի-Լի. Ի - Լի-Լի-Լի.

Ի - Լի-Լի-Լի. դի-Լի-Լի-Լի. Ի - Լի-Լի-Լի. դի-Լի-Լի-Լի.

Ի - Լի-Լի դի-Լի-Լի. Ի - Լի - Լի. դի-Լի - Լի.

- Լի. Ի - Լի - Լի, դի-Լի - Լի, Ի - Լի - Լի. դի-Լի -

Կար Կը Կը - բար ար - դիճճ - Յե - բով:

դի-Լի-Լի-Լի. դի-Լի-Լի-Լի.

Ի - Լի-Լի-Լի. Ի - Լի-Լի-Լի.

Ի - Լի-Լի-Լի. դի-Լի-Լի-Լի. Ի - Լի-Լի-Լի. դի-Լի-Լի-Լի

Ի - Լի-Լի. դի-Լի-Լի. Ի - Լի - Լի. դի-Լի-Լի

- Լի. Ի - Լի - Լի. դի-Լի - Լի. Ի - Լի - Լի. դի-Լի -

18 ԶԱՐ, ԶԸՆԳԸ
ՅԱՐ, ՅԻՈՒՂ

Epico $\text{♩} = 66$

Soprani

Alti

Tenori

Bassi

Զար. զըն-գը. զար. զըն-գը. թող զըն - գա.

Պա՛մ. պա՛մ. պա՛մ. զըն-գը-զըն-գը. զըն-գը-զըն-գը.

Հոպ- պա. տըմ - բա.

Պա՛մ. պա՛մ. պա՛մ. պա՛մ. պա՛մ. պա՛մ.

Պա՛մ. պա՛մ. պա՛մ. պա՛մ. պա՛մ. պա՛մ. պա՛մ.

Fine

պա - ռեմբ գի - շեր լու - սըն - կա. - կա:

պա՛մ. պա՛մ. տմ-բա-տա. տմ-բա-տա/հոպ-պա. տմ-բա-տա/պա՛մ. պա՛մ.պա՛մ. պա՛մ.

հոպ-պա. տըմ-բա. հոպ-պա.

պա՛մ. պա՛մ. պա՛մ. պա՛մ. զընգը. զընգը.պա՛մ.պա՛մ.

պա՛մ. պա՛մ. պա՛մ. պա՛մ.պա՛մ.պա՛մ.պա՛մ.պա՛մ.

[2 sopr.]

cantabile

[Tutti]

come prima

[2 Alti]

[2 Tenori]

[Tutti]

Լուս - Ծաղ.

բող զըն - գա.

ծուծն ե - կեր' գե - տի՛ն Ծախ - շեր.

պա'մ.

[Tutti]

Հուպ-պա. տըմ-բա. գի - շեր.

պա'մ. պա'մ.

պա'մ. պա'մ. պա'մ.

պա'մ.

պա'մ.

պա'մ. պա'մ.

պա'մ. պա'մ.

պա'մ. պա'մ.

պա'մ. պա'մ.

զար. զըն - զը. զար. զըն-զը. քոզ զըն - զա.
 պա՛մ, պա՛մ, պա՛մ.
 Բողոք-պա. տըն- բա.
 պա՛մ, պա՛մ. պա՛մ, պա՛մ. պա՛մ.
 պա՛մ, պա՛մ, պա՛մ, պա՛մ, պա՛մ, պա՛մ, պա՛մ.

է - լի պա - ռը քո - լո - ռավ. զար. զըն-զը. զար. զըն-զը.
 է - լի պա - ռը քո - լո - ռավ.
 պա՛մ, պա՛մ. պա՛մ, պա՛մ.
 պա՛մ, պա՛մ, պա՛մ, պա՛մ.

Թող զըն - գա. յա - րըս մի - ջից մո - լո - րավ,
 Բող-պա, տըմ-բա. յա - րըս մի - ջից մո - լո - րավ,
 պա՛մ, պա՛մ,
 պա՛մ, պա՛մ, պա՛մ, D. C. al Fine
 Պա - րեցք գի - ջիւ լու - սըն կա:
 Պա՛մ. պա՛մ. տըմ-բա, տա, տըմ-բա, տա Բող-պա, տըմ-բա, տա պա՛մ, պա՛մ:
 Հո՛պ-պա, տըմ - բա:
 պա՛մ, պա՛մ, պա՛մ, պա՛մ, զըն-գը, զըն-գը, պա՛մ, պա՛մ:
 պա՛մ, պա՛մ, պա՛մ, պա՛մ, պա՛մ, պա՛մ, պա՛մ, պա՛մ:

Ձա՛ր, զընգը, զա՛ր, զընգը, թո՛ղ զընգա,
Պարենը գիշեր լուսընկա:

Էս գիշեր՝ լուսնակ գիշեր,
Ջա՛ր, զընզը, զա՛ր, զընզը, թո՛ղ զընգա,
Չլուսն եկե՛ր՝ գետին նախշեր:
Պարոնը գիշեր լուսնակա:

Էլի պարը բոլորով,
Յարրա միջին մոլորով:

19 ԷՍ ԳԻԾԵՐ, ԼՈՒՍՆԱԿ ԳԻԾԵՐ
ՅԸ ԴՈՄԵՐ, ԼՍՈՒՆԱԿ ԴՈՄԵՐ

Nobile ♩=72

COMPLESSO

[illegible]

ձյուցն ե-կեր զե - տից ցախ - շեր. ո՛վ է տե-սել սի - րած յա -
 [ն.] [ն.] [ն.] [ն.] [ն.]
 [ն.] [ն.] [ն.] [ն.] [ն.]
 [ն.] [ն.] [ն.] [ն.] [ն.]
 [ն.] [ն.] [ն.] [ն.] [ն.]

ըն մո - ռա - ցա. ով մո - ռա - ցա՝
 [ն.] [ն.] [ն.] [ն.] [ն.]
 [ն.] [ն.] [ն.] [ն.] [ն.]
 [ն.] [ն.] [ն.] [ն.] [ն.]
 [ն.] [ն.] [ն.] [ն.] [ն.]

եր - կու աշ - քով կու - րա - Յա,

Լո. Լո. Լո. Լո.

Լո. Լո. Լո. Լո.

Լո. Լո. Լո. Լո.

Լո. Լո. Լո. Լո.

Էս գիշեր, լուսնակ գիշեր,

Վա՛յ, լե, լե, լե՛, լե՛, լե,

լե, լե՛, լե՛, լե՛, լե՛,

Չլուսն եկեր, գետինն նախշեր,

Ո՛վ է տեսել՝ սիրած յարը մոռանա,

Ով մոռանա՝ երկու աչքով կուրանա.

Վաճճող դեմ արա՛ պաշնմ,

Վա՛յ, լե, լե, լե՛, լե՛, լե,

լե, լե՛, լե՛, լե՛, լե՛,

Կեռ ունքեր, կարմիր թռչներ:

Ո՛վ է տեսել՝ սիրած յարը մոռանա,

Ով մոռանա՝ երկու աչքով կուրանա:

Ա՛յ գիշեր, դարձի՛ր տարի,

Հացըս թող լինի գարի.

Մեճակ յարըս ինձ համար

Սըրտով խոսքը կատարի:

Մոջի՛, քու չարը տանեմ,

Քու սիրուդ ինձ կըսպանեմ.

Դու իմ խոսքին ակամջ դիր,

Ես մորդը հավան կանեմ:

ՀԱՐՍԱՆԵՎԱՆ ԵՐԳԵՐ
СВАДЕБНЫЕ ПЕСНИ
ԵԱՐ Բ.

I

20 ՄԵՐ ԹԱԳՎՈՐԻՆ ԻՆՉ ՊԻՏԻ
МЕР ТАГВОРИН ИНЧ ПИТЫ

Allegretto amabile $\text{♩} = 144$

mf

Tenori

I. *mf* Ի՞նչ պի-տի: —

II. *mf* Մեր թագ-վո - ընճ Ի՞նչ պի-տի: — Մի թա-թա՞ն շա-

պիկ պի - տի: Մեր թագ-վո-ընճ Ի՞նչ պի-տի: — Ի՞նչ պի-տի: —

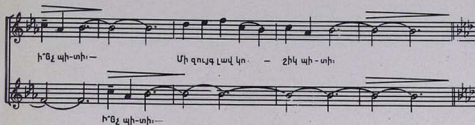
Soprani

Մի թիր-ման գո - տիկ պի-տի:

Alti *mf* Մեր թագ-վո - ընճ Ի՞նչ պի-տի: —

Ի՞նչ պի - տի — Մեր թագ-վո - ընճ

Մի գույգ լավ գուլ - պա պի - տի:

Մեր թագվորին Ի՞նչ պիտի:—

Ի՞նչ պիտի:—

Մի քաթան շապիկ պիտի:

Մեր թագվորին Ի՞նչ պիտի:—

Ի՞նչ պիտի:—

Մի քիրման գոտիկ պիտի:

Մեր թագվորին Ի՞նչ պիտի:—

Ի՞նչ պիտի:—

Մի զույգ լավ գուլպա պիտի:

Մեր թագվորին Ի՞նչ պիտի:—

Ի՞նչ պիտի:—

Մի զույգ լավ կոշիկ պիտի:

21 ԳԱՅԵՔ ԲԵՐԵՔ ԹԱԳՎՈՐԱՄԵՐ
ГАЦЕК БЕРЕХ ТАГВОРАМЕР

Maestoso $\text{♩} = 76$

Tenori *mf*

Գա-ցեք, բե - րեք թագ - վո - րա - մեր, որ գա նըս-տե

I. *p*

Գա մեր.

II. *mp*

Գա-ցեք, բե - րեք թագ - վո - րա - մեր, որ գա նըս-տե

mf cresc.

դար - պաս ա - նե, ծըն - ռիկ զար - կե

mf cresc.

ծըն - ռիկ զար - կե

p

դար - պաս ա - նե.

mf poco rit. a tempo

սուրբ սե - ղա - նից, հրա - մե բա-րից մեր թագ-վո - ռից:

mf

սուրբ սե - ղա - նից, հրա - մե բա-րից:

մեր թագ-վո - ռից:

Allegro recitativo

Tempo I

Alti *mf* Աստված շնորհավոր ա-մե, Գա-ցեք, բե-րեք թագ - վո ռա - հեր.

Tenori *p* Գա -

Bassi I. *mp unis.* Գա-ցեք, բե-րեք թագ - վո-րա - հեր.

Bassi II.

որ գա բա-ճա դուռ մա - դա - զից, հա-ճե զխաչ փոկ.

հեր. հա-ճե զխաչ փոկ.

որ գա բա-ճա դուռ մա - դա - զից.

mf *poco rit.* *a tempo*

Յոր պա - հու - Յի, բե-րե բաշ-խե մեր թագ-վո - լից.

Յոր պա - հու - Յի, բե-րե բաշ-խե:

մեր թագ-վո - լից.

Allegro recitativo

S. *mf* *un poco sostenuto* *p*
 Աստված շնորհավոր ատեն, Գա-ցեք, բե-րեք կա - քալ քա - րեն,
 A. *pp*
 կա-
 T. *p* *unisono*
 Գա-ցեք, բե-րեք կա - քալ քա - րեն,

p
 - որ գա մըստեն սեյ, - րան ա - ցեն, ծըն-կիկ դը-ցեն
p
 - քալ ծըն-կիկ դը - ցեն
pp
 որ գա մըստեն սեյ - րան ա - ցեն

mf *p* *rit.*
 սուրբ սե - ղա - ցին, աստ-ծու բա-րին մեր բազ-վո - րին,
mf *p*
 սուրբ սե - ղա - ցին, աստ-ծու բա-րին:
p
 մեր բազ-վո - րին:

Գացե՛ք, բերե՛ք թագվորամեր,
 Որ գա նըստե, դարպաս անե,
 Ծընրիկ զարկե սուրբ սեղանին,
 Հրամե բարին մեր թագվորին:
 Աստված շնորհավո՛ր անե:

Գացե՛ք, բերե՛ք թագվորահեր,
 Որ գա բանա դուռ մաղագին,
 Հանե զխաչփուկ, նոր, պահուցի,
 Բերե բախշե մեր թագվորին:
 Աստված շնորհավո՛ր անե:

Գացե՛ք, բերե՛ք կաքավ քարեմ,
 Որ գա նըստե, սելուան անե,
 Ծընկիկ դընե սուրբ սեղանին:
 Աստծու քարին մեր թագվորին:

22 ՕՐԻՆՅԱԼ ԲԱՐԵՐԱՐ ԱՍՏՎԱԾ ОХНЯЯ БАРЕРАР АСТВАЦ

Grave, religioso $\text{♩} = 63$

pp *p*

Soprani
Օրին-ճյալ բա-րե-րար Աստ-ված. կամքն օրին-ճյալ մեր ա-րա - թո-ղին.

Alti
Օրին-ճյալ. կամքն օրին-ճյալ,

Tenori
Օրին-ճյալ Աստ-ված.

Bassi
Օրին-ճյալ. կամքն օրին-ճյալ մեր ա - րա - թո-ղին.

molto cresc. *sub. p* *pp*

Զու-գե-ցինք. հա՛ բա-մա-մե - ցինք. զխաչն ի վը - թեմ բազ-մե-ցու - ցինք:

molto cresc. *sub. p* *pp*

բա-մա-մե - ցինք. զխաչն ի վը - թեմ բազ-մե-ցու - ցինք:

molto cresc. *sub. p* *pp*

Զու-գե-ցինք. հա՛ բա-մա-մե - ցինք.

molto cresc. *sub. p* *pp*

Զու-գե-ցինք. հա՛ բա-մա-մե - ցինք. զխաչն ի վը - թեմ բազ-մե-ցու - ցինք:

Օրինյալ բարերար Աստված,
Կամքն օրինյալ մեր արարողին,
Զուգեցինք, հա՛, թամամեցինք,
Զխաչն ի վրոնն բազմեցուցինք:

IV

23 ՄԵՐ ԹԱԳՎՈՐՆ ԷՐ ԽԱՀ
 МЕР ТАГВОРН ЭР ХАЧ

Nobile con alterezza ♩=84

Soprani *mf*
 Մեր թագ-վորն էր խաչ, խաչ-վառ խաչ ու մաչ,

Alti *mf*
 Մեր թագ-վորն էր խաչ, խաչ-վառ խաչ ու մաչ,

Tenori *mf*
 Մեր թագ-վորն էր խաչ, խաչ-վառ խաչ ու մաչ, div.

Bassi *mp*
 Մեր թագ-վորն էր խաչ,

f (b)
 պը-սակն էր կար միր, ա-րեվն էր կա - ճաչ,

f
 պը-սակն էր կար - միր, ա-րեվն էր կա - ճաչ,
 պը-սակն էր կար - միր,

f
 ա-րեվն էր կա - ճաչ,

f
 պը-սակն էր կար - միր, ա-րեվն էր կա - ճաչ,

Բաղադրություն էր խաչ,
 Խաչված խաչ ու մաշ,
 Պրսակն էր կարմիր,
 Արևն էր կանաչ:

Ար-սակն էր կար - միր,
 Զայոց խաչ ու մաշ,
 Զիուկն էր հրեղեն,
 Թագվորն էր վրեժն:

Ար-սակն էր կար - միր,
 ա-րեկն էր կա - ճաշ,

Ար-սակն էր կար - միր,
 ա-րեկն էր կա - ճաշ,

V

24 ԷՆ ԴԻԶԱՆ
ՅՈՒ ԱՆՅԱՆ

Con vivacita $\text{♩} = 144$

f scherzando

Soprani

Alti

Tenori

Bassi

ԷՅ ԴԻ-ՂԱՅ. ԲԵՆ-ԲԵՆ ԴԻՂԱՅ.

f scherzando

mf

p

ԷՅ ԴԻ-ՂԱՅ. ԲԵՆ-ԲԵՆ ԴԻ-ՂԱՅ, ՄԵ-ՍԵՐ ԷՅ Ո՛ՐԵ Է:

mf

p

ՄԵ-ՍԵՐ ԷՅ Ո՛ՐԵ Է:

mf con spirito

ԷՅ ԴԻ-ՂԱՅ. ԲԵՆ - ԲԵՆ ԴԻ-ՂԱՅ՝ ԳԵ-ՂԻ ԱԵՍ-ՅԵՐԵ Է:

f scherzando *mf* *p*

ճըն-նըղ-նեղ նըլ - վըլա-լեց' տե-սեք էն ո'րն է:

f scherzando

ճըն-նըղ-նեղ նըլ-վըլա-լեց.

mf ironico

ճըն-նըղ-նեղ նըլ - վըլա-լեց' էն տի-րա-ցուքն է:

mf *p*

տե- սեք էն ո'րն է:

p

f nobile

էն ա-րեկ, երկ-նուց ա-րեկ.

f nobile *mf* *p*

էն ա-րեկ, երկ-նուց ա-րեկ, տե- սեք էն ո'րն է:

unt - utp tē n'pō t:
 tē w-ribē. bēl-yēnēg w-ribē' mēp pā-qā-qlōpō t:
 tē lō-uhō wā- yē-rh mēg. unt - utp tē n'pō t:
 tē lō-uhō wā- yē-rh mēg.
 poco rit. lento, poco rubato
 p tē lō-uhō wā - yē-rh mēg' mēp pā-qā-qlō-ghō t:
 unt - utp tē n'pō t:

mf
p
mf con alterezza
mp con grazia
p
mp con grazia
p
p con tenerezza

էն դիզան, բետ-բետ դիզան, տեսե՞ք էն ո՞րն է։—
 Էն դիզան, բետ-բետ դիզան, տեսե՞ք էն ո՞րն է։—
 Էն դիզան, բետ-բետ դիզան՝ գեղի ուեսներն է։

Ճընճըղներ ճըլվըլայեն, տեսե՞ք էն ո՞րն է։—
 Ճընճըղներ ճըլվըլայեն, տեսե՞ք էն ո՞րն է։—
 Ճընճըղներ ճըլվըլայեն՝ էն տիրացուն է։

Էն արև, երկնուց արև, տեսե՞ք էն ո՞րն է։—
 Էն արև, երկնուց արև, տեսե՞ք էն ո՞րն է։—
 Էն արև, երկնուց արև՝ մեր թագավորն է։

Էն լուսին ամպերի մեջ, տեսե՞ք էն ո՞րն է։—
 Էն լուսին ամպերի մեջ, տեսե՞ք էն ո՞րն է։—
 Էն լուսին ամպերի մեջ՝ մեր թագուհին է։

VI

25 ԴՈՒՆ ՀԱՆՈՒՄ ՄԵՐԻԿ

ДУН АЛАМ МЕРИК

Lento, poco rubato ♩ = 66

[Solo] quasi pianto

Soprani

Դու՛ն հա - լա՛լ մե - թիկ. Դու՛ն հա - լա՛լ

Alti I. Դու՛ն, հա - լա՛լ

II. Դու՛ն, Դու՛ն հա - լա՛ն

մե - թիկ. Կա՛ծ կը - տա - նեն

մե - թիկ. Դու՛ն հա - լա՛լ. հա -

սըր տեղ դա - լա - թիկ.

մե - թիկ. Դու՛ն հա - լա՛լ. մե - թիկ.

լա՛լ մե - թիկ. մե - թիկ.

Դո՛ւն հալալ մերիկ,
 Դո՛ւն հալալ մերիկ,
 Եկած կըտանեն
 Սըրտեղ դալարիկ:

Դո՛ւն հալալ քուրիկ,
 Դո՛ւն հալալ քուրիկ,
 Եկած կըտանեն
 Սըրտեղ դալարիկ:

26 ՎԱՐԴ, ԶՔԵ ՉԼՍ ՍԻՐԻ
ВАРД, ЗНЕ ЧЕМ СИРН

Moderato assai e molto rubato (♩ = 84) *con affetto* *poco cresc.* *poco accel.* *dim.* *senza fretta*

Soprano solo

Վարդ. ըզ - քե չլմ սի - ռի. վայ. վայ. քյո մերն էլ փուշ

p *colla parte*

I. Վա՛յ. վայ. վայ.

Alti

II. Վա՛յ.

poco cresc.

Էր. վայ. վայ. վարդ. ըզ - քե չլմ սի - ռի.

վա՛յ.

վարդ. ըզ - քե չլմ սի - ռի.

poco accel. *a tempo* *poco*

վայ. քա - գու - ռի. քյո մերն էլ փուշ Էր. քա - գար որ

colla parte

վայ. քա - գու - ռի. քյո մերն էլ փուշ Էր. վա՛յ. *p* *poco*

վայ. մեր փուշ Էր. քա - գար որ

cresc. *poco accel.* *a tempo*

փուշ էր. վայ. թա - գու - հի. հո-տիկն ա - նուշ էր:

վայ. թա - գու - հի. հո-տիկն ա - նուշ էր:

cresc. *p*

փուշ էր. վայ. ա - նուշ էր:

Վա՛րդ, ըզքե չը՛մ սիրի, վա՛յ, վա՛յ.
 Թի՛ր մերն էլ փուշ էր, վա՛յ, վա՛յ:
 Հազա՛ր որ փուշ էր, վա՛յ թագուհի,
 Հոտիկն անուշ էր:

Ասմի՛ն, քե չը՛մ սիրի,
 Կապուտ ծաղիկ էր:
 Հազա՛ր կապուտ էր,
 Կանաչ խաճեն էր:

Սուսա՛մ, քե չը՛մ սիրի,
 Սարեր դըշուշ էր:
 Հազա՛ր դըշուշ էր,
 Հոտիկն անուշ էր:

Սոսո՛ւն, քե չը՛մ սիրի,
 Ասա քար կըլնե՛ր:
 Հազա՛ր ասա էր,
 Բան հմեն թագա էր:

VIII
27 ԵՂՆԻԿ
ԵԴՈՒՄ

Allegretto amabile ♩ = 100

Soprano
solo

Soprani

Alti

— եղ - ցիկ. դու ո՞ր սարն ես ար - ծել.

— եղ - ցիկ. ո՞ր սարն ար - ծել.

— եղ - ցիկ. դու ո՞ր սարն ես ար - ծել.

mp — Ա-սիս Մա - սիս սարն եմ ար - ծել.

pp — եղ-ցիկ. դու ո՞ր

pp — եղ - ցիկ. ո՞ր ջուրն

pp — եղ-ցիկ. դու

-- Սառն աղ - բյու - թի ջուրն եմ խը - մել,
 ջուրն ես խը - մել,
 խը - մել,
 խը - մել,
 ո՞ր ջուրն ես խը - մել,

pp
pp
pp

- Եղնի՛կ, դու ո՞ր սարն ես արծել:
- Ասիս-Մասիս սարն եմ արծել:
- Եղնի՛կ, դու ո՞ր ջուրն ես խըմել:
- Սառն աղբյուրի ջուրն եմ խըմել:

- Եղնի՛կ, դու ո՞ր սարն ես ջընել:
- Հալոց Անի սարն եմ ջընել:
- Եղնի՛կ, դու ո՞ր ծառն ես քերվել:
- Ծառ խընկենի ծառն եմ քերվել:

28 ԹԱԳՎՈՐԻ ՄԵՐ, ԴՈՒՍ ԱՐԻ
ТАГВОРИ МЕР, ДУС АРИ

Fresco, giocoso $\text{♩} = 100$

Soprani *fz*

Թագ - վո-րի մեր, դուս ա - րի, տես, քե ինչ-ե՛ր եմք բե - րե.

Alti *fz*

Թագ - վո-րի մեր, դուս ա - րի, տես, քե ինչ-ե՛ր բե - րե.

Tenori *fz*

Թագ - վո-րի մեր, դուս ա - րի, տես, քե ինչ-ե՛ր բե - րե.

Bassi *fz*

Թագ - վո - րի մեր, ի՞նչ եմք բե - րե.

p

Թագ - վո-րի մեր, դուս ա - րի, քե ջուր բե-րող եմք բե - րե.

p

Թագ - վո-րի մեր, դուս ա - րի, քե ջուր բե-րող եմք բե - րե.

p

Թագ - վո - - րի մեր, ի՞նչ եմք բե - րե.

Թագվորի մեր, դո՛ւս արի,
 Տես չե ինչե՛ր ենք բերե,
 Թագվորի մեր, դո՛ւս արի,
 Քե քուր բերող ենք բերե:

Թագվորի մեր, դո՛ւս արի,
 Տես չե ինչե՛ր ենք բերե,
 Թագվորի մեր, դո՛ւս արի,
 Քե կով կըթող ենք բերե:

Թագվորի մեր, դո՛ւս արի,
 Տես չե ինչե՛ր ենք բերե,
 Թագվորի մեր, դո՛ւս արի,
 Քե թաղդ ավրող ենք բերե:

Թագվորի մեր, դո՛ւս արի,
 Տես չե ինչե՛ր ենք բերե,
 Թագվորի մեր, դո՛ւս արի,
 Քե գլուխ դըմբող ենք բերե:

ՀԱՅ ԳԵՂՋՈՒԿ ԵՐԳԵՐ ԵՎ ՊԱՐԵՐԳԵՐ
 АРМЯНСКИЕ КРЕСТЬЯНСКИЕ ПЕСНИ И ПЛЯСОВЫЕ
 ԵԱՐ Ս.

1

29 ԱՄՊԵԼ Ա ՎԱՄԱՐ-ՎԱՄԱՐ
 АМПЕЛ А КАМАР-КАМАР

Amorevole

[Solo]

quasi recitativo

♩ = 96

Soprani

Ամ-պել ա կա-մար-կա-մար.

մեջ-քի -- Յըդ ու -- կե

Tenori

ppp

Յա՛ր,

Bassi

քա - մար.

յո - թը տա - րի

պաս պա - ճի.

յա՛ր ջան.

յա՛ր ջան:

ppp

Յա՛ն

յա՛ր ջան.

p [Tutti]

քո ջի - վան քա

Յի հա - մար.

Յա՛ր ջան.

բո - յիդ

mf

Յա՛ր ջան. քո

բո - յիդ

mf

Յա՛ր ջան.

մեռ - նեմ, քո սո - յիդ մեռ - նեմ, յա՛ր ջան.

մեռ - նեմ, սի-րու - Յիկ սո - յիդ մեռ - նեմ, յա՛ր ջան.

յա՛ր ջան: *p*

ա - շու՜ն Ե - կալ՛ կառ - նեմ,

ա - շու՜ն Ե - կալ՛ քե կառ - նեմ,

Ամպել ա կամար-կամար,
 Մեջքինըղ ոսկե ջամար,
 Յոթը տարի պաս պահի,
 Յա՛ր ջան,
 Զո ջիվան ջանի համար:
 Յա՛ր ջան, քո բոյիդ մեռնեմ,
 Սիրունիկ սոյիդ մեռնեմ,
 Յա՛ր ջան,
 Աշուն եկալ՛ քե կառնեմ:

Ծաղկեվանա ձորեն եմ,
 Մեծ բաղի խընձորեն եմ,
 Վախենամ՝ ջաղեն տանեն,
 Յա՛ր ջան,
 Մեկ հատ հորեն մորեն եմ:
 Յա՛ր ջան, քո բոյիդ մեռնեմ,
 Սիրունիկ սոյիդ մեռնեմ,
 Յա՛ր ջան,
 Խոսք եմ տըվել՝ կառնեմ:

30 ԵՐԵՎԱՆԻ ԲԱՂ ԵՄ ԱՐԵՆ և ՏՈՒՆ ԱՐԻ
 ЕРЕВАН БАХ ЕМ АРЕЛ и ТУН АРИ

Andantino $\text{♩} = 48$

Soprani

mf

Ե-րե - վաճ քաղ եմ ա - րել, ա՛յ ա-րել, ա-րել աղ - քե - լըս,
 է-լի քա - րե - կա-մի մոտ, ա՛յ ա-րել, ա-րել աղ - քե - լըս.

Tenori

mf

Ln. Ln. Ln.

Bassi

mf

Ln. Ln. Ln. Ln.

Ռո-զիս մա-տաղ եմ ա - րել, քա՛նք, քա-րել, քա-րել, աղ - քե լըս,
 Լա-ցըս ծի - ծաղ եմ ա - րել, քա՛նք, քա-րել, քա-րել, աղ - քե լըս.

Ln. Ln. Ln. Ln.

Ln. Ln. Ln. Ln.

mf con desiderio ♩ = 54 *p*

Տո՛ւն ա - րի, տո՛ւն ա - րի, տո՛ւն, աղ - բեր, ա - րի, իմ խո - րոտ աղ - բեր:

mf pp

Տո՛ւն ա - րի, տո՛ւն ա - րի, տո՛ւն, աղ - բեր, տո՛ւն:

mf p

Տո՛ւն ա - րի, իմ խո - րոտ աղ - բեր:

mf pp

Տո՛ւն ա - րի, աղ - բեր:

Երևան բաղ եմ արել,
Ա՛յ արև, արև աղբերու,
Հոգիս մատաղ եմ արել,
Ջա՛ն, բարև՛, բարև՛ աղսերու,
Էլի բարեկամի մոտ,
Ա՛յ արև, արև աղբերու,
Լացըս ծիծաղ եմ արել,
Ջա՛ն, բարև՛, բարև՛ աղսերու:

Տո՛ւն արի, տո՛ւն արի, տո՛ւն, աղբե՛ր,
Արի՛, իմ խորոտ աղբեր:

31 ՀՈՌՈՍ-ՀՈՌՈՍ ՕՐՈՄ-ՕՐՈՄ

Netto, con energia $\text{♩} = 96$

Soprani

Alti

Tenori

Bassi

Հո-ռոմ - հո - ռոմ հո-ռո-մեւ ա . յա - իլս. ա - իեւ սոու-Յը՝

Ա՛ղ - ջի Հո-ռոմ, բաղ-դա-դից
 րո-ռո-մեւ ա յա - իլս. Ա՛ղ - ջի Հո - ռոմ,
 Ա՛ղ - ջի Հո - ռոմ,

կա - պել ես, Թը-շամ - վել ես, յա-րո-իդ խա - բել ես:

կա - պել ես, Թը - շամ - - վել ես, խա - բել ես:

Թը - - շամ - - վել ես :

Հոռոմ-հոռոմ հոռոմնել ա յարըս,
Արև տունը՝ թոռոմնել ա յարըս:
Ա'ղջի Հոռոմ, քաղցադին կապել ես,
Նըշանվել ես, լարոյիդ խաբել ես:

Հոռոմ-հոռոմ հոռոմնել ա յարըս,
Վարդը ձեռին՝ թոռոմնել ա յարըս:
Ա'ղջի Հոռոմ, միջթանեն հագել ես,
Պըսակվել ես, յարոյիդ խաբել ես:

Հոռոմ-հոռոմ հոռոմնել ա յարըս,
Ինձ չի տեսել՝ թոռոմնել ա յարըս:
Ա'ղջի Հոռոմ, մատանին դըրել ես,
Նըշանվել ես, յարոյիդ խաբել ես:

Հոռոմ-հոռոմ հոռոմնել ա յարըս,
Վարդի տակին՝ թոռոմնել ա յարըս:
Ա'ղջի Հոռոմ, ոսկիքը գըցել ես,
Պըսակվել ես, յարոյիդ խաբել ես:

32 ԱՐԵՎԸ ԿԱՑՆԵ ԿԵՍՈՐ АРВ КАННЕ КЕСОР

Allegretto $\text{♩} = 96$

Soprani *mf*
Ա - րե-վը կայ-նե կես-օր, դե՛ քե-լե, դե՛ քե-լե, յա - րո ջան.

Alti *p*
քե - լե, յար ջան, քե - լե, յար ջան.

Tenori

Bassi *p*
I. քե - լե, յար ջան, քե - լե, յար ջան.
II. *mp* *>* դե՛, քե-լե, դե, քե-լե, դե, քե-լե, դե, քե-լե, դե, քե-լե, դե, քե-լե, դե, քե-լե, յա-րո ջան.

իմ յա-րը կու-գա էս-օր, դե՛ քե-լե, դե՛ քե-լե, յա - րո ջան,

քե - լե, յար ջան, քե - լե, յար ջան, *mf*

Յա - րո ջան :

քե - լե, յար ջան, քե - լե, յար ջան,

դե՛, քե-լե, դե, քե-լե, դե, քե-լե, դե, քե-լե, դե, քե-լե, դե, քե-լե, դե, քե-լե, յա-րո ջան:

Բե - լե. յար ջան. քե - լե. յար ջան.

Իմ յա-րի գա-լած ճամ-բեմ. դե՛ քե-լե. դե քե - լե. յա - ռո ջա՛ն.

Բե - լե. յար ջան. քե - լե. յար ջան.

Դե՛ քե-լե. դե. քե-լե. դե. քե-լե. դե. քե - լե. դե. քե - լե. դե. քե - լե. դե. յա-րո ջան,

Յա - ռո ջա՛ն.

քե - լե. յար ջան. քե - լե. յար ջան.

Լը - ցա-նեմ յար-միր մա - սոր. դե՛-քե - լե. դե քե - լե. յա - ռո ջա՛ն.

քե - լե. յար ջան. քե - լե. յար ջան.

դե՛. քե-լե. դե. քե-լե. դե. քե-լե. դե. քե - լե. դե. քե - լե. դե. յա - ռո ջան,

Արևը կայմն կեսօր,
 Դե՛, քելե, դե՛ քելե, յա՛րո ջան,
 Իմ յարը կուգա էսօր,
 Դե՛, քելե, դե՛ քելե, յա՛րո ջան,
 Իմ յարի գալած ճամբեն,
 Դե՛, քելե, դե՛ քելե, յա՛րո ջան,
 Կըցանեմ կարմիր մասոր:
 Դե՛, քելե, դե՛ քելե, յա՛րո ջան:

Ջա՛ն յարո, բարո՛վ եկար,
 Ո՛ր արտով, քարով եկար,
 Ես մեկ օր չէի տեսել՝
 Ա՛խ, կարծես տարով չեկար:

Մեր բաղում կա չինարի,
 Ե՛կ, երթանք, ինձ հետ արի՛
 Դու սոխակ, ես վարդենի,
 Տա՛ղ ասա, թփին թառի:

33 ՄԵՐ ԲԱՂՈՒՄԸ ՆՈՆԻ ԾԱՌ (ՀՈՂԱԼԼՈ)
 МЕР БАХУМ НРНИ ЦАР (ОДАЛЛО)

Energico ♩ = 84

Soprani *mf* *f* *mf*
 Հո-դալ - ւո, ջաճ, հո-դալ - ւո, հո-դալ - ւո, ջաճ, հո-դալ - ւո.

Alti *mf* *f* *mf*
 Հո - դալ - ւո, ջաճ, հո դալ - ւո, ջաճ.

Tenori *mf* *f* *mf*
 Հո-դալ - ւո, ջաճ, հո-դալ - ւո.

Bassi *f* *mf*
 Հո - դալ - ւո, հո - դալ - ւո.

p *mf* *p*
 հո-դալ - ւո, ջաճ, հո-դալ - ւո, դա-լալ - ւո, ջաճ, դա-լալ - ւո:

p *mf* *p*
 հո - դալ - ւո, ջաճ, դա - լալ - ւո:

p *mf* *p*
 հո - դալ - ւո, ջաճ, դա-լալ - ւո:

mf *p*
 հո-դալ - ւո, ջաճ, դա-լալ - ւո:

p *p* *p*

mf *vigoroso* *p*

Մեր ա - դու-մը մըռ-մի ծառ. հո-դալ - լո. քան. հո-դալ - լո.

Հո-դալ - լո. քան. հո-դալ - լո.

Հո-դալ - լո. քան. հո-դալ - լո.

p *mf* *p*

Ջան. հո-դալ - լո.

հա-լալ - լո. քան. հա-լալ - լո.

հա-լալ - լո. քան. հա-լալ - լո.

իըն-ծոր թա-լեմ ա-րի տար. հա-լալ - լո. քան. հա-լալ - լո.

mf *p*

Ջան. հո-դալ - լո. քան. հո-դալ - լո.

հո-դալ - լո. քան. հո-դալ - լո.

սա-րի լանջ-ը հո-վել է. հո-դալ - լո. քան. հո-դալ - լո.

Զաճ. դա-լալ - լո:
 դա-լալ - լո. Զաճ դա-լալ - լո:
 դա-լալ - լո. Զաճ դա-լալ - լո:
 եր-ճակ էս - օր մեկ էլ գար. դա-լալ - լո. Զաճ դա-լալ - լո:

Հո-դալ - լո. Բո - դալ - լո. Զաճ. դա-լալ - լո.
 Ո՛ր պար - տե-զը. ո՛ր պար - տե-զը չու-ցի ծառ. որ տըճ - կիճ է.
 Զաճ.
 Հո - դալ Բո - դալ - լո.

Բո - դալ - ւո. ջան, Բո - դալ - ւո. Բո - դալ - ւո.
 ո՞ր տըն - կից է չու - ցի բար. վայ - րի թըն - չուց. վայ - րի թըն - չուց,
 ւո. ջան. դա - ւա - ւո. Բո - դալ - ւո. ջան, Բո - դալ - ւո. ջան,
 Բո - դալ, Բո - դալ -

ջան. դա - ւալ - ւո. դա ւալ - ւո. ջան:
 դա - ուել ես. զո՛ւր ես թը - ուել. ո՞ւր ես թը - ուել. չու - ցիս յար.
 Բո - դալ - ւո. դա - ւալ - ւո. ջան. դա - ւալ - ւո.
 - ւո.

f *con fuoco*

Հո - դալ - լո. ջառ. հո - դալ - լո. ջառ. հո - դալ - լո,

f *con fuoco*

Հո-դալ - լո. հո - դալ - լո. հո-դալ

f *con fuoco*

Հո-դալ - լո. հո - դալ - լո. հո - դալ - լո,

mp

դա - լալ - լո. ջառ. դա - լալ - լո. ջառ. դա-լալ - լո: Կա - նաչ ար-տը.

mp

- լո. դա լալ - լո. դա - լալ - լո. դա-լալ - լո. ջառ. հո-դալ.

mp

դա-լալ - լո. դա-լալ - լո. դա-լալ - լո: Հո-դալ,

mp

դա-լալ - լո: դա-լա - լո. դա-լալ - լո: Հո-դալ - լո,

mp

Կա-նաչ ար տը հաց տա - թա. յա-րիս տե-սա. յա - ռիս տե-սա

mp

- լո. ջառ. հո-դալ - լո. ջառ. հո-դալ - լո. դա-լալ - լո. դա-լալ -

mp

հո դալ, հո - դալ - լո:

mp

հո-դալ - լո. հո-դալ - լո. դա-լալ - լո. դա-լալ - լո.

f

ես դա - ռա. էճ ի՞նչ հուր էր. էճ ի՞նչ հուր էր.

- լո. դա - լալ - լո, ջաճ. հո - դալ - լո. ջաճ. հո - դալ -

հո - դալ, հո - դալ,

դա - լալ լո. հո - դալ - լո. հո - դալ - լո.

mp

ա - ռե - վի. սիր-տըս հա-լալ, սիր-տըս հա - լալ ու վա - ռալ:

- լո. ջաճ. հո-դալ - լո. դա-լալ - լո. դա-լալ - լո:

հո - դալ - լո:

հո - դալ - լո. դա-լալ - լո. դա-լալ - լո. դա-լալ - լո:

Coda f

Հո-դալ - լո. ջաճ. հո-դալ - լո, դա-լալ - լո. ջաճ. դա-լալ - լո:

Հո-դալ - լո, ջաճ. դա-լալ - լո:

Հո-դալ - լո. ջաճ. դա-լալ - լո:

Հո դալ - լո. ջաճ. դա-լալ - լո:

Հո-դալ - լո. քան. հո-դալ - լո. դա - ւալ լո քան դա-ւա - լո:

Հո - դալ - լո. քան. դա-ւալ - լո:

Հո-դալ - լո. քան. դա - ւալ լո:

Հո - դալ - լո. քան դա-ւալ - լո:

Հո՛ղալլո քան, հո՛ղալլո, հո՛ղալլո քան, հո՛ղալլո,
 Հո՛ղալլո քան, հո՛ղալլո, դա՛լալլո քան, դա՛լալլո:
 Մեր բաղումը նրոնի ծառ,
 Հո՛ղալլո քան, հո՛ղալլո,
 Խընձոր թափմ ադի տար,
 Դա՛լալլո քան, դա՛լալլո,
 Սարի լանջը հովել է,
 Հո՛ղալլո քան, հո՛ղալլո,
 Էրնակ էսօր մեկ էլ գար,
 Դա՛լալլո քան, դա՛լալլո:

Ո՛ր պարտեզը, ո՛ր պարտեզը չունի ծառ,
 Ո՛ր տընկիւն է, ո՛ր տընկիւն է՝ չունի բար,
 Վալլի թըռչուն, վալլի թըռչուն դառել են,
 Զո՛ւր են թըռել, ո՛ւր են թըռել, չունիս յար:
 Հո՛ղալլո քան, հո՛ղալլո քան, հո՛ղալլո,
 Դա՛լալլո քան, դա՛լալլո, քան, դա՛լալլո:
 Կանաչ արտը, կանաչ արտը հաց տարա,
 Յարիս տեսա, յարիս տեսա ետ դառա:
 Էն ի՛նչ հուր էր, էն ի՛նչ հուր էր արևի,
 Սիրտըս հալավ, սիրտըս հալավ ու վառավ:
 Հո՛ղալլո քան, հո՛ղալլո, դա՛լալլո քան, դա՛լալլո:
 Հո՛ղալլո քան, հո՛ղալլո, դա՛լալլո քան, դա՛լալլո:

ՎԻՃԱԿԻ ԵՐԳԵՐ
ПЕСНИ ГАДАННЯ
ԵԱՐ Ե.

I

34 ԵՐԿՆՔԻ ԱՍՏՂԵՐԸ (ՍՎԼԱ, ՍՎԼԱ)
ЕРКНКИ АСТХЕР (СКЛА, СКЛА)

Andantino con dolcezza $\text{♩} = 54$

*poco accel.**rall.**a tempo*

Soprani

Եր-կըն-քի աստղերը թող ցոլ տան.

ա - մու-շիկ ցո - լան.

ա - մու-շիկ ցո - լան,

II.

Alti

Եր-կըն-քի աստղերը թող ցոլ տան.

ա - մու-շիկ ցո - լան.

ա - մու-շիկ ցո - լան,

II.

*poco accel.**rall.**a tempo*

ա-ղոթ-րան բաց-վի, լուսը բաց-վի,

ճա-կա-տի գի-րը տան,

ճա կա տի գի-րը տան:

ա-ղոթ-րան բաց-վի, լուսը բաց-վի,

ճա- կա-տի գի-րը տան.

ճա- կա-տի գի-րը տան.

Un poco mosso

Ըս-կը-լա. ըս-կը-լա. պա-տիճ տամ. հավ - կու-րը շուտ տամ. հավ - կու-րը շուտ տամ.

Ըս-կը-լա. ըս-կը-լա. պա-տիճ տամ. հավ - կու-րը շուտ տամ. հավ - կու-րը շուտ տամ.

rall. *tempo primo* *ritard.*

վա-խե-ճամ քը - ճեմ՝ քու-ճըս տա-ճի. քի - քի-րըս տա-ճեւ տամ. քի - քի-րըս տա-ճեւ տամ.

վա-խե-ճամ քը - ճեմ՝ քու-ճըս տա-ճի. քի - քի-րըս տա-ճեւ տամ. քի - քի-րըս տա-ճեւ տամ.

Երկընքի աստղերը թող ջուլ տան,
Անուշիկ ցուլան,
Աղոթքան բացվի, լուսը բացվի,
Ճակատի գիրը տան:

Ըսկա, ըսկա, պատիճ տամ,
Հավկուրը շուտ տամ,
Վախեճամ քեմ՝ քունըս տանի,
Քիքիրըս տանել տամ:

35 ՀԵՅ, ԳՅՈՒԼ ԵՄ
ЗН, ГЮЛ ЕМ

Nobile ♩=132

[Solo] *con amore*

Tenori

II

Bassi

f Հեյ, գյուլ եմ, ցայ, ցա՛յ. ցայ, ցա՛յ. ցայ, ցա՛յ. ծա - դիկ ու -

f Հեյ, գյուլ եմ, ցայ, ցա՛յ. ցայ, ցա՛յ. ցա՛յ.

f Հեյ, գյուլ եմ, ցայ, ցա՛յ. ցա՛յ, ցա՛յ. ցա՛յ.

f [Tutti] - ցիմ ա - լա յա, բըլ - բուլ եմ, ցայ, ցա՛յ. ցայ, ցա՛յ. ցայ, ցա՛յ.

f ցա՛յ. ցա՛յ. ցայ, ցա՛յ.

f ցայ, ցա՛յ. բըլ - բուլ եմ, ցայ, ցա՛յ. ցա՛յ. ցա՛յ. ցայ.

[Solo] *p* ա - լա չի, ալ - վա - լա յա: *mf* [Tutti] Հեյ, գյուլ եմ, ցայ, ցա՛յ.

p ցայ, ցայ, ցայ, ցա՛յ: Հեյ, գյուլ եմ, ցայ, ցա՛յ.

p ցա՛յ. ցայ, ցա՛յ. ցայ, ցա՛յ. ցայ, ցա՛յ. ցայ, ցա՛յ. ցայ, ցա՛յ.

[Solo]

ճայ. ճայ. ճայ. ճայ. հե - ռու տեղ մի յար ու - ճիմ՝

p

ճայ. ճայ. ճայ. ճայ.

p

ճայ. ճայ. ճայ. ճայ.

mp [Tutti]

բըլ-բուլ եմ, ճայ. ճայ. ճայ. ճայ. ճը-ռան հա - տիկ. լա - լա. յա:

p

բըլ-բուլ եմ, ճայ. ճայ. ճայ. ճայ. ճայ. ճայ. ճայ. ճայ. ճայ.

p

բըլ-բուլ եմ, ճայ. ճայ. ճայ. ճայ. ճայ. ճայ. ճայ. ճայ. ճայ.

rit.

Հե՛յ, գյուղ եմ, ճայ ճայ,
 Նայ, ճայ, ճայ ճայ,
 Ժողով ունիմ՝ այս յա,
 Բըլբուլ եմ, ճայ ճայ,
 Նայ, ճայ, ճայ, ճայ,
 Այս չի, ալվալա յա,
 Հե՛յ, գյուղ եմ ճայ, ճայ,
 Նայ, ճայ, ճայ, ճայ,
 Հեռու տեղ մի յար ունիմ,
 Բըլբուլ եմ, ճայ, ճայ,
 Նայ, ճայ, ճայ, ճայ,
 Նըռան հատիկ, լալա յա:

III

36 ԾԱՂԻԿ ՈՒՆԵՍ ՆԱՐՈՋԻ

ЦАХИИ УНЕМ НАРНДЖИ

Tempo giusto $\text{♩} = 54$

[Solo] *con anima*

Soprani *f* *[Tutti]* *f*

Ծաղիկ ունեմ նա - րոճ - ջի. ջա՛ն, ծաղիկ, ջա՛ն, ջա՛ն,

Alti *f*

Ջա՛ն,

Tenori *f*

Ջա՛ն,

Bassi *f*

Ջա՛ն, ջա՛ն,

[Solo] *p* *[Tutti]* *mf*

այ տըղա, վեր ա - թի փըն - ջի. ջա՛ն, լի - նակ, ջա՛ն, ջա՛ն,

p

ջա՛ն,

p

ջա՛ն,

p

ջա՛ն,

civettuoso

Իմ մե-րը թեզ աղ - ջիկ չի տա. ջա՛ն. ծա-ղիկ ջա՛ն. ջա՛ն.
 ջա՛ն. ծա-ղիկ,
 ջա՛ն. ծա-ղիկ ջա՛ն. ծա-ղիկ ջա՛ն,
 ջա՛ն. ծա-ղիկ, ջա՛ն. ջա՛ն.
 քա - նի ման գաս դու յա - վըն - ջի. ջա՛ն. վի - ճակ. ջա՛ն. ջա՛ն.
 ջա՛ն. ջա՛ն.
 ծա-ղիկ ջա՛ն. ջա՛ն. ծաղիկ ջա՛ն. ծա-ղիկ. ջա՛ն.
 ջա՛ն. ծա-ղիկ. ջա՛ն. ծա-ղիկ. ջա՛ն.

Ծաղիկ ունեմ նարընջի,
 Զա՛ն, ծաղիկ, ջա՛ն, ջա՛ն,
 Ա՛յ տղա, վեր արի փընջի,
 Զա՛ն, վիճակ, ջա՛ն, ջա՛ն,
 Իմ մերը թեզ աղջիկ չի տա,
 Զա՛ն, ծաղիկ, ջա՛ն, ջա՛ն,
 Թանի ման գաս դու յավընջի,
 Զա՛ն, վիճակ, ջա՛ն, ջա՛ն,

Ես աղջիկ եմ, ալ կուզեմ,
 Ոսկին էլ ծաղեծալ կուզեմ,
 Երբ որ իմ յարի տուն երթամ,
 Գոտկուս էլ քիտման շալ կուզեմ:

ՀԱՅ ԳԵՂՋՈՒԿ ՊԱՐԵՐԳԵՐ
КРЕСТЬЯНСКИЕ ПЛЯСОВЫЕ
ԵԱՐ Բ.

I

37 ՅԱՐԻՍ ԱՆՈՒՆ ՊԱԼԱՍԱՆ
ЯРИС АНУН ПАЛАСАН

Allegretto amabile $\text{♩} = 132$

Soprani *mf*
Յա - ըիս ա - նուն Պա - լա - սան, այ Լո - ըի յար ջան.

Alti *p*
Յա - ըիս ա - նուն Պա - լա - սան.

Tenori *p*
Պա - լա - սան, այ Լո -

Bassi *p*
Յա՛ր այ Լո -

Ժա - մե - ըրդ ու - կի շա - ռան, դար - դի - ման յար ջան:

Ժա - մե - ըրդ ու - կի շա - ռան:

- ըի, Ժա - մե - ըրդ ու - կի շա ըան:

- ըի յա - ըո ջան:

Յարիս անուն Պալասան,
Ա՛յ լոթի յար ջան,
Ժամերը ոսկի շարան,
Դարդիման յար ջան.

Իմ յարը շատ անուշ է,
Խոսքը շաքար ու նուշ է,
Բաղերի միջին տեսա,
Ասի՛ր քն թաղան դուշ է:

II

38 ԱՂՋԻ, ԱՆՈՒՆԴ ԾՈՒԾԱՆ

АХЧИ, АНУНД ШУШАН

Allegro brillante $\text{♩} = 132$

Soprani

Աղ - ջի ա-նու - նըդ, Ծու-շան. հո - ուփ գյուլ ա յա - ընս.

Alti

Հո'ւփ. հո'ւփ. հո'ւփ. գյուլ ա յա ընս. գյուլ ա յա - ընս.

Tenori

Աղ - ջի ա - նու - նըդ, Ծու-շան.

Bassi

Հո'ւփ. հո'ւփ. գյուլ ա յա-ընս.

ա - ըի եր-թանք Սուրբ-նը-շան. թո - ուփ գյուլ ա յա - ընս:

թո'փ. թո'փ. թո'փ. գյուլ ա յա - ընս. գյուլ ա յա - ընս:

ա - ըի եր-թանք Սուրբ-նը-շան. յա - ընս:

թո'փ. թո'փ. գյուլ ա յա-ընս:

Մե - լըս գը - ճաց սըն-ծի. հո - ոպ. գյուլ ա յա - լըս.

Հո'պ. հո'պ. հո'պ. գյուլ ա յա - լըս. գյուլ ա յա - լըս.

Մե - լըս գը - ճաց սըն-ծի.

Հո'պ. հո'պ. գյուլ ա յա-լըս,

տու - ցը մը - ճաց ին-ծի. քի - իլ-բուլ ա յա - լըս:

քիլ. քիլ. քիլ. - բուլ ա յա - լըս. գյուլ ա յա-լըս:

տու - ցը մը - ճաց ին-ծի. յա - լըս:

քիլ. քիլ - բուլ ա յա-լըս:

— Աղջի՛, անունըդ Շուշան,
 Հո'պ, գյուլ ա յարըս,
 Արի երթանք Սուրբ Նըշան,
 Թո'քի գյուլ ա յարըս:
 — Մերս զընաց սընծի,
 Հո'պ, գյուլ ա յարըս,
 Տունը մընաց ընծի,
 Բիլբուլ ա յարըս:
 — Ես Մասըսի ծերըն եմ,
 Ես իմ խոսքի տերըն եմ:
 — Յարըս խոռովել ա,
 Կողին ըտովել* ա:

III

39 ԿԱԼԵՐԻ ՃԱՍՐԻՆ ԿԵՑԱ КАЛЕРИ ЧАМБИН НЕЦА

Lirico $\text{♩} = 120$

I. Soprani

II.

I. Tenori

II.

Bassi

p [Solo]

mf [Solo]

pp *come eco* *միշտ հեռուից*

p *profondo* *միշտ հաստատուն*

Կա - լե - ռի
Այ ա - ռեվ.

Կա-լե-րի
Այ Լու-սից.

ճամ - րից Կե - ցա.
ից՝ ես ու - զուս.

Ուրե-դե.
նրե-դե.
նրե - դե.

Ուրե-դե.
նրե - դե.
նրե - դե.

ճամ-րից Կե - ցա,
ից՝ ես տա - լի.

Լու - ռի Լու - ռի Լուր. Լուր. Լու-րի. Ուրե - դե.

նրե - դե. նրե - դե. նրե - դե.

Լու - ռի. Լու-րի. Լուր. Լուր. Լու-րի. Ուրե-դե.

նրե-դե. նրե - դե.

նրե - դե. նրե - դե.

mf

աղ-բյու - ըի
մե-րի - կիս

p

աղ-բյու - ըի ա - կից տե - սա.
մե - ըի - կիդ լի - Յիմ փե - սա,

pp

նըն-դե.
նըն-դե.
նըն-դե.

p

նըն - դե.
նըն - դե.
նըն - դե.

ա - կից տե - սա.
լի - Յիս փե - սա.

լու - ըի. Լու - ըի Լուր. Լուր. Լու - ըի. նըն - դե.

նըն - դե.
նըն - դե.
նըն-դե.

լու - ըի. Լու - ըի Լուր.
Լուր. Լու-ըի նըն - դե.

նըն - դե.
նըն-դե.
նըն - դե.

նըն - դե.
նըն - դե.
նըն - դե.

— Կալերի ճամբին կեցա,
 Լուրի, լուրի լուր,
 Լուր, լուրի, ողնդե՞,

Աղբյուրի՝ ալին տեսա,
 Լուրի, լուրի լուր,
 Լուր, լուրի, ողնդե,

Ա՛յ լուսին, ի՞նչ ես ուզում,
 Լուրի, լուրի լուր,
 Լուր, լուրի, ողնդե,

Մերիկիդ լինիմ փեսա:
 Լուրի, լուրի լուր,
 Լուր, լուրի ողնդե:

— Կալերի ճա...ին կեցա,
 Աղբյուրի ալին տեսա,
 Ա՛յ արև, ի՞նչ ես տալի՞
 Մերիկիս լինիս փեսա:

— Կալերի ճամբեն դուզ ա,—
 Մատանիքըս փիրուզա,
 Էլ ուրիշ բա՛ն չեմ ուզում՝
 Սիրտըդ էլ սըրտովն ուզա:

— Կալերի ճամբեն դուզ ա,
 Մատանիքըդ փիրուզա,
 Որ ուրիշ բան չես ուզում՝
 Սիրտըս էլ սըրտովը կուզա:

40 ԲԱՂԻ ՊԱՏԵ ԴԴՈՒՄ Ա
БАХИ ПАТ ДДУМ А

Lugubre $\text{♩} = 144$

Tenori I. *p*
II. *p*

Բա - ղի պա - տը դը - դում ա. դը-լե. ա-ման.

Bassi I. *p*
II. *p*

Ա - ման. ա - ման. դը-լե. ա-ման,
Ա - ման. լե. լե.

pp

ա - ման. ա - ման եր. սի - րաժ յա - ռը

pp

ա - ման, ա-ման. ա - ման. ա - ման,
ա-ման. ա-ման եր.

[Fine]

ե - թում ա. դը-լե. ա-ման. ա - ման, ա - ման եր.

pp

դը լե. ա-ման. ա - ման
ա - ման. լե. լե. ա-ման. ա-ման. եր.

1. volta *p* - e' sempre poco a poco cresc. -----

2. volta *f* - e' sempre poco a poco dim. -----

Ու - րա - խու - թյում չը - տե - սած. դը - լե,

Ու - րա - խու - թյում չը - տե - սած. դը - լե,

Ա - մաթ.

յա - րը զից - վոր է - թում ա:

յա - րը զից - վոր է - թում ա:

[D. C. al Fine]

Բաղի պատը դըդում ա, դըլե',
 Ամա՛ն, ամա՛ն, ամա՛ն էր,
 Սիրած յարը եթում ա, դըլե',
 Ամա՛ն, ամա՛ն, ամա՛ն էր,
 Ուրախություն չըտեսած, դըլե',
 Ամա՛ն, ամա՛ն, ամա՛ն էր,
 Յարը զինվոր եթում ա, դըլե',
 Ամա՛ն, ամա՛ն, ամա՛ն էր:

41 ՊՈՒՃՈՒՐ ԱՂՋԻԿ ՍԵՎԱՎՈՐ ПУЧУР АХЧИК СЕВАВОР

Sotto voce e misterioso $\text{♩} = 56$

Շատ մեղմ և խորհրդավոր

Soprani *p*
Պու-ճուր աղ-ջիկ սե-վա-վոր. թեր ա-րա. թեր ա - րա.

Alti *pp*
Պու ճուր աղ - ջիկ. թեր ա - րա.

Tenori *p*
Պու-ճուր աղ-ջիկ սե-վա-վոր. թեր ա-րա. թեր ա - րա.

Bassi *pp*
Պու ճուր աղ - ջիկ. թեր ա րա.

Է - լի դըռ-ճե - ռիճ սո-վոր. թեր ա-րա. շո - ռո - րա:

պու ճուր աղ - ջիկ. թեր ա - րա:

Է - լի դըռ-ճե ռիճ սո-վոր. թեր ա-րա. շո ռո - րա:

պու ճուր աղ - ջիկ. շո - ռո - րա:

p
Գընա, մե - ռըդ գա - լիս ա, թեր ա - լա. թեր ա - լա.

pp
Պու - ճուր աղ - ջիկ. թեր ա - լա.

mp
Գընա, մե - ռըդ գա - լիս ա. թեր ա - լա. թեր ա - լա.

pp
Պու - ճուր աղ - ջիկ. թեր ա - լա.

mp
Թող ինձ չա-ցի մե - ղա-վոր. թեր ա-լա. շո - թո - լա:

p
պու - ճուր աղ - ջիկ. թեր ա - լա.

pp
Թող ինձ չա-ցի մե - ղա-վոր. թեր ա-լա. շո թո - լա:

p
պու - ճուր աղ - ջիկ. շո - թո - լա:

Պուճո՛ւր աղջիկ, սնավոր,
Թե՛ր արա, թե՛ր արա,
Էլի դղոճերի՛ն սովոր,
Թե՛ր արա, շորորա,
Գընա՛, մերըդ գալիս ա,
Թե՛ր արա, թե՛ր արա,
Թող ինձ չանի մեղավոր:
Թե՛ր արա, շորորա:

42 ՎԱՐԴ և ՅԱՐՍ

ВАРД А ЯРС

Allegro $\text{♩} = 80$

Soprani *f*

Վարդ ա. վարդ ա. վարդ ա. վարդ ա յա - ռես,

Alti *f*

Tenori *p* *f*

Վարդ. վարդ ա յա - ռես.

Bassi *p*

Վարդ ա, վարդ ա

թե ու - ռա - նա. թող կու - ռա - նա յա - ռես:

վարդ ա յա - ռես:

f

յա - ռես:

Վարդ ա, վարդ ա,
 Վարդ ա, վարդ ա,
 Յա՛րես,
 Թե ուրանա՛
 Թող կուրանա
 Յա՛րես:

Նոր ա, նոր ա,
 Նոր ա, նոր ա,
 Յա՛րես,
 Ով փոռանա՛
 Նա կորանա՛,
 Յա՛րես:

Ջո՛ւր, ա, զո՛ւր ա,
 Ջո՛ւր, ա, զո՛ւր ա,
 Յա՛րես,
 Խոսքես ինչպես
 Սուր ու թուր ա,
 Յա՛րես:

VII

43 ՀՈՅ ԻՄ ՆԱԶԱՆԻ ԹԱՐԸ ОЙ ММ НАЗАНИ ЯР

Energico $\text{♩} = 76$.

Soprani f
Հո՛յ, իմ նա-զա-նի յա-րը, չե՛, իմ նա-զա-նի յա-րը, կա-լե-րի նամբան դուզ ա.

Alti f
Հո՛յ, նա - զան իմ յա-րը, հո՛յ, նա -

Tenori f
Հո՛յ, իմ նա-զա-նի յա-րը, չե՛, իմ նա-զա-նի յա-րը, կա-լե-րի նամբան դուզ ա.

Bassi f
Հո՛յ նա - զա - նի, նա - զան իմ յա-րը, հո՛յ, նա - զա - նի.

հո՛յ, իմ նա-զա-նի յա-րը, մա-տա - նի-քըս փի-րուզ ա, չե՛, իմ նա-զա-նի յա-րը,

- զան իմ յա-րը, հո՛յ, նա - զան իմ յա-րը,

հո՛յ, իմ նա-զա-նի յա-րը, մա-տա - նի-քըս փի-րուզ ա, չե՛, իմ նա-զա-նի յա-րը,

նա - զան իմ յա-րը, հո՛յ, նա - զա - նի, նա - զան իմ յա-րը,

Հո՛յ, իմ նազանի յարը;
Չե՛, իմ նազանի յարը:

Կալերի նամբան դուզ ա,
Հո՛յ, իմ նազանի յարը,
Մատանիքըս (մատանիքը) փիլուզա,
Չե՛, իմ նազանի յարը:

Ուզել-չուզելը գիտեմ (գիտես),
Հո՛յ, իմ նազանի յարը,
Մեծակ շեկ տղին կուզեմ (կուզես),
Չե՛, իմ նազանի յարը:

ՀԱՅ ԳԵՂՋՈՒԿ ԵՐԳԵՐ ԵՎ ՊԱՐԵՐԳԵՐ
КРЕСТЬЯНСКИЕ ПЕСНИ И ПЛЯСОВЫЕ
ԵԱՐ Դ.

I

44 ԱՆԱԳՑԱԶ ԱՉԵՐԴ
АЛАГЯЗ АЧЕРД

Andante cantabile $\text{♩} = 76$

Soprani *mf*

Ա - լա-գյազ ա - չե-րդի, կա-մար ուն - թե - - լրդի-
ես թեզ սի - րե-ցի, որ ինձ յար ըլ - - նես.

Alti *p*

վա՛յ,
վա՛յ.

Tenori *mp*

Ա - - լա-գյազ, կա - - մար ուն - թե - լրդի-
թեզ սի-րե - - ցի, որ յար ըլ - - նես.

Bassi *p*

Ա-լա - գյազ ա - չե - լրդի, ջան,
թեզ սի - րե - - ցի, յար ջան:

ու - զում եմ հե - ու - թալ, չի քող-նում սե - լրդի-
էր - ված, վառ-ված սըր - տիս դեղ ու ճար ըլ - - նես.

վա՛յ,
վա՛յ.

mp

ու-զում եմ հե - ու - թալ, չի քող - - նում սե -
էր-ված, վառ-ված սըր - տիս դեղ ու ճար ու ճար ըլ - -

հե - ու - - թալ չի քող - - նում,
սըր-տիս դեղ ու ճար ըլ - - նես.

Ա - դե ջան. ջուրն ընկ - նեմ. մայ - թիկ ջան.

Ա - դե ջան. մայ թիկ

- ընդ - նեմ, Ա - դե, ջուրն ընկ - - նեմ. ջան. մայ - թիկ,

Ա - դե ջան. ջուրն ընկ - նեմ. մայ - թիկ ջան.

քար կըտ - թեմ շեկ յա-րի դար - դի - ցը

ջան, քար կըտ - - թեմ դար - դի - - ցը

քար կըտ - թեմ շեկ յա - թի դար - դի - ցը

վա՛յ. քար կըտ - թեմ դար - դի - - ցը

Ալագյազ աշերդդ, կամար ունքերդ,
 Ուզում եմ հեռանալ, չի թողնում սերդդ:
 Ա՛դե ջան, ջուրն ընկնեմ,
 Սայրի՛կ ջան, քար կըտրեմ
 Շեկ յարի դարդիցը

Ես քեզ սիրեցի, որ ինձ լար ընես,
 Էրված, վառված սըրտիս դեղ ու ճար ընես:

45 ՍԵՎ Ա ՉՈՐԱՆԻ ՅՈՒՆԵ
СЕВ А ЧОБАНИ ШУН

Allegretto $\text{♩} = 88$

Soprani

mf

ՍԵՎ ա չո-բա - ճի շու-ճը. հոպ, հոպ, մա-րալ, օյ, մա-րալ, օյ, մա - րալ օյ.

Alti

mf

Հոպ, հոպ, մա-րալ, մա-րալ, մա-րալ, օյ.

Հոպ, հոպ, հոպ, հոպ, հոպ, հոպ.

S.

կը-տա - Յի յա - ըիս ջու-ճը. հոպ, հոպ, մա-րալ, օյ, մա-րալ, օյ, մա - րալ օյ.

A.

հոպ, հոպ, մա-րալ, մա-րալ, մա - րալ, օյ:

հոպ, հոպ, հոպ, հոպ, հոպ, հոպ:

T.

մա - րալ, օյ:

B.

մա - րալ, օյ:

mf

Հոպ, հոպ:

T.
 Կա-Յաչ ար-տը վա - ռել եմ. հոպ, հոպ, մա-րալ. օյ. մա-րալ. օյ. մա-րալ. օյ.

B.
 հոպ. հոպ. մա-րալ մա-րալ. մա-րալ օյ.
 հոպ. հոպ. հոպ, հոպ. հոպ. հոպ, հոպ.

 Մա րալ. օյ.

 Մա - րալ. օյ.
 հոպ. հոպ.

 սի-րած յա-րիս ճա - ռել եմ. հոպ, հոպ, մա-րալ. օյ. մա-րալ. օյ. մա - րալ. օյ.

 հոպ. հոպ. մա-րալ. մա-րալ. մա - րալ. օյ.
 հոպ. հոպ. հոպ, հոպ. հոպ. հոպ.

S. *f*
 սա-րի գըլ-խից ձուց ե-կալ. հոպ, հոպ, մա-րալ, օյ, մա-րալ, օյ, մա - րալ, օյ.

A. *f*

T. *f*
 սա-րի գըլ-խից ձուց ե-կալ. հոպ, հոպ, մա-րալ, օյ, մա-րալ, օյ, մա - րալ, օյ.

B. *f*
 հոպ, հոպ, հոպ, հոպ, մա-րալ, մա-րալ, մա - րալ, օյ.

f
 հոպ, հոպ, հոպ, հոպ, հոպ, հոպ, հոպ, հոպ.

ա-մուշ յա - ըըս տուց ե - կալ. հոպ, հոպ, մա-րալ, օյ, մա-րալ, օյ, մա - րալ, օյ.

ա-մուշ յա - ըըս տուց ե - կալ. հոպ, հոպ, մա-րալ, օյ, մա-րալ, օյ, մա - րալ, օյ.

հոպ, հոպ, հոպ, հոպ, մա-րալ, մա-րալ, մա - րալ, օյ:

հոպ, հոպ, հոպ, հոպ, հոպ, հոպ, հոպ, հոպ.

Ան ա շորանի շունը:

Հո'ւզ, հո'ւզ, մարալ,

Օ'յ, մարալ, օ'յ,

Մարալ, օ'յ:

Կըտանի յարիս ջունը:

Հո'ւզ, հո'ւզ, մարալ:

Օ'յ, մարալ, օ'յ:

Մարալ, օ'յ:

Կանաչ արտը վարել եմ:

Սիրած յարիս ճաշել եմ:

Սարի գլխին ձուն եկավ:

Անուշ յարըս տուն եկավ:

46 ՄԻ ՅԱՐ ՈՒՆԵՄ МН ЯР УНЕМ

Lento $\text{♩} = 66$

ppp *fp*

Soprani
Մի յար ու - նեմ ավ - չի ա. յար. նայ. նայ. նայ.

pp *fp*

Alti
Մի յար ու - նեմ ավ - չի. յար. նայ. նայ.

pp *fp*

Tenori
Մի յար ու - նեմ ավ - չի յար. նայ. նայ.

ppp *fp*

Bassi
նայ. նայ.

ppp *fp*

մեջ - քը բա - րակ ղամ - չի ա. յար նայ. նայ. նայ.

pp *fp*

մեջ - քը բա - րակ ղամ - չի. յար. նայ. նայ.

pp *fp*

մեջ - քը բա - րակ ղամ - չի յար նայ. նայ.

ppp *fp*

նայ. նայ.

Մի յար ունեմ ավչի* ա.
Յա՛ր, նայ. նայ, նա՛յ.
Մեջքը բարակ ղամչի ա.
Յա՛ր, նայ. նայ, նա՛յ.

* Ավչի որսորդ.
(Ծան. խմբ.)

IV

47 ԵԼԵՔ ՏԵՍԵՔ ԴՈՒՍԸ
ЕЛЕХ ТЕСЕХ ДУС

Agitato $\text{♩} = 132$

Soprani *mf*
Ե - լեք տե - սեք դու - սը.

Alti *mf*
Ե - լեք դու - սը.

Tenori *mf*
Տե - սեք,

Bassi *mf*
Ե - լեք տե - սեք դու - սը.

f
Լու - սից մո - ռեր է. մոր-պը - սակ բա - գա -

f
Լու - սից մո - ռեր է. մոր բա -

f
Լու - սից մո - ռեր է. մոր - պը - սակ բա -

poco rit.

- վոր վա - դուց կո - թր է.

poco rit.

- գա - վոր վա - դուց կո - թր է.

poco rit.

- գա - վոր վա - դուց կո - թր է.

Poco meno mosso e lamentoso

da lontano
ppp հեռահեռ *ppp*

օ՛յ, օ՛յ, Սա-լաթ ջան, օ՛յ, օ՛յ:

con lamento
pp [Solo] *ppp*

օ՛յ, օ՛յ, Սա լաթ ջան, օ՛յ, օ՛յ:

da profundita
ppp խորք *ppp*

օ՛յ, օ՛յ, Սա - լաթ ջան, օ՛յ, օ՛յ:

Ելեք տեսե՛ք դուռը,
Լուսին նորեք է,
Նորպընակ թագավոր
Վաղուց կորեք է:
Օ՛յ, օ՛յ, Սա լաթ ջան,
Օ՛յ, օ՛յ:

V

48 ԱՅ ՏՂԱ ՄԵՐ ԳԵՂԵՑԻ
 АЙ ТХА МЕР ГЕХЕЦИ

Moderato, con sentimento $\text{♩} = 66$

Soprani *p*

Այ տը - դա մեր գե - դե - ցի. ա' - ըի. ա' - ըի. օյ. օյ.
 Ի՞նչ պար-տեզ ես, բար չու - ցես. ա' - ըի. ա' - ըի. օյ. օյ.

Alti *p*

բե - րա - ցող, ե - կե - դե - ցի. ե' - լի. ա - ըի. օյ. օյ. գըլ-խիդ վը - րա
 Ի՞նչ ջա-հեղ ես, յար չու-ցես. ե' - լի. ա - ըի. օյ. օյ. երկ-գի թըռ-չուց

շալ կա - պեմ. ա' - ըի. ա' - ըի. օյ. օյ. շա - լը ցախ - շեմ.
 ես դա - ռեւ. ա' - ըի. ա' - ըի. օյ. օյ. իջ - ցե - լու հը -

1. 2. *rit.*

թեղ շա-փեմ շալ թիր-մա - ցի. օյ. օյ. թը - ռի, ա' - ըի. օյ. օյ.
 ցար չու-ցես.

Այ տըղա մեր գեղեցի,
 Ա՛րի, ա՛րի, օ՛յ, օ՛յ,
 Բերանըդ եկեղեցի,
 Ե՛լի արի, օ՛յ, օ՛յ,
 Գըլխիդ վըրս շալ կապեմ,
 Ա՛րի, ա՛րի, օ՛յ, օ՛յ,
 Շալը նախշեմ, թեյ չափեմ,
 Շալ քիրմանի, օ՛յ, օ՛յ:

Ի՛նչ պարտեզ ես, բար չունես,
 Ա՛րի, ա՛րի, օ՛յ, օ՛յ,
 Ի՛նչ քահել ես, յար չունես,
 Ե՛լի արի, օ՛յ, օ՛յ,
 Երկնի թըռչուն ես դառնա՛,
 Ա՛րի, ա՛րի, օ՛յ, օ՛յ,
 Իջնելու հընար չունես,
 Բը՛ռի արի, օ՛յ, օ՛յ:

VI

49 ՅԱԽԿՐ-ՅՈՒԽԿՐ
ՊԱՄԻՐ-ՊԱՄԻՐ

Con brio $\text{♩} = 112$

f *mf*

Soprani

Alti

I.

Tenori

II.

Bassi

Շախ - կըր - - շուխ - կըր քա - մա - ընս, բո - յով.

Շախ - կըր - - շուխ - - կըր քա - մա - ընս, բո - - յով.

Շախ - կըր շուխ - - կըր քա - մա - ընս, բո - - յով.

սո - - յով իմ յա - ընս, Ա - ըի աղ - - բեր.

սո - - յով իմ յա - ընս, *mf* Մաղ - կել ա - մեր

սո - - յով իմ յա - - ընս, *p* Յար.

սո - - յով իմ յա - ընս, *mf* Մաղ - կել աղ - - բեր.

սո - - յով իմ յա - ընս, *mf* Մաղ - կել ա - մեր

սո - - յով իմ յա - ընս, *mf* Յար, յար, յար, յար.

Քար ա - ճեմք, չար բոշ - նա - մուռ քար ա - ճեմք,
Կար-վիր վարդ, մեր ցա -

Քար ա - ճեմք, չար բոշ - նա - մուռ քար ա - ճեմք,
Կար-վիր վարդ, մեր ցա -

Քար, ջան, Քար, Քար, Քար, Քար, Քար, ջան,

2.

f

վե - րից հար ա - մենք, Շախ - Կըր - շուխ - Կըր

f

Շախ - Կըր - շուխ - Կըր

վե - րից հար ա - մենք, Շախ - Կըր - շուխ - Կըր

յար, յար, յար, ջան:

քա-մա - ըրս. բո - յով. սո - յով իմ յա - ըրս:
 քա-մա - ըրս. բո - յով. սո - յով իմ յա - ըրս:

Շախկեր-շուխկեր քամարըս,
 Բոյով, սոյով իմ յարըս:

Արի՛ աղբեր, յար անենք,
 Չար թըշնամուն քար անենք,
 Բացվել ա մեր կառնիր վարդ,
 Մեր ցավերին ճար անենք:

Շախկեր-շուխկեր: քամարըս,
 Բոյով, սոյով իմ յարըս:

Սարեն կուգա ջուխտըմ ղըջ։

Նա՛յ, նա՛յ, նա՛յ, նա՛յ, նա՛յ, նա՛յ, նա՛յ։

Մինը փընջած, մինը՝ ոչ,

Յա՛ր, նա՛յ, նա՛յ, նա՛յ, նա՛յ, նա՛յ, նա՛յ։

Աստվա՛ծ, քու դատին մեռնեմ։

Նա՛յ, նա՛յ, նա՛յ, նա՛յ, նա՛յ, նա՛յ, նա՛յ։

Մինին կուտաս, մինին՝ ոչ,

Յա՛ր, նա՛յ, նա՛յ, նա՛յ, նա՛յ, նա՛յ, նա՛յ։

Փոցխըս ծիրանի կոթ է,

Սիրտըս վիրավոր թոց է..

Սիրտըս ելնի սիրտդ ընկնի՝

Իմանաս խայթը ո՛նց է։

51 ԷՐՎՈՒՄ ԵՄ

ՅՐԵՄԵՄ

Dolente $\text{♩} = 76$

I. *mp*

Էր-վում եմ. Էր - վում. Կար-միր քա-րը տա - շած ա.

Tenori II. *mp*

Էր-վում եմ. Էր - վում. Կար-միր քա-րը տա - շած ա.

III. *p*

Վա՛յ, վո՛ւյ. Վա՛յ, վո՛ւյ. Վա՛յ, վո՛ւյ. Վա՛յ, վո՛ւյ.

Bassi *p*

Վա՛յ. վո՛ւյ.

Էր-վում եմ. Էր - վում. Իմ հա-տա - կին քա - շած ա.

Էր-վում եմ. Էր - վում. Իմ հա-տա - կին քա - շած ա.

Վա՛յ, վո՛ւյ. Վա՛յ, վո՛ւյ. Վա՛յ, վո՛ւյ. Վա՛յ, վո՛ւյ.

Վա՛յ. վո՛ւյ.

Էրվո՞ւմ եմ, էրվո՞ւմ,
Կարմիր քաղը տաշած ա.
Էրվո՞ւմ եմ, էրվո՞ւմ,
Իմ հասակին քաշած ա.

Էրվո՞ւմ եմ, էրվո՞ւմ,
Ի՞նչ անեմ որ քաշած ա,
Էրվո՞ւմ եմ, էրվո՞ւմ,
Սիրտըս հաղած, մաշած ա.

III

52 ՅԱՐ ՀԱՆ, ԱՐԻ
ЯР ДЖАН, АРИ

Espansivo $\text{♩} = 72$
con affetto

Soprani

Յար ջան. ա-րի դու մի՛ առ-նի էն տը-ղից.

Alti

Tenori I

Tenori II

Bassi

Յար ջան. ա-րի դու մի՛ առ-նի էն տը-ղից.

բե որ առ-նես՝ ե-րեք օր-վա հարս ըլ-մես, վո՛ւյ. յա-րո ջան.

բե որ առ-նես՝ ե-րեք օր-վա հարս ըլ-մես, վո՛ւյ. յա-րո ջան.

Թե որ առ-ճես՝ ե - լեք օր-վա հարս ըլ - ճես. վո՛ւյ. յա - ըո ջան,
 Թե որ առ-ճես՝ ե - լեք օր-վա հարս ըլ - ճես. վո՛ւյ. յա - ըո ջան,

Յա՛ր ջան, արի դու մի՛ առնի էն տղին,

Յե որ առնես՝ երեք օրվա հարս ըլնես,

Վո՛ւյ, յարո՛ ջան:

Յա՛ր ջան, արի ձեռ մի՛ զարնի էն ճղին,

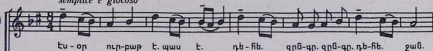
Յե որ զարնես, ձեռըդ կարնես, փուշ ունի,

Վո՛ւյ, յարո՛ ջան:

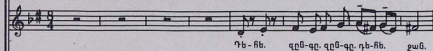
IV

53 ԷՍՕՐ ՈՒՐԲԱԹ Է
ՅՕՐ ՄԵԱՏ 3Allegretto 116*semplice e giocoso*

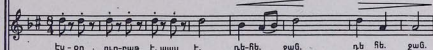
Soprani

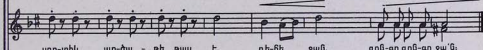
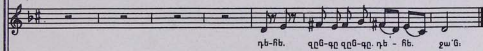
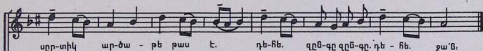
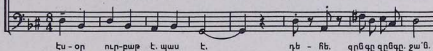
Alti

Tenori

Bassi

Այս երգի ամեն մի երկուրդիս պեսք է հաջորդի «Ջուր կուզա զեթի
սարեն»-ը: (Ծան. խմբ.)

Էսօր ուրբաթ է, պաս է,
 Դե՛, հե՛, զը՛նգը, զը՛նգը,
 Դե՛, հե՛, ջա՛ն,

Սըրտիկ արծաթե թաս է:
 Դե՛, հե՛, զը՛նգը, զը՛նգը,
 Դե՛, հե՛, ջա՛ն,

Սըրտի՛կ, մալուլ մի՛ մընա,—
 Աշխարհ մարդու չի մընա:

Աշունն եկավ ցողալեն,
 Ծառի թըփեր դողալեն:
 Սըրտի՛կ, մալուլ մի՛ մընա,—
 Աշխարհ մարդու չի մընա:

Կըռունկ կանչեց սարերուն,
 Ղարիք տըղեն երեւուն,
 Սըրտի՛կ, մալուլ մի՛ մընա,—
 Աշխարհ մարդու չի մընա:

Ելել եմ ու ճար չունիմ,
 Մեռնելու հընար չունիմ:
 Սըրտի՛կ, մալուլ մի՛ մընա,—
 Աշխարհ մարդու չի մընա:

V

54 ՋՈՒՐ ԿՈՒԳԱ ՎԵՐԻՆ ՍԱՐԵՆ
ДЖУР КУГА ВЕРИИ САРЕН

Allegretto amabile $\text{♩} = 120$

Soprani

Ջուր կու - գա վե - ռի՞ն սա - ռե՞ն, սա՛րն ո - լո - ռե - լե՞ն.

Alti

Ջուր կու - գա վե - ռի՞ն սա - ռե՞ն, սա-րե՞ն, սա՛րն ո - լո - ռե - լե՞ն.

Tenori

Ջուր կու - գա վե - ռի՞ն սա - ռե՞ն, սա-րե՞ն, սա՛րն ո - լո-րե - լե՞ն.

Bassi

կը - թա - փի մար - մար քա - ռե՞ն, կաթ-կաթ ծո - ռե - լե՞ն.

կը - թա - փի մար - մար քա - ռե՞ն, քա - ռե՞ն կաթ-կաթ ծո - ռե - լե՞ն,

կը - թա - փի մար - մար քա - ռե՞ն քա - ռե՞ն, կաթ-կաթ ծո - ռե - լե՞ն,

Ջուր կուգա վերին սարե՛ն,
Սարն ոլորե՛լեն,
Կըթափի մարմար քարե՛ն,
Կաթ-կաթ ծորե՛լեն:

55 ՀԱՂԱՑԸ ՍԱՆԻ-ՍԱՆԻ ДЖАХАЦ МАНИ-МАНИ

Con serioso $\text{♩} = 132$

Soprani
 Ջա - դա - ցը մա - ցի. մա - ցի. Սա - քո - յի քուց
 Ջա - դա - ցի դուռ. մաց ի մաց. Շը - կա աղ - քո -

Alti
 Մա - ցի. մա - ցի. մա - ցի.

Tenori
 Մա - ցի. մա - ցի. մա - ցի. մա - ցի. մա - ցի. մա - ցի.

I. Bassi
 Մա - ցի. մա - ցի. մա - ցի.

II.
 Մա - ցի.

Կը - տա - ցի: Լուս - ցա - Կը պահ Էր մը - տել,
 ըն ի - մաց: Քը - րո - շը քա - շից տա - րաց.

մա - ցի. մա - ցի. մա - ցի.

մա - ցի. մա - ցի. մա - ցի. մա - ցի. մա - ցի. մա - ցի.

մա - ցի. մա - ցի. մա - ցի.

- ցի. մա - ցի.

sempre crescendo poco a poco

 որ Սա - րո՞ն ԳԸ -- Եաց բա - Ծի, Հա՛յ. տա - րա՛ն.

 մի բե - րաց չա - սալ յա - ման,

sempre crescendo poco a poco

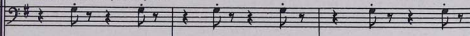
 մա - Ծի մա - Ծի. մա - Ծի

sempre crescendo poco a poco

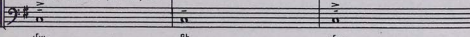
 մա - Ծի. մա - Ծի. մա - Ծի. մա - Ծի. մա - Ծի. մա - Ծի.

sempre crescendo poco a poco

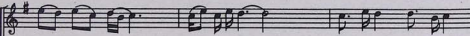

 մա - Ծի. մա - Ծի. մա - Ծի.

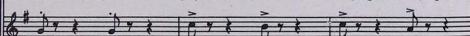
sempre crescendo poco a poco

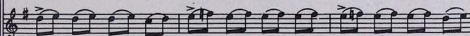
 մա - Ծի. մա - Ծի.

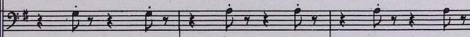
 վա՛յ. տա - րա՛ն, յա՛ր. Եա.Եա.Եա՛յ. Սա-րո՛ ջան. յա-րո՛ ջան.

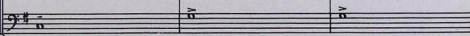
 մա - Ծի. մա - Ծի. մա - Ծի.

 մա - Ծի. մա - Ծի. մա - Ծի. մա - Ծի. մա - Ծի. մա - Ծի.

 մա - Ծի. մա - Ծի. մա - Ծի.

 - Ծի. մա - Ծի.

1.

f Ծա՛յ. Ծա. Ծա, Ծա՛յ. *dim.* Սա-րո՛ ջառ. յա - րո՛ ջառ.

f մա - Թի. *dim.* մա - Թի. ջառ.

f մա - Թի. մա - Թի. *dim.* մա - Թի. մա - Թի. ջառ.

f մա - Թի. *dim.* մա - Թի. ջառ.

f ջառ. *dim.* յա - րո՛ ջառ.

2.

f Ծա՛յ. Ծա. Ծա, Ծա՛յ. *f* Սա-րո՛ ջառ. յա - րո՛ ջառ.

f մա - Թի. *f* մա - Թի. *f*

f մա - Թի. մա - Թի. *f* մա - Թի. մա - Թի. ջառ.

f մա - Թի. *f* մա - Թի. *f* ջառ.

f ջառ. *f* յա - րո՛ ջառ.

Ջաղացը մանի-մանի,
 Սաքոյի ջուռ կըտանի:
 Լուսնակը պահ էր մըտել,
 Որ Սաթուն զընաց բանի:

Հա՛յ, տարա՛ն, վա՛յ. տարա՛ն
 Յի՛ր, նա, նա, նա՛յ,
 Սաթո՛ ջան, յարո՛ ջան,
 Նա՛յ նա, նա, նա, նա՛յ,
 Սաթո՛ ջան, յարո՛ ջան:

Ջաղացի դուռ ման ի ման,
 Չըկա աղբորը իման,
 Բըրորը քաշին տարան,
 Մի բերան չապավ լաման:

56 ԱՌՆԵՄ ԵՐԹԱՄ ԷՆ ՍԱՐԸ
 APHEM ZPTAM ZH SAR

Galo $\text{♩} = 104$

f ardidò

Soprani

I. $\text{♩} = 104$
 Առ - ցեմ եր-թամ էճ սա-րը. առ - ցեմ եր-թամ էճ սա-րը.
 II. *mf*
 Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո.

Alti

I. *mf*
 Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. եր- թամ էճ սա-րը.
 II. *mp*
 Առ. - ցեմ իմ յա-րը. եր- թամ էճ սա րը.

Tenori

I. *mp*
 Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո.
 II. *mf*
 Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո.

Bassi

I. *mp*
 Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո.
 II. *mp*
 Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո.

f

ա-ռը-Յեմ եր-թամ էՅ սա-րը, սեր ա-ճե-լով իմ յա-րը,

Լո, Լո, Լո, Լո, Լո, Լո,

unisono

եր- թամ էՅ սա րը, սեր ա ճե- Լով իմ յա րը,

առ - Յեմ եր - թամ էՅ սա - րը,

Լո, Լո, Լո, Լո, եր թամ էՅ սա-րը,

unisono

առ - Յեմ եր - թամ էՅ սա - րը,

mf

ա-ռը-Յեմ եր-թամ էՅ սա-րը, սեր ա-ճե-լով իմ յա-րը,

Լո, Լո, Լո, Լո, Լո,

եր- թամ էՅ սա-րը, սեր ա-ճե- Լով իմ յա-րը,

սեր ա - ճե - Լով իմ յա - րը,

Լո, Լո, Լո, Լո, եր - թամ էՅ սա-րը,

սեր ա - ճե - Լով իմ յա - րը,

Առնեն երթամ էն սարը,
 Առնեն երթամ էն սարը,
 Առնեն երթամ էն սարը,
 Սեր անելով իմ յարը:

Կըրան են զարկել դարին,
 Պայման են դըրել տարին,
 Տարին թող գա, կըրանա,
 Հետը բերե իր բարին:

Առնեն երթամ և այլն:

Հենց որ ծաղկի արևը,
 Քեզի դըրկեն բարևը,
 Իմանամ դու իմ յարն ես,
 Առնեն, ելնեն վերևը:

Քարի տակին պաղ աղբյուր,
 Արծաթի թաս, ոսկի ջուր,
 Ես կըվառիմ քո սիրուն,
 Մի թաս ուզեն, երկուս տուր:

ՀԱՅ ԳԵՂՋՈՒԿ ՊԱՐԵՐԳԵՐ
КРЕСТЬЯНСКИЕ ПЛЯСОВЫЕ
ԵԱՐ Ե.

I

57 ԿԱՆԱԶ ԱՐՏԸ ԲԱՆ ԵԿԱ
КАНАЧ АРТ БАИ ЕНА

Con dolcezza ♩ = 96

Soprani *mp*
Կա - նաչ ա - ր - տը բաճ Ե - կա, փուճ վարդ ա յա - ըսւ .

Alti *mp*
Կա - նաչ ա - ր - տը բաճ Ե - կա, *p*

Tenori *p*
Փուճ յա - ըսւ,

Bassi *p*
Կա - նաչ ա - ր - տը փուճ յա - ըսւ.

ա - ր - տի մո - տը ման Ե - կա, մուճ մարդ ա յա - ըսւ:

ա - ր - տի մո - տը ման Ե - կա:

մուճ յա - ըսւ:

ա - ր - տի մո - տը մուճ յա - ըսւ:

Կանաչ արտը բան եկա,
Փուճ վարդ ա յարես,
Արտի մոտը ման եկա,
Մուճ մարդ ա յարես.

Սարի հովը փռում էր,
Փուճ վարդ ա յարես,
Ծառի տակին յան եկա:
Մուճ մարդ ա յարես:

58 ՆՈՐ ԵՄ ՆՈՐ ՄԱԾՈՒՆ ՄԵՐԵԼ
 НОР ЕМ НОР МАЦУН МЕРЕЛ

Allegretto amabile $\text{♩} = 76$

S. Նոր եմ նոր մա - ծուճ մե - րել, յար, նայ, նայ, յար, լե, վայ, լե.

A. Լե, Լե, Լե, Լե, Լե.

T. Յա՛ր, Յա՛յ.

Լե, Իմ յա - ռը հաց չի կե - րել, յար, նայ, նայ, նայ.

Լե, Լե, յար, նա, նայ, նայ.

յա՛ր, Յա՛յ.

Նոր եմ նոր մածուն մերել,
 Յար, նա, նայ
 Յա՛ր, լե, վայ, լե, լե,
 Իմ յարը հաց չի կերել,
 Յար, նա, նայ, նայ,
 Հեռու գեղեցիկ է գալիս,
 Յար, նա, նայ,
 Յա՛ր, լե, վայ, լե, լե,
 Մի լավ նշան է բերել,
 Յար, նա, նայ, նայ:

III

59 ՀԱՐԱՅ, ԷԼԼԻ ՅԱՐ
АРАЙ, ЭЛЛИ ЯР

Allegretto $\text{♩} = 96$

S. *mf* Հա - րա՛յ. էլ - Լի. էլ - Լի. էլ - Լի. էլ - Լի յար.

A. *mf* Հա - րա՛յ. էլ - Լի. էլ - Լի յար.

T. *mf* Հո. պո. պո. հո. պո. պո. հո. պո. պո. հո. պո. պո. հո. պո. պո. հո՛ւպ. *p*

B.

հա - րա՛յ. թել - Լի. թել - Լի. թել - Լի. թել - Լի յար.

հա - րա՛յ. թել - Լի. թել - Լի յար.

mp Հո. պո. պո. հո. պո. պո. հո. պո. պո. հո. պո. պո. հո. պո. պո. հո՛ւպ.

[Solo] *p* [Tutti]

Բա-ղի ծա - ոը կա-ծաշ չէ. հա-րայ. էլ - լի. էլ - լի.
շա - րան շա - րան դուս ե - լան՝

p *p*

Հո. պո. պո. հո. պո. պո. հո. պո. պո. հո՛ւպ, հա - րայ. էլ -
էլ - լի յար. հո. պո. պո. հո. պո. պո. հո. պո. պո.

mp [Solo]

էլ - լի. էլ - լի յար. ծա-ոը ծա - ոի Եղ-ման չէ.
Մեկն իմ յա - ռի Եղ-ման չէ.

mp *p*

լի. էլ - լի. յար. հո. պո. պո. հո. պո. պո. հո. պո. պո. հո՛ւպ,
հո. պո. պո. հո. պո. պո. հո՛ւպ. Թե՛լ - լի յար.

p

հո՛ւպ,

p [Tutti] *mp* 1. 2.

հա-րայ. Թե՛լ - լի. Թե՛լ - լի. Թե՛լ - լի. Թե՛լ լի յար, յար,
հա - րայ. Թե՛լ - լի. Թե՛լ յար, յար,

p *mp*

հո. պո. պո. հո. պո. պո. հո. պո. պո. հո. պո. պո. հո՛ւպ, հո՛ւպ,

f

Հա-րա՛յ, էլ - լի էլ - լի, էլ - լի, էլ - լի յար.

mf

Հա - րա՛յ, էլ - լի, էլ - լի յար.

mf

Հո. պո. պո. հո. պո. պո. հո. պո. պո. հո. պո. պո. հո. պո. պո. հո՛ւպ :

f

հա-րա՛յ, թե՛լ - լի, թե՛լ - լի, թե՛լ - լի, թե՛լ - լի յար

f

հա - րա՛յ, թե՛լ - լի, թե՛լ - լի յար

mf

հո. պո. պո. հո. պո. պո. հո. պո. պո. հո. պո. պո. հո. պո. պո. հո՛ւպ :

Հարայ, է՛լի, է՛լի, է՛լի, է՛լի յար,
Հարայ, թե՛լի թե՛լի, թե՛լի, թե՛լի յար,

Բաղի ծաղը կանաչ չէ,
Հարայ, է՛լի, է՛լի, է՛լի, է՛լի յար,
Ծաղը ծաղի նման չէ,
Հարայ, թե՛լի թե՛լի, թե՛լի, թե՛լի յար,

Շարան-շարան դուս ելան,
Հարայ, է՛լի, է՛լի, է՛լի, է՛լի յար,
Հարայ, թե՛լի թե՛լի, թե՛լի, թե՛լի յար,
Մեկն իմ յարի նման չէ:

Հարայ, է՛լի, է՛լի, է՛լի, է՛լի յար,
Հարայ, թե՛լի, թե՛լի, թե՛լի, թե՛լի յար:

60 ԼՈՒՆՆԱԿԻ ԲԱԿ Ա ԲՈՒՆԵԼ

Con gioia ♩ 66

ЛУСНАК БАК А БРЕНЕЛ

Soprani

Alti

Tenori I.

II.

Bassi

Լուս - նա - կը բակ ա՛րըռ - ցել, լուս - նա - կը բակ

Ա՛խ, դու, դու, դու, ա՛խ.

Ա՛խ, դու, դու, դու, ա՛խ, դու, դու, դու, ա՛խ, դու, դու, դու.

Ա՛խ, դու, դու, դու, ա՛խ, դու, դու, դու, ա՛խ, դու, դու, դու.

Ա՛խ, դու, դու, դու, ա՛խ, դու, դու, դու, ա՛խ, դու, դու, դու.

ա րըռ - ցել, մեր սա - ռի վե րա կըռ ցել, ա՛խ, դու, դու, դու,

դու, դու, դու, դու, դու, ա՛խ, դու, դու.

ա՛խ, դու, դու, դու, ա՛խ, դու, դու, դու, ա՛խ, դու, դու, դու, ա՛խ, դու, դու, դու

ա՛խ, դու, դու, դու, դու, դու, դու, դու.

ա՛խ, դու, դու, դու, դու, դու, դու, դու, ա՛խ, դու.

դու, դու, դու, ջա՛ն, դու, դու, դու, դու, դու, դու
 ջա՛ն, դու, դու:
 ա՛խ, դու, դու, դու, ջա՛ն, դու, դու, դու, ջա՛ն, դու, դու, դու
 դու, դու, դու
 դու, դու, ջա՛ն, դու, դու, դու, դու

Լուսնակը բակ ա թռնեն,

Մեր սարի վերա կընեն:

Ա՛խ, դու, դու, դու, դու, դու, դու,

Ջա՛ն, դու, դու, դու, դու, դու:

Աղջիկ-տղի բանն ինչ ա՛

Ճատկել ու պարել թընեն:

Ա՛խ, դու, դու, դու, դու, դու, դու,

Ջա՛ն, դու, դու, դու, դու, դու:

Գութանը վարափոսին,

Շողջը դիպավ ակոսին:

Կարմիր խընձոր քաղել տամ,

Տարեք իմ աղբոր փեսին:

ՀԱՅ ԳԵՂՋՈՒԿ ՊԱՐԵՐԳԵՐ
КРЕСТЬЯНСКИЕ ПЛЯСОВЫЕ
շար 2.

I

61 ԵԿԱՆ ՄՈՆԱՑ ՀԱՐՍՆԵՐ (ՀԱՐԱՆՈ)
ЕКАН МОНАХ ХАРСНЕР (АРАՆՈ)

Con giubilo, ma un poco ruvidamente $\text{♩} = 132$

Tenori

I.

Bassi

II.

Ե - կա՞ն. Ե - կա՞ն Մո - կաց հարս-ճեր, հա -

Ե - կա՞ն. Ե - կա՞ն Մո - կաց հարս-ճեր, հա -

Ե - կա՞ն. Ե - կա՞ն Մո - կաց հարս-ճեր, հա -

հա - լո. հա - լո. հառ - կող Ե - կան, բար - վոր

հա - լո. հա - լո. հառ - կող Ե - կան, բար - վոր

հա - լո. հա - լո. հառ - կող

գա - ցի՞ն. հա - լո. հա - լո.

գա - ցի՞ն. հա - լո. հա - լո.

հա - լո. հա - լո.

հա - լո. հա - լո.

Եկա՞ն, եկա՞ն Մոկաց հարսճեր,
Հա՛րալո, հա՛րալո,
Հառկող եկան, բարվոր գացի՞ն,
Հա՛րալո, հա՛րալո:

II

62 ՄԵՐ ԲԱՂԸ ԾԱՌ Ա

ՄԵՐ ԵԱՒ ԱՐ Ա

Ironico ma amorevole ♩ = 112

[Solo]

Soprani *mf* Մեր բա - ղը ծառ ա. ծեր բա - ղը քար ա

Alti *mf* Բա - ղը ծառ Բա - ղը քար

Tenori *p* Իմ չի - նար յար. Իմ չի - նար յար.

ես քեզ չեմ առ - թի Իմ աղ - բոր ծա - ռա:

ես քեզ չեմ առ - թի Իմ աղ - բոր ծա - ռա:

ո՛վ է բան ա - սել. Իմ յար.

Մեր բաղը ծառ ա,
Շեր բաղը քար ա,
Ես քեզ չեմ առնի
Իմ աղբոր ծառա:

Մեր բաղը վարդ ա,
Շեր բաղը հարդ ա:
Ամեն բան գիտեմ,
Իզուր մի՛ ջարդա:

Մեր բաղը ծաղիկ,
Շեր բաղը աղիք,
Ես մի նոր կոկոն,
Դու մաշած թաղիք:

63 ԻՄ ՉԻՆԱՐ ՅԱՐԻՆ
ИМ ЧИНАР ЯРИН

Vivo $\text{♩} = 116$

p *giocoso*

Soprani

Թար. յար. հուպ.

p *giocoso*

Alti

Թար. յար. հուպ.

mf *con entusiasmo*

L

Իմ չի - նար յա - ռիմ, Իմ չի-նար յա - ռիմ,

Tenori

p

II.

Ո՛վ է քան ա - սեւ գո - հար յա - ռիմ,

p

I.

Bassi

Ո՛վ է քան ա սեւ Իմ գո -- հար յա ռիմ, Ո՛վ է քան ա -

p

II.

Հուպ, հուպ, հուպ, հուպ, գո - վա՛ - կամ յա - ռիմ,

գո - վա - կաՅ յա - ռիՅ,
 ո՛վ է բաճ ա - սել գո - վա կաճ յա - ռիՅ,
 ո՛վ է բաճ ա - սել գո- վա- կաճ յա - ռիՅ,
 ո՛վ է բաճ ա - սել գո - վա - կաճ յա - ռիՅ,
 - սել ո՛վ է բաճ ա սել, գո - վա - կաճ յա - ռիՅ,
 Բոպ, Բոպ, Բոպ, Բոպ, Բոպ, Բոպ, Բոպ, Բոպ,

Իմ շինար յարին,
 Իմ գորար յարին,
 Ո՛վ է բաճ ասել
 Գովակաճ յարին:

Sognando $\text{♩} = 52$ 64 ՀՈՎՆ ԱՆՈՒԹ
ՕԲՈՒ ԱԿՄՍ
երազուճ

Soprani

Alti

I.

Tenori

II.

I.

Bassi

II.

p
Հովճ ա-ցուշ, Բովճ ա-ցուշ, Էճ լու - սըն-կա ծովճ ա-ցուշ,
Ծովճ ա-ցուշ, ծովճ ա-ցուշ, Էճ ջը - ըն- ըի լողճ ա-ցուշ,

p
Հովճ ա-ցուշ, Բովճ ա-ցուշ, Բովճ ա-ցուշ, Բովճ ա-ցուշ,
pp

Հո՛վ.

Բո՛վ.

Հո՛վ.

Բո՛վ.

mf
Հովճ ա-ցուշ, Բովճ ա-ցուշ, Էճ ջը - ըն-ըի լողճ ա-ցուշ,
Լողճ ա-ցուշ, Լողճ ա-ցուշ, Էճ Բո - ղն-ըի սողճ ա-ցուշ,

Հո՛վ.

Բով:

pp
Հովճ ա-ցուշ, Բովճ ա-ցուշ, Բովճ ա-ցուշ, Բովճ ա-ցուշ,

mf

Հովն ա-մուշ. Բովն ա-մուշ. Էն Բո - ղե-րի սողն ա-մուշ.
սողն ա-մուշ. սողն ա-մուշ. Էն ծա - ռե-րի դողն ա-մուշ.

mf

Հովն ա-մուշ. Բովն ա-մուշ. Բովն ա-մուշ. Բովն ա-մուշ.

p

Հո՛վ. Բո՛վ.

f

Հովն ա-մուշ. Բովն ա-մուշ. Էն ծա - ռե-րի դողն ա-մուշ.
դողն ա-մուշ. դողն ա-մուշ. Էն ճա - ռե-րի կողն ա-մուշ.

mf

Հո՛վ. Բո՛վ.

mf

Հովն ա-մուշ. Բովն ա-մուշ. Բովն ա-մուշ. Բովն ա-մուշ.

mf

Հովն ա-մուշ. Բովն ա-մուշ. Բովն ա-մուշ. Բովն ա-մուշ.

p

Հո՛վ. հո՛վ.

mf

Հով Թ ա-Թուշ, հով Թ ա-Թուշ, Է՞ն ձո - րե - րի կող Թ ա-Թուշ,
կող Թ ա-Թուշ, կող Թ ա-Թուշ, Է՞ն հո - վը - վի փող Թ ա-Թուշ.

p

Հո՛վ. հո՛վ.

mp

Հով Թ ա-Թուշ, հով Թ ա-Թուշ, հով Թ ա-Թուշ, հով Թ ա-Թուշ.

p-pp

Հով Թ ա-Թուշ, հով Թ ա-Թուշ, Է՞ն հո - վը - վի փող Թ ա-Թուշ,
փող Թ ա-Թուշ, փող Թ ա-Թուշ, Է՞ն գի - շեր-վա գով Թ ա-Թուշ.

p-pp

Հով Թ ա-Թուշ, հով Թ ա-Թուշ, հով Թ ա-Թուշ, հով Թ ա-Թուշ.

pp-ppp

Հո՛վ, հո՛վ.

Հովն անուշ, հովն անուշ,
 Էն լուսընկա ծովն անուշ,
 Ծովն անուշ, ծովն անուշ,
 Էն ջրերի լողն անուշ:

Հովն անուշ, հովն անուշ,
 Էն ջրերի լողն անուշ,
 Լողն անուշ, լողն անուշ,
 Էն հողերի սողն անուշ:

Հովն անուշ, հովն անուշ,
 Էն հողերի սողն անուշ,
 Սողն անուշ, սողն անուշ,
 Էն ծառերի դողն անուշ,

Հովն անուշ, հովն անուշ,
 Էն ծառերի դողն անուշ,
 Դողն անուշ, դողն անուշ,
 Էն ձորերի կողն անուշ:

Հովն անուշ, հովն անուշ,
 Էն ձորերի կողն անուշ:
 Կողն անուշ, կողն անուշ,
 Էն հովըվի փողն անուշ:

Հովն անուշ, հովն անուշ,
 Էն հովըվի փողն անուշ,
 Փողն անուշ, փողն անուշ,
 Էն գիշերվա գովն անուշ:

65 ՀՈՎ ԱՐԵՔ, ՍԱՐԵՐ ԶԱՆ
 ОВ АРЕК, САРЕР ДЖАН

Moderato, con affetto $\text{♩} = 60$

Soprani
 Alti

Հով ա - րեք սա - րեր ջան. հով ա - րեք.

I.
 Tenori

Հով,

II.

Հով, սա - րեր ջան. հով ա - րեք.

Bassi

p

իմ դար - դիմ դար - ման ա - րեք:

հով ա - րեք:

հով ա - րեք:

p

հով, ա - րեք:

Più mosso $\text{♩} = 72$

mf

Սա - րե - ռը հով չեմ ա - մուհ.

p

Սա - րե - ռը հով չեմ ա - մուհ.

p

Սա - ռեր հով չեմ ա - մուհ.

p

սա - րե - ռը հով չեմ ա - մուհ.

pp

սա - րե - ռը հով չեմ ա - մուհ.

pp

սա - ռեր հով չեմ ա - մուհ.

mf

իմ դար - ղին դար - ման ա - մուհ,

p

հով, դար - ման

p

իմ դար - ղին դար - ման ա -

p

իմ դար - դիմ դար - մամ ա - նում:

pp

ա - նում:

pp

նում, դար - մամ ա - նում:

Un poco più mosso

Soprani soli

f

Ամ - պեր. ամ - պեր. մի քիչ զով ա - ռեք.

f *div.*

նով

ա - ռեք.

f

նով

նով. զով ա - ռեք.

mf

վա - ռար ամձ - ռեկ քա փեր. ծով ա - ռեք.

mf *ծով.*

ծով

ա - ռեք.

p

ծով ա - ռեք.

f

ծով.

զով ծով ա - ռեք.

Meno mosso (Tempo primo)

Tutti

p

ԳԵԶ ՄԱՐԻ - ԴՈՒ ՕՐԻ Կ - ՐԵ - ՎՁ

ԳԵԶ ՄԱՐԻ - ԴՈՒ ՕՐԻ Կ - ՐԵ - ՎՁ

ԳԵԶ ՄԱՐԻ - ԴՈՒ Կ - ՐԵ - ՎՁ

p

D.C.

ՍԵՎ ԲՈ - ԴԻ ՄԱ - ԿՈՎ Կ - ՐԵՔ. Կ - ՐԵՔ.

ՍԵՎ ԲՈ - ԴԻ ՄԱ - ԿՈՎ Կ - ՐԵՔ.

Più largo

Coda

pp

ՀՈՎ Կ - ՐԵՔ. ՄԱ - ՐԵՐ ԶԱՅ, ԲՈՎ. Կ - ՐԵՔ.

ՀՈՎ, ՄԱ - ՐԵՐ ԶԱՅ, ԲՈՎ Կ - ՐԵՔ.

իմ դար - դիմ դար - մամ ա - րեք:
 հով ա - րեք:
 հով ա - րեք:

P Սա - րե - րը հով չեմ ա - մուհ,
pp Սա - րե - րը հով չեմ ա - մուհ,
pp Սա - րեր հով չեմ ա - մուհ.

mf սա - րե - րը հով չեմ ա - մուհ,
 սա - րե - րը հով չեմ ա - մուհ,
 սա - րեր հով չեմ ա - մուհ.

p
 իմ դար - դիմ դար - մամ ա - նում,
pp
 հով,
pp դար - մամ
p
 իմ դար - դիմ դար - մամ ա -
pp *marcato*
 իմ դար - դիմ դար - մամ ա - նում,
pp *ppp*
 ա - նում,
ppp
 նում. դար - մամ ա - նում.

Հո՛վ արեք, սարե՛ր ջան, հո՛վ արեք,
 Իմ դարդին դարման արեք:—
 Սարերը հով չե՛ն անում,
 իմ դարդին դարման անում:

Ամպե՛ր, ամպե՛ր, մի քիչ զո՛վ արեք.
 Վարար անձրև թափեք, ծո՛վ արեք.
 Գե՛ջ մարդու օր-արևը
 Ան հողի տակով արեք:

Հո՛վ արեք, ամպե՛ր ջան: հով արեք.
 Իմ դարդին դարման արեք:—
 Ամպերը հով չե՛ն անում,
 Իմ դարդին դարման անում:

Սարե՛ր, ձորե՛ր, դաշտե՛ր ու ջրեր՛ր.
 Մարմանդ-մարմանդ վազող աղբյուրնե՛ր
 Մի վե՛ր կացեք, իմացե՛ք.
 Տեսե՛ք իմ սըրտի ցավեր:

Հո՛վ արեք, սարե՛ր ջան, հո՛վ արեք,
 Իմ դարդին դարման արեք:—
 Սարերը հով չե՛ն անում,
 Իմ դարդին դարման անում:

66 ՉԻՆԱՐ ԵՍ, ԿԵՌԱՆԱԼ ՄԻ
 ЧИНАР ЭС, КЕРАНАЛ МИ

Andante $\text{♩} = 72$

p *mp*

I. Soprani

II.

I. Ahi

II.

Ջի-Յար ես,
 մեր դու-ՅեՅ

Կե - ու - Յա՛լ մի,
 Բե - ու - Յա՛լ մի,

յա՛ր,
 յա՛ր,

յա՛ր,
 յա՛ր,

Յա՛ր,
 Յայ, Յա՛յ

Յա՛ր,
 Յայ, Յա՛յ

Յա՛ր,
 Յայ, Յա՛յ

Յա՛ր,
 Յայ, Յա՛յ

pp *pp* *pp* *pp*

յա՛ր, Յա, Յա՛յ, Յայ, Յա՛յ, Յա՛յ,
 յա՛ր, Յայ, Յայ, Յա՛յ, Յայ, Յա՛յ, Յա՛յ,
 յա՛ր, Յայ, Յայ, Յա՛յ, Յայ, Յա՛յ, Յա՛յ,
 յա՛ր, Յայ, Յայ, Յա՛յ, Յայ, Յա՛յ, Յա՛յ,

Յայ, Յա՛յ, Յայ, Յա՛յ, Յայ, Յա՛յ, Յա՛յ,
 Յայ, Յա՛յ, Յայ, Յա՛յ, Յայ, Յա՛յ, Յա՛յ,
 Յայ, Յա՛յ, Յայ, Յա՛յ, Յայ, Յա՛յ, Յա՛յ,
 Յայ, Յա՛յ, Յայ, Յա՛յ, Յայ, Յա՛յ, Յա՛յ,

Չինար ես, կեռանա՛լ մի,

Յա՛ր, յա՛ր,

Մեր դռնեն հեռանա՛լ մի,

Յա՛ր, յա՛ր.

Յա՛ր, նա, նա՛յ, նա՛յ, նա՛յ, նա՛յ,

նա՛յ, նա՛յ, նա՛յ, նա՛յ, նա՛յ,

Յար, քո աստված կըսիրես.

Յա՛ր, յա՛ր,

Հեռու ես, մոռանա՛լ մի:

Յա՛ր, յա՛ր,

Յա՛ր, նա, նա՛յ, նա՛յ, նա՛յ, նա՛յ

նա՛յ, նա՛յ, նա՛յ, նա՛յ, նա՛յ,

Ձեր բաղի դուռը բաց ա,

Ոտներըս շաղով թաց ա.

Ինձանից հեռացել ես՝

Աչքերըս լիքը լաց ա:

Էս գիշեր երազ տեսա,

Հերկերըս վարած տեսա.

Ամո՞թ քեզի, ա՛յ տղա,

Քո յարը տարած տեսա:

67 ՓԱՓՈՒՐԻ ՈՒՍՈՒՐԻ

Semplice $\text{♩} = 120$ ($\text{♩} = 80$)

Soprani

I. mf Փա-փու-րի ջա՛ճ. մը - տա բըլ-բու - լի բա-ղը, փա - փու-րի ջա՛ճ. եր - գե-ցի ա -

II. mf Փա - փու-րի ջա՛ճ. փա-փու-րի ջա՛ճ. փա-փու-րի, փա - փու-րի, ջա՛ճ. փա փու-րի ջա՛ճ.

Alti

mf Փա-փու-րի ջա՛ճ. մը - տա բըլ-բու - լի բա-ղը, փա - փու-րի ջա՛ճ. եր - գե-ցի ա -

Tenori

I. P Փա-փու - , , փա - փու - րի. փա-փու-րի. փա - փու - րի. փա - փու - րի.

II. P Փա-փու - , , փա - փու - րի. փա-փու-րի. փա - փու - րի. փա - փու - րի.

Bassi

I. P Փա-փու - , , փա - փու - րի. փա-փու-րի. փա - փու - րի. փա - փու - րի.

II. P Փա-փու - , , փա - փու - րի. փա-փու-րի. փա - փու - րի. փա - փու - րի.

Fine mp **D. C.**

ճուշ տա-ղը, լուս - ճա-կը շող ա գը-ցել. իմ յա-րը թող ա գը - ցել.

P փա - փու - րի. Փա փու - րի. փա - փու-րի. փա - փու - րի. փա - փու-րի.

mp ճուշ տա-ղը, լուս - ճա-կը շող ա գը-ցել. իմ յա-րը թող ա գը - ցել.

P փա - փու-րի. լուս - ճա-կը շող ա գը-ցել. իմ յա-րը թող ա գը - ցել.

Փա - փու-րի ջա՛ճ. փա - փու-րի փա - փու-րի, ջա՛ճ. փա - փու-րի.

Փափուրի, ջա՛ն,
 Մըտա բըլբուլի բաղը,
 Փափուրի, ջա՛ն,
 Երգեցի անուշ տաղը:

Լուսնակը շող ա գըցել,
 Իմ յարը քող ա գըցել:
 Փափուրի, ջա՛ն,
 Մըտա բըլբուլի բաղը,
 Փափուրի, ջա՛ն,
 Երգեցի անուշ տաղը:

Բարակ քամին տալիս ա,
 Ալ քողը դող ա գըցել:
 Փափուրի, ջա՛ն,
 Մըտա բըլբուլի բաղը,
 Փափուրի, ջա՛ն,
 Երգեցի անուշ տաղը:

Ծամեր ունիս ծիրանի,
 Քամին տա թել-թել անի.
 Սիրուն աչքերըդ, յա՛րո,
 Խելք ու միտքըս կըտանի:

68 ԻՆՉՈ՞Ւ ԲԻՆԳՅՈՒԼԸ ՄՏԱՐ և ՍՈՒՍԱՆ ՍՍՐՈՒԼ
 ИНЧУ БИНГЕЛ МТАР И СУСАН СМБУЛ

Scherzando $\text{♩} = 52$

f marcato ma non ruvido *mf*

Soprani
 ԻՆ-չո՞ւ Բին - գյո - ւը մը - տար՝ քա - դի բիւ - բու -

Alti
 ԻՆ-չո՞ւ մը տար՝

L
 ԻՆ-չո՞ւ Բին - գյո - ւը մը - տար՝ քա - դի բիւ - բու -

Tenori
 ԻՆ - չո՞ւ մը - տար՝

II.
 ԻՆ - չո՞ւ մը - տար՝

Bassi
 ԻՆ-չո՞ւ մը - տար՝

f

- ւը գը - տար՝ ԻՆ-չու Կա - ռո - յից ա - ռար՝

f

բիւ - բուլ.

f

- ւը գը - տար՝ ԻՆ-չու Կա - ռո - յից ա -

f

բիւ - բուլ.

f

քա - դի բիւ - բուլ.

mp

աճ - տեր ու գե - թի դա - ռար: Դը - լե մը՝ կոճ - դե. Ա - փոճ

mp

գը - տար:

mp

- ռար: աճ - տեր ու գե. - թի դա - ռար: Բը՝խ կոճ - դե.

mp

գը - տար:

p

- տար:

Բը՝խ կոճ - դե. Դը - լե մը՝ կոճ - դե. Ա - փոճ Բը՝խ կոճ - դե:

unisono

Բը՝խ կոճ - դե. Բը՝խ կոճ - դե. Բը՝խ կոճ դե.

f

Դը - լե մը կոճ - դե.

f $\text{♩} = 66$

Բը՝խ կոճ, Բը՝խ կոճ, Բը՝խ կոճ - դե. Ա - փոճ կոճ - դե

f

Բը՝խ կոճ, Բը՝խ կոճ, Բը՝խ կոճ - դե. Ա - փոճ Դը - լե կոճ - դե.

f

Բը՝խ կոճ, Բը՝խ կոճ, Բը՝խ կոճ - դե. կոճ - դե. Ա - փոճ Դը - լե. կոճ - դե.

Բը՝խ կոճ Բը՝խ կոճ, Բը՝խ կոճ - դե. Ա - փոճ կոճ - դե

mf

բը՛խ կոճ - դե, բը՛խ կոճ, բը՛խ կոճ, բը՛խ կոճ - դե,

mf

բը՛խ կոճ - դե, բը՛խ կոճ - բը՛խ կոճ, բը՛խ կոճ - դե,

mf

բը՛խ կոճ - դե, բը՛խ կոճ, բը՛խ կոճ, բը՛խ կոճ - դե, կոճ դե,

mf

դը-լե, բող, դը-լե մը կոճ-դե, բը՛խ կոճ, բը՛խ կոճ, բը՛խ-կոճ - դե,

f

Ա - փոճ կոճ - դե, բը՛խ կոճ - դե, դը - լե մը՛ կոճ դե, Ա-փոճ

f

Ա - փոճ դը-լե, կոճ-դե, բը՛խ կոճ - դե, դը - լե

f

Ա - փոճ դը լե կոճ-դե, բը՛խ կոճ - դե, բը՛խ կոճ դե,

f

Ա - փոճ կոճ - դե, դը-լե բող, դը-լե մը կոճ դե,

բը՛խ կոճ - դե, դը - լե մը՛ կոճ - դե, Ա - փոճ բը՛խ կոճ - դե,

բը՛խ կոճ-դե, բը՛խ կոճ դե, բը՛խ կոճ դե,

դը լե, մը՛ կոճ-դե,

♩ = 48

Tempo I ♩ = 52

f

Իճ-շո՛ւ ԲիՅ - գյո - ւը մը - տար,

mf

Սու - սամ, սըմ - բուլ, բա - ղի քիլ - բուլ, Իճ-շո՛ւ ԲիՅ - գյո - ւը մը - տար,

f

rallentando

բա - ղի քիլ - բու - ւը գը-տար,

p

Սու-սամ սըմ - բուլ, բա - ղի քիլ - բուլ, բա - ղի քիլ - բու - ւը գը-տար,

p

Իճշո՛ւ Բիճգյուը մըտար,
Բաղի քիլբուլը գըտար,
Իճշո՛ւ Կարոյին առար,
Անտեր ու գերի դատար:

Դընե մը՝ կոնդե,
Ափո՛ն թըն կոնդե:
Թըն կոն, թըն կոն, թըն կոնդե,
Ափո՛ն կոնդե, թըն կոնդե:

Իճշո՛ւ Բիճգյուը մըտար,
Բաղի քիլբուլը գըտար,
Իճշո՛ւ մեզ չըլեսցիր,
Ճակատիդ մուր ջըսցիր:

Սուսամ սըմբուլ, բաղի քիլբուլ,
Իճշո՛ւ Բիճգյուը մըտար,
Սուսամ սըմբուլ, բաղի քիլբուլ,
Բաղի քիլբուլը գըտար:

69 ԷՍ ԱՌՈՒՆ ՋՈՒՐ Է ԳԱԼԻ
 ЭС АРУН ДЖУР Э ГАЛИ

Cantabile con tranquillita $\text{♩} = 48$

I. Soprani

tu wa - noճ ջուր է գա - Լի,

II.

I. Alti

tu wa - noճ ջուր է գա - Լի,

II.

Լո, Լո, Լո, Լո, Լո, Լո, Լո, Լո, Լո, Լո, Լո, Լո.

մի տե - սեր - ո՛ւր է գա - Լի,

մի տե - սեր - ո՛ւր է գա - Լի,

Լո, Լո, Լո, Լո, Լո, Լո, Լո, Լո, Լո, Լո, Լո.

գա - Լիս է. գա - Լիս է սեր ա - ճե,

գա Լիս է. սեր ա - ճե,

Լո, Լո, Լո, Լո, Լո, Լո, Լո, Լո, Լո, Լո, Լո.

Էս առուն ջուր է գալի,
Մի տեսե՛ք—ո՛ր է գալի.

Գալիս է, գալիս է սեր անե:
Քենի՛ն մահանա արել,
Իր յարին հյուր է գալի.

Գալիս է, գալիս է սեր անե:

Վարդ եմ քաղել մաղերով,
Վեր եմ դրել շաղերով.
Արի՛, իմ սիրեկան յար,
Սոսք զամ քեզ տաղերով:

Տամըս տակին կա նըոնի,
Ես բարձ քերեմ դու կըոնի.
Ես դու մի քաղում պիտեմք,
Դու չիմարի, ես նըոնի:

70 ՍԱՆԴԻ ԵՐԳ (ԶԱՎԱՐՇԵՑ)
 САНДЫ ЕРГ (ДЗАВАРЦЕЦ)

Pesante energico 138-144

Soprani

Alti

Tenori

Bassi

Վա - րե,
 Վա - րե,

Վա - րե,
 Վա - րաՅդ,

Վա - րե,
 Բա - յու

p *^* *p* *^* *p* *^* *p*

Հա', Բը՛Մ, Բա', Բը՛Մ, Բա, Բա'.

Լը - ՄաՅ,
 Յը - ՄաՅ,

Ո՛րՅ է
 Լա - չիՅ

Ե - Կեր
 Թա - ԼեՄ

ՍաՅ-դի
 Յըս-տի

p *^* *p* *^* *p* *^* *p* *^* *p*

Բը՛Մ, Բա', Բը՛Մ, Բա', Հա', Բը՛Մ, Բա', Բը՛Մ, Բա', Բը՛Մ.

f
Հա-զար բա - ռի

mf
Վե - ռեմ,
Վե - ռեմ,
Վա - ռե, հա', հըմ', հա',

f
Վա ռե, հա', հըմ', հա,

p *f*
հըմ', հա', հըմ', հա', Հա', հըմ', հա', հըմ', հա',

բաժ - Թե - - Վե - ռեմ. *f* փուճ ը -

բաժ Թե Վե - ռեմ

f Հա - զար - բա - ռի բաժ - Թե Վե - ռեմ *f* փուճ ը -

հըմ', հա', հըմ', հա', հըմ', հա', հա', հըմ', հա', փուճ ը -

ռե - համ բու - սե վե - թեմ,
 հը՛մ, բու - սե վե - թեմ,
f փուռք ը - ռե - համ բու - սե վե - թեմ:
 ռե - համ, ռե - համ, բու - սե վե - թեմ,
 ռե - համ, փուռք ը - ռե - համ բու - սե վե - թեմ:

p Վարե, հա՛, ջա մե, հա՛, վա թե, հա՛, հը՛մ հա՛, վա-րե, հա՛, ջա մե, հա՛, վա-րե, հա՛, հը՛մ, հա՛,
 Հա՛, հա՛, հը՛մ, հը՛մ, հա՛, հա՛, հը՛մ, հը՛մ:
 վա-րե, վա-րե, վա-րե, հը՛մ, հա՛, վա-րե, վա-րե, վա-րե, հը՛մ, հա՛,
 Հա՛, հը՛մ, հը՛մ, հը՛մ, հը՛մ, հը՛մ, հը՛մ, հը՛մ:
 Հա՛, հա՛, հա՛, հա՛, հա՛, հա՛, հա՛, հա՛:

ՏԱՐԲԵՐԱԿՆԵՐ

(Յ). ԱՅ. ԴԵՎԱ. ԴԵՎԱ. ՍԻՐՏՍ
ԱՐ, ՔԵՅԱ, ՔԵՅԱ, ՇՐՏՍ

Largo e mesto $\text{♩} = 44$

S. *p*
Յա՛ր, Այ, հե - վա՛. հե - վա՛ սիր - տըս.

A. *pp*

T. *pp*
Յա՛ր, Այ, հե - վա՛. հե - վա՛ սիր - տըս.

B. *pp*

p
վա՛յ. յա՛ր. լե՛. ճըն - ճըղ - Կան թեվ - ա սիր - տըս.

pp

pp

p
վա՛յ. յա՛ր. լե՛. ճըն - ճըղ - Կան թեվ - ա սիր - տըս.

pp

(10). ՀԱՆԴԵՆ ԳԱՍ ԳԵՂԸ ՄՏՆԵՍ
АНДЕН ГАС ГЕХ МТЭС

Con amarezza $\text{♩} = 44$

S. A. $\text{♩} = 44$

Հան-դեն գաս գե - ղը մըտ-մես. մայ-րի՜կ. մայ-րի՜կ.

T. B.

մայ-րիկ ջան, բա--ղի ճամ- բից կայ - ճած էր.

իմ գը-ցած տե - ղը մըտ-մես. մայ-րի՜կ. մայ-րի՜կ.

մայ-րիկ ջան.. բա-ղի ճամ-բից կայ - ճած էր.

(12). ԳՈՒԹԱՆԸ ՀԱՅ ԵՄ ԲԵՐՈՒՄ
 ГУТАН ХАЦ ЕМ БЕРУМ

Allegretto semplice ♩=96 Ա.

S. A. *mp*

Գու - քա - ցը Բաց եմ տա - ցում.
 տե՛ս. քեզ որ - քա՛նց եմ սի - րում.

T. B. *mp*

Ե - թե - սը Բաց եմ տա - ցում.
 ծու - կը տապ - կած եմ տա - ցում.

p

Allegretto semplice ♩=96 Բ.

S. A. *mp*

Գու - քա - ցը Բաց եմ տա - ցում. վայ. լե. լե. լե. լե. լե.
 Տե՛ս. քեզ որ - քա՛նց եմ սի - րում. վայ. լե. լե. լե. լե. լե.

T. B. *mp*

Ե - թե - սը Բաց եմ տա - ցում. վայ. լո. լո. լո. լո. լո.
 ծու - կը տապ - կած եմ տա - ցում. վայ. լո. լո. լո. լո. լո.

p

Allegretto semplice $\text{♩} = 96$

S. *mp* Գու - թա - ցը հաց եմ բե - ռում. ե - թե - սը

A. *mp* Գու - թա - ցը հաց եմ բե - ռում, ե - թե - սը

T. *p* Վալ. Լե. Լե.

բաց եմ բե - ռում. տե՛ս. քեզ որ քա՛ց - եմ

բաց եմ բե - ռում. տես. քեզ որ- քա՛ց եմ

Լե. Լե. Լե. Լե.

սի - ռում՝ ծու - կը տապ - կած եմ բե - ռում:

սի - ռում՝ ծու - կը տապ - կած եմ բե - ռում:

Վալ. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո:

Allegretto semplice $\text{♩} = 96$

Դ.

S. *mp*
 Գու-րա նը հաց եմ բե - ռում. բե-րա նը բաց եմ բե - ռում.

A. *mp*

T. *mp*
 Գու-րա-նը հաց եմ բե - ռում. վա՛յ. լո. լո.

B. *p*
 վա՛յ. լո. լո. լո.

S. *mp*
 տես. քեզ ուր-քա՛ն եմ սի - ռում, ծու-կը տապ-կած եմ բե - ռում:

A. *mp*

T. *mp*
 տես. քեզ ուր-քա՛ն եմ սի - ռում, վա՛յ. լո. լո.

B. *p*
 վա՛յ. լո. լո.

(15). ԵԿԵՔ ՏԵՍԵՔ ԻՆՉՆ Է ԿԵՐԻ ՁԻՆՉ
 ЕКЕК ТЕКЕК ИИЧН Э КЕРИ ЗИИЧ

Alla rusticana $\text{♩} = 48$

S.

A.

T.
 Ե-կեք տե-սեք ի՞նչն է կե-րի զի՞նչ։

B.
 Ե-կեք տե-սեք

marcato

Էծ վեր թը - փուճ. թուփ վեր է - գուճ.
marcato
 Էծ վեր թը - փուճ. թուփ վեր է - գուճ.
 Էծ վեր թը - փուճ. թուփ վեր է - գուճ.

էգ բա - ռա - քուճ, բա - ռա - քուճ. Ի՞նչ խեր ու բա -
 էգ բա - ռա - քուճ. էգ բա - ռա - քուճ. Ի՞նչ խեր ու բա -
 էգ բա - ռա - քուճ, բա - ռա - քուճ.
 էգ բա - ռա - քուճ, բա - ռա - քուճ. Ի՞նչ խեր ու բա -

- ըի մեր ե - կավ էս տար - վաճա տա - թուճ,
 - ըի մեր ե - կավ էս տար - վաճա տա - թուճ,
 էս տար - վաճա տա - թուճ,
 - ըի մեր ե - կավ էս տար - վաճա տա - թուճ,

(16). ԿԱՅՆԵԼ ԵՍ ԿԱՆՉՈՒՄ ԷԼ ՉԵՍ
КАЙНЕЛ ЭС КАНЧУМ ЭЛ ЧЕС

Rustico semplice ♩ = 96

U.

Rustico semplice ♩ = 96

S.
A.

Կայ-ցել ես կան-չում էլ չես. յա՛ր. քո-յեղի ա-ման-չում էլ չես.

T.
B.

Գայ. Գայ. Գայ. Գայ. Գայ.

յա՛ր. Գայ. Գայ. Գայ. Գայ. Գայ. Գայ.

Գայ. Գայ. Գայ.

Գայ. Գայ. Գայ.

Andante mesto ♩=92

F.

poco rall.

ԿԱՊՍՈՒՅԵՐԳ
 (Կապույտ Երգ)
 Ա. ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

S. *p* Կապ - սեւ ես. Կապ-շոււմ ել շես. յա՛ր.
mp

A. *p* Կապ - սեւ ես. Կապ-շոււմ ել շես. յա՛ր.
mp

I. *p*

T. *p*

II. *p*

B. *pp* Ես եմ քեզ համար.
p Ես եմ քեզ համար.
pp

p a tempo *poco rall.* *mp* *a tempo* *p cresc.*

բո-լեդ ա-ման-չում էլ չես. յա՛ր. յար. ճայ. ճայ. ճայ. ճայ. ճայ.

pp *p cresc.*

Յա՛ր, յար.

p *p cresc.*

բո-լեդ ա-ման-չում էլ չես. յա՛ր. յար. ճայ. ճայ. ճայ. ճայ. ճայ.

p *mp* *p cresc.*

յա՛ր. յար. ճայ.

pp

ճայ. ճայ. ճայ. ճայ. ճայ. ճայ. ճայ. ճայ.

pp

ճայ. ճայ. ճայ. ճայ. ճայ. ճայ. ճայ. ճայ.

pp

ճայ. ճայ. ճայ. ճայ. ճայ. ճայ. ճայ. ճայ.

pp

ճայ. ճայ. ճայ. ճայ. ճայ. ճայ. ճայ. ճայ.

(17). ԳԻՆԳ ԷՑ ՈՒՆԵՄ
 ХИНГ ЭЦ УНЕМ

Ա.

Con spirito $\text{♩} = 116$

Sopr. solo *mf*

Հիճգ էժ ու - նեմ յուր ու - լի - րով.

S. A. *pp*

դի - լի - լի. դի - լի - լի. դի - լի - լի. դի - լի - լի.

I. T. II. *ppp*

դի - , լի - լի - լի.

I. B. II. *ppp*

դի - լի - լի. դի - լի - լի.

դի - լի - լի. դի - լի - լի. դի - լի - լի. դի - լի - լի.

դի - լի - լի. դի - լի - լի. դի - լի - լի. դի - լի - լի.

Կաթ Կը Կը - թե՛մ պը - - ղիցձ - Յե - ռով,

դի - Լի - Լի, դի - Լի - Լի, դի - Լի - Լի, դի - Լի - Լի,

դի - - Լի - - Լի, - - Լի - - Լի -

դի - Լի - Լի, դի - Լի - Լի,

դի - Լի - Լի, դի - Լի - Լի, դի - Լի - Լի, դի - Լի - Լի,

դի - - Լի - - Լի, - - Լի - - Լի -

Spirito $\text{♩} = 116$

F.

(սոկադիս)

pp

p [Solo]

S.

Հիցգ էծ ու - - Յե՛մ ուր է - Յե - ռով.

I.

A.

II.

ի - Լի - Լի, դի - Լի - Լի, ի - Լի - Լի, դի - Լի - Լի.

I.

T.

II.

pp

pp

I.

B.

II.

First system of musical notation, featuring a vocal line with lyrics and piano accompaniment. The lyrics are: *ի - լի - լի. ղի - լի - լի.*

Second system of musical notation, featuring a vocal line with lyrics and piano accompaniment. The lyrics are: *կաթ կը - կը - բոժ արը - ղիցճ - ճե - թով.*

Third system of musical notation, featuring a vocal line with lyrics and piano accompaniment. The lyrics are: *ի - լի - լի. ղի - լի - լի. ի - լի - լի. ղի - լի - լի.*

mp [Solo] *mf* [Tutti]

Էս գի - շեր' լուս - ցալ գի - շեր. զա - ռը զըն - գը.
 Է - լի պա - ռը թո - լիր *mf* զա - ռը զըն - գը.

Ջըն - գը, զըն - գը, զար,

Ջըն - գը.

[Solo] *mf* [Tutti]

զա - ռը զըն - գը. թո - ղը զը - նը - գա, ճուճն Ե - կեր' գե -
 զա - ռը զըն - գը. թո - ղը զը - նը - գա, յա - ռուս մի - շին

զար. զար.

զըն - գը. թող զըն - գա.

զար. զար.

[Tutti] D. C.

- տին ցախ - շեր. պա - ռեն - թը գի - շե - ռը լու - սը - նը - կա,
 մո - լոր ա. պա - ռեն - թը գի - շե - ռը լու - սը - նը - կա:

զըն - գը. զըն - գը զըն - գա, զար:

զըն - գը. զըն - գը. թող զըն - գա:

զըն - գա թող զըն - գա:

F.

Epico $\text{♩} = 66$

S. $\text{♩} = 66$
 Զար. զըն-գը. զար. զըն-գը. քող զըն - գա. գա.

A.
 Զար. զար. զար. զար. զըն-գը.

T.
 Հո՛ւյ-ւա. հո՛ւյ-ւա. հո՛ւյ-ւա. հո՛ւյ-ւա.

B.
 Տը՛մ - բա. տը՛մ - բա. տը՛մ - բա. զար. զար.

պա - րեց զի - շեր լու - սըն. կա. կա.

distinto
 զար. զըն-գը. զար. զըն - գը. զար. զըն-գը. զար:

div.
 զըն-գը. զըն-գը. զըն-գը. զար. զար. հո՛ւյ-ւա:

Տը՛մ - բա. տըմ-բա, տըմ. - բա. տըմ - բա. բա:

Epico $\text{♩} = 66$

4.

S. f 2ա՛ր, զըն-գը. զա՛ր. զըն-գը. բո-ղը զը-նը - գա. գա. 1. 2.

A. f 2ա՛ր. զա՛ր. զա՛ր զըն-գա

I. f 1. 2. Հոպ-պա տըմ-բա. հոպ-պա տըմ-բա.

II. f Տըմ-բա. տըմ-բա. տըմ-բա.

B. f 1. 2. Հոպ-պա. զար. հոպ-պա. զար. հոպ-պա. զար. տըմ-բա. տըմ-բա.

$mf - f$ 1. 2. Fine պա - ռեն-քը գի - շե - ռը լու - սը - նը կա. կա:

*) $mf - f, \text{distinto}$ հոպ պըտա տըմ-բա. զա՛ր. հոպ. զըն-գա.

$mf - f$ հոպ-պա տըմ-բա հոպ-պա.

տըմ-բա. տըմ-բա:

$mf - f$ տըմ - բա, տըմ-բա, տըմ - բա, տըմ - բա, բա:

*) $distinto$ 1. 2. Var. Alti Հոպպըտա տըմբա. զա՛ր բողզըն՝գա. հոպ-պա, զըն գա. զար. զար:

cantabile

p

Էս գի - շեր' լուս - ճակ գի - շեր.
 Է - լի պա - ռը քո - լո - ռակ.

p

Ջա'ր. զա'ր. զա'ր.

mf

Հոպ - պա, տըմ - բա,

p

Տըմ - բա, տըմ - բա, տըմ - բա.

p

Տըմ - բա, զար. տըմ - բա, զար. տըմ - բա, զար, տըմ - բա.

p

զար. զըն - գը. զար. զըն - գը. թո - ղը զը - ճը - գա.
 զար. զըն - գը. զար. զըն - գը. թո - ղը զը - ճը - գա.

p

զար. զար. զար.

p

Ռոպ - պա, տըմ - բա,

p

տըմ - բա, տըմ - բա, տըմ - բա.

p

տըմ - բա, զար. տըմ - բա, զար. տըմ - բա, զար, տըմ - բա.

ճուճն ե - կեր' գե - տիճն Ծախ - շեր.
 յա - ընս մի - շին մո - լո - լա՛վ.

զա'ր. զա'ր. զա'ր. զըն-զա,

Բոսկ - պա, տըմ-բա.

տըմ - բա. տըմ - բա, տըմ - բա.

տըմ-բա. զա'ր. տըմ-բա. զա'ր. տըմ-բա. զա'ր. տըմ-բա.

D. C.

պա - լեճն-քը գի - շե - լը լու - սը - ճը - կա,
 պա - լեճն-քը գի - շե - լը լու - սը - ճը - կա:

distinjo

Բոսկ - պը տա տըմ-բա. զա'ր Բո'սկ:

Բոսկ - պա:

տըմ - բա. տըմ - բա:

զա'ր. տըմ-բա. տըմ - բա, տըմ - բա, զա'ր.

Epico $\text{♩} = 66$

Դ.

ben marcato

S.

Ջա - ռը , զըն-զը. զա - ռը, զըն-զը, թո - ղը զը - նը - զա'. զա'.

A.

Պա'մ. պա'մ. պա'մ. պա'մ. պա'մ.

I.

T.

Ռոպ-պա. զըն-զա. Ռոպ պա. զա'ր.

II.

Պա'մ. պամ. պա'մ. պամ. պա'մ. պամ

B.

Պա մ. պամ, պամ. պամ. պամ. պամ. պամ. պամ.

պա - ռեն-քը գի 2ե - ռը լու. սը - նը - կա. կա.

distinto

պամ. պամ զըն գը զար. զըն-գը զար. Ռոպ-պա զըն-գը զար. պամ. պամ:

mf distinto

պամ. պամ. պամ. պամ. Ռոպ պա տըմ բա. պամ. պամ:

պամ, պամ. պամ, պամ. պամ. պամ:

*)

Var.

Alti

կամ

(19). ԷՍ ԳԻՇԵՐ, ԼՈՒՍՆԱԿ ԳԻՇԵՐ
ՅՑ ԴԻՇԵՐ, ԼՍՏՈՒՆ ԴԻՇԵՐ

Nobile $\text{♩} = 72$

S. *p*

Էս գի-շեր. Լուս - Յակ գի - շեր. վա՛յ. Լե. Լե. Լե՛. Լե՛. Լե.
ճյուճե՛ք - կեր գե - տի՛ց Յախ - շեր. ով է տե - սել սի - րա՛ծ յա -

A. *p*

T. *p*

B. *p*

Լե՛. Լե՛. Լե՛. Լե՛. ով մո - ռա - Յա՛ եր-կու աչ - քով կու - րա - Յա,
ըլ մո - ռա - Յա.

Լե՛. Լե՛. Լե՛. Լե՛. ով մո - ռա - Յա՛ եր-կու աչ - քով կու - րա - Յա,
ըլ մո - ռա - Յա.

(27). ԵՂՆԻԿ
ԵԴՈՒՄ

Amabile: ♩ = 100:

clara voce: Soprano solo:

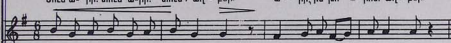
I. *mp*
 S. — եղ — Յիկ. դու ո՞ր սարն ես ար — ծել:
 II. *mp*
 I. *mp*
 A. — եղ — Յիկ. դու ո՞ր սարն ես ար — ծել:
 II. *mp*
 — Ա — սիս — Մա — սիս. սարն եմ ար — ծել:
 I. *p* *pp*
 II. *p* *pp*
 սարն ես ար — ծել:

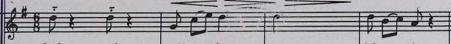
(30). ԵՐԵՎԱՆԻ ԲԱՂԷՄ ԱՐԵԼ և ՏՈՒՆ ԱՐԻ
 ЕРЕВАН БАХ ЕМ АРЕЛ И ТУН АРИ

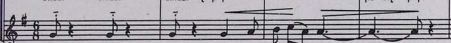
Ա.

con desiderio ♩. = 54

S.
 ՏՈՒՆ ա - րի, տՈՒՆ ա - րի, տՈՒՆ, աղ - բեր, ա - րի, իմ խո - րոտ աղ - բեր:

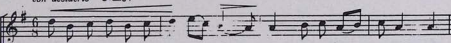
A.

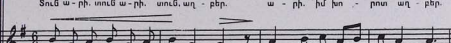
I.
 ՏՈՒՆ, տՈՒՆ, տՈՒՆ, աղ - բեր, իմ աղ - բեր:

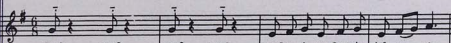
II.
 ՏՈՒՆ, տՈՒՆ, տՈՒՆ, տՈՒՆ ա - րի, աղ - բեր:

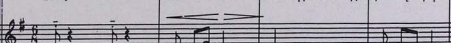
Բ.

con desiderio ♩. = 54

S.
 ՏՈՒՆ ա - րի, տՈՒՆ ա - րի, տՈՒՆ, աղ - բեր, ա - րի, իմ խո - րոտ աղ - բեր:

A.

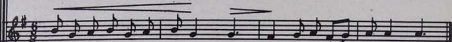
I.
 ՏՈՒՆ, տՈՒՆ, տՈՒՆ, տՈՒՆ, տՈՒՆ ա - րի, տՈՒՆ ա - րի, իմ աղ - բեր:

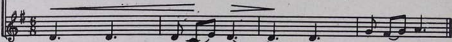
II.
 ՏՈՒՆ, տՈՒՆ, տՈՒՆ, աղ - բեր, իմ աղ - բեր:

con desiderio ♩ = 54

I.

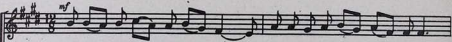
S. Տու՜ն ա - րի. տու՜ն ա - րի. տու՜ն, աղ - բեր. ա - րի. իմ խո - րոտ աղ - բեր.

II.

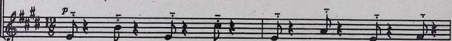
A.

Տու՜ն. տու՜ն, տու՜ն, աղ - բեր. ա - րի աղ - բեր.

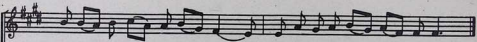
Andantino ♩ = 48

S.

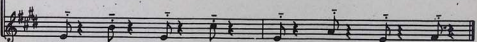
Ե-րե - վաճ քաղ եմ ա - րել. այ. ա-րելվ. ա - րելվ. աղ - բե - ռըս.

T.

Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո.

Որ - գիս մա-տաղ եմ ա - րել. վայ. քա-րելվ. քա-րելվ. աղ - բե - ռըս.

Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո.

(31). ՉՈՒՈՍ-ՉՈՒՈՍ
ОРОМ-ОРОМ

Netto con energia $\text{♩} = 96$

S.

A.

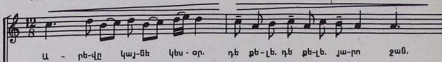
T.

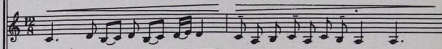
B.

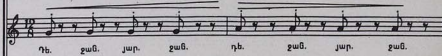
(32). ԱՐԵՎԸ ԿԱՅՆԵ ՎԵՍՈՐ
 АРЕВ КАЙНЕ КЕСОР

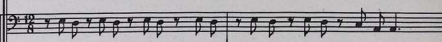
Ա.

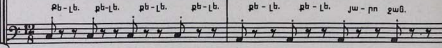
Naturale $\text{♩} = 58$

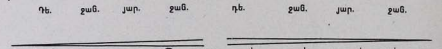
S.

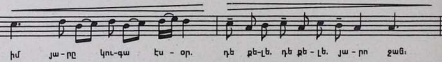
A.

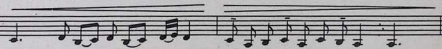
T.

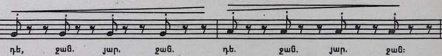
I.

B.

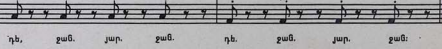
II.

p con anima

Ա - ռե - վը կայ - ցե կես - օր. դե. քե - լե. դե. քե - լե, յա - ռո ջա՛ն.

քե - - լե. յար ջան. քե - լե. յար ջան.

p

Յա - ռո ջա՛ն.

pp

քե - լե. յար ջան. քե լե. յար ջան.

pp>

դե քե-լե. դե քե-լե. դե քե-լե. դե քե-լե. դե քե-լե. դե քե-լե. դե. յա - ռո ջան.

[illegible]

(39). ԿԱՆԵՐԻ ՃԱՄԲԻՆ ԿԵՑԱ
КАЛЕРИ ЧАМБИН КЕЦА

Lirico $\text{♩} = 48$

Ա.

mp

Կա - լե-րի ճամ-բեն դուզ ա. Լուր. Լու-րի. Լուր. Լուր. Լու-րի. ողն-դե.
Մա - տա-նի - քըս փի - թուզ ա. ջան. ջա-նե. ջան. ջան. ջա-նե, ողն-դե.

mp

Լուր. Լու-րի. ողն-դե.
ջան. ջա-նե, ողն-դե.

p

Կա - լե-րի ճամ-բեն դուզ ա. Լուր.
Մա - տա-նի - քըս փի - թուզ ա. ջան:

p

Կա - լե-րի ճամ - բեն դուզ ա:
Մա - տա-նի - քըս - փի թուզ ա:

Lirico $\text{♩} = 48$

Բ.

mf

Կա-լե-րի ճամ-բեն դուզ ա. Լուր. Լու-րի. Լուր. Լուր. Լու-րի, ողն-դե.
Մա-տա-նի - քըս փի - թուզ ա. ջան. ջա-նե. ջան. ջան. ջա-նե, ողն-դե.

p

Ողն-դե. ողն-դե. Լուր. Լուր. Լուր. Լու-րի, ողն-դե.
ողն-դե. ողն-դե. ջա նե. ջան. ջան. ջա-նե, ողն-դե.

mp

Կա-լե-րի ճամ-բեն դուզ ա.
Մա-տա-նի - քըս փի - թուզ ա:

mp

Ողն-դե. ողն-դե. Լուր. Լու-րի. Լուր.
ողն-դե. ողն-դե. ջան. ջա-նե. ջան:

Amabile $\text{♩} = 50$

9

S. *mf*
 Կա-լե-րի ճամ-բեց դուզ ա. Լուր. Լու-րի. Լուր Լուր. Լու-րի, ուն-դե.
 մա-տա-ցի - թըս փի - ռուզ ա. ջաճ. ջա-ճե. ջաճ. ջաճ. ջա-ճե, ուն-դե.

A. *mf*
 Լու-րի. Լու-րի. Լուր. Լուր. Լու-րի. ուն-դե.
 ջա-ճե. ջա-ճե. ջաճ. ջաճ. ջա-ճե, ուն-դե.

T. *mf*
 ուն-դե. ուն-դե:

B. *p*
 ուն-դե. ուն-դե:

(41). ՊՈՒԺՈՒՐ ԱՂՋԻԿ ՍԵՎԱՎՈՐ
 ПУЧУР АХԿԻՔ СЕВАОР

Sotto voce e misterioso $\text{♩} = 56$

S. *mp*
 Պու-ճուր աղ-ջիկ. սե-վա - վոր. թեր ա-րա. թեր ա-րա.
 Գը-ճա. մե-րդ. գա-լիս ա. թեր ա-րա. թեր ա-րա.

A. *mp*

T. *p*
 թեր ա - - - րա. թեր ա-րա. թեր ա-րա.

B. *p*

Է-լի դըռ-ճե - ըիճ սո - վոր. թեր ա-րա. շո - ըո - րա.
 թող իճճ չա-ճի մե-ղա-վոր. թեր ա-րա. շո - ըո - րա.

2ո - - - ըո - - - րա, թեր ա-րա. շո - ըո-րա:

(51) ԷՐՎՈՒՄ ԵՄ
ՅՐԵՄ ԷՄ

Ա.

Dolente ♩ = 76

I. *mp*

Էր-վում եմ. եր - վում. Կար-միր քա-րը տա-շած ա.

II. *mp*

Էր-վում եմ; եր - վում. Կար-միր քա-րը տա-շած ա.

III. *p*

Վա՛յ. վո՛ւյ. Վա՛յ. վո՛ւյ. Վա՛յ. վո՛ւյ. Վա՛յ. վո՛ւյ.

B. *p*

եր - վում եմ. եր - վում եմ,

Վառ-վում եմ. վառ - վում. Իմ հա - սա - կից քա - շած ա:

Վառ-վում եմ. վառ - վում. Իմ հա - սա - կից քա - շած ա:

Վա՛յ. վո՛ւյ. Վա՛յ. վո՛ւյ. Վա՛յ. վո՛ւյ. Վա՛յ.

Վառ - վում եմ, վառ - վում եմ,

Dolente $\text{♩} = 66$

S. $\text{♩} = 66$
 եր - վում եմ. եր - վում. կար - միր քա - ռը տա - շած ա.

A.
 Վա՛յ. վո՛ւյ.

I.
 Վա՛յ. Վա՛յ. Վա՛յ. Վա՛յ.

T.
 Վա՛յ. Վա՛յ. Վա՛յ. Վա՛յ.

II.
 Վա՛յ. Վա՛յ. Վա՛յ. Վա՛յ. Վա՛յ. Վա՛յ. Վա՛յ. Վա՛յ. Վա՛յ. Վո՛ւյ. Վո՛ւյ. Վո՛ւյ. Վո՛ւյ.

B.
 Վա՛յ. վո՛ւյ. վո՛ւյ. վո՛ւյ. վո՛ւյ.

եր - վում եմ. եր - վում. քո - յըս վը - ռեմ քա - շած ա.

Վա՛յ. վո՛ւյ.

Վա՛յ. Վա՛յ. Վա՛յ. Վա՛յ.

Վա՛յ. Վա՛յ. Վա՛յ. Վա՛յ. Վա՛յ. Վա՛յ. Վա՛յ. Վա՛յ. Վո՛ւյ. Վո՛ւյ. Վո՛ւյ. Վո՛ւյ.

Վա՛յ. վո՛ւյ. վո՛ւյ. վո՛ւյ. վո՛ւյ.

9.

Dolente $\text{♩} = 76$

S. *mp*
 էր-վում եմ. էր - վում. կար-միր քա - ռը տա - շած ա.

L. *p*
 էր-վում եմ. էր - վում. կար-միր տա - շած ա.

T. *mp*
 էր-վում եմ. էր - վում. կար-միր քա - ռը տա - շած ա.

IL. *p*
 էր - վում եմ, վա՛յ.

էր - վում եմ. էր - վում. բո - յըս վը - ռեմ քա - շած ա:

էր - վում եմ. էր - վում. բո - յըս քա - շած ա:

էր - վում եմ. էր - վում. բո - յըս վը - ռեմ քա - շած ա:

էր - վում եմ, վա՛յ.

(52). ՅԱՐ ՀԱՆ, ԱՐԻ
ЯР ДЖАН, АРИ

Espansivo $\text{♩} = 72$

Ա.

con affetto

S.
A.

Յար ջան, ա-րի.

դու մի' առ-նի

էն սըղ-դին.

T.
B.

poco cresc.

dim.

թե որ առ-նես'

ե-րեք օր-վա

հարս ընես Վո'ւլ.

յա թո ջան,

Espansivo $\text{♩} = 72$

Բ.

con affetto

S.

Յար ջան, ա-րի.

դու մի' առ-նի

էն սըղ-դին.

A.

div.

Յար ջան, ա-րի.

դու մի' առ-նի

էն սըղ-դին.

T.
B.

ԹԵ ՈՐ ԱՆՈՑԵՍ. ԵՐԵՔ ՕՐՎԱ ԲԱՐՍ ԸԼՑԵՍ. ՎՈ՛ՒՅ. յԱՐՈՆ ԶԱ՛Մ:

unisono

ԹԵ ՈՐ ԱՆՈՑԵՍ. ԵՐԵՔ ՕՐՎԱ ԲԱՐՍ ԸԼՑԵՍ. ՎՈ՛ՒՅ. յԱՐՈՆ ԶԱ՛Մ:

Espansivo $\text{♩} = 72$

9.

con affetto

S. ԹԱՐ ԶԱՄ. ԱՐԻ. ԴՈՒ ՄԻ՛ ԱՆՈՑԻ ԷՑ ՍԸՆԴԻՑ.

A. ԹԱՐ, ԱՐԻ.

T. ԹԱՐ ԶԱՄ. ԱՐԻ. ԴՈՒ ՄԻ՛ ԱՆՈՑԻ ԷՑ ՍԸՆԴԻՑ.

B. ԹԱՐ ԶԱՄ. ԱՐԻ. ԴՈՒ ՄԻ՛ ԱՆՈՑԻ ԷՑ ՍԸՆԴԻՑ.

ԹԵ ՈՐ ԱՆՈՑԵՍ ԵՐԵՔ ՕՐՎԱ ԲԱՐՍ ԸԼՑԵՍ. ՎՈ՛ՒՅ. յԱՐՈՆ ԶԱ՛Մ:

ԵՂՅ. ԵՂՅ. ԵՂՅ. ԵՂՅ. ԵՂՅ. ԵՂՅ. ԵՂՅ. ԵՂՅ.

ԹԵ ՈՐ ԱՆՈՑԵՍ ԵՐԵՔ ՕՐՎԱ ԲԱՐՍ ԸԼՑԵՍ ՎՈ՛ՒՅ. յԱՐՈՆ ԶԱ՛Մ:

(53) ԷՍՕՐ ՈՒՐԲԱԹ Ե
ՅՕՐ ՄՐԵԱՏ 3

Ա.

Sostenuto $\text{♩} = 76$

S.
A.

Էս օր ուր-բաթ է. պաս է. դե՛, հե՛. զը՛ց-զը. զը՛ց-զը. դե՛-հե՛, ջա՛ց:
Սըր-տիկ ար-ծա - թե թաս է. դե՛, հե՛. զը՛ց-զը. զը՛ց-զը. դե՛, հե՛, ջա՛ց:

T.

Էս օր ուր-բաթ է. պաս է. դե՛, հե՛. զը՛ց-զը. զը՛ց-զը. դե՛-հե՛, ջա՛ց:
Սըր-տիկ ար-ծա - թե թաս է. դե՛, հե՛. զը՛ց-զը. զը՛ց-զը. դե՛, հե՛, ջա՛ց:

B.

Բ.

Sostenuto $\text{♩} = 76$

S.

Լս - օր ուր-բաթ է. պաս է. դե՛ - հե՛. զը՛ց-զը. զը՛ց-զը. դե՛, հե՛, ջա՛ց:
սըր-տիկ ար-ծա - թե թաս է. դե՛, հե՛. զը՛ց-զը. զը՛ց-զը. դե՛, հե՛, ջա՛ց:

A.

Լս - օր ուր-բաթ է. պաս է. դե՛ - հե՛. զը՛ց-զը. զը՛ց-զը. դե՛, հե՛, ջա՛ց:
սըր-տիկ ար-ծա - թե թաս է. դե՛, հե՛. զը՛ց-զը. զը՛ց-զը. դե՛, հե՛, ջա՛ց:

T.

Լս - օր ուր-բաթ է. պաս է. դե՛ - հե՛. զը՛ց-զը. զը՛ց-զը. դե՛, հե՛, ջա՛ց:
սըր-տիկ ար-ծա - թե թաս է. դե՛, հե՛. զը՛ց-զը. զը՛ց-զը. դե՛, հե՛, ջա՛ց:

B.

Andantino $\text{♩} = 80$

9.

[Էս - օր ուր-բաթ է. պաւս է. դե՛. հե՛. զը՛ց-զը. զը՛ց-զը. դե՛. հե՛. ջա՛ց]
 Սըր-տիկ էր-ծա-թե բաւս է. դե՛. հե՛. զը՛ց-զը. զը՛ց-զը. դե՛. հե՛. ջա՛ց.]

[Էս - օր ուր-բաթ է. դե՛. հե՛. զը՛ց-զը. զը՛ց-զը. դե՛. հե՛. ջա՛ց.]
 Սըր-տիկ էր-ծաթ է, դե՛. հե՛. զը՛ց-զը. զը՛ց-զը. դե՛. հե՛. ջա՛ց.]

[Էս - օր ուր-բաթ է. դե՛. հե՛. զը՛ց-զը. զը՛ց-զը. ջա՛ց]
 Սըր - տիկ էր - ծաթ է, դե՛. հե՛. զը՛ց-զը. զը՛ց-զը. ջա՛ց.]

Andantino $\text{♩} = 80$

7.

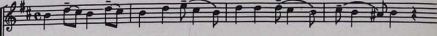
Էս - օր ուր-բաթ է. պաւս է. դե՛. հե՛. զը՛ց-զը. զը՛ց-զը. դե՛. հե՛. ջա՛ց.

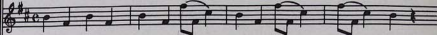
Էս - օր ուր-բաթ է. պաւս է. դե՛. հե՛. զը՛ց-զը. զը՛ց-զը. դե՛. հե՛. ջա՛ց.

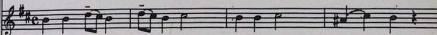
(54). ՋՈՒՐ ԿՈՒԳԱ ՎԵՐԻՆ ՍԱՐԵՆ
ДЖУР КУГА ВЕРИН САРЕН

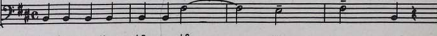
Ա.

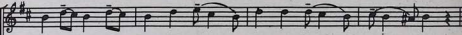
Allegretto amabile

S.
 Ջուր կու-գա վե - ռի՞ն սա-րե՞ն. Թագ-լու յա - ռո ջա՞ն.

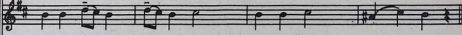
A.
 Ջուր կու-գա վե - ռի՞ն սա-րե՞ն. Թագ-լու յա - ռո ջա՞ն.

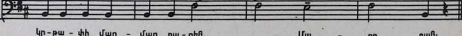
T.
 Ջուր կու - գա վե - ռի՞ն սա - ռե՞ն, Թագ-լու յա - ռո ջա՞ն.

B.
 Ջուր կու-գա վե - ռի՞ն սա-րե՞ն. յա - ռո ջա՞ն.

 Կը-թա - փի մար - մար քա - ռե՞ն, սի - ռու՞ն Մա - ռո ջա՞ն:

 Կը-թա - փի մար - մար քա - ռե՞ն. սի - ռու՞ն Մա - ռո ջա՞ն:

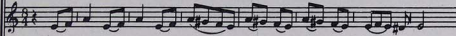

 Կը-թա - փի մար - մար քա - ռե՞ն. Մա - ռո ջա՞ն:

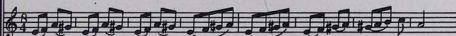

 Կը-թա - փի մար - մար քա - ռե՞ն. Մա - ռո ջա՞ն:

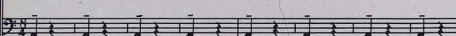
Բ.

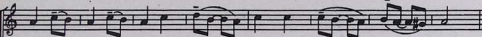
Allegretto amabile

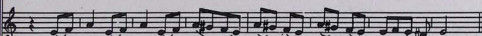
S.
 Զուր կու - գա վե - ռի՞ն սա - ռե՞ն. Ծաղ - լու յա - ռո ջան.

A.
 Կու - գա վե - ռի՞ն սա - ռե՞ն. Ծաղ - լու, Ծաղ - լու յա - ռո ջան.

T.
 Զուր կու - գա վե - ռի՞ն սա - ռե՞ն. Ծաղ, Ծաղ - լու յա - ռո ջան.

B.
 Նաղ - լու. Ծաղ - լու, Ծաղ յա - ռո ջան,

 Կը - քա - փի մար - մար քա - ռե՞ն. սի - ռու՞ն Մա - ռո ջան:

 քա - փի մար - մար քա - ռե՞ն. սի - ռու՞ն, սի - ռու՞ն Մա - ռո ջան:

 Կը - քա - փի մար - մար քա - ռե՞ն. իմ սի - ռու՞ն Մա - ռո ջան:

 սի - ռու՞ն. սի - ռու՞ն իմ Մա - ռո ջան:

(56) ԱՌԻՄ ԵՐԵՐԻՄ ԵՆ ՍԱՐԻՄ
 ARHEM ERTAM ZH SAR

Ա.

Amabile $\text{♩} = 88$

1. *mf*

S. Առ - ցեմ եր-թամ էճ սա-րը. առ - ցեմ եր-թամ էճ սա-րը.

II. *mp*

1. *mp*

A. Առ - ցեմ եր-թամ էճ սա-րը.

II. *mp*

Առ - ցեմ եր - թամ իմ յա - ըր.

առ - ցեմ եր-թամ էճ սա-րը սեր ա - ցե - լով իմ յա - ըր.

mf

առ - ցեմ եր - թամ սա - ըր. իմ յա - ըր.

mf

Բ.

Amabile $\text{♩} = 68$

mf

I. $\text{♩} = 68$

Առ - ցեմ եր-թամ է՞ն սա - ռը. առ - ցեմ եր-թամ է՞ն սա-րը.

S.

mf

II. Առ - ցեմ եր-թամ. առ - ցեմ եր-թամ. առ - ցեմ եր-թամ է՞ն սա-րը.

mf

I. Առ - ցեմ եր-թամ. առ - ցեմ եր-թամ. եր - թամ է՞ն սա-րը.

A.

p

II. Առ - ցեմ եր - թամ, եր - թամ է՞ն սա-րը.

p

I. Առ - ցեմ եր - թամ, առ - ցեմ եր - թամ,

T.

mf

II. Առ - ցեմ եր-թամ առ - ցեմ եր-թամ իմ յա-րը. է՞ն սա-րը.

p

I. Առ - ցեմ եր - թամ, առ - ցեմ եր - թամ,

B.

p

II. Առ - ցեմ եր - թամ, առ - ցեմ եր - թամ,

առ - Եկե՛ք եր-թա՛մ է՛ն սա - ռը սեր ա - Եե-լու՛կ ի՛մ յա-րը:

եր - թա՛մ է՛ն սա - ռը սեր ա - Եե-լու՛կ ի՛մ յա - ռը:

առ - Եկե՛ք եր - թա՛մ ե՛ն սա - ռը
 սեր ա - Եե - լու՛կ ի՛մ յա - ռը:

առ - Եկե՛ք եր - թա՛մ ե՛ն սա - ռը
 սեր ա - Եե - լու՛կ ի՛մ յա - ռը:

(57). ԿԱՆՈՉ ԱՐՅԸ ԲԱՆ ԵԿԱ
КАНАЧ АРТ БАН ЕКА

Con dolcezza ♩=96

S. *mf*
Կա - ճաշ ար - տը բան ե - կա, փունջ վարդ ա յա - ընս.

A. *mf*
Կա - ճաշ ար - տը բան ե - կա, փունջ յա - ընս.

T. *mp*
Փունջ յա - ընս.

B. *mp*
Կա - ճաշ ար - տը փունջ յա - ընս.

ար - տի մո - տը ման ե - կա, մունջ մարդ ա յա - ընս:

mp
ար - տի մո - տը ման ե - կա, մունջ մարդ ա յա - ընս:

մունջ մարդ ա յա - ընս:

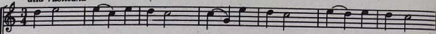
ար - տի մո - տը մունջ յա - ընս:

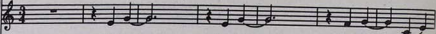
(58). ՆՈՐ ԵՄ ՆՈՐ ՄԱԾՈՒՆ ՄԵՐԵԼ
 НОР ЕМ НОР МАЦУН МЕРЕЛ

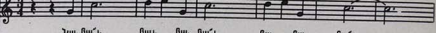
Allegretto sostenuto

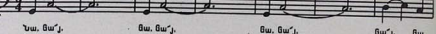
Ա.

alla rusticana

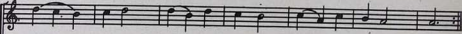
S.
 Նոր եմ Երր մա - ծուծ մե - ռել, յար, Եա, Եայ, յար, Լե, վայ, Լե,
 Հե - ուու գե - ղեմ է գա - լիս, յար, Եա, Եայ, յար, Լե, վայ, Լե.

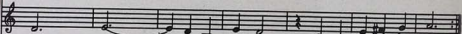
A.
 Նա, Եա՛յ, Եա, Եա՛յ, Եա, Եա՛յ, Եա՛յ.

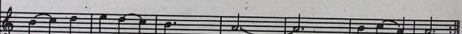
T.
 Նա, Եա՛յ, Եայ, Եա, Եա՛յ, Եա, Եա, Եա՛յ.

B.
 Նա, Եա՛յ, Եա, Եա՛յ, Եա, Եա՛յ, Եա՛յ, Եա.

amabile

 Լե. իմ յա - ռը Բաց չի կե - ռել, յար, Եա, Եայ, Եա՛յ,
 Լե. մի լավ Եը - վեր է բե - ռել, յար, Եա, Եայ, Եա՛յ.

 Եա՛յ, յա՛ր, Եայ, Եա, Եա՛յ, Եայ, Եա, Եա՛յ, Եա՛յ.

 Եայ, Եա, Եա, Եայ, յա՛ր, Եայ, Եա, Եա՛յ, Եա՛յ.

 Եա՛յ, յար, Եայ, Եա, Եա, Եա, Եա՛յ, Եա՛յ.

Allegretto 104

9.

S. Նոր եւ Եր մա-ծուց-մե-րեւ, յար, Եա, Եայ, յար, Լե, վայ, Լե, Լե՛. իմ յա - ըր Բաց
 Ե-ռու գեղեցիկ է գա-լիս, յար, Եա, Եայ, յար, Լե, վայ, Լե, Լե՛. մի Լավ Եր - վեր

A. Եար, Եայ, Եայ, յար, Եայ, Եայ, Եայ,

I. Եար, Եայ, յար,

T. Եար, Եայ, յար,

II. Եար, Եայ, յար,

B. Եար, Եայ, Եայ, Եայ, յար, Լե, Լե, Լե, յար, Եայ,

1. 2.

Հի Կե - ըւ, յար, Եա, Եայ, Եայ՛, Եա, Եայ, Եայ՛,
 Է Բե - ըւ, յար, Եա, Եայ, Եայ՛,

Եայ, Եա, Եայ, Եայ՛,

Եայ, Եայ, Եայ, իմ յա-ըր Բաց Հի Կե - ըւ, յար, Եա, Եայ, Եայ՛, Եա, Եայ, Եայ,
 մի Լավ Եր - վեր Է Բե - ըւ, յար,

Եայ, Եայ, Եայ, - յա ըր, յար, Եա, Եայ՛, յար, Եայ, Եայ,

Եայ, Եայ, Եայ,

(59). ՎԱՐՈՒՆ ԷԼԻՒ ՅԱՐ
ԱՐԱԿ, ՅԼԻՒ ԿՐ

Vivo $\text{♩} = 116$

S. f Նա-րա՛յ, էլ - լի. էլ - լի. էլ - լի. էլ - լի յար. ե - լի կայ - ճի.

A. f էլ - լի. էլ - լի. էլ - լի. էլ - լի յար, f կայ - ճի.

T. f Նա-րա՛յ. յար. ե - լի,

B. f Յա՛ր. յա՛ր:

Fine [Solo]

բո - յըդ տես - ճեմ. բեւ - լի յար. Մեր բա - դիճ կար կա-ճաճ - չի,

բո - յըդ տես - ճեմ. բեւ - լի յար.

յար, p Նա - րա՛յ. էլ - լի յար,

Յա՛ր. p

[Tutti]

crescendo

[Solo]

p Նա - րա՛յ. էլ - լի. էլ - լի. էլ - լի. էլ - լի յար, ծա - ոը ծա ոի

p *crescendo* էլ - լի. էլ - լի. էլ - լի. էլ - լի յար.

p *crescendo* Բա - րայ. յար f Բա - րայ. p

p յա՛ր. f յա՛ր.

p [Tutti] *crescendo* *f*

Եղ - մամ . շի. ե - լի կայ - Թի. բո - յոր տես - ցեմ, թեւ - լի յարի:

p *crescendo* *f*

կայ - Թի. բո - յոր տես - ցեմ, թեւ - լի յարի:

p *crescendo* *f*

թեւ - լի յարի ե - լի, յարի:

p *crescendo* *f*

յարի:

[Solo] *p* [Tutti] *crescendo* *f*

Շա - րան-շա - րան դու ե - լան, հա-րայ, էլ - լի. էլ - լի, էլ - լի. էլ - լի յարի:

p *crescendo* *f*

էլ - լի. էլ - լի. էլ - լի. էլ լի յարի:

p *crescendo* *f*

Հա - րայ, էլ լի յարի, հարայ, յարի:

p *crescendo* *f*

Թա'ր յա'րի:

[Solo] *p* [Tutti] *crescendo* *f* D. C. al Fine

Մեկն իմ յա - րի Եղմամ շի. ե - լի կայ - Թի. բո - յոր տես - ցեմ, թեւ - լի յարի:

p *crescendo* *f*

կայ Թի. բո - յոր տես - ցեմ, թեւ - լի յարի:

p *crescendo* *f*

հա - րայ, թեւ - լի յարի, ե - լի յարի:

p *crescendo* *f*

յարի:

յարի:

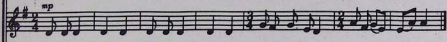
(62). ՄԵՐ ԲԱՂԸ ԺԱՌ Ա

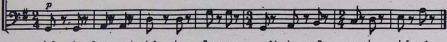
МЕР БѢХ ЦАР А

Ա.

Ironico, ma amorevole ♩=112

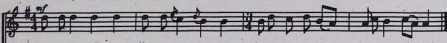
S.
 Մեր բաղը ծառ ա. ձեր բաղը քար ա. ես քեզ չեմ առ-Յի իմ աղ-բոր ծա - ռա:

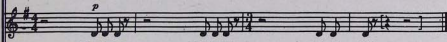
A.
mp

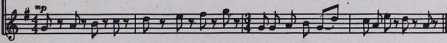
B.
p
 Իմ չի - Յար յար. իմ չի - Յար յար. ո՛վ է բաց ա - սել. իմ յա՛ր:

Ironico, ma amorevole ♩=112

Բ

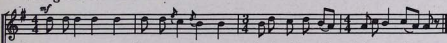
S.
 Մեր բաղը ծառ ա. ձեր բաղը քար ա. ես քեզ չեմ առ-Յի իմ աղ-բոր ծա-ռա:

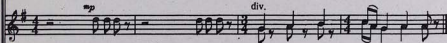
A.
p
 Իմ չի-Յար. իմ չի-Յար. իմ չի - Յար:

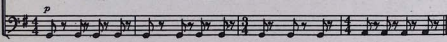
T.
mp
 Իմ չի-Յար յար. իմ չի - Յար յար. ո՛վ է բաց ա-սել գո-վա-կաց յա - ռին:

Allegretto amabile ♩=112

Գ

S.
 Մեր բաղը ծառ ա. ձեր բաղը քար ա. ես քեզ չեմ առ-Յի իմ աղ-բոր ծա-ռա:

T.
mp *div.*
 Բաղը ծառ. բաղը քար ո՛վ է բաց ա-սել, իմ յա՛ր:

B.
p
 Իմ չի-Յար յար. իմ չի-Յար յար. ո՛վ է բաց ա - սել. իմ յա՛ր:

(63). ԻՄ ՋԻՆԱՐ ՅԱՐԻՆ
ИМ ЧИНАР ЯРИН

Vivo $\text{♩} = 116$

giocoso
p

S. Թա - ռիճ, իմ յա - ռիճ.

p giocoso
A. Թա - ռիճ.

mf con entusiasmo

I. Իմ չի - ցար յա - ռիճ, իմ գո - ցար յա - ռիճ.

T. Իմ չի - ցար յա - ռիճ, իմ չի - ցար յա - ռիճ.

II. Իմ չի - ցար յա - ռիճ, իմ չի - ցար յա - ռիճ, իմ չի - ցար յա - ռիճ.

p

B. Զր - ցար յա - ռիճ, գո - վա - կաճ յա - ռիճ.

գո - վա կաճ յա - ռիճ.

ն՝վ է բաճ ա - սել իմ յա - ռիճ.

ն՝վ է բաճ ա - սել. գո - վա կաճ յա - ռիճ.

- ռիճ. ն՝վ է բաճ ա - սել. իմ գո - վա - կաճ յա - ռիճ.

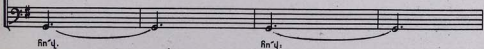
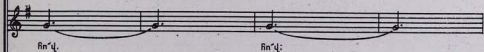
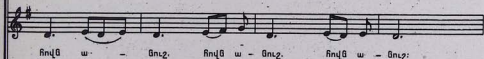
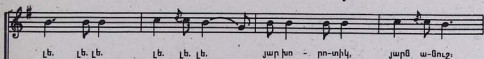
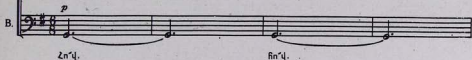
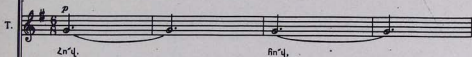
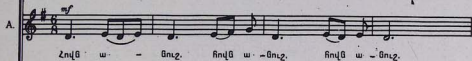
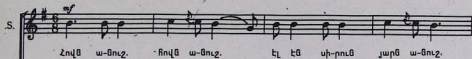
ն՝վ է բաճ ա - սել յա - ռիճ.

(64). Հովն ԱՆՈՒՇ

ՕՅՈՒՆ ԱՆՍՊ

Con allegria $\text{♩} = 64$

Ա.

[illegible]

Sognando $\text{♩} = 52$

S.

A.

T.

Հովն ւ - Գուշ, Բովն ւ - Գուշ, էՅ լու - սըն-կա ծովն ւ - Գուշ,
 ծովն ւ - Գուշ, ծովն ւ - Գուշ, էՅ սա - ռե - ռի քովն ւ - Գուշ:

I.

B.

Հովն ւ - Գուշ, Բովն ւ - Գուշ:

II.

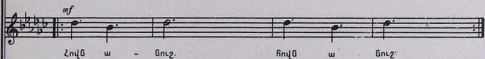
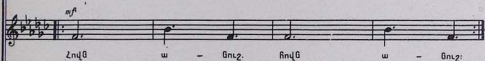
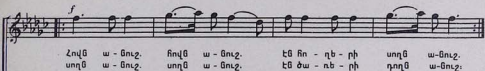
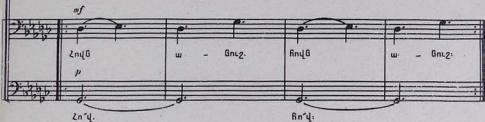
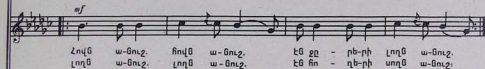
Հո՛վ, Բո՛վ:

Հո՛վ:

Հովն ւ - Գուշ, Բովն ւ - Գուշ, էՅ սա - ռե - ռի քովն ւ - Գուշ,
 քովն ւ - Գուշ, քովն ւ - Գուշ, էՅ ջը - ռե - ռի լողն ւ - Գուշ:

div. Հո՛վ, Բո՛վ:

Հովն ւ - Գուշ, Բովն ւ - Գուշ:

f

Հովն ւ-նուշ. Բովն ւ-նուշ. Էն ծա - ռե - ռի դողն ւ-նուշ.
 դողն ւ-նուշ. դողն ւ-նուշ. Էն ծո - ռե - ռի կողն ւ-նուշ.

f

Հո՛վ.

f

Հովն ա - նուշ. Բովն ա - նուշ.

f

Հովն ա - նուշ. Բովն ա - նուշ.

p

Հո՛վ:

mf

Հովն ւ-նուշ. Բովն ւ-նուշ. Էն ծո - ռե - ռի կողն ւ-նուշ.
 կողն ւ-նուշ. կողն ւ-նուշ. Էն Բո - վը - վի փողն ւ-նուշ.

p

div.

Հո՛վ. Բո՛վ:

Հովն ա - նուշ. Բովն ա - նուշ.

S.
A.

p-pp

T.

Հովն ա-նուշ. Բովն ա-նուշ. Էն Բո - վը-վի փողն ա-նուշ.
 փողն ա-նուշ. փողն ա-նուշ. Էն գի - շեր-վա գողն ա-նուշ.

p-pp

I.

B.

Հովն ա-նուշ. Բո՛վ. Բովն ա-նուշ. Բո՛վ:

pp-ppp

II.

Հո՛վ. Բո՛վ:

(66) ՀԻՆԱՐ ԵՍ. ԿԵՌԱՆԱԼ ՄԻ
ЧИНАР ЭС, КЕРАНАЛ МИ

Andante $\text{♩} = 72$

Ա.

S. *mp*

Հի - ցար ես. Կե - ու - ցալ մի. յա՛ր. յա՛ր.
մեր դըռ-ճեճ ճե - ու - ցալ մի. յա՛ր. յա՛ր.

A. *mp*

L. *p* Յա՛ր.

T. *p* Յա՛ր.

IL. *p* Յա՛ր.

B. *p* Յա՛ր.

p յա՛ր. ցա. ցա՛յ. ցա. ցա՛յ. ցա՛յ. ցա. ցա՛յ. ցայ. ցա՛յ. ցա՛յ.

p յա՛ր. յար. ցա՛յ.

p յա՛ր. ցայ. ցա՛յ.

p յա՛ր. ցա. ցա՛յ. ցա. ցա՛յ. ցա՛յ. ցա՛յ.

p յա՛ր. ցա՛յ. ցայ. ցա՛յ.

S. *mp*
 Ջի-ճար ես. կե ռա - ճալ մի. յա՛ր. յա՛ր.
 մեր դըռ ճեճ Բե ռա - ճալ մի. յա՛ր. յա՛ր.

A. *mp*
 Ջի-ճար ես. կե ռա - ճալ մի. յա՛ր.
 մեր դըռ ճեճ Բե ռա - ճալ մի. յա՛ր.

I. *mp*
 Ջի-ճար ես. կե ռա - ճալ մի. յա՛ր.
 մեր դըռ - ճեճ Բե ռա - ճալ մի. յա՛ր.

T. *mp*
 յա՛ր. յա՛ր.

II. *mp*
 յա՛ր. յա՛ր.

I. *mp*
 ճա՛ր.

B. *mp*
 ճա՛ր. յա՛ր.

II. *mp*
 ճա՛ր. յա՛ր.

mp - p
 յա՛ր. ճա. ճա՛յ. ճալ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճալ. ճա՛յ. ճալ. ճա՛յ. ճալ. ճա՛յ.

p - pp
 յա՛ր. ճալ. ճա՛յ.

p - pp
 յա՛ր. ճալ. ճա՛յ.

pp
 յա՛ր. ճա. ճա՛յ. ճալ. ճա՛յ. ճալ. ճա՛յ. ճալ. ճա՛յ.

p
 ճալ. ճալ. ճալ. ճալ.

p
 ճալ. ճալ. ճալ. ճալ.

p
 ճալ. ճալ. ճալ. ճալ.

Andante $\text{♩} = 72$

S. *pp* *p*

Ջի - ցար ես. կե - ու - ցա՛լ մի. յա՛ր. յա՛ր.
 մեր դըռ-նեմ հե - ու - ցա՛լ մի. յա՛ր. յա՛ր.

A. *pp* *p*

T. *pp* *p*

Ջի - ցար ես. կե - ու - ցա՛լ մի. յա՛ր. յա՛ր.
 մեր դըռ-նեմ հե - ու - ցա՛լ մի. յա՛ր. յա՛ր.

B. *pp* *p*

p *pp* *p*

յա՛ր. ցա. ցա՛յ. ցա. ցա՛յ, ցա՛յ. ցա. ցա՛յ. ցա. ցա՛յ. ցա՛յ.

p *pp*

ցա՛յ. ցա՛յ:

p *pp* *p* *p*

ցա՛յ. ցա. ցա՛յ. ցա. ցա՛յ.

p *pp*

յա՛ր. ցա. ցա՛յ. ցա. ցա՛յ. ցա՛յ.

Andante $\text{♩} = 72$

S. *mp* Ջի-ճար ես. կե-ռա - ճա՛լ մի. յա՛ր. յա՛ր.

A. *mp*

I. *mp* Ջի-ճար ես. կե-ռա - ճա՛լ մի. *p* յա՛ր.

T. *p*

II. *p* Յա՛ր.

B. *p* Յա՛ր. յա՛ր.

մեր դու-ճեմ Բե-ռա - ճա՛լ մի. յա՛ր. յա՛ր.

մեր դու-ճեմ Բե-ռա - ճա՛լ մի. յա՛ր.

յա՛ր.

յա՛ր. յա՛ր.

sf sf
 յա՛ր. Եա. Եա՛յ. Եա՛յ. Եա՛ր. Եա՛յ. Եա՛յ. Եա՛յ.
 յա՛ր, յա՛ր. Եա՛յ:
 յա՛ր, Եա՛յ. Եա՛յ:
 յա՛ր. Եա՛յ. Եա՛յ. յա՛ր. Եա՛յ. Եա՛յ. Եա՛յ.
 յա՛ր. Եա՛յ. Եա՛յ. յա՛ր. Եա՛յ. Եա՛յ. Եա՛յ.
 յա՛ր. Եա՛յ. Եա՛յ. յա՛ր. Եա՛յ. Եա՛յ. Եա՛յ. Եա՛յ. Եա՛յ.

Ե.

Lento $\text{♩} = 52$

[Solo] p

S. pp
 Զի - Եար ես. Կե - ու - Եա՛լ մի.
 մեր դուռ-ՅեՅ Բե - ու - Եա՛լ մի.
 I. pp
 Նա յ, Եա՛յ. Եա՛յ. Եա՛յ. Եա՛յ. Եա՛յ. Եա՛յ. Եա՛յ.
 II. pp
 B. pp
 Նա՛յ. Եա՛յ. Եա՛յ. Եա՛յ. Եա՛յ. Եա՛յ.

p

յա՛ր. յա՛ր. յա՛ր. Եա-Եա՛յ. Եա-Եա՛յ.

Եայ. Եայ. Եայ. Եայ. Եայ. Եայ. Եայ. Եայ. Եայ. Եայ.

Եայ. Եայ.

Եայ. Եայ. Եայ. Եայ. Եայ. Եայ.

Եա՛յ. Եա, Եա՛յ. Եայ. Եա՛յ. Եա՛յ.

Եայ. Եա յ. Եայ. Եայ. Եայ.

Եայ. Եայ. Եայ. Եայ.

Եայ. Եայ. Եայ.

Եայ. Եայ. Եայ.

pp

յա՛ր. Եա-Եա՛յ. Եայ. Եա՛յ. Եա՛յ. Եայ. Եա՛յ. Եայ. Եա՛յ. Եա՛յ.

Եայ. Եայ. Եայ. Եայ. Եայ. Եայ. Եայ. Եայ. Եայ.

Եայ. Եայ. Եայ. Եայ. Եայ. Եայ. Եայ.

Եայ. Եայ. Եայ. Եայ.

Զ.

Andante $\text{♩} = 72$

S. *mp*

Զի-նար ես. կե - ու - նա՛լ մի. յա՛ր. յա՛ր.
մեր դըռ-նեց հե - ու - նալ մի. յա՛ր. յա՛ր.

A. *mp*

T. *p*

B. *p*

Յա՛ր. Յայ. յար. Յայ. Յայ Յա՛յ. յա՛ր. յա՛ր.

Յա՛ր. Յայ. Յայ. Յայ. յա՛ր. Յայ.

p

յար. Յայ. Յայ. Յայ. Յայ. Յայ. Յայ. Յայ.

p

յար. Յայ. յար. Յայ. Յայ. Յայ.

p

յար. Յայ. Յայ. Յայ. Յայ. Յայ. Յայ. Յայ.

pp

յար. Յայ. յար. Յայ. Յայ. Յայ. Յայ. Յայ.

Andante $\text{♩} = 64$

Է.

S. *p*

Ձի-ճար Ես. Կե - ռա - ցալ մի. յա՛ր. յա՛ր. յա՛ր.
 մեր դըռ - ցեց Բե - ռա - ցալ մի. յա՛ր. յա՛ր. յա՛ր.

A. *p*

T. *p* [div.] [unis.]

Ձի-ճար Ես. Կե - ռա - ցալ մի. յա՛ր.
 մեր դըռ - ցեց Բե - ռա - ցալ մի. յա՛ր.

p

յա՛ր. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ.

p *mp* *p*

յա՛ր. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ.

p *mp*

յա՛ր. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ.

p

յա՛ր. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ.

p *p*

յա՛ր. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ.

mp

յա՛ր. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ.

1. 2. *p*

յա՛ր. յա՛ր. յա՛ր. ճա, ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ.

յա՛ր. ճա՛յ.

1. 2. *p*

յա՛ր. յա՛ր. յա՛ր. ճա՛յ.

յա՛ր.

mp

ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. յա՛ր. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ.

ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. յա՛ր.

ճա՛յ. ճա՛յ. յա՛ր.

ճա՛յ. ճա՛յ. յա՛ր. ճա-ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ.

pp

ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ.

ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ.

ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ.

ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ.

pp

(67). ՓԱՓՈՒՐԻ
ПАПУРИ

Ա.

Semplice $\text{♩} = 120$ ($\text{♩} = 80$)*mf*Fine *mp*

D. C.

Փա-փու-րի ջա'ճ. փա-փու-րի ջա'ճ. փա - փու-րի:

Մը - տա բըլ-բու - լի բա-ղը.
Եր - գե-ցի ա - ցուշ տա-ղը:*mf**mp*

Փա-փու-րի ջա'ճ. փա-փու-րի ջա'ճ. փա-փու-րի:

Մը - տա բըլ-բու - լի բա-ղը.
Եր - գե-ցի ա - ցուշ տա-ղը:*mp*

Փա - փու - րի. փա-փու - րի. փա - փու-րի:

Փա-փու-րի ջա'ճ. յար. ջա ց:

Semplice $\text{♩} = 120$ ($\text{♩} = 80$)

Բ.

Fine *mp*

D. C.

Փա - փու-րի ջա'ճ. մը - տա բըլ-բու - լի բա-ղը.
փա - փու-րի ջա'ճ. եր - գե-ցի ա - ցուշ տա-ղը:Լուս-ճա-կը շող ա գը-ցել.
իմ յա-րը թող ա գը-ցել:*mf**mp*

Փա-փու-րի ջա'ճ. փա-փու-րի ջա'ճ. փա-փու-րի:

Լուս-ճա-կը շող ա գը-ցել.
իմ յա-րը թող ա գը-ցել:*mf**mp*

Փա - փու - րի. փա-փու - րի. փա - փու-րի:

Լուս-ճա-կը շող ա գը-ցել.
իմ յա-րը թող ա գը-ցել:

Semplice $\text{♩}=120$ ($\text{♩}=80$)

Fine

mp

D. C.

S. *mf* *p*

Փա-փու-րի. ջա'ճ. փա-փու-րի. ջա'ճ. փա-փու-րի: Մը - տա բըլ-բու - լի բա-ղը.
եր - գե - ցի ա - ցուշ տա-ղը:

A. *mf* *p*

T. *mf* *p*

Փա-փու-րի. ջա'ճ. փա-փու-րի. ջա'ճ. փա-փու-րի ջա ճ: Մը - տա բըլ-բու - լի բա-ղը.
եր - գե - ցի ա - ցուշ տա-ղը:

B. *mf* *p*

Փա - փու - րի. փա-փու - րի. փա - փու-րի:

Semplice $\text{♩}=120$ ($\text{♩}=80$)

S. *mf*

Փա-փու-րի. ջա'ճ. Մը - տա բըլ-բու - լի բա-ղը. փա-փու-րի. ջա'ճ. եր-գե-ցի ա -

A. *mf*

T. *p*

Փա- փու- րի. փա - փու - րի. փա - փու-րի. փա - փու - րի. փա - փու-րի.

B. *p*

Fine *mf*

Ծուշ տա-ղը, Լուս - Ծա-կը շող ա գը-ցել, իմ յա-րը քող ա քը-ցել,

mf

փա-փու - ըի: Լուս - Ծա-կը շող ա գը-ցել, իմ յա-րը քող ա քը-ցել,

p

Փա- փու - ըի. փա - փու-ըի. փա - փու - ըի. փա-փու- ըի,

p *mf*

փա - փու-ըի. քա՛ց. մը - տա բըլ-բու - լի բա-ղը. բա - լակ քա-միճ տա - լիս ա.

p *mf*

փա - փու - ըի. փա - փու - ըի. փա - փու-ըի. բա - լակ քա-միճ տա - լիս ա.

p

փա - փու - ըի. փա - փու - ըի. փա - փու-ըի. փա - փու - ըի. փա - փու-ըի.

p *D. C.*

ալ քո-ղը դող ա գը-ցել, փա - փու-ըի. քա՛ց. եր - գե-ցի ա - Ծուշ տա-ղը:

p

ալ քո-ղը դող ա գը-ցել, փա - փու - ըի. փա - փու - ըի. փա - փու-ըի:

p

փա - փու - ըի. փա - փու-ըի. փա - փու - ըի. փա - փու - ըի. փա - փու-ըի:

(68) ԻՆՉՈ՞Ւ ՔԻՆԳՅՈՒԼ ՍՏԱՐ
 ИНЧУ БИНГЕЛЫ МТАР

♩. = 48 *♩. = 52*

I. S. IL. *f* ԻՆ-չո՞ւ քին-գյո - ւը մը - տար:

I. A. IL. *f* ԻՆ-չո՞ւ քին-գյո - ւը մը - տար:

I. T. IL. *mf* Սու-սաճ սըմ - բուլ. բա - դի քիւ - բուլ.

I. B. IL. *f* Սու-սաճ սըմ - բուլ. բա - դի քիւ - բուլ.

p Սու-սաճ սըմ - բուլ. բա - դի քիւ - բուլ.

f ԻՆ-չո՞ւ քին-գյո - ւը մը - տար.

allargando

f ԻՆ-չո՞ւ քին-գյո - ւը մը - տար. *p* բա - դի քիւ - բուլ - ւը գը - տար:

f ԻՆ-չո՞ւ քին-գյո - ւը մը - տար. *p* բա - դի քիւ - բուլ - ւը գը - տար:

f ԻՆ-չո՞ւ քին-գյո - ւը մը - տար. *p* բա - դի քիւ - բուլ - ւը գը - տար:

(69). ԷՍ ԱՌՈՒՆ ԶՈՒՐ Է ԳԱԼԻ
 ЗЕ АРУН ДЖУР Э ГАЛИ

Cantabile con tranquillita ♩=126 (♩.=42)

pp Ա.

I. Էս ա - ռուճ ջուր է գա - լի. Մի տե - սեք ո՛ւր

II. *pp*

A. *pp* Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո.

T. *pp* Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո. Լո.

B.

է գա - լի. գա - լիս է. գա - լիս է. սեր ա - ճե,

գա - լիս է. գա - լիս է. սեր ա - ճե,

Լո. Լո. Լո. գա լիս է. գա - լիս է. սեր ա - ճե,

Լո. Լո. Լո. գա - լի է գա - լիս է. սեր աճե,

գա - լիս է. Բե՛յ. սեր ա-ճե,

աա-լիս է. Բե՛յ. սեր ա-ճե:

Cantabile con tranquillità ♩=126 (♩=42)

p [Solo]

1. 2.

I. S. IL A. L. T. IL

tu ա - ռուճ ջուր է գա - լի, լի.
 Մի տե - սեք ո՛ւր է գա - լի.
 լի.
 լի.
 լի.
 լի.

pp

[Tutti]

f *mf* *f*

գա - լիս է, գա - լիս է սեր ա - ճե,
 գա - լիս է սեր ա - ճե,
 գա - լիս է սեր ա - ճե,
 գա - լիս է սեր ա - ճե,
 գա - լիս է սեր ա - ճե,

q.

Cantabile con tranquillita ♩=126 (♩=42)

p

S. *pp*

pp

A. *p*

T. *p*

B.

tu w - ուն ջուր է գա - լի.
 տի տե - տք ուր է գա - լի.

tu w - ուն ջուր է գա - լի.
 տի տե - տք ուր է գա - լի.

tu w - ուն ջուր է գա - լի.
 տի տե - տք ուր է գա - լի.

tu w - ուն ջուր է գա - լի.
 տի տե - տք ուր է գա - լի.

unis. *p*

unis. *p*

p *div.*

p

գա - լի տ. գա - լի տ. տք ա - Յե.
 գա - լի տ տք ա - Յե.
 գա - լի տ տք ա - Յե.
 գա - լի տ տք ա - Յե.

p

I. *p*

S. *pp*

II. *p*

I. *p*

A. *p*

II. *p*

T. *p*

B. *p*

Lyrics (Armenian):

Էս ա - ռուՅ ջուր
Վի տե - սեք ո՛ւր

Lyrics (English):

te a - ruh juir
vi te - sekh o'ur

unis. *p*

qwa - lhu t. qwa - lhu t ubr w - Gb.

unis. *p*

ḡḡ'j. qwa - lhu t. ḡḡ'j. ubr w - Gb.

p div. *p*

qwa - lhu t ubr w - Gb.

p *p*

qwa - lhu t ubr w - Gb.

է.

Cantabile con tranquillita ♩=48

I. *p*
 Էս ա - ռուՅ ջուր Է գա - լի.
 Մի տե - տեք ուր Է գա - լի.

S. *div. p*
 Լն. Լն. Լն. Լն.

A. *p*
 Լն. Լն. Լն. Լն. Լն. Լն. Լն. Լն. Լն. Լն. Լն. Լն.

գա - լիս Է. գա - լիս Է սեր ա - Յե.
 գա - լիս Է սեր ա - Յե.
 Լն. Լն. Լն. Լն. Լն. Լն. Լն. Լն. Լն. Լն. Լն.

70 ՍԱՆԴԻ ԵՐԳ (ՋԱՎԱՐՅԵՑ)
 САНДЫ ЕРГ (ДЖАВАРЦЕЦ)

Pesante energico ♩=138

A. *mf*
 Վա - րե, վա - րե, վա - րե, ԼԼ - ման.

B.
 Վա - րե, վա - րե, ԼԼ - ման.

վա - րե վա - րանդ հա - յու նը - ման,

վա - րե վա - րանդ հա - յու նը - ման,

S. *f* Ո՛րն է ե - կեր
Հա - զար բա - րին

A. *f* վա - րե.

T. *f* վա - րե.

B. *f* Ո՛րն է ե - կեր
Հա - զար բա - րին

S. *f* սառ - դի վե - րեն.
բաժ - նե վե - րեն.

A. *f* վա - րե. հը՛մ, հա՛,

T. *f* հը՛մ հա՛,

B. *f* սառ - դի վե - րեն.
բաժ - նե վե - րեն.

(D. C.)

*dim.**mf*

լա - չից քա - լեմ'
փուցը ը - ուե - հաց

ցըս - տի վե - րեց,
քու - սե վե - րեց:

mf

լա - չից քա - լեմ'
փուցը ը - ուե - հաց

ցըս - տի վե - րեց,
քու - սե վե - րեց:

*mf**p sempre poco a poco accelerando e crescendo*S.
A.

վա-րե. հա. ջա-ցե. հա'. վա-րե հա'. հըմ հա'.

p

T.

վա-րե. հա. վա-րե, հա'.

p

B.

վա րե, հա'. վա - րե. հա'.

վա - րե. հա'. ջա-ցե. հա'. վա - րե. հա'. հըմ. հա'.

վա - րե. հա'. վա րե, հա'.

վա - րե. հա'. վա - րե. հա'.

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ԿՐՃԱՏ ՆՇՈՒՄՆԵՐ

- ԱԺ I** Կոմիտաս. Ժողովրդական երգեր. Ազգագրական ժողովածու. հայերեն և ռուսագրությունից փոխադրեց եվրոպականի, առաջաբանով և դիտողություններով, Սաֆրիդոս Մելիքյան: Հրատարակություն ՀՍՍՀ Գիտության և արվեստի ինստիտուտի. Պետհրատի երաժշտական սեկտոր, Երևան, 1931:
- ԱԺ I քն.** վերջ հիշված ժողովածուի քննադիրը, 2եռ. № 302:
- ԱԺ II** Կոմիտաս. Ազգագրական ժողովածու. Հայ ժողովրդական երգեր և պարերգեր. հատոր 2-րդ. կազմող Մ. Ղ. Աղայան. Հայկական ՍՍՀ Գիտությունների ակադեմիա, Արվեստների պատմության և տնտեսական սեկտոր. Հայպետհրատ, (Երևան), 1950:
- ԽԺ I** Կոմիտաս. Երկերի ժողովածու. Առաջին հատոր, մեներգեր. Խմբագրություն Ռ. Ա. Աթայանի. Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիա, Արվեստի ինստիտուտ. Հայպետհրատ, Երևան, 1960:
- ԽԺ II** Կոմիտաս. Երկերի ժողովածու. Երկրորդ հատոր, խմբերգեր. Խմբագրություն Ռ. Ա. Աթայանի. Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիա, Արվեստի ինստիտուտ. «Հայաստան» հրատարակչություն, Երևան, 1965:
- ՔԺ** Ն. Թեյմուրազյանի կազմած «Հայ երաժիշտների և երաժշտագետների ստեղծագործությունները (նախասովետական շրջան)» ձեռագիր ժողովածուն. ՀՍՍՀ Հանրապետական կենտրոնական գրադարան, Նոտային գրականության բաժին:
- Ժն** Ժողովրդական խաղիկներ. Գյուղական-փոքր երգեր իրենց փոփոխակներով. խմբագրեց պրոֆ. դոկտ. Մանուկ Աբեղյան, մասնակի աշխատակցությամբ Կոմիտասի. Հայպետհրատ, Երևան, 1940:
- ՀԺԵ** Հայ ժողովրդական երաժշտություն. Նոր ջարդ. Հավաքեց և դաշնակեց Կոմիտաս վարդապետ: Խմբագիր՝ Վարդան Սարգսյան. Հրատարակություն Կոմիտասյան խնամատար հանձնաժողովի, Փարիզ.
- Տետր 2—1933,
Տետր Է—1937,
Տետր Ը—1951:
- ՀՄԽ I, II.** Հազար ու մի խաղ. Ժողովրդական երգարան. Խիսյակ առաջին (2-րդ տպագրություն, 1904) և երկրորդ (1905). Խմբագրեցին Կոմիտաս վարդապետ և Մանուկ Աբեղյան. Վաղարշապատ:
- ՋՏ I** Ձեռագ տետրակ Հայ գեղջուկի համերգի, որ ղեկավարությամբ Կոմիտաս վարդապետի և սիրահոծար մասնակցությամբ իր 300 երկսեռ երգիչներու, մարտ 20/2 ապրիլ, 1911: Խմբագրեց համառոտ ներածությամբ Կոմիտաս վարդապետ. Կ. Պոլիս:
- ՋՏ II** Ձեռագ տետրակ Հայ սրբական և գեղջուկի համերգի: Խմբագրեց համառոտ ներածությամբ Կոմիտաս վարդապետ: Աղեքսանդրիա, 1911:
- ՋՏ III** 1913, մայիս 12/25-ի համերգի Հայ գեղջուկի երգիչու համառոտ ամփոփումը. գրեց Կոմիտաս վարդապետ. Կ. Պոլիս:

1—6. Հարսանեկան երգեր. Շար. Ա. Հայ գյուղական ավանդական հարսանիքի երգերն առանձնապես դրամել են Կոմիտասը: 1905, ապրիլին Քրիստիանում իր դասախոսության մեջ դրանց մասին ասել է՝ «բազմառեսակ և խորհրդավոր են: Նրանց թիվն առաջին հասնում է 78-ի: Հետաքրքիր են այս շարքում այն երգերը, որոնք կրում են «ծաղկոց» անունը և 16 հատ են: Այս երգերը երգում են հարսի ընկերուհիները պատկի նախընթաց ամբողջ գիշերը մինչև լույս, նրան զուգելու, վարդաբերու ժամանակ: Հարսի գովքն են անում, նմանեցնում են նրա կյանքը ծաղի, ծաղկի, լուսնի և այլն: Բոլոր մյուս երգերը վերաբերում են փեսային, հարս ու փեսի մորը, փեսայի ազապ ընկերներին, հարսենություններին և այլն: Մի քանիսն էլ հանելուկներ են և պարզակալ երգեր: ...Երգում են հարսանիքի օրերին որոշ տեղերում, որոշ ժամին և ամեն մեկի բաժին եղել իր հերթին»:

536 ձևազգրում, հարսանեկան երգերի ձայնագրությունների մոտ Կոմիտասը նշել է՝ «կազմել ներկայացում, միայն երգով, առանց նվագախմբի և առանց կատավարի»: Այս մտադրությունը էի իրականացրել, այլ կազմել է հարսանիքի պատկան պատերի վերաբերող տարբեր բնույթի երգեր կոնտրաստային ջարեր՝ սյուիտներ, որոնք ազգագրական խնդիրներ չեն հետապնդում, հալվում էր լույսին տալու ամբողջ հարսանիքի պատկերը, բայց ա կազմելա երգչախմբի արտահայտչական հարուստ միջոցներով, գեղարվեստորեն ընդհանրացված ձևով վերարտադրում են մարդկային խոր ու գեղեցիկ ապրումներ, հույզանքներ տարբեր հոգեվիճակներ:

Հարսանեկան երգերի մինչև վերջերս հայտնի եղած միակ շարը ստեղծված է Պոտում, 1911—1912 թվականների ընթացքում: Այդպիսի շար ստեղծելու մտադրությունը, սակայն, ջառ ալելի վաղուց է: Հայտնաբերված նոր շարը գրված է էջմիածնական վաղ շրջանի ծոցատեղանքի մեկում. «Պարուն ա», «Մանրիկ վրով գնաց», «Հողը ջան» և այլ խմբերգերի ամենավաղմական դաշնակցությունների հետ: Ներկա հատորում այս վաղ շարն անվանվում է Ա, իսկ Պոտում ստեղծվածը՝ Բ շար: Հ/Աս II-ում կան հարսանեկան 16 երգի խոսքեր, գլխավորապես թագավորին նվիրված (մինև նույն երգի տարբերակներն առանձին Ն են կրում): Սրանցից առաջին 4-ը կան Բ շարի մեջ, հետագրքարկան է, որ Ն-ների հերթը նույնն է, իսկ 2-ը՝ Ա շարում: Երկու շարում երկու երգ նույն խոսքը և տարբեր եղանակներ ունեն, մեկ երգը նույնն է, տարբեր դաշնակցված: Առաջին շարն իր երաժշտական րոմանտիկությամբ (վախճանորապես՝ դաշնակցական ոճով) ընդամենը ամսման պարզ և երկրորդից: Երկուսի բաղկացուցիչներն էլ Կոմի-

տասի ժողովրդական երգերի զրանցումներում ունեն պատկան տարբերակներ: Ինչպես ջառ ուրիշ լեպներում, այս շարերի բնագրերն են վերջական խմբագրված չեն՝ իսպառ բացակայում են տեմպի և կատարման եղանակների ցուցիչները:

Ա շարը, մի քանի այլ վաղ գործերի նման, նախատեսված է եղել էջմիածնի ճամբարանի երգչախմբով կատարելու (ստարանտ և այլ՝ դիսկանտներ): Սովորական խան երգչախմբով կատարելիս անհրաժեշտ է ամբողջությունը 1 տոն բարձրացնել:

I, I. Երկնից-գետնից. «Հարսանյալ ծաղի» օրհնության, նրա ժողովրդական «օծման» երգերից է, որ ավելի մասնապական կատարումով հաջորդում է «Օրհնյալ քարերար» երգին (տե՛ս Հարսանեկան Բ շարում), կա՛մ փոխարինում դրան: Խոսքերը՝ Հ/Աս II, էջ 84, № 48 (այս հրատարակության մեջ գետնոված հարսանեկան երգերից 15-րդն է): Մեջ շախմատ բնագիրը՝ 391/26բ, 27բ: Միմյանցից դիմական փոքր տարբերություն ունեցող երկու դաշնակցություններ են, երկրորդը առ մաժոր, սկզբից գրված՝ g-as, այսինքն՝ կես տոն բարձրացնել, որ վերաբերվում է ոչ միայն այդ երգին: Առաջին տարբերակը, որ արդեն լյա-բեմոլ է, թեև խանն է գրված, բայց ամբողջական է և գետնոված է այս հատում: Բնագրում խոսքերը բարդառային ձևով են (երկնուց-գետնուց, արտաբնական), այստեղ բերված են ջառ Հ/Աս I: Ժողովրդական միաձայն տարբերակը կա 321/17, մշակվածը սրանից դիմական փոքր տարբերություն ունի միայն:

2, II. Մերիկ ջան հայալ. Հարսի հրաժեշտն է հորական յուրակներին: Հին բարբերի պայմաններում այս երգը միշտ ջառ տիտուր, սրտաճնիք է եղել (տե՛ս նաև՝ ստորև բերված եղանակը): Մշակման թևագիրը՝ 391/28: Հեղինակի ցուցմունքի հիման վրա լիտագրված է կես տոն վեր: Բնագրում 14—19 (և 23—28) տակերդի ներդաշնակումը թերի է (գրված է միայն բառի գծով): Կոմիտասի բարձրադասում շարը այդ ի՞նչ փոքր պակասի պատճառով հատորից դուրս, չբովանդակում դիտարկության, այդ տակերդի դաշնակց նախորդների հետևողական լրացրել է խմբագիրը: Խոսքերը՝ Հ/Աս II, էջ 15, բնագրում միայն մայր մեղերի համար են, մյուս ձևերից լրացված է դրա հիման վրա: Ժողովրդական միաձայն տարբերակը կա՝ 310/4, 17, 305/9 (տե՛ս նաև՝ Ռ. Ա., Կոմիտասյան նյութերը Թուրք Ազատյանի արխիվում, ԳԱ Տեղեկագիր, № 11, 1964, էջ 70): Առաջին երկուսը նույն եղանակն ունեն, ինչ-որ մշակվածն է, առաջինում վերջավորության մեջ ելակցային անհանգստություն կա մշակվածից, իսկ երկրորդում 1-ին նախադասությունն ընդարձակված կրկնվում է, համապատասխան իտրիկականից բնույթ ունի, արտահայտվող տրամադրությունն ավելի տիտուր է:

* Կոմիտաս, Հոգեվիճակներ և ուսումնասիրություններ, էջ 12 և 30, 1941, Երևան:

Չեռագրերում հայտնաբերվում են այս երգի ժողովրդական միաձայն տարբերակներ, երբեմն՝ հարմարեցված, երբեմն՝ «դիստորսի» հնչյունաշարում: Ա շարում Կոմիտասն օգտագործել է 310/16-ը, իսկ Բ շարում՝ 310/16-ը:

Խմբերգում արված են խմբագրական հետևյալ լրացումները.

ա. Լա տոնայնությունը բանալիի նշանների թերագրություն է, որ հաճախ հանդիպում է Կոմիտասի ձեռագրերում: Այստեղ նշանները դրված են, և ցածր-բնով տոնայնությամբ երգը հարմարեցված է շարին:

բ. Պատասխանի բնույթ ստեղծելու նպատակով մեղեդիի 2-րդ նախադասության ավարտը (վերջին երկու հնչյունը) ոչ թե կրկնված է 1-ին նախադասությունից, այլ գրված է ըստ ազգագրական տարբերակների սովորական վերջավորության (Բ շարի երկու երգում ևս երկու վերջավորությունները տարբեր են):

գ. Քնագրում երգը շարունակ եռաձայն է առանց ձայնիկի նշման: Խմբագրելիս, հարց ու պատասխանի բնույթը պահպանելու նպատակով վերին ձայնը քաժանված է սուպրանոյի և պտի. հարց՝ սուպրանո, պատասխան՝ պտ: Հնարանային է արանային երգամասն ևս կիսից ըստ հարց ու պատասխանի: Հնարավոր է նաև՝ սուպրանոների հարցերը կատարել մեներգով (արական խմբի հետ), իսկ պտերի պատասխաններն՝ ամբողջ խմբով, կամ, վերջապես, թե հարցերը և թե պատասխանները կատարել մեներգելով (ամեն անգամ նոր մեներգչուհի, միջոտ արական կիսված կամ ընդհանուր խմբամասի ֆոնի վրա):

Տեսնվում է ձայնալուծի ցուցիչները, որ բնագրում չկան, հատուրում նշված են միայն 1-ին տոն համար, հարմարեցված նախորդ երգից կատարվելու անցմանը: Առանձին հանելուկների թվանշանությամբ համապատասխան երգի տեսակ ու բնույթը պետք է ազատ փոփոխվեն: Այսպես, օրինակ.

Էն դիպան՝	սրամտորեն, բայց հանդարտ:
ձնեճըղներ՝	փոքր-ինչ ոգևորված.
Էն արն՝	փայլով, հպարտությամբ.
Էն լուսին՝	քնքուց, հանդարտ.
Տախալվ՝	նախկին ոգևորությամբ.
Շունն եկավ՝	ալելիա և եռանդուն.
Մուկն եկավ՝	ալելիա և եռանդուն:

Վերջին տողը, որպես ելքափակող, 1-ին կետում կարելի է դանդաղեցնել, փոքր դադարից հետո արագ կատարել 2-րդ կեսը (էն շաղգըլանն է) և անընդմեջ անցնելով, սկսել շարը ելքափակող «Առնեմ երթամ»-ը:

6. VI. Առնեմ երթամ իմ յարը. 391/30բ: Հեղինակի ցուցման հիման վրա կես տոն քարճաղված է:

Խոսքը գրված չէ, երգը միայն փերագրված է՝ «Կայնեմ լիսմ իմ յարը», որ, անկասկած «Առնեմ երթամ» նույն եղանակն ունեցող հայտնի հարսանեկան պարերգի խոսքերի աղավաղված տարբերակներից մեկն է, հետագայում Կոմիտասի կողմից ուղղված: Նույն երգն այլ դաշնակցությամբ վերագրված է «Հայ գեղեցիկ պարերգեր»-ի 7 շարում: Ձևապահության համար այստեղ ընդված են ոչ թե

<Միս 1-ի խոսքերը, այլ խմբագրված վիճակում օգտագործված են <ՇԷ VI տետրում եղող երկու տուն՝ եր. հարսանվորները հարսի անունից գովաբանում են փեսային, նույն իրեն՝ հարսին ակնարկելու համար, թե լավ փեսա է գտել. երգն ընդհանրապես կատակի բնույթ ունի:

7. Մայից երգ. 391/40ա, 40բ: Էքմիածնի վաղագույնի շրջանի աշխատանքներից է: 40ա-ում սնագրություն է, 40բ-ում՝ մատիտով մագրագրված և որոշ տեղեր փոփոխված: Ժողովրդական սանյերգի իմպրովիզացիոն բնույթի հատված է, դաշնակցում և՛ լոկ մի ուրվագիծ: Ամբողջությունը, սակայն, իուպակնություն հագեցված և զեղեցիկ է, խոր տրամադրություն է արտահայտում: Քնագրում Լաչին-Մարաշ բաժնից դժվարեթեմների ժես: Այստեղ խոսքը լրացված է ժողովրդական-թանախուսական աղբյուրներից: 2—5 և 9—11 տակետերում մայր մեղեդիի առաջին հնչյունները ֆորշալներ են, որոնց տակ վանկ է դրված: Այստեղ դրսևք փոխված են 1/32-ների:

8. Այ, հեկա, հեկա, սիրոս. Էքմիածնական վաղ շրջանի աշխատանքներից է, 391/4բ, 5, դաշնակցական երկու տարբերակ: Թանաղով մանր գրվածը (էջ 5) մի այլ տեղից արտագրված նախնական է: Այդ տարբերակն ունենալուց հետո Կոմիտասը բառատեղծության կրկնակում ավելացրել է «վա՛ր, լա՛ր, բե՛» տողը, որի շնորհիվ վերջինի երկրորդ կետում խոսքերը լավ են տեղադրվում: Մատիտով ուղ գրվածը բերված է հատուրի հիմնական մատու, թանաղով նախնականը՝ Տարբերակներում: Քնագրերի մեկում խոսքից կես տոն է գրված, մյուսում, քաջի լե, լե բազանակություններից, ոչինչ չի գրված: Խոսքերն այստեղ բերված են <Միս 1-ից (էջ 31, № 26): Առաջին տողի իմաստը կարելի է պատկերացնել նաև այսպես՝

Ա՛յ, հեկ ա, հեկ ա սիրոս.

9. Վալ, լե, լե. Ժողովրդական մեղեդին Կոմիտասը վերցրել է Աժ 1-ում (էջ 54, № 187): Այդ ժողովածուի բնագրում (№ 302) նշված է մեղեդիի նախնականությունը № 184-ին («Շուկ ձկնակը ես եմ»), երկուսն էլ Ապարանի եղանակներ են, որոնցից: Մշակման բնագրում (391/5բ) կա Կոմիտասի ծանոթությունը՝ «Գերեզմանի մեղեդիի ժամանակ, հեծկոտանք, մեղեդի ողբ»: Քնագրում խոսք գրված չէ. Աժ 1-ում խոսքերն են՝ «Մի՛ս, յամա՛ն, յամա՛ն...» հրատարակելիս հարմար տեսնվող դարձնել «Վա՛ր, լե՛, լե՛...», սակավանդ որ Կոմիտասի դրած լիզաներից երևում է, թե մատից է եղել երկվանկ «յամա՛ն»-ը փոխարինել միավանկ բառով: Այս երգի դաշնակցական կերպը Կոմիտասը նույնությամբ գործադրել է նաև «Ակնա օրդո»-ում (Եժ 1, էջ 139): Մեղեդին հնարավոր է նաև մեծակ կատարել երգչախմբի երկձայն ընկերակցությամբ, իսկ, ինչպես «Ակնա օրդո»-ը՝ դաշնամուրի նվագակցությամբ:

10. Հանդեն գաա գեղը մտնես. Մշակման բնագիրը՝ 398/7, 6բ, 391/41 և 405/3: 398/7-ը սկզբնական է, եռաձայն խոսք (Տ.Բ.Բ.): Հետո 6բ-ում ձեռնարկել է գրել ճառանային խոսքը, սակայն, 4-րդ

տակտից սկսած, տեևորի երգամասը ջնդ գծով միացրել է ալտի երգամասին որպես նրա շարունակություն և առաջին 4 տակտից հանել 4-րդ ձայնը: Այսպիսով, (թեև բանալին չի փոխել), տեևորի նախկին երգամասը անցել է 1-ին ալտին, իսկ բասի երգամասը՝ 2-րդ ալտին, և գոյացել է եռաձայն կանացի խմբից: Այս քննարկում մեղեդիի 1-ին ֆրազը տարբերվում է Աժ 1/63-ում եղածից (№ 233), մեկ հնչյուն ավել է:

391/41-ը 405/3-ի սնագրությունն է, նրանից 1/2 տոն բարձր, մաստիտով (ըստ երևույթին 405-ում արտասգծողուց հետո) ռասնդուն իսպալած: 405/3-ում մեղեդիի սկիզբը նման է Աժ 1-ին: Հարմոնիան նույն «խորալային» ոճով, քայի հարստացված է: Տոնայնական դիրքը ցածր է, հատկացված դիս-տանտներին, տեևորների և քասերի: Թվում է, թե սա 398-ից ուշ է արված, հնարավոր է նաև՝ 398/7, 391/41, 405/3, 398/6-ը հերթականություն: Անկախ դրանից, 398/6-ը տարբերակը, որպես ընդհանուր առմամբ ավելի լիարժեք, վերադառնում է հատորի հիմնադրան մասում: Բնագրի կարգադասարկն ասկետերում ենթերի ձայնի հարևար հալվական տակնախոյնով կատարված հավելումների նկատի են առնված: Իսկ 405/3-ը վերադառնում է տարբերակներում: Խոսքերը լրացված են № 325 ժողովածուից (էջ 116), որտեղ նույն խոսքերով երգն այլ եղանակով ունի (խոսքերի վանապան տարբերակներ կան ժխ, էջ 485, 486):

11. **Կապուտ ըուտակ հեծել եմ («Նրաք»):** Միա-
ձայն երգում (Աժ 1, էջ 6, № 7) մեղեդին համեմա-

Ուշադրության արժանի են նաև րուն մեղեդիի պարզությունը և նրա եղանակների նուրբ, քայի նկատի տարբերությունները տալիսական դարձած տարբերակներից: Խոսքերից միայն վերազգիրն է՝ «Գութանը հաց եմ տանում», ձայնահատվածներ գրված չեն, հնարավոր է կատարող մեներգով, արական կամ խառն խմբի ընկերակցությամբ:

393/43-ում եռաձայն սկսվող և քառաձայն շարունակվող տարբերակ է, որ այլ քննարկում մի քանի անգամ կրկնվում է մանր փոփոխություններով, և երգի խմբական մշակման իմասական տարբերակները մեկն է, վերադառնում է հատորի հավելվածում (Ա): 43-ը էջի տարբերակը գրեթե նույնն է, միայն՝ երկրորդ կեսն ամբողջովին ընթանում է տոնիկային կրկնադի ձայնատեսության վրա: 44 էջում փորձ է արված երգի՝ 1-ին կեսն ամբողջությամբ առ մամոթ, 2-րդն ամբողջությամբ լրա մամոթ հարմոնիայով տանել (տոնայնությունը առ Ե), որի հետևանքով գոյացել են կոմպոզիցիոն կլինտակները:

տարբար պարզ է, «խաղերը» սակավ են: Խոսքը՝ <Միս, էջ 41, № 35: Մշակման երկու բնագրի կա՝ 398/26-ը (մի-քնով մամոթ) — սկզբնականն է, և 405/6 (նա մամոթ) — նախորդի հարստացված վերաշխույթ: Երկրորդը, ըստ առաջին տարբերակի՝ կեն տոն բարձրացված, վերադառնում է հատորում:

12. **Գութանը հաց եմ բերում.** Մշակման բնագրերն են՝ 393/42-ը, 43-ը, 44, 398/5, 5-ը, 6, 8-ը (կնց տարբերակ), 472/16 (երկու տարբերակ), 391/43, նաև՝ 531/4 (Թժ), 416/1-ը, 392/3-ը, 406/1-ը, 554/1, 394/10-ը: Մշակված է նաև որպես մենեղ գաշնամուրով (Եժ 1, էջ 115 և 187): Բերված քննարկում գտնվում են երգի խմբական մշակման բազմաթիվ տարբերակներ, որոնց միմյանցից այս կամ այն չափով վանապան են՝ մայր մեղեդիով, ներդաշնակությամբ (գլխավորապես երկրորդ նախադասությունում), տոնայնությամբ, մետորական ձևակերպումով, երգչախմբի կազմով և ձայների քանակությամբ, խոսքերով: Առաջին հինգ քննարկում վաղ տարբերակներ են, գրված 1900 թ. շրջանում:

393/42 ք-ում կա մի պարզագույն շարադրություն, մաստիտով մանրագրություն, որի վրա սև թանաքով կրկնագրված է «Մաղիկ ունեմ նարնջի» երգը: Այս շարադրության մեջ թեև հարմոնիկ հենքն է միայն ուղղվածված, քայի հանդարտառու գեղեցիկ մեղեդին եռաձայն պահված պարզ գաշնակի վրա՝ ինքնադաշնակ գեղարվեստական պատկեր է ստեղծում: Բերվում է ստորին, կենտեղիկ նաև պարզ մշակումների հատորում:

ը՝ (նույն երևույթը կա 406/1-ում): Դոմինանտային ավարտը զգալապես է ունեցել ստեղծել բնական անցում դեպի «Ես գիշեր, լուսնակ գիշեր» խմբից:

398-ում կան դա, աղ և առ մամոթ եռաձայն և քառաձայն, ամբողջովին եռաձայն և ամբողջովին քառաձայն տարբերակներ, որոնք ավարտված դաշնակումներ: Տոնայնության փոփոխումը նպատակ է ունեցել այն հարևարեցնել կցվող երգի՝ «Ես գիշեր, լուսնակ գիշեր»-ի տոնայնությանը. դա մամոթի դեպքում՝ ֆա տանում, առ մամոթի կամ երա դոմինանտային փոփոխությունում՝ լրա մամոթի դեպքում՝ առ մամոթում, և այլն: Այս տարբերակներում ևս տակնադաշնակ չկան, միայն մեկում խառը չափով գրվող փորձ է արված: Խոսքը միայն մեկում է գրված և դարձավ՝ «Գութանը հաց եմ տանում»: Այս

* Տե՛ս Ռ. Ա., Ժողովրդական երգի ներդաշնակության սկզբունքը կոմպոզիտի մոտ, Հայկ. ՍՍՀ, ԳԱ Տեղեկագիր, 1949, № 9, և Եժ 1, «Մամոթի կողմից»:

տողը մի հավելյալ ապացույց է, որ դրանք գրված են 1903 թ. առաջ (այդ թվականին հրատարակված <Միս I-ում, էջ 10, № 6, երգի I-ին տողն է՝ «Գու-թանը հաց նմ բերում»): 398-ում մյուս տարբերակ-ներից առանձնանում է 8ր էջինը, որտեղ երգի 2-րդ կետում շարադրությունն «աշխուժացված» և հարմոնիսան բազմապես է դարձված: Բերված է տարբերակներում (Բ):

Allegretto semplice $\text{♩} = 96$

S. A. p Գու - քա - ճը հաց նմ բե - րում.

T. p b - րե - սը բաց նմ բե - րում.

Այս տարբերակներում մեղեդին բաժանված է տակտերի, բայց մետրական ձևակերպումը անհամապիշ է, քանի որ բնական վիճակում մեղեդին սկսվում է ուժեղ մասից և նրանում հաջորդափոխվում են նույնատեսակ տակտերից կազմված ֆրազներ:

391/43-ը, որ նույնպես էշմիածնական վաղ շրջանի է, հիշեցնում է 398/8ր-ն, բայց ներդաշնակության մեջ նրանից պակաս ինտաքրդական է, խոսք կամ վերնագիր գրված չեն (չի բերվում): Այստեղ մեղեդին 3/4-ով բաժանված է տակտերի:

ԹԺԿ-ում երգը նման է մի քանի այլ բնագրերի (2-րդ կեսն ընթանում է տոնիկայի բասի վրա), խոսքերը՝ «Գուպանը հաց նմ բերում»:

Հաջորդ բնագրերը համեմատաբար ուշ ժամանակի են: 416-ում և 406-ում մի և ռե մեծոդում իզական նույնպես խմբի համար դաշնակներու փորձեր են: Առաջինն անսպասելի, իսկ երկրորդում 2-րդ այտի մասը տեղափոխվում է վերահանձնված, ավարտվում է դուրիստապիս կլիմապորտով, կրցված է «Օրոր, Աղիս» խմբերգը (ԵԺ I, էջ 178): Նույն էջին «Գուպանի» սենեղանային մշակման ուրվագրեր կան (այդ մշակումն, ինչպես հայտնի է, արված է 1911 թվականին): Ձեռնդրված է տարբերակներում (Գ), քերվել է նաև ԵԺ I-ում, «Օրոր, Աղիս» խմբերգի ծանոթագրության մեջ: Մեղեդին այստեղ առանցք է իր վերջնական մետրական ձևակերպումը, խոսքերն էլ վերջնական ձևով են:

392/3ր-ում սի մաժոր լատաժայն (նախ) սկիզբը նույնպես՝ Տ.Բ.) անավարտ ուրվագրեր կան, ներդաշնակությամբ ընդհանուր առմամբ նման մի քանի նախորդներին:

Բազմաթիվ տարբերակների մեջ որպես ամենավատարյալը ներկայանում են 554-ն և 394/10ր-ն:

472-ի երկու տարբերակներից մեկը քառաձայն է (I-ին նախադասության մեջ տեղադրված և քառը՝ ունիստ), մյուսը՝ եռաձայն: Դրանք կլետեղվեն դպրոցական երգչախմբերի հատկացված դաշնակումների մեջ: Եռաձայնն այստեղ բերվում է ցույց տալու համար, թե որքան խիստ սահմանափակ միջոցներով է բավարարվել իդիոնակը, երգչախումբը պարզ, բայց վայելուչ հնչեցնելու համար:

Նախապես միայնակ նման են եղել, հետո երկուսն էլ փոփոխվել են: 554-ն Տարբերակներում (Դ), 394/10ր-ն, հայկական ձայնակներով ուղղումները հաջվի առնված, վերադրված է հատորի հիմնական մասում: Այս փոքրիկ խմբերգի զբաղմունքով տարբերակները, այլ օրինակների հետ միասին, ցույց են տալիս ժողովրդական երգի դաշնականը Կոմիտասի մոտեցման ողջ լրջությունը իր գործունեության դեռևս վաղ շրջաններում:

13. Նախիկ, Նախեհիկ. 394/7ր և 11. Առաջինը նախնական է, երկրորդում ներդաշնական սկզբունքը և էությունը նույնը թողնելով, ձայնատարությունը բարեկամ է: Այստեղ մենեղային մասի ֆա և սոլ հիսյունների փոխարեն 7ր էջում միայն ֆա է: 7ր էջում այս երգի մոտ գրված է ա., 10ր էջում կա՝ բ. «Յաման, մեր բաղի բանդեն» պարերգը առանց դաշնակորումի, նույն էջում գրված է՝ գ. «Անձանն եկավ» բոլորն էլ մաժոր լադում: Կասկածից վեր է, որ երեք երգերը միակերպ մտադրություն է ունեցել, միակցման հիմքը նրանց մետրի, ռիթմի, տեմպի և տրամադրության հավաստությունն է եղել:

14. Լուսնակը սարի տակին: 398/6, 6ր, 7, 7ր, 8, 405/2ր, 423/3 և 407/30 (կիսատ): 398-ում թե՛ ժողովրդական մեղեդին և թե՛ դաշնակը երկու տարբերակ ունեն: Երկուսն էլ պարզունակ՝ բերվում են ստորև, երգի մշակման աստիճանական վարպետունց ցույց տալու համար: Հետաքրքրական է, որ մեղեդիի I-ին տարբերակի սկիզբը նման է (թեև լադային այլ նրանց ունի) «Լուսնակն անուշ» երգին, որը, սակայն, նույն 398 տեղումն առանձին, նույնպես լրիվ դաշնակված վիճակում կա (տե՛ս ԵԺ II/229):

Larghetto $\text{♩} = 66$

S.
A.

p

T.
B.

$\text{♩} = 66$

S.
A.

p

Հ - դ - ցիս ա - ջի կու - ռը յա՛ր. յա՛ր.

T.
B.

cresc. *dim.* *p*

յա՛ր. Յա՛յ. Յա՛յ. Յա՛յ. յար. Յա՛յ. Յա՛յ, Յա՛յ. Յա՛յ.

p *cresc.* *p* *mf* *p*

կը - ցըն - ծա մի - ջի գլու - լը յա՛ր. ժա - կի - սով յա - ռըս.

Առաջինում խոսքերը չկան, երկրորդում այն խոսքերն են, որոնք Կոմիտասը գրի է առել նրզը ձայնագրելիս: Սրանք, ինչպես և 405-ը տարբերակը ավելի վաղ են գրված, քան «Մխ 1-ի տպագրությունը» (1903), որտեղ երգի խոսքերը վերջնական տեսքն ունեն (էջ 25, № 22):

405 ծոցատետրում գտնվում է վերը բերված 2-րդ տարբերակի փոքր-ինչ վերամշակված, խմբագրված տեսակը, «Լուսինը սարի տակին» խոսքերով: Այս մշակումը կենտրոնի դպրոցական խմբերգերի մեջ:

Ներկա հատորի հիմնական մասում կենտրոնված է 423/3 մշակումը, որ անհամեմատ ուշ ժամանակ է, բայց դարձյալ ճշմարիտում գրված: «Հայկական ձայնախմբերով հեղինակի ուղղումները նկատի են առնված: Պիլիֆոնիայի հարստությամբ, ձայների ինքնուրույնությամբ այս տարբերակում գեղարվեստական ավելի նշանակալից խնդիրներ են լուծվում: Մշակման ոճով դա մոտենում է «Ք երգերին, ձայնավանդում կոմիտասի ստեղծագործական-ոճական «Հայ քնար»-յան շրջանը: Նույն մեներզը, չնայած խմբերգի հետ մի շարք ընդհանրությունների (տոնայնությունը և ներդաշնակության ու պոլիֆոնիայի որոշ տարրեր), համեմատաբար ուշ է գրված (1911, տե՛ս Եժ I, էջ 119 և 188): Պոլսում ևս Կոմիտասն անդրադարձել է այդ խմբերգին, 407/30-ում կա իրական քառաձայն մի տարբերակ (սկիզբ միայն), որին մտադիր է եղել կցել «Նոր եմ նոր մածուն մերեն»-ը:

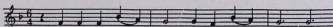
15. **Եկեք տեսեք ինչն է կերի փեշ.** Լայտորեն տարածված միջնադարյան հնագույն երգի այս մեղեդին հատկանշական է իր ոճական ավանդականությամբ: Մշակման քննադրերը՝ 441/5բ, 6բ և 568/32բ, Պոլսի շրջակի ձեռագրեր: 441/5բ՝ այտ և երկու տենոր ձայների համար նախատեսված ծռատող պարտիտուրում միայն այտի տողին անա-վարտ գրված է մեղեդին, 6բ էջում քառաձայն խմբի համար թանաքով մաքուր և լրիվ գրված մշակումն է, վերնից ունի «Անեղաստորից», 1911, 19/ե, և [որ]

տ[ոմարով]:»։ Խոսքերը գրված են (2-րդ և հաջորդ տները պայմանական կրճատ ձևով)։ Վերջում գրված է «Մշո ոճ»։

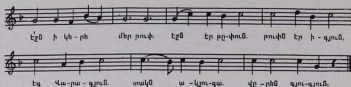
568 մեծադիր նոտային տետրում, «Գե մեներգերի սևագրությունների մեջ (նույն տեղով)՝ նաև «Կտունկ»-ի և «Շողեր ջան» մեներգի սևագրությունները), 32բ էջում, երգչախմբի Նույնպիսի կապով համար կա մի երկրորդ քննադիր, գրված նույն թանաքով, ինչ որ նախորդը, ուրեմն դարձյալ Անեղաստորիցից: Եական տարբերությունն այն է, որ խմբերգի 2-րդ և 3-րդ ֆրազներն իրենց նախորդներից հետո հանդես են գալիս անընդմիջորեն: Այսպիսով, այս տարբերակում խմբերգն ավելի խցատացված է: 441-ինը կենտրոնված է հատորի հիմնական մասում, իսկ 568-ինը՝ Տարբերակներում, հայկական ձայնախմբերով ուղղումները նկատի են առնված: 441-ում ձողը նշումներից երևում է, որ նախապես մտադիր է եղել ամեն մի տան մեջ հարց և պատասխան ֆրազները ըստ ձայների մի նոր հաջորդականությամբ հանդես բերել (ինչպես, օրինակ, «Հարասնեկան ջարու»-ն), բայց այս մտադրությունը չի իրագործել: 1911 թվականին Անեղաստորիայի համերգում այս խմբերգին կից կատարվել են՝ «Շողեր» և «Հով լինի» (Եժ II): 2Տ II-ում (էջ 31) կոչվում է «Բարեկենդանի երգ»:

Այս երգը (մասնավորապես՝ խոսքերը) ժողովրդի մեջ տարածված է բազմաթիվ ¹, բազմաոճ տարբերակներով: Երկու տարբերակ կա «Լիսնում» (I, էջ 56, № 47 և II, էջ 59, № 33):

Մշո տարբերակի գրառումը (315/13) և հատորում գրված մշակումը ազգագրական և գեղարվեստական մեծ հետաքրքրականություն ունեն: Անշուշտ, կատարման ժամանակ պետք է հաշվի առնել և հարավատորեն վերաբառադրել այդ ոճը, մասնավորապես՝ «կոտորված» մեղեդիական գծի ամեն մի բեկումը, սուր, ընդգծված դիմում: Մուշի ոճով այդ երգի առանձնահատկությունները պարզ նկատվում են, երբ համեմատում ենք, օրինակ, Վանի տարբերակի հետ (302, էջ 66, № 327), որտեղ մեղեդիական գծի շատ ավելի սառնուն է, իրենց հանգիստ (ստորի բերվում է հատված):

ե - լեք տե - սեք ո՞րն ի կե - րե մեր բուփ:

16. Կայեղե՛ նա, կանչում էլ չես. Այն մշակումսե-
րից է, որոնց երկար ժամանակ հատկացրել է քաղ-
միցս անդրադարձել է Կոմիտասը: Բնագրերը՝
405/1, ԹԺ/8, 405/3բ, 396/2բ և 3, 419/4, 423/1բ
և 2, 402/52, 441/17, 22բ, 23բ:

405/1բ, 3 և ԹԺ էշվիածնական վաղ շրջանի են,
396-ը համեմատաբար ուշ, 419-ը դաշնամուրային
պարերի էշվիածնական շրջանի քնագրի թերթերից
մեկի վրա թերևս ուշ գրվածք է (երգի 2-րդ կեսը
միայն, քայց արդեն վերջնական մշակման օղջ-
բունքով արված), 423-ը էշվիածնի վերջին շրջա-
նի է, մյուսները Պոստոլ արված աշխատանքներ
են: Վաղ մշակումները քառածային հարմոնիկ դաշ-
նակում ունեն, պոլիֆոնիայի չափապահաց կուսպ
կիրառված տարրերով միայն, ինտագայի մշակում-
ները 5—7 ձայնային պոլիֆոնիկ են, կոմիտաս-
յան պոլիֆոնիայի զեղեղեղիկ նմուշներից: Սկզբնա-
կան մշակումներում տոնայնությունը զո է, հետո
բարձրացրել է մի-քնմոլի, վերջում նորից դարձել
է դո-Է: Շնորհանուր առմամբ երգի մշակումը Նշա-
նակալից էնդյուցիա է կրել: Վաղ մշակումները հա-
մեմատաբար արճատիկ են, քայց դրանք են ինք-
նուրույն զեղարվեստական արժեք ունեն, կվետեղ-
վեն դալորեական երգերում, 405/3բ-ն բերվում է այս
հատորի Տարբերակներում (Ա): 396-ում վեցա-
ձայն մի-քնմոլ մածոր երկու տարբերակ կա (25.Ա.

27.Բ.): Մեկում տենորի բարձրացող ֆրազը քափ
երգամասում է, 2-րդը կրում է մատիտով փոփո-
խություններ, որոնք այն մոտեցնում են 423-ին:
423-ում գրված է մի ամբողջական մշակում (նույն-
պես 6-ձայն մի-քնմոլ մածոր), որ այս կամ այն
չափով տարբեր է վերջնականից և բերված է հա-
տորի հավելվածում (Բ), ինդիսակի՝ հայկական և
նվորայական ձայնանիշերով ուղղումները հաշվի
են առնված: 402/52-ի ավարտված տարբերակը
(6-ձայն) նման է մեկ կողմից՝ 423/1բ-ին, քայց
տեղեղիա իջեցված, մյուս կողմից՝ շատ բանով
նման է 441/22բ-ին, որը 402/52-ի հերթական բա-
րեպատումն է: Չի բերվում: Վերջապես, 441-ում
կան մեկը մյուսի բարեկալումը ներկայացնող երեք
դո-մածոր տարբերակներ. էք 17՝ սկզբնականն է,
առաջին երկու ֆրազների վերջին հնչյունները եր-
կարացրել է, հետո այդ տեղերում գոյացել են քա-
սի արձագանքները, չափը անկանոն է, գրված է՝
«8/4-ի վերածոյ»: Երկրորդ տարբերակը (էք 22բ)
ինտադրերական է նրանով, որ երգի առաջին կե-
սում միայն կանացի խումբ է, երկրորդ կեսում
ավելանում են տենորները, իսկ քառերը միայն մի
փոքր ֆրազ են երգում: Այս տարբերակը փոքր-իկ
պարպունակ է, քայց յուրատեսակ թափանցիկ հըն-
չում ունի: Այստեղ ևս Նշում կա առաջին երկու
ֆրազների վերջին հնչյունները երկարա՛մուլ մա-
սին: Բերվում է ստորև:

Rustico semplice ♩ = 96

I. S. Կայ-ճեղ նա կան-չում էլ չես. յա՛ր բո-շեղ ա
 II. P. Ծա՛ր.
 I. A. Ծա՛ր.
 II. P. Կայ-ճեղ նա կան-չում էլ չես.
 T. B.

17. Հինգ էժ ունեն (Սաղորեղ աղբարտաբան) . ժողովրդական մեղերի ձայնագրել է Տ. Չիլունու եղբայրի 1909 թվականի սեպտեմբերի 11-ին էջ-միածնում (313/13), մշակելիս թեթև խմբագրել է:

Մշակման ընթացքին են՝ 402/42, 442/42 և 443/12, կա նաև <ԺԵ VIII-ում: 402/42-ը մաքուր մատուցադիր է, սակայնաթիվ ուղղումներով: Հետաքրքիրական է հարմունակ. միատոնախնայական մա-ծոր ու մետր հաջորդականությունը Կոմիտասի համար բացառիկ երևույթ է, այս նպատակ գեղեցիկ է հնչում: Քննարկում իր դիտողությունը կա՝ «Մեկ հատած [տակը] առանց երգի A. T. և B., սկիզբն ու վերջը: Սակայն, երգի վերջում մեղերի ըն-կերակցող աչտի, տեևորի և բասի «դիլիլի»-ները, որ նախապես զրած է եղել, ինչն էլ մատուցող խա-պել է: Այդ պատճառով հատորում հայկելը նախա-կան և վերջաբան «պոնպանենմանային» տակ-տեղ չեն գրված, թեև հեղինակի դիտողությունը պե-տեղված է նուստաներում: Չնայած դրան, միանգա-մայն հնարավոր է երգի սկզբում և վերջում մեկա-կան կամ երկուական տակը, «դիլիլի-դիլիլի» կա-տարել, օգտագործելով այդ նպատակի համար 1-ին տակելի հարմունիան: Դա կարի երգի ծաղրական ընդառնություն: Քննարկում հեղինակի նշած «Այնի ձայն» դիտողությունը նշանակում է, որ երգը կատարելիս պետք է առաջ բերել ձայնանմանողական որոշ պա-հեր:

442 և 443-ը նախորդից որոշակիորեն տարբեր են՝ «պոնպանենմանային» մասի դիմա պարզու-թյամբ:

442/42-ում սուպրանոյի ձայնատուրությունը ցնա-գրում միայն տողապակերն, մեկ ամբողջ նոտայով է նշանակված: Քանի որ վրան ֆորմատա է գրված, մենք վերծանեցինք, գեղեցիկով այդ ձայնը, այնու-հասկանալի, ուղիղ փակագծերի մեջ: Վերևից ձգվող ձայն ունենալու մտադրությունը կարելի է կռահել նաև ժողովրդական մեղերի ձայնագրության էջին իր նշումով՝ «Ա՛հ-իս տալ մայր ծախնապաղ»:

443/12-ի դաջնականան մեջ այդ վերին ձայնա-տուրությունը չկա, իսկ մայր մեղերին հանձնարարված է մենթրգող տարաբանություն: Թե՛ 442-ում և թե՛ 443-ում մեղերի երկրորդ կնքը գրված չէ, որ թերա-գրություն պետք է համարել:

18. Զար, պընգը. Հայտագրերում վերնագրված է այլ վերա՝ Զար՝ պընգը: Մշակման հայտնաբեր-ված բոլոր ընթացքը Պուկ շրջանի են. 402/44—50, 443/2, 4p, 11p, 12, 18, 19, 442/41p, 403/92—95: Կա նաև <ԺԵ/VIII, էջ 5՝ Վ. Սարգսյանի հրա-տարությունը, որ բավական տարբեր է ընթացքերից, թեև պարունակում է նրանց մի շատի հիմնական տարրերը: խոսքերը կան 2Տ1 և II, էջ 16 և 21, նույնն են և անվանված են՝ Պարեղ թմոցի: Քննարկում գրությունը (կրկնեղի և երգի տո-րեղի հաջորդականության և կրկնությունների տե-սակերտից) կրճատ է: Ամբողջությունը վերականգ-նելում է 2Տ խոսքերի և 402/50-ում երկու դիտո-ղության հիման վրա՝ վերկնել երգի ամեն մի տա-ղից հետո՝ փոխ առ փոխ՝ մ. Զար-պընգը և p. Պա-րեղ գիշերը:

«Զար, պընգը»-ն հայ նոր երաժշտագիտության մեջ համարվում է ռափանական-հեթոսական պարերգ (տե՛ս՝ Բ. Կուչմարյով, Հայ մոտորիկ երաժշտու-

թյան պատմության և տեսության հարցեր, էջ 66, Լենինգրադ, 1958, ռուսերեն): Հավանաբար պար-երգից նույն տպավորությունն ունեն նաև Կոմի-տասը և այդ է պատճառը, որ մեղերի շարադրումն և կատարման կերպը հաճախ փոփոխել է խոսքի արտաբերումը հատու դարձնելու նպատակով վա-նկերը է ձայնավորի օգնությամբ կիսեղան և շեշտա-չափերով՝ Զա-րը պըն-գը, թա-րը պըն-գա-ն: խոսքե-րի հաշվելի կոտորականն այս մեղ թեև երգային կոպտորակում պահպանելի է համարվում, բայց ժողովրդական երգերում, մասնավորապես հայկա-կան պարերգերում, որոնց դիմախոսությունն սերտ կապված է պարի շարժումների և սրանց բո-նույթի հետ, երբեմն կիրառվում է: Կոմիտասը մեր ժրվել է համեմատաբար սահուն, մերթ՝ առա-վել կոտորակված մեղերի, մերթ էլ երկուսը համա-դրել է երգի տարրերի հատվածներում:

Քննարկից երևում է, որ հեղինակը մտահոգվել է կրկնեղի և երգի կատարման կերպի մեջ հա-կատարության ստեղծելու խնդրով: Այդ տեսակետը ամենացայտուն օրինակը 403/92—95-ն է, որտեղ հակադրությունը սրվում է ոչ միայն մեղերի կոտո-րված և սահուն կատարման, այլև ներդաշնական միջոցների օգնությամբ: Կրկնեղի և երգի լարային կոնտրաստը (ոն միևր և ոն մածոր), րուն երգի («Այ գիշեր, լուսնակ գիշեր») ներդաշնակության մեջ նշանավոր բազմադային և բավատրականա-կան տարրերը, իրենք՝ օրիգինալ համահնչյուննե-րը, որ ինքնուրույն են հյուսվածքի ձայների լիակա-տար ինքնարտություն պայմաններում,— այս բո-լորը, հակադրվելով կրկնեղի պարզ ժողովրդա-կան-լարային հարմունիային, գեղարվեստական վա-նի էձնվել են ստեղծում: Ընդհանուր առմամբ, դա՛ ժողովրդական մեղերիների լարային-հարմունի մեկ-նաբանության անվերջ ռոտարող հնարավորություն-ներ բացահայտելու երևույթն է, որ բնորոշ է Կոմի-տասի ստեղծագործությանը:

Այս 403/92—95-ը, որ հաստատապես ամենից ուշ է գրված, բերված է հատորի հիմնական ժա-տում: Մուսաներից՝ 402/46—50 (Ս), 443/4p (Բ), 443/12 (Գ), 443/19 (Դ) և 442/41p (Ե), որ հա-ջորդաբար ցուցադրում են հեղինակի կատարած աջխառնությունը և բոլորն էլ գեղարվեստորեն ամբող-ջացած, արժեքավոր մշակումներ են, բերված են տարբերակներում: Ներդաշնակումից բացի, բավա-կան փոփոխություններ են կրել երկրորդ ձայների խոսքերը: Սկզբում սահմանափակվելով պար, պըն-գը, զընգա բացականչություններով, հեղինակը հե-տո օգտագործել է ժողովրդական երգերի մեջ հան-դիպող հույս-պա լուր-բա և պալ, պալ բացական-չությունները, մի շարք բնագրերում միաժամանակ օգտագործված են երկու: Քննարկում երբեմն եր-կու տեևորների երգամասը միացված են միմյան: Միագրերում խմբերը միշտ հայտարարված է ջա-ռաձայն: 2Տ-ում և մի շարք այլ համերգների հայ-տագրերում «Զար, պընգը»-ն որպես հանկերգ լըց-ված է «Հինգ էժ ունեն»-ին: Այս կցում, անշուշտ, կատարված է բացառապես երաժշտական հիմունք-ներով:

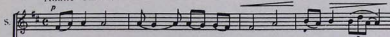
19. Ես գիշեր լուսնակ գիշեր. Բնագրերն են՝ 393/43p և 44; 398/4p, 472/16 և 443/24: Առաջին երեքը էջմիածնի վաղ շրջանի դաջնակումներից են, վերջինը՝ Պուկ շրջանի: Կա նաև՝ <ԺԵ VI, էջ

10: Մշակել է նաև որպես մեներգ (ԵՖ 1, 122 և 189):

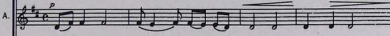
393/43բ՝ սկզբնականն է, 44՝ նրա վերամշակումը: Մայր մեղեդիի կուգահեռ տեղեցիային ընկերակցությունը, որ ընդհանրապես բնութագրական է կոմիտասի այս երգի խմբական մշակումներին, այս-

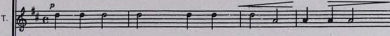
տեղ 1-ին կեսում է միայն: Իսկ 2-րդ կեսում նկատվում է ընկերակցության կրկնվող ձայների աստիճանական ընթացք տալով՝ «անշարժությունից» հասնելու ձգտում: Այդ տեսակետից հետաքրքրական է 393/44-ը, որ համեմատության համար բերվում է ստորև, կվետեղվի նաև պարզ մշակումների մեջ:

Nobile ♩ 72

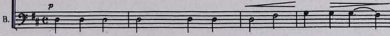
S.

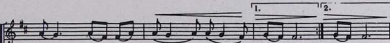
Էս գի - շեր. Լուս - ճակ գի - շեր. ո՛վ է տե - սել
Ջյուճճ ե - կեր. գե - տիճ ճախ - շեր. ո վ մո - ու - ճա՝

A.

T.

Էս գի - շեր. Լուս - ճակ գի - շեր. ո՛վ է տե - սել
Ջյուճճ ե - կեր. գե - տիճ ճախ - շեր. ո վ մո - ու - ճա՝

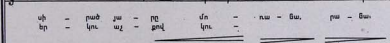
B.

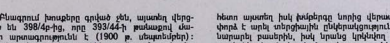
սի - բաժ յա - ըն մո - ու - ճա, բա - ճա:
եր - կու աշ - ջով կու -

սի - բաժ յա - ըն մո - ու - ճա, բա - ճա:
եր - կու աշ - ջով կու -

սի - բաժ յա - ըն մո - ու - ճա, բա - ճա:
եր - կու աշ - ջով կու -

Ֆևագրում խոսքերը գրված չեն, այստեղ վերցված են 398/4բ-ից, որը 393/44-ի թանաքով մաքուր արտագրությունն է (1900 թ. սեպտեմբեր): Ինչպես տեսնում ենք, կրկներգի մեջ «վա, ի, ը» խոսքերը չկան, և դրա հետևանքով երգը քառա-կուսի կառուցվածք չունի: 398-ում արտագրելուց

հետո այստեղ իսկ խմբերգը նորից վերամշակել է. փորձ է արել տեղեցիային ընկերակցությունը հասնադարձել բասերին, իսկ նրանց կրկնվող հնչյունը՝ ալտերին, և չի իրականացրել, քայց ընկերակցող ձայները պարզեցրել է: Երգի կառուցվածքն ընդարձակել է, որպեսզի ընդգրկի կրկներգի լրիվ խոս-

քերն այնպես, ինչպես դրանք հետապալում և ցետեղվել են <ԱՄ 1-ում (էջ 33, № 28): Այլ վիճակում խմբերը թանաքով մաքուր արտագրված է 472/16-ում և որպես վաղ շրջանի վերջնական տարբերակ՝ յերված է ներկա հատորի հավելվածում:

393-ում նշում կա՝ տոնայնությունը քարձորացնել 3-ի, դա թնայողված է «Էս գիշեր»-ը «Գուրաթը հայ եմ տանում» զո մաժոր խմբերին կցելու մտադրությամբ: 398-ում՝ քարձորացնել մի-բնեղի, թն-լարված է «Լուսնական անուշ» մի-բնեղ մաժոր խմբերին կցելու մտադրությամբ: Ի վերջո՝ էջիմածնական շրջանի մշակումներում «Էս գիշեր»-ը՝ մաքցել է ռե մաժորում և կցվել է ռե մաժոր «Գուրաթ»-ին:

Թժ, էջ 18բ, № 46 տարբերակը, ըստ երևույթի, խախտորել է 472-ին. ներդասանությամբ նման է նրան, բայց կրկնվող բաժինները չունի, որի հետևանքով խառը, որ գրված է կեն տան համար, այլ կառուցվածք է ընդունում:

Էս գիշեր լուսնակ գիշեր.

Վա՛յ, թ. թ. թ.՝ թ. թ. թ.՝.

թ. թ. թ.՝.

Զուևն եկեր գետին ևախոթ.

Ո՛ր է տեսել սիրած բարձ մուռան.

Այցը դեմ աքա՛ պալեմ.

Վա՛յ, թ. թ. թ.՝ թ. թ. թ.՝.

թ. թ. թ.՝.

Ինն ուներ, կարմիր քթեր:

Ո՛ր մուռան՝ երկու աչքով կուրանա:

Այսպիսով, երգի և կրկներգի հարաբերության տեսակետից, գոյացել է ոտանավորի կառուցվածքի երեք տարբերակ, երեքն էլ ժողովրդական հիմքով. յուրաքանչյուրը յուրովի գեղեցիկ: Դա հայ ժողովրդական երգերի բանաստեղծության մշակման ընթացակառու Կոմիտասի ձեռնարկած գեղարվեստական յուրը աշխատանքի երևույթներից մեկն է:

443/24-ը գրված է մեծ երգչախմբի համար, և ինչպես կարելի է ենթադրել՝ նույն տետրակի այլ խմբերգերից՝ Ալեքսանդրիայի 1911, հունիսի 5-ի համերգի պատրաստման շրջանում կամ հաջորդող օրերին, համեմատյալեպա՝ Նույնատուն մեներգը գրելուց (1911, օգոստոս 8) առաջ: Գրությունը կրճատ ձևով է: Այստեղ տեղեկանքն ընկերակցության համար միայն տեղ է թողնված, արական ենթախմբի քառամասյն ֆունը պայմանական ձևով է նշված, թե՛ մեկը և թե՛ մյուսը միասնամասյն անվիճելիորեն հասկացվում են: Խոսքերից միայն «Լու, լո» բացակայությունն է, սակայն մեղեդիի շարադրությունը խիստ համաձայնում է <ԱՄ տարբերակին: Այն դեպքում, երբ էջիմածնական տարբերակները, կապված լինելով դիսկանտներով երգչախմբի ռեգիստրային հնարավորությունների հետ, ընդհանուր առմամբ ցածրադիր են, այստեղ, հաջվի առնելով տվյալական քառամասյն (և այն՝ մարդաշատ) երգչախմբի հնարավորությունները, Կոմիտասը համաձայնական ընտրել է հնչել տոնայնություն: Այս վերջնական տարբերակը լրիվ վերականգնված՝ անտեղծված է հատորի հիմնական մասում:

<ՇԵ VI-ում տպագրվածի հիմքը նույն այս վերջին տարբերակն է, բայց այնտեղ սկզբից մինչև վերջ տոնիկային հարմոնիա է, մինչդեռ Կոմիտասի

յնագրում հարմոնիան փոփոխվում է. այնտեղ ուղեկցող ճանիքի հաջորդականությունը ուղղահայե կերպով ցածից վեր է՝ B₂, B₁, T₂, T₁ (նրան) «Գուրաթ» խմբերին), մինչդեռ իր ընտրված նախապես այդ ձևով գրելուց հետո Կոմիտասը ձևը փոխել և ուղիղ բաժնարացող գիծը «կտրել» է, իսկ դա յուրատեսակ թարմություն է հաղորդում հարմոնիային: Այսպիսով, ընտրված ավելի հարուստ է և բովանդակալի:

1912, 1/14 ապրիլի և հաջորդ մի քանի համերգներում «Էս գիշեր, լուսնակ գիշեր»-ը կատարվել է «ԱՄ մաժոր քան»-ին կից:

20—28. Հարսանեկան երգեր. Հար. Բ. Տն՝ Ա շարի ծանոթագրությունը, էջ 255: Այս երկրորդ շարի երգերի ընտրության և դասավորության տեսակետից իր վերջնական տեսքը միանգամից էլ, որ ստացել է Ալեքսանյան անգրության մեջ (403/40—48) այն ընդգրկում է «Գացե՛ք բերե՛ք», «Օրինալ բարերաք աստված», «Մեր թագվորին ի՛նչ պիտի», «Թագվոր, ի՛նչ բերեմ», «Եղևին», «Թագվորի մեր», հետո ավելացված են՝ «Էս դիպան» և «Մեր թագվորին էր խաչ», ընդ որում երգերի հաջորդականությունն ու տոնայնական կապը որոշակիորեն ձևավորված չեն: Ապա դրանցից ընտրել է տոնայնական տեսակետից դասավորել է վեց երգ՝ «Մեր թագվորին ի՛նչ պիտի», «Գացե՛ք բերե՛ք», «Օրինալ բարերաք աստված», «Մեր թագվորին էր խաչ», «Էս դիպան» և «Թագվորի մեր» (403/49—58), որոնք որպես ամբողջություն, «Հարսանեկան երգեր» անվան տակ, սկսած 1913 թվականի կեսերից մի քանի անգամ կատարել է Պոլսում (1912 թ. դեկտեմբերի 15-ին Մ. Բաջալյանին ուղղված նամակում գրում է՝ «Այս տարի ստորեցնում եմ հարսանեկան երգերը գլխավորապես»): Ի դեպ ասած, այդ շարին, երբեմն որպես յոթերորդ երգ, կցել է «Առավառնուն քարի տուռ»-ը (Եժ II), որի մենեղից մասը մշտապես կատարել է <այլ Սենեղյանը: Նույն ժամանակ ստեղծագործական աշխատանքում կրկին անդրադարձել է շարին, նոր երգերով այն հարստացնելու նպատակով: Երևում է, նրան մտառեցել է՝ որ շարից դուրս են մնացել հարսի վերաբերող երգերը, որոնց ինքն առանձին արժեք էր տալիս: Եվ «Էս դիպան» ու «Թագվորի մեր» երգերի միջուկ գրել է՝ «Հայալ» անվան՝ ու գեղորով նշել է այդ երգի տեղը: «Հայալ մերին»-ը գտնվելիք 442 տետրակում, որը 403 ծոցաքերից հաստատապես ուշ է գրված և Կոմիտասի մինչև այժմ հայտնաբերված վերջին տետրակներից մեկն է: Բայց այստեղ էլ դրան անմիջականորեն կցված են՝ «Վարդ, ըվ չի՛ չի՛ սիրի» և Նորից՝ «Եղևին»: Այս երեք երգը իրենց բովանդակությամբ և տոնայնականությամբով միմյանք և նախկին շարի իրենց հարևան երգերին իրոք հարմարվում է: Դրանցից առաջինը խմբագրված միակուսով արտագրված է յանենավերջին՝ 404 ծոցաքերում, որտեղ մյուս երկու երգի համար տեղ է թողնված: Ուրեմն այդ երեք երգը ևս մտցրել է շարի մեջ, թեև չի հասցրել լրիվ խմբագրել և կատարել:

Կատարված շարի բոլոր վեց երգերը գրված են խառն խմբի համար, դրանք մեծ մասը վերաբերում է թագավորին: Ավելացված երեք երգը, որ վերաբերում են հարսին և պատկանում Կոմիտասի անվանումով «Ծաղկոց» երգերի խմբին, գրված են ինչպես խմբի համար (երկուսը՝ մենեղերով): Դրանք

պգայի հարստացրել են շարի թեմային-կերպարային քովանդակությունը, դրա հետ մեկտեղ՝ նաև երաժշտական (մեղեդային, դիրմային և տեմպային) — հուզական ոլորտը: Այսպիսով, Հարստեանեան երգերի Բ շարն այժմ ներկայանում է 9 երգից բաղկացած լրիվ վիճակում:

Հարստեանեան Բ շարն իր նախնին՝ 6 երգից բաղկացած վիճակում 1937 թվականին Փարիզում տպագրվել է («ՇԵ՝ VII): Կոմիտասյան հանձնաժողովի նախագահում ասվում է, որ տպագրության համար այն նույնությամբ զգնակված է Կոմիտասի սկզբնականների գրքային տեղորոշից, ավելացված են միայն երանգակիշներ, արտահայտության տարալսները և չափացույց թվերը, և այդ օրինակություններին կցված են դաշնակված հարստեանեան երգերի տարբերակները, ինչպես դրանք Կոմիտասը երգել է տվել Պոլսում: Իրականում տպագրության մեջ որոշ տարբեր ավելի կամ պակաս չափով տարբեր են կոմիտասյան բնագրերից, իսկ կցված տարբերակներ չկան:

Տպագրված և բնագիր «Հարս»-ի որոշ երգերում նկատվող տարբերությունների պատճառները պարզելու համար մենք դիմեցինք Փարիսի հրատարակչության խմբագիր Վ. Սարգսյանին. նա այլ բացատրական տվեց. «Հարստեանեան շարքին տպագրության առթիվ Փարիսի հանձնաժողովին մոտ գտնվող Կոմիտասի ծոցատեղումը աճյի առաջ ունեցած են ջատ ուշ, երբ արդեն տարիներ առաջ ինքուրության վերականգնած էի այդ շարքը այնպես, ինչպես երգել տված էր մեզ, Պոլսում «Գուսան» խումբին, և ինչպե՜ս նույն ձևով երգել տված են իմ երգչախումբներուն: Տրամադարմորեն հետևողուցած կամ նեխարած են, որ Վարդանիս վերջին նախափորած ձևերը պիտի եղած ըլլային Պոլսում մեզ երգել տվածները, և այդ է պատճառը այն տարբերություններուն, որ նկատած ենք «Հարս»-ան» և «Փեսին գովա՜ք» երգերուն մեջ: Իմ այս տեսանկյունի, սակայն, վճռական հանգամանքի նշանակություն վերագրելու չէ: Դուք ...իհարկեք իրավունք ունիք պնդելը վերականգնելու ըստ Հարպանեան ձեռագրին, ինչ չէ, թե ավելի իմն եղած ըլլան» (Վ. Սարգսյանի 27. 10. 65 նամակը Մարտիցի):

Անուշաք, միանգամայն հարապվոր է, որ իր մշակումը կատարելիս հեղինակը տեղի ու տեղը փոփոխելը: Բայց հարավոր է նաև, որ որոշ բաներ ակամա փոփոխվելին հետագայում ինքուրությամբ վերականգնվելու: Անկախ այդ բոլորից, պահպանելով ակադեմիական հրատարակչության սկզբունքը, ինչպես այլ դեպքերում, այս երգաշարի տպագրությունը ևս կատարվում է Կոմիտասի բնագրից: Նույն հիմունքով Հարի մեջ են անվաված հարսին վերաբերող երեք երգերը, որ բնագրում կան, և շարի մեջ նրանց տեղը հայտնի է, թեև 1913-ին դրանք չեն կատարվել: ՇԵ՛ տպագրության և ինդիկանային ձեռագրերի բոլոր տարբերությունները նշված են առանձին երգերի ծանոթագրություններում:

Ձեռագրերում, ինչպես և կատարման հայտագրերում երեքը վերնագրեր չունեն («Փեսին արդու-պարզը», «Մարթանք», «Սողոմ», «Փեսին գովա՜ք», «Կատանք», «Շուրջպար» վերնագրերը Վ. Սարգսյանի նշանակման են): Այստեղ որքան վերնագիր դրվում են, ինչպես միշտ, ամեն ինչ երգի սկզբնական խոսքերը: Բնագրերը չունեն նաև երանգակիշեր, կատարման քնույթի և տեսնի ցուցիչներ,

որոնք նշանակելիս Վ. Սարգսյանի երանգակիշերն ու ցուցիչները ընդհանրապես նկատի են առնվել: Բնագրերն են՝ 536, 403/40—58, 442/42բ—43բ և 404/16: 536-ում պայմանական նշանների միջոցով կրճատ գրված են առաջին երկու երգը, դաշնակվան նախնական և անավարտ փորձն են: 403/40—48-ում սկզբնական և (ուրվագծային) ներդաշնակումներ), փոփոխություններով և խառն, իսկ 49—58-ում 6 երգերի մատուցող մաքրագրություն է, նույնպես՝ երեքն կրճատ ձևով գրված: 442-ում ավելացված երեք երգն են, 404-ում դրանցից առաջինի մաքրագրությունը: ՉՏ III-ում Կոմիտասը պնդել է վեց երգից բաղկացած շարի և «Առավոտուն քարի լուս»-ի գեղեցիկ համառոտ ամփոփումը, որ բերվում է ստորև:

«Հարստեանեան երգերը թեևս քնկորներն են հայ քնապաշտական շրջանին մնացած՝ քրիստոնյա ջողով պարուկված: Բոլոր երգերն մեզ գիրկ-ընդհանրան կերպս մարդկային ու բնության կյանքը: Կերպիկ մանուկության և բնության գարունը, որ լուսնիկի ցողով ու արևի ջողով կծի: Հարսին վեր կիսանեն ու լուսնկա հետ նուրբ անպերու՜ ջղաբոցը կցողարկեն: Փեսային երկնուց արևի հետ հորեն ձիու վրա կարգվեցեն: Երկնային անկայծ աստ-հորը, օդի թաքմ հովիվները, քարձիկ ու ապատ լեռները, կանաչագեղ ձորերը, վեհ ու ոսկի դաշտերը, երգիչ աղբյուրն ու ակը, ձայնագեղ հավերն ու ցամաքի-թողուն եղևիկը, թագուն մանուշակը, ճերմակ ջուշակը, հալար հաամիկը, արքայական քաղաքանը, ծառերն ու պտուղները... բոլորը, բոլորը կխոսին իր սրտին մեջ և քնազաքար կտեսնեն մտերմ ավազակցություն մարդկային և բնության աշխարհի մեջ:

Փեսային թագավոր, հարսին թագուհի կասեն, և ըստ այսմ՝ թագվորաման-թագվորաքաղ... փ օրվան մեծություններն են՝ հարսեանեան հանդեսը փառավորելը:

...Երգվելու են յոթն հարսեանեան երգ (ընդհանուր հարսեանեան երգերը մտո հարյուր են):

Առաջինը հանելուկով հարց է.

Մեր թագվորին ինչ պիտի.

Պատասխանի մեջ կիշին հակաեն անվանեն այն բոլոր նվերները՝ զխարկ, կոշիկ, գտտիկ..., փրս մատուցանելին են օրվան թագավորին՝ փեսային:

Եղանակին մեջ մեն խումբ հարց կուտա. միչ-դեռ մյուսը մտածն պատասխանի. վրա կըրեն առաջինը՝ զխարկ, գտտիկ, կոշիկ...: Արագն խումբ-խումբ մեկ-վեկ կտարափորեն:

Երկրորդով նվիրատուները կկանչեն՝ երգելով՝

Գացեք քեզեք թագվորամեք,

Որ քա նստե դարպաս անե,

Մեքիկ քարին սուր սեղանին:

Համա քաջին մեք թագվորին:

Երբ մայրն իր նվերը կը՛րե, ի ցույց կընեն հանդիսականներուն, որք կասեն.

Առաված ջնորհավոր...:

Նվիրատուներն հետո կկանչեն պանական թողուներ՝ կուտե, բաղ, կազակ... որ մասնակից լինին հանդիսին:

Գացեք քեզեք կուտե՛ք ի սարն,

(Բազե՛ք ի ծովն, կարճե՛ք ի ջրան)

Որ դա ետեմ մտիկ անե.
Մեկիկ դեմ տուրք սեղանին.
Աստու թաթին մեր թագավորին:

Երկուսն աղոթք է:

Օրհնելու թաթերսդ Աստված,
Աստված օրհնելու մեր Արարողին.
Ձեզցե՛ք՝ ինչ քաժամեցի՛ք.
Ձիտու՛ն ի վրե՛ն բազմեցուցի՛ք:

Չորրորդը փեսայի, իր չգեստի, ձիտու... գովքն է:

Մեր թագավորն էր խաչ.
Հայոց խաչ ու մաչ.
Ձիտու՛ն էր երեղեն.
Թագավորն էր վրեն:

Հինգերորդը հանելուկով հարց ու պատասխան է՝ հարսնեվորներին որևէ քանի նմանություն քերելով.

Էն դիպան, պես-պես դիպան,
Տեսքն էն որն իս—
Էն դիպան, պես-պես դիպան՝
Գեղի ռեսներն իս...

Մեկ խումբ կհարցնեն, մյուսն անմիջապես կպատասխանե: Երբց դաջնավորված է ջղթայի ոճով, որ հաճախ կգործածեն հայ գեղջուկը՝ մանականոց պարերգերի մեջ:

Վեցերորդը հարսանիքի այն նվիրական վայրկյանն է, երբ հարսը կրեմեն փեսայի տունը և տան առաջ կերգեն.

Թագավորի մեր, դուստրի.
Տես, քե ինչեր ենք քերի:—
Թագավորի մեր, դուստրի.
Քե չար բերող ենք քերի:

Այսպես յուրաքանչյուր տան մեջ կհիշեն գեղջուկ հարսի պարտականությունները, մինչև իսկ՝ թագավորաժողովի հետ ծննդվելու առիթը չեն մոռնար:

Յոթներորդը (խոսքը՝ «Առաջնություն թաթի լուս»-ի մասին է, Ռ. Ա.) հարսնեվոր նորասպաններու հին հիշատակները կներկայե: Նորասպանները կընդհիջեն իրենց հարսնիքի օրը, փառավոր հանդեսները, գուևագեղ պզեստները, պարերը, ուրախ ու վրվարթ բացականչությունները, սրինգն ու թմբուկը, ժամն ու մոմը, ավետարանն ու այն նվիրական վայրկյանը, երբ ձեռը ձեռին և կանցըր կանցի՛ն կացեցին»:

20. I. Մեր թագավորին ի՛նչ պիտի. 536 նախնական սևագրության էական տարբերությունը վերջնականից այն է, որ կրկնվում են (այն էլ ներկայական) ոչ միայն հարցը, այլև պատասխանը (ստորև բերվում է հատված), որի հետևանքով նկարագրական տարրը կուժեղանա:

S.
 A.
 T.
 B.

Մեր թագավոր - ինձ Ի՞նչ պի - տեր

Մի քա-թաճ շա - պիկ պի - տեր

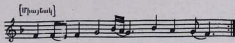
Շա - պիկ պի - տեր

Շա - պիկ պի - տեր

Տպագրվում է 403/49-ից: Խոսքերը <Միս II, էջ 64, № 34, այստեղ ևս շարքի առաջին երգն է: 8 տևից Կոմիտասն օգտագործել է միայն 4-ը: <Միս II-ը օրինակում մատիտով ինքնագիրը նշումներում անդրադարձված է երգի ներդաշնակման սկզբունքը՝ ամեն մի հաջորդ տունը սկսել նախորդից մաքուր կվարտա վեր գտնվող տոնայնության մեջ: Դա այս խմբերգի լադա-տոնայնական հետաքրքրական առանձնահատկությունն է, որի շնորհիվ հաջորդությամբ իրացվում է նաև տեմբրային բավազանությունը, և երգը ժողովրդի տարբեր խմբերի աշխույժ հարց ու պատասխանի քնական ձևն է ընդունում: Քնագրում գրված են առաջին երեք հարց ու պատասխանը, բայց չորրորդի համար գրված է խոսքը և երգի ավարտական տոնայնությունը՝ մի-բեմոլ մա-ծոր: Երաժշտական տեսակետից այս խմբերգը Շա-րի նախամուտի դեր է կատարում:

21, II. **Գացեք բերեք**. 536-ում նախնական դաշ-նակումը (2 տարբերակ) վերջնականից սկսվում: քային տարբերություն չունի: Տպագրվում է 403/50—53-ից, գրված է լրիվ: Խոսքերը՝ <Միս II, էջ 65,

[Խնայեակ]

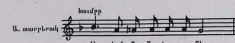
Գա - ցեք կա՛ն - չեք զբազ - վո - րա - հեր.
որ զա րա - Յա զդուռ մա - դա - զի.
խա - Յե զխաչ-փոկ մոր պա հու - Յի.

Տգաներ

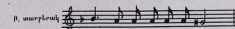
բե - րե բաշ-ին մեր թագ-վո-րին.

II. տարբերակ

խամբր
Աստ-ված շնոր-հա-վոր ա - Յե.

III. տարբերակ

Բ. տարբերակ

Կոմիտասի գրանցումներում ժողովրդական այս երգի սկիզբը մշակվածի փոքր-ինչ պարզունակ տեսքն ունի, վերջավորության՝ խոսքի արտասա-նությանը նմանվող երկու «հարմոնիկ» (կամ «քրո-մատիկ») տարբերակներից ոչ մեկը Կոմիտասը չի օգտագործել, գերադասելով արդյո դիատոնիկ վեր-ջավորությունը: Մյուս միաձայն երգը, սակայն, (բեր-ված է վերը), հետաքրքրական է իր ժողովրդա-կան կատարման առանձնահատկությամբ՝ սկիզբը միայնակ, հետո՝ տղաները, հետո՝ հարսանջավոր-ների ողջ խումբը: Հենց այս առանձնահատկու-թյունն է թեպաղել Կոմիտասին այս և նախորդ եր-գերի կառուցվածքի և տոնայնական կապի ընտրու-թյունը:

№ 35, 10 տևից օգտագործված է 3-ը: Այստեղ ևս ներդաշնակման տոնայնական կառուցվածքի մա-սին նշումները կան (թեև բուն տոնայնություններն այլ են), ներդաշնակված է նախորդ երգի նույն սկզբունքով (այս դեպքում՝ ա մեն մի հաջորդ տու-նը նախորդից մաքուր կվինտա վեր). որի շնորհիվ արտահայտական նույն էֆեկտն է ստեղծվում:

<ԺԵ տպագրությունը բնագրից հետևյալ տա-րբերություններն ունի.

ա. Բանաստեղծական տողերի սկզբում 1-ին բասի, տենորի և ալտի ձգվող հնչյունը կոտորակ-ված է (քառորդ և ամբողջ) և «գա» վանկի փոխա-րեն գրված է «գացեք» երկվանկը, «մեր» վանկի փոխարեն՝ «բերեք» երկվանկը և այսպես շարու-նակ (բնագրում նախապես հենց այդպես է եղել, հետո հեղինակը սև թանցքով փոխել, դարձրել է մեկ հնչյուն):

բ. «Երամեն բարին» ֆրազներում սկզբնական հնչյունը մաքուր կվարտա ցած է:

գ. Տենորի երգամասում 1-ին տան 2-րդ, 5-րդ և 8-րդ տակետերում նախշագներ է դրված, գոյանում է հարաշար:

22, III. **Օրինեալ բարեբա աստված**. Բնագիրը՝ 403/53—54: Խոսքերը <Միս II, էջ 67, № 36, մեկ տուն: Բասերի 3-րդ տակտի **Ֆա-դիեպ** <ԺԵ VII-ում **Ֆա** է, հետագաժող է երկու ձևն էլ:

23, IV. **Մեր թագվորն էր խաչ**, 403 54—55: Խոսքերը՝ <Միս II, էջ 68, № 37: 10 տուն է, ի դեպ, բոլոր տներում 2-րդ տողը՝ «Նաչվառ խաչ ու մաչ» է, բացի վերջինից՝ «Հայոց խաչ ու մաչ»: Գործ-նակաձևում երգվել է երկու տուն միայն, 1-ինը և վերջինը:

Ուշադրության արժանի է քնագրի 5-րդ տակ-ետում մայր մեղեդիի սի-բեկարը: Դա պարզապես մի

պատահականություն չէ (բեկարը շատ պարզ նշանակված է քնազրում և դրա սնագրության մեջ՝ 403/46), այլ թխում է ժողովրդական լադի հնչյունաշարի անհավասարաչափ տոնաբերացիայի կոմիտասյան ընկալումից: Ժողովրդական կատարման մեջ այսպիսի հնչյունները (տվյալ օրինակում՝ 4 ձայն լադի 2-րդ աստիճանը) հաճախ հավասարաչափ տոնաբերացված երկու հարևան հնչյունների միջև տեղի են բռնում (այս դեպքում՝ բարձր սի-բեմոլ կամ ցածր սի) և մի առանձնահատուկ, ավզային-ժողովրդական երանգ հաղորդում մեղեդիին: Նույն երևույթը կարելի է նկատել 4 ձայն լադում ընթացող ուրիշ շատ երգերում ևս (այսպես, օրինակ, «Նոլ արա, նլո»-ի «Նե, սիրուն, ել, ել» հատվածի 11—12-րդ տակտերի սի-բեմոլը ժողովրդական կատարման դեպքում հնչում է՝ երբեմն սի-բեմոլ, երբեմն սի-բեկար, մեծ մասամբ, սակայն,

դրանց միջև), ինչպես նաև այլ լադերում: Հստ երևույթին, «Գուսան» երգչախմբում այդ հնչյունն այնուամենայնիվ սի-բեմոլ է կատարվել, այսպես <ժե խմբագիրը բնով չէր նշանակի: Սկստի առսեղով, որ նման սի-բեկարը, մանավանդ խմբով նրգեկա, առանձնահատուկ դժվարություն է հարուցում, ներկա իրատարակության մեջ կոմիտասի քնագիրն անփոփոխ պահելով հանդերձ, այդ նշտայի վերևից ուղիղ փակագծերում նշանակեցինք նաև սի-բեմոլը: Բնագրում երգի 2-րդ կեսի կրկնությունը նշված չէ, որ պարզապես թերագրություն է:

<ժե VII-ում, քաջի վերը հիշված սի-բեկարից, կան այլ շնորհամենք քնագրից. 3-րդ տակտի ռե-ն և ֆորջազը (ստպրանո և ալտ) քնագրում չկան, 2-րդ տակտում (ստպրանո և ալտ) և 5-րդ տակտում (բաս) մեղեդին դիմաձևական այլ ձևակերպում ունի: Համեմատության համար <ժե VII-ից՝ խմբերգն ամբողջությամբ բերվում է ստորև:

ՓԵՍԻՆ ԳՈՎԷԸ

Nobile con altrezza ♩=84
Ազնվական ու հպարտ

S. *mf*

A. *mf*

T. *mf* div.

B. *mp*

Մեր թագ-վորն էր խաչ. հա - յոց խաչ ու մաչ.

Աղ-սակն էր կար - միր. ա-րեվն էր կա - ճաչ.

Աղ-սակն էր կար - միր. ա-րեվն էր կա - ճաչ.

Սովետական Հայաստանի կատարողական պրակտիկայում այս խմբերը հաճախ հնչում է չափազանց տխուր երանգով, երբեմն էլ՝ որպես մի ողբ: Վ. Սարգսյանի նշանակած «Ազնվական և հպարտ» տերմինները ճիշտ բնութագրում են խմբերգի կատարման կերպը:

24, V. Էն դիպան. Տե՛ս Ա ջարի նույնանուն երգի ծանոթագրությունը: Խմբերը մատիտով արտագրելուց հետո (403/55—57) քնագրում հեղինակը հարցերը կրկնելու նշում է արել: Այդ նշումն այստեղ հաջմի է առնված: Խոսքերը (քարքառային ձևերը պահպանված են) կրճատ են գրված, ստացվում է հետևյալ հաջորդականությունը.

Էն դիպան — գյուղի ռեստորանի,
ձնհովիտի — էն տիրացուրի ի,
Էն արև — մեր քաղաքի ի,
Էն լուսին — մեր քաղաքի ի:

Դա համապատասխան է 2S III-ում պետղվածին: Վերջին՝ 4-րդ տան խոսքերն ակնարկում են հարսի երգերին անցնելը: Որպեսզի անցումը տրամագծորեն հակառակ տրամադրություն ունեցող «Հա-

լալ մերիկ» երգին շատ անսպասելի չլիսի, օգնության է գալիս խմբերգի վերջին ակորդի վրա հեղինակի դրած ֆեռմատան: Խմբերը տպագրվում է տեխնիկական որոշ խմբագրումով՝ կարողալը հեշտացնելու նպատակով չափը և տևողությունները երկու անգամ փոքրացված:

ՀժԵ VII-ում խմբերը հետևյալ տարբերություններն ունի. հարցերի կրկնությունները չկան (խմբերգն իրոք կատարվել է առանց կրկնությունների, դա ևս հեղինակի՝ հետազայում արած փոփոխություն է), արված է մետրի նույն փոփոխությունը, որ ասվեց վերևում, բայց փոխված են նաև ֆրազներն ավարտող հնչյունների տևողությունները, որի ջնորհիվ երգը կանոնավոր 5/8 չափ է ստացել (2—3, 3—2): Վերջին ակորդը ֆեռմատա չունի (ինարավոր է՝ սա էլ հեղինակը հետո է ավելացրել), այլ ունի կրեդենտո՝ անընդմեջ կերպով ջարի նախկին վերջին երգին անցնելու համար: Վերջապես, ՀժԵ VII-ի խոսքերում տների դասավորությունն այլ է, երգն ավարտվում է «տիրացուների» հանելուկով. այդ դասավորությունը ոչ միայն նման չէ կատարված՝ 2S III-ին, այլ ինքնըստինքյան էլ տրամաբանական չէ: Ստորև բերվում է ՀժԵ տպագրվածը:

ԿԱՏԱԿ

Scherzando $\text{♩} = 84$

կատակելով

S.

A.

T.

B.

schierzando — կատակելով

ԷՆ դի-զան. պես-պես դի-զան՝

ԷՆ դի-զան. պես-պես դի-զան. տե - սեք ԷՆ ո՛րն է,

con grazia — ճաշակի

ԷՆ ա-րեվ. երկ-նուց ա-րեվ. տե - սեք ԷՆ ո՛րն է,

գե - դի ռես-մերն է,

con alterezza - հպարտ

mf

Է՞ն ա-րե՛վ. երկ-նուց ա-րե՛վ՝ մեր թա-գա-վորն է,

p

fz *elegante - առաջնական*

Է՞ն լու-սի՞ն ամ-պե-րի տակ.

p

տե- սեք է՞ն ո՞րն է,

mf *con tenerezza - գորովազն*

Է՞ն լու-սի՞ն ամ-պե-րի տակ՝ մեր թա-գու-հին է,

f *հնգհնչյվ*

Ճըն-ճըղ-ճեր ճըլ-վը-լա-լեն. տե - սեք է՞ն ո՞րն է,

p

f *con spirito - սրամիտ*

Ճըն-ճըղ-ճեր ճըլ-վը-լա-լեն՝ մեր տի-րա-ցուքն է,

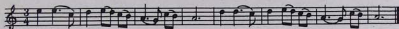
p

25. VI. **Պոն հայալ մերիկ.** 442/42բ և դրա մագրագրությունը՝ 404/16: Մեղեդին նույնն է, ինչ որ Հարսանեկան Ա շարի «Մերիկ ջառ հայալ» երգինը, վերջավորությունը մի փոքր պարզեցված, դաշնակումը սկզբունքորեն տարբեր է, պոլիֆոնիկ:

26. VII. **Վարդ, գեթ չլմ սիրի.** Հնագույն ավանդականությամբ և խոսքի ու մեղեդիի ճոխ բովանդակախոյությամբ հայ ժողովրդական երաժշտության աչքի ընկնող գանձերից է: Ժողովրդական երգը Գևորգյան ճեմարանի ծառա մոկացի Մանուկից Կոմիտասի հանձնարարությամբ ձայնագրել է նրա աշակերտ, երաժշտագետ Հակոբ Հարությունյանը: Կոմիտասն արտագրել է 317/10 և 21-ում, որտեղ «թագուհի» բառի փոխարեն «չալապի» է (ըստ Կոմիտասի՝ «սատղ»): Կա ինքնագիր ծանոթագրություն՝ «երգում են ուրճը գովելիս»: Մշակելիս ժո-

ղովրդական մեղեդին ևս թեթև խմբագրել է: Մշակման միակ քնագիրը (442/43) մասը պակասներ ունի՝ 4—5 տակտերում 2-րդ և 3-րդ ձայները զերված չեն, 6—7 տակտերում 2-րդ ձայնը զրված չի: Այդ փոքր թերությունների պատճառով երգը չկորցնելու դիտավորությամբ խմբագիրը, ամբողջությունից ելնելով, այդ տակտերը լրացրել է, շարունակելով քնագրում եղող ձգված հնչյունները: Այս լրացումները վերցված են ուղիղ փակագծերի մեջ: Ինչպես հարսիս վերաբերող երգերի մեծ մասը, այս երգը ևս տխուր երանգ ունի:

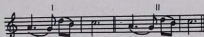
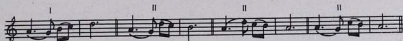
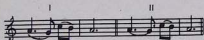
27. VIII. **Եղնիկ.** Հարսի գովքն անող երգերից է: 368/15-ում միայն խոսքն է և նշված է՝ «Օրինկ Հիսուս»-ի եղանակով»: 310/6-ում գտնում ենք այդ երգը հետևյալ մեղեդիով, որ նույնպես հարսանեկան («Ծառը» գովելու) երգ է: Մշակման մեջ երգի

Օրհ-Յն Հի-սուս. օրհ - Յն Թրիս - տոս, օրհ-Յն Հի-սուս. օրհ - Յն Թրիս - տոս

երկու նախադասությունների վերջավորությունները

փոփոխել է, գոյացել են հետևյալ տարբերակները:

Մշակման քնագրերն են՝ 403/43 և 442/43: 403-ում (Հարի սկզբնական սնագրությունը) այս երգին նախորդում է «Գացեք բերե՛ք»-ը, հաջորդում է՝ «Թագվորի մեր, դո՛ւս արի» ջուրջաբանը, 442-ում դրանով ավարտվում է հարսին հատկացված երեք երգը: Երկուսն էլ սնագիր են, միմյանցից տարբեր, բայց համարժեք տարբերակներ: Առաջինը բերված է հատորի հիմնական մասում, երկրորդը հայկական ձայնակիչերով լրացումները հաջվի առած՝ բերված է Տարբերակներում:

28. IX. **Թագվորի մեր, դո՛ւս արի:** Ամենից ավելի տարածված հարսանեկան պարերգերից է: Մշակման քնագիրը՝ 403/57: Խոսքերը վերցված են Կոմիտասի պանպայան ձայնագրություններից: ԺԺ VII-ում տպագրվածը անհայտ տարբերություններ ունի քնագրից (տեևորի I-ին տակտի 2-րդ տողը վրիպակ է, լյա պետք է լիներ): Հարսանեկան Բ շարի մեջ այս խմբերգը ծառայում է իբրև վերջաբան:

29—32. **Հայ գեղջուկ երգեր և պարերգեր.** Հայ Ա. Այս և հաջորդ շարերի մասին տե՛ս հատորի նախաբանը (էջ 7-8):

29. I. **Ամպել ա կամար-կամար.** 541—ամենապարզ դաշնակումն է, միայնակ տեևոր (մայր մեղեդին) ամբողջ խմբի ջարուհակ ձգվող ձայների հետ: Գրված է որպես 2-րդ երգ «Էրվում են», «Ամպել ա», «Արևը կայնե կեսօր» ջուրի մեջ: 544-ում նույնը արտագրված է մեծադր., թերթի (հավանաբար տպագրության ներկայացնելու նպատակով) և մատուցում ըստմանի փոփոխված: Սրա ջարուհակությունը՝ 512: Կարևոր փոփոխությունն այն է, որ, խոսքերի խմաստին համապատասխանեցնելով, մայր մեղեդին հիմնական մասում տպարանդին հանձնելու նշում կա, իսկ կրկններգում այն մնացել է տեևորին: Այստեղ է երգը նույն ջրջապատման մեջ է, ինչ որ 541-ում: 403/98-ում նույն նշումը կա և կրկներգը հարստացված է կոնտրապունկտային

ձայնով: Այդ նշանով հաջովի անելով, 403/98-ից խմբերը պետելված է այս հասարակ: խմբերը լրացված են 512-ից: PMP նշանի հեղինակներն է: Այսպիսով է նաև որպես մեներ (ԵՄ 1, էջ 105 և 186): Այսպիսով մեներին Հանդիման գրի անելված միաձայն երգի մեղեդիքի (302, № 364) չի տարբերվում:

30. II. Երևան բաղ են արել և Տուն արի, Բողո-
վարական կենցաղում են գտնվում է: Քնարչե-
րը 441/32, 403 65, 68, 106 և 108, 407/3—8, 9, 10, 14, 19, մեծ մասամբ սևագիր են, 1 րիսին կիսատ
աղյուսիքներ: Այսպիսով և մասիտով համաժամա-
բար մաքուր պլաված է 407 3-ը, որ պետելված է հա-
տարի հիմնական մասում և տարբերվում է ՀՇԵ
VI, էջ 7-ում տպագրվածից (այս տպագրվածի 1-ին
կնիք գտնվում է մի շարք քնարերում, իսկ 2-րդը
թաղանթական է: Նույն պիմակում մեկ չի հանդի-
պել): Այսպիսով, 9, 10, 14, 19, 20-ից 2-րդ երգի
դասական մի շարք փորձեր, որոնք քիչ են չառ
կան տարբերություններ ունեն հիմնականից,
հատորի հավելվածում թերված են 407/10, 14 և
19 (կնիքով է, երբ կանանց խմբին համակցել են
հեղինակին ձայնով) և 1-ին երգի 403/65 հեղինակ
պարզապես տարբերակը, որ կցված է Տարբերակ-
ներում թերված ֆադիկ միևնույն «Հոսում»-ին:

ԱՅՏ 1 (№ 86)-ում առաջին երգն է, խոսքերը՝

Երևան բաղ են արել,
Չխար, չխար արելներ:

407 3-ում երկրորդ երգի խոսքերն են՝

Նորակի ունե՞ր դեղին ա,
Ի՞նչ բաղ են արել արի:

31. III. Հոսում, հոսում. 403 64, 65, 66, 67 407/4,
— 10, 11, 14, 15՝ ներդրվածքային սևագիր փորձեր
են: Այսպիսով է 407 4-ը, որ գրված է չորս երգերի
շարքի մեջ՝ «Երևան բաղ են արել», «Տուն արի»,
«Հոսում, հոսում», «Էս անուկ ջուր է գալի», դա ըն-
ված է սույն հաստիսով, 403 65-ը՝ Տարբերակներում:
407/11, 15, 403 64, 66-ում խոսքերի հատուկ նշան
նշաններ կան, որ գաղափար են տալիս երգի մեջ
դրանց դասավորության մասին:

Աղագրական տարբերակը՝ 305 9, № 70, խոս-
քի մեկ տուն է գրված: Այսպիսին մեջ մեղեդի
պարզեցնել է, հրաժարվել 2-րդ, տոնիկային կից ջա-
վորություն և «պատասխանի» ընդարձակ նա-
խադասությունից, դրա փոխարեն, 1-ին նախադա-
սությունից հետո հաջորդաբար կրկնելով նրա տա-
րբերակ, լայն-մեղեդիական նույն անկարգի պեր-
զավորությունը: Նույնպիսիով որոշ չափով գոնիկա-
ցած այդ կատակերի կենցաղում տարածված տա-
րբերակը կրկնելով, Կոմիտասն այս ձևով ձգտել է
այնվանցին երգը:

Խոսքերի մի տարբերակ գտնվեց Կոմիտասի
աշակերտներից մեկի ձեռքով գրված 385/33-ում,
բաղկացած 9 երկտողից, որոնցից 8-ը երգ-կրկներգ
սկզբունքով ընտրելով, Կոմիտասը համարակալել է:
Այստեղ թերված են այդ խոսքերը:

32. IV. Անց կայեն կեսօր. Աղյուրներն են՝
469/6, 541 և 512: Ներդրվածքային սկզբունքով գրե-
լի նույնն է. առաջինը քնարագրական է մայր

մեղեդիի սկզբնական կրկնապատկում, այդ հաջ-
վազում կրկնափող ձևը տեսնում ենք նաև «Յար
ջան, արի» խմբերում: 512-ում 541-ի տարբերա-
կը մաքուր արտապոզիցիոն հետո հեղինակը մի ջանի
անգամ փոփոխել է կանանց և տղամարդկանց նե-
խախտի հաջորդականության կարգը և դուր չի
կտնում, թե որ ձևի վրա է կանգ առել: Այսպես, հա-
տարի հիմնական մասում ընդամենը այդ ձևերից մեկն
է, այն ձևը, որին բնականորեն առանձնացնում են
4, Աղյուրների կից խոսքերը՝ դրի ասած և տա-
րբերակը (ՀՇԵ VI, էջ 8): Չնայելով մեկն էլ այս 1՝

Աղյուր, միայնակ ա և բ տողը,

Աղյուր, խոսքը՝ նույնի կրկնափողներ,

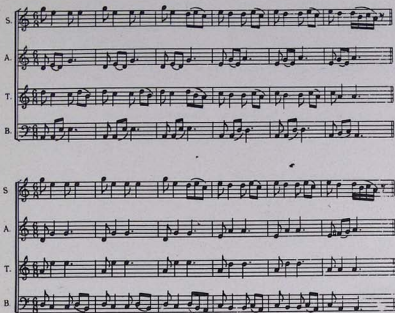
Տեղոր միայնակ ա և բ տողը,

Տեղ-որ խոսքը՝ նույնի կրկնափողներ:

469 և 541-ում մեկ տուն եղանակի հետ լրիվ
գրված են բոլոր ձայների խոսքերը, 512-ում նույն-
ների տակ խոսք գրված չի, բայց կա 3 տուն խոս-
քերի անբողջություններ, որոնցից թերվում է պատկեր:

1910 թ. Բաղանի համերգում այս երգը կա-
տարվել է «Պարուն առ-ին կից, Պոլիս համերգնե-
րում կցվել է «Նոյ, Նոյան» արտաբերության հետ ձայնի
խմբերին (ԵՄ II), անշուշտ, կատարվել է նաև
առանձին:

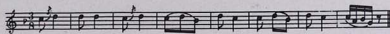
33. Մեր բազումք նսեի ծառ (Հոգայց) (Այն-
նույն «Հոգայց») կրկնակի ունեցող երեք պարբեր-
քի միացում է, դրանք կենցաղում են գտնվելում
են, հաճախ գալով որպես մեկ մյուսի շարունա-
կություն կամ բաղադրում: Հենց այս տեսակետից
այդ երեք պարբերքը, այնի ձևով՝ «Հոգայց»-ի
երեք տարբերակները Կոմիտասը օրինակ է ընել
իր «Հայ գեղեցուկ երաժշտություն» հոդվածում (Հոյ-
վածներ և ռուսամասիրություններ, էջ 42, Երևան,
1941): Նույն հոդվածում Կոմիտասը նկարագրում
է, թե ինչպես ժողովրդական պարբերքի կատար-
ման ընթացքում գրանշում է ընկալված բազմաձայ-
նություն (էջ 32), օրինակ է թերված «Լավն անեք»
պարբերքի երկու ժողովրդական տարբերակների
վերադրումը, երբ մեկի վերջին տակտի հետ մյուսն
է սկսում հնչել (հորիզոնական վերադրում, Կոմի-
տասն անվանում է ժողովրդական բազմաձայնու-
թյան պարզ ձև), կա՛ն երկուսը միաժամանակ են
հնչում (ուղղանկյալ վերադրում՝ քարզ ձև): Կոմի-
տասի նշանակելով երկուսն է, որ նույնը վերադրում
է նաև «Հոգայց»-ին: 324 ձեռագրի մեջ գտնվել
տվողական տեղությունից մի թերք (էջ 48, համալա-
նար «Հայ գեղեցուկ երաժշտություն» հոդվածի սե-
զություններից պոլված), երկու երեսին «Հոգայ-
ց», «Հոյ արքե», «Լավն անեք» երգերի հետ
հայկական ձայնախմբերով դուրս են գրված նրանց
առանձին տարբերակներից այդպիսի բնական կոն-
րապոնկա-այնի պատկան վերադրումներ: Ժողո-
վորական բազմաձայնությունն այս երկու հետա-
ջորդական տեսակներն էլ Կոմիտասը փորձել է
օգտագործել իր մշակումներում: Մասնավորապես,
«Հոգայց»-ի վերաբերյալ 442/469-ում գրված է՝
«Բաժանել խոսքը երկուսի և [մեկ երգի] վերջա-
րանեն անհեղի կցել [մյուս երգը]՝ ըստ ժողովր-
դական ոճի» (խոսքն այստեղ ժողովրդական բա-
զմաձայնության մաքուր ձև մասին է): Իսկ 442/369
և 41 էջերում կան «Հոգայց»-ի 2-րդ և 3-րդ հա-
վածների ուղղակի վերադրման փորձեր:

Այս նմուշները արժեքավոր են նաև որպես «խիստ դիստոն» հարմոնիան (կվարտ-կվինտալորների մասնակցությամբ) երգչախմբում կիրառելու հետաքրքրական փորձեր:

«Հողալու» երգը Լուսինասի վաղ ձայնագրածներից է, 1-ին հատվածը կա Սժ 1, էջ 32, № 104,

3-րդ հատվածը՝ Սժ II, էջ 28, № 5: Այս վերջինը 1891 թվականի ձայնագրումներից է, կարճ, առանց կրկնվող ֆրազների, սկսվում մեղեդիական փոքր տարրերով: խոսքերը՝ ժողովրդական այլապես երկուողեր, կրկնակը՝ «Հո տնյո ջան» (բերվում է ստորև):

Հո-տնյ - լո. ջան. հո-տնյ - լո.

դա - լա - լո ջան, դա-լա - լո:

Դրան հակառակ՝ մշակման ուղ է արել: Բնագրերն են՝ 442/35բ, 36բ, 40—41, 45բ—47, 51: 35բ-նախնական փորձն է, բավաբար ուղղումներով, որոնք իրագործված են 40 և 40բ էջերում, և սրանք վերջնական շարադրույթուն են պարունակում: Երգի սկզբում կա՝ «տն» էջ 92» [46բ], որտեղ գրված է 1-ին հատվածի դաշնակույնը որպես երգի նախաբան և վերջաբան: Հենց այդ ձևով էլ խմբերգը կետևողված է այս հատորում: Թե հիմնական մասում, թե նախաբանում հայկական ձայնակնիչներով ուղղումներն ու հավելումները այստեղ նկատի են առնված: Կատարված են խմբագրական հետևյալ ջոկումները. ա. Բնագրում երգի 2-րդ հատվածի «Ջան հողալու» (սպարանո) ֆրազը խափան է:

Քանի որ խոսքերը չի խափն, ենթադրում ենք, որ առաջին անգամի համար՝ է միայն: ֆրազը հանել և կրկնության մեջ այդ ֆրազը պահպանել ենք: ք. 3-րդ հատվածում հեղինակի էջած խոսքերը նույնությամբ պահպանելու նպատակով, այդ հատվածի 1-ին վերջավորության այտի երգչմասում ավելացված են առ-եռ հնչյունները, վերջում 36 էջում գտնվող տարրերակից:

442/45բ և 51 էջերում կան երգի առանձին հատվածների դաշնակման փորձեր, որոնք հետաքրքրական են ժողովրդական-լարային բնույթի հարմոնիայի և պոլիֆոնիայի տեսակետից և բերվում են ստորև:

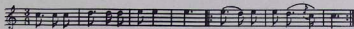
34—36. Վիճակի երգեր. Երեք երգերի շար է՝ ա. «Երկնքի աստղերը», բ. «Հեյ, գյուլ եմ», գ. «Ծաղիկ ունեմ ևարնջի», մշակված՝ 1-ինը իգական, 2-րդը՝ արական, 3-րդը՝ խառն խմբի համար: Նյութի ընդ-հանրությամբ և լադա-տոնախոսության, տեմպի և տեմբրի հավաքությամբ ամբողջություն են կազմում: Կոմիտասի «Գուսան» երգչախմբի մասնակիցների տվյալներով այնտեղ սովորել են միայն 1-ինն ու 3-րդը: Երեք երգի մշակումն էլ գրված է Կոմիտասի վերջին շրջանի տետրակներից մեկում, որտեղ կան այլ չկատարված երգեր ևս:

34, 1. Երկնքի աստղերը. ժողովրդական երգը կոչվում է՝ «Սկա, սկա»: Աղբյուրների վիճակահանությանը նախորդող Համարձման չորեքշաբթի օրը կատարվող ձեսի երգերից մեկն է: Արարողությունը նկարագրված է Պ. Պողոսյանի «Մուս և Վարդիթեր»-ում (Երկնի ժողովածու, 1962, Երևան, էջ

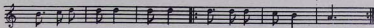
142—145): «...Սկա էր ասում, ու գլխաշորից բռնած ընչանք մաշկները մի-մին տանիլ տալի: Վերջն էլ ասեց՝»

Սկա-սկա պատիս տուր,
Հաճիքը չգիտուր,
Հախում եմ քեռն, քուսն տանի,
Մաշկներս տանի ասմ:

«Սկա» բառի իմաստը որոշակի հայտնի չէ, հավանաբար ժամանակի ընթացքում աղավաղված բառ է: «Հավկիր»-ը ենթադրաբար կապում են «հավկուր» (հավկուրություն) բառի հետ, երևի այդ հիման վրա է Ս. Մալխասյանի բացատրությունը՝ «Սկա-սկա պատիս տուր» բանաձև, որ զործ են ածում հավկուրից բծեկեկու համար: Կոմիտասի ձեռագրերում այս երգն իր ժողովրդական վիճակում կա «Վիճակի երգեր» փոքրիկ ժողովածուում (307/31, 1901 թ.): Մեղեդին և խոսքը փոքր-ինչ տարբեր են մշակվածից (բերվում են):

Ըս - կը - լա. ըս - կը - լա. պա - տիմ տամ. հազ - կու - ըը շուտ տամ.

վա - ին - քամ քու - մըս տա - մի. քի - քի - ըս տա - մեջ տամ.

Նկատելի է մեղեդիի ինտոնացիոն նմանությունը վիճակահանության առվորական նղասակի պարզու-նակ տարբերակներին, բնագրում կա նաև իջեցված 5-րդ աստիճանով տարբերակ:

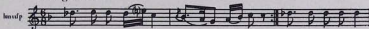
Կոմիտասը նոր խոսքեր է գրել, նկատի ունե-նալով ժողովրդական արարողության այն տեսա-րանը, երբ աղջիկները յոթն աղջուրդից առած ջրով ո՛ր ջրի մեջ լցված՝ վիճակահանության առարկանե-րով քողաղ գիշերվա քաց երկնքի տակ «աստղուք են դնում» և «խնդիրք անում», որպեսզի աստղերը «բարի ժպտան իրենց տերին» («Թումանյան, «Անուշ», «Համարձանս գիշեր»): Բայց այդ նոր խոսքերից միայն մեկ տունն է այս կամ այն չափով ավարտված: Տարբերակներից են՝ «Առավոտ որ գա, լուսը բացվի, քիչքի՛րին հարցում տան», նաև՝ «Քիչքի՛րին հարցում տամ» և այլն (այս «Քիչքի՛րին» ևս այդ երգի ժողովրդական խոսքերից է ամենված):

Կոմիտասի աշակերտների տեղեկության համաձայն սովորել են ոչ թե այդ, այլ սկզբնական ժողովրդա-կան (թեկուպն անհատականի) խոսքերը: Բանի որ ձևագրում նոր խոսքերը գրված են, մենք այդ մեկ տունը պահպանեցինք, ավելացնելով նաև բուն ժո-ղովրդական խոսքերը 307-ից:

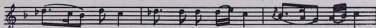
Երգի մշակման միակ բնագիրը՝ 442/39բ, վեր-նագրված է «Վիճակի երգ»:

35. II. Հեյ, գյուլ եմ. Ժողովրդական մեղեդիի ձայնագրությունը գտանք Մ. Եկմայանի տետրում (Եկմայանի ֆոնդ, № 21, էջ 2), արտագրված Կո-միտասից 1895 թվականին (տե՛ս այդ մասին Ռ. Ա. Մակար Եկմայանի մշակած նորահայտ գեղջուկ երգերը, «Սովետական արվեստ» № 12, էջ 40, 1968): Ստորև քերվում է հատված.

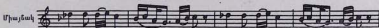
Allegro vivo

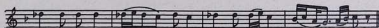
Դե. գյու-լում մայ. մայ. մայ. մայ. մայ. Դե. գյու-լում մայ. մայ.

մայ. մայ. մայ. Դե. գյու-լում մայ. մայ. մայ. մայ. մայ.

Էս - օր ուր-բաթ ա պաա ա. ծո - ցիմը եր - ծա - քի թաա ա.

Տո - գի՛դ դա-տի. վար - դա-պետ. ի՛ն՝ ա-սն - ցի՛ր չը - հասա յա.

Բնութագրական է լադային երանգը՝ մեծացրած սե-կուոդայով: Մշակման մեջ Կոմիտասը մեղեդին շա-րադրել է խիստ դիատոն ճնով: Կարևոր են «խումբ» և «միայնակ» նշումները: Կոմիտասի մշակման բնա-գրում դրանք չկան (դրվի՛նեմո խմբագրված գրու-թյուն չէ), թեև այնտեղ եղող խոսքերի հատվածնե-րից իսկ պարզ երևում է, որ մշակումն էլ հատ-կացված է արական խմբի և միայնակի:

Բնագրերն են՝ 442/47բ—48: Կրկնեղբը (երգի սկիզբը) գրված է երկու հիմնական տարբերակով (սկզբնական ակորդը՝ ա. յա միևնուր եռահնչյուն,

բ. դո մաժոր կվարտսեստակորդ) և վերնից նշված է՝ «երկու ձևն էլ փոխելով»: Դրա հիման վրա մենք հերթականորեն երկուսն էլ շարադրեցինք, միաժամանակ օգտագործելով նաև բուն երգի հա-ժար եղող երկու, միմյանից փոքր-իչ տարբեր շա-րադրությունը: Հայկական ձայնախնդրով ուղղում-ներն ու փոփոխումները նկատի են առնված: Բնա-գրում խոսքերից գրված են երգի և կրկնեղբի I-ին սողերը միայն: «Շաղիկ ունեմ ալա յա» տողով սկսվող շաղալը Կոմիտասն օգտագործել է «Մի-րուն ջան» երգի խոսքերում, տպագրված «Մն I,

էջ 27, № 23, որտեղից էլ վերցրել ենք: («Սիրուն ջան» նրզն իր ամբողջական խոսքով կպետեղվի Կոմիտասի պարզ մշակումների հատորում): «Հնչ գլուխ եմ» տողի շարունակությունը պահպան ժողովածուներում և ժխում, «քրուլ եմ» տողն է, այդպես էլ պահպանեցինք: Կոմիտասի բնագրում «գլուխ եմ» խոսքի տակ կա տարբերակ՝ «վիճակ», համաձայն կրկներգի խոսքերը հավանաբար վերջինս այսպես՝

«Վ՛իճակ, եմ՛ի,
 եմ, եմ՛ի, եմ, եմ՛ի
 Ջա՛ն վիճակ, եմ՛ի,
 եմ, եմ՛ի, եմ, եմ՛ի:

36, III. Ծաղիկ ունեմ նարնջի. Ժողովրդական այս հանրածանոթ երգը Կոմիտասի ձայնագրություննե-

րում գտնվում է առնվազն 12 տարբերակով, մի ջանքիսը բերվում են ատորն:

Ինչ-որ իրատարաբանության կից ռուսերեն լեզվով տպագրված է Կոմիտասի ձայնագրությունների մի թեղթիկ, որ պարունակում է 4 նյութ. ա. Ապան (Երևանի տարբերակ), բ. Եկեղեցու պանգերի դուղանջ, գ. Ջան գլուխ (Երևանի տարբերակ), դ. Քրդական մեղեդի: Ժողովրդական-երաժշտական տեսակետից մեծ հետաքրքրականություն ենրկալացնող այս մեղեդիներում «Ջան գլուխ»-ն իր հերթին հետաքրքրական և սովորականից տարբեր է, բերվում է խոսքը ռուսերենից հայերենի վերաթարգմանած վիճակում: Դա ցույց է տալիս, թե ժողովրդի մեջ տարածված, «շարունացած» և սխեմատիկ դարձած մեղեդիում ինչպես Կոմիտասը հետաքրքրական ինտոնացիաներ էր գտնում: Սա հավանաբար էջմիածնական վաղ շրջանի նյութ է:

Allegro moderato

Ա-րա-զը հեշ - տա-ցել ա. ջան. գյու-լում. ջան. ջան. համ-փե-քը կոշ-
 - տա-ցել ա. ջան. ծա - դիկ. ջան. ջան. խա-րար ա-րեք իմ հա-միմ. ջան. գյու-լում.
 ջան. ջան. մուշ-տա-րիմ ջա - տա-ցել ա. ջան. ծա - դիկ. ջան. ջան.

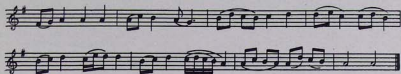
վաղ շրջանի ձայնագրություններից է նաև 307/6 (1901, ս. էջմիածին), որը ոչ թե ավանդա-

կան դարձած տարբերակի 6/8-ն ունի, այլ 4/4 է չափը:

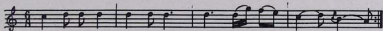
Մա - ճի ու - ճեմ մի բե - րամ. ջա՛ն. ծա-դիկ ջա՛ն. ջա՛ն
 սի - լը տա - ճի ջուխտ գե-րամ. ջա՛ն վի - հակ. ջա՛ն ջա՛ն

Սրա վարդագած տեսակը, ավելի ևս հետաքրքրողական, ճաշակալիոր վարդաբուն ելեձեղով և ավելի

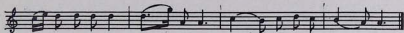
խիստ դիատոն, գեղեկական երաժշտությանը ավելի ևս քնորոշ գտնում ենք 400/4 և 6-ում:

Նույն տարբերակը եղանակային փոքր տարբերություններով, միայն 1-ին կեսը, կա 325/126 ժողովածուում, 317 տեղում, ինչպես նաև դիմական մի փոքր այլ, հասարակ խմբագրությամբ՝ Կոմիտասի աշակերտներից մեկի ձեռքով գրված 326-ում:

Խամ-բար-ձու՛մ յեր. - կեն գի - շեր. ջա՛մ. վի - ճակ. ջա՛մ. ջա՛մ.

քի - որ զը-ճաց ծա - ղիկ չա - փել. ջա՛մ. վի-ճա - կը. ջա՛մ. ջա՛մ.

Պոպիկը խաղացելով աչ ու ձախ.

Խամբարձում յերեկն գիշեր.
Ջան, փճան, ջան, ջան,
Քիոր գնաց ծաղիկ չափի.
Ջան, փճան, ջան, ջան:

Խալիս աղբեր քիթը խաթեց.
Խաչկալ վեր սըրտին չափեց:

Եւ [Եւ] իմ փճակն ինչ կտպից.
Խորեթով ցորեն կտպից:

Վիճակ [-հարս] Նստի կար կտի.
Վարդն իրիսին խով կտնի:

Սրանք քյուրը և մյուսներն էլ ըստ իրենց հետաքրքրական ու արժեքավոր են, առավել հետաքրքրական, գեղեցիկ տարբերակներից մեկն էլ մշակվածն է:

400/4, 6-ում կա անավարտ մեններգային մշակում: Խմբերգի մշակման բնագրերն են՝ 393/42թ, 438 և 442/37թ—39: Ստաշինը՝ Տ. Դ. Բ. (տվյալ դեպքում՝ Տ.—դիսկանտ) կապի համար, ցածրադիր տոնայնության մեջ դաշնակման անավարտ ուրվագիր է, էջմիածնական վաղ շրջանի: Մեղեդին «Երեվանյան տարբերակի» պարզ և կարճ տեսակն է: 438-ը 442/37թ—38-ում եղած մշակման ավարտուն և պարզեցված խմբագրումն է, այս հրատարակության համար օգտագործված: Սակայն, երգի 2-րդ մասն այդտեղ էլի, վերցրել ենք 442-ից, որտեղ այն թեև խառն է գրված, քայց լրիվ համապատասխան է նաև ինչպես հայկական ձայնախմբերով ուղղումներն ու համլեռնները: Վ. Սարգսյանի տվյալներով և կեսն այդ (ըստ մայր եղանակի) տարբերակն է կատարվել Պոլսում (1962 թ. մայիսի 2-ի նամակը):

«Նետաքրքրական է նաև՝ իր «անկունավոր» ելևելով և խոսքերով Տ. Գիթուկուց ձայնագրվածը (№ 313, 1909, 11 IX, էջմիածին), որ կոչվում է «Լեռը գլուխ փոխեակ»:

37—43. Հայ գեղջուկ երգեր և պարերգեր. Հար Բ.

37, I. Յարիս անուն Պապասան. Մշակման միակ սևագիր բնագիրը՝ 442/57թ: Վերջին տակտի տեղորդ հայկական ձայնախմբերով տարբերակ ունի՝ սի-դո-լա-ի փոխարեն դո-սի-լա:

38, II. Աղջի, անունը Հուշան. 1913-ի ձայնագրություններից, 304/4 (Աժ II, № 42, էջ 51 և 127): Մշակման բնագիրը՝ 442/57թ: Տղայի և աղջկա փոխերգ է: Խոսքերը լրացված են 304-ից, որտեղ երկտողերը խառն են գրված, այստեղ վերադասավորված են: Փորձել է Հուշան բառի տեղ դնել ի՛նչ ա, հավանաբար նախորդ երգին կապելու նպատակով: Ստարանդի 3-րդ և մյուս նման տակտերի մասին 442/58-ում գտնվեց հեղինակի հետևյալ ծանոթագրությունը. «Հունչ և կամար [պարուզա և լիզա, Ռ. Ա.] նշանակում է առաջին վանկի ձայնավորը շեշտել ուժեղ և ձայնել նույն վանկի վերջին բաղաձայնը»: Նման տակտեր կան այլ երգերում ևս:

39, III. Կալերի ձամբին կեցա: Ժողովրդական սկզբնաղբերակ՝ 304/6 (Աժ II, № 44, էջ 52 և 128): Մշակման բնագրերը՝ 442/58, 63, 63թ և 64: 1913-ին Կողպ գրություն (Երևանի նահանգ) ձայնագրած այս փոքրիկ պարերգի մեղեդին չորս հետաքրքրական տարբերակով դաշնակցի Կոմիտասը պղծի՝ իր քաղաքականությունն կիրառելու լայն ասպարեզ է գտել: Հատկապես աչքի է ընկնում կատեխետի անհամապատասխան կիրառումը մայր մեղեդիի և ընկերակցող քաղաքականությունների նկատմամբ: Կանչերի ու մայր մեղեդիի բազմաբանեց կրկնությունները արտասովոր ջերմ գեղեցկություն են հաղորդում հանդարտ շուրջապարին: 58 էջի տարբերակը մյուսներից փանազարվում է իր սկզբի միևնույն հարմոնիայով, որը լրացուցիչ երանգ (թեև հապիվ նշանակելի), փամփուլություն է հաղորդում դրան: Այս (Ա) և 63—63թ էջերի տարբերակները (Բ և Գ) բերված են

հատորի հավելվածում: Նույն՝ 63—63ր էջերում կան բանաստեղծական խոսքի մշակման մի շարք փորձեր, օրինակ՝

Նայե՛քի ձաքին հոգւ ա,
Մատանե՛ս փրկու ա,
Ուրիշն ի՛նչ չա՛ն ունի,
Չուրի՛ս ազգոք փնտա կուտա:

Նայե՛քի ձաքին կնւ ա,
Ազգայո՛ք ա՛նկ եւ ա,
Նոր յուսի՛ն, նոր եւ նորի,
Նորի՛ն, նոր բա՛ն բոլորի:

Մրանցով կարելի է լրացնել տարբերակների խոսքերը: Ի դեպ, 63ր-ում փորձել է նաև կրկներգի խոսքերը փոխել և օգտագործել է **տղեկ-բողոքի** արտահայտությունը, բայց չի պարտել: 64 էջում խոսքեր գրված չեն: Այս հատորում կրկներգի խոսքերը թողնված են ինքը, յուրի նշանակում է՝ օրոր, շնչի սփռուկ, սփռուկատես (ըրբեքեն):

64 էջում երգի վերջին և ամենից ավելի հարուստ մշակումն է, գրված առանց խոսքի: Բերված է հատորի հիմնական մասում, կատարման կերպի նշումը հեղինակին է: Թեև պարտեհուրի 3-րդ տողի համար նշված է այս, բայց նախորդ էջում ցուցմունք էր երգը արական ձայնով սկսելու մասին, ուստի և այդ տողն այստեղ վերանախնդված է տեղնորին:

Շնչի այդպիսի կատարման համար մշակված խոսքերը հայտնաբերվեցին 358 թվով պահվող ձեռագրում, առանձին թերթիկի վրա մատիտով գրված:

40. IV. Բառի պարզ դրսւ ա. 1913-ի ձայնագրումներն են, 304/8 և Սժ II, № 45, էջ 53 և 128 (այստեղ վրիպակ կա՝ բանաձի՛ր՝ սի-բենձը պետք է լինի յա-բենձ): խոսքերը կապված են ցարկան բանակի փնտրագրության հետ: 442/58-ում ներդաշնակման սկզբնական մնացիկ փորձ է, արական շառաձայն, փոքանհռակն տեղիաններով, բացը պահված տոնիկային ինչյունով: հապած և անկուլումով գրված է՝ **տղեկ**: <Հայկական ձայնախնդներով ուղղումները երգը նմանեցնում են 62 էջում գտնվող նոր շարադրության: Այստեղ մատիտով մաքրագրություն է (ձայնախնդներ չլան, բայց կապով նույն) և, կրկնված ավարտուն պարբերություն, որը, սակայն, շարունակված է 61ր էջում (նշանով ցույց է տրված) և անկ պարբերությամբ (կրկնության նշանի բացակայությունը թերագրություն պետք է համարել): խոսքերը թերի գրված են միայն 62 էջում, սպագրական տարբերակի՝ «Էմ առածը էտում ա» տողը դարձրել է «Մի՞թե՞ս յարդ ետում ա»: Այստեղ խոսքերը թերի խմբագրությամբ լրացված են 304/6-ից: Երկրորդ պարբերությունը, որտեղ շարադրության կերպն ու ներաշնակությունը փոխված, հարստացված են, հնարավոր է հանձնարարել ընթ թե խմբին, այլ արական եղանակ: Դրանից հետո երգն ամբողջացնելու նպատակով կարելի է առաջին պարբերությունը նորից կրկնել (խմբագրական այդպիսի ամաշարկությունները հատորում նշված են ուղիղ կապագծերով):

41. V. Պուճուր աղջիկ սևավոր. 442/58ր-ում անկուլումով գրված է՝ **նոր**: Նախապես գրել է ամբողջ

6/8, սկզբից 1/8 լուսնիդուլ, ինչպես 1913-ին ձայնագրած ժողովրդական տարբերակում է (304/11, Սժ II, № 48, էջ 56 և 129): Մշակման ընթացքում խոսքը կիսատ է, այստեղ լրացված է 304-ից: Այսի և բանի խոսքերը այդպես էլ գրված են՝ միմյանցից և մյուս ձայներից ձայնավոր հնչյունների փոխարինությամբ: Այդ ձայնների 2-րդ տան խոսքերի համար ոչ մի դիտարկություն կամ նշում չկա ընթացում, հավանաբար թողել է նույնը, ինչ-որ 1-ին տան մեջ է: Չափն ուղղելուց հետո հայկական ձայնախնդներով փորձել է գրել մի այլ, եռաձայն դաշնակում, որը բերված է Տարբերակներում:

42. VI. Վարդ ա յարս. 1913-ին ձայնագրած երգերից է, 304/12, Սժ II, № 50, էջ 57, մի ճանի, շարունակ արագացող տարբերակներով: Մշակել է առաջին տարբերակը՝ 442/58 և նույնը մաքրագրված՝ 404/36: Այստեղ փետրված է 442/58ր սևագիրը՝ (ուղղումները հաշվի առնված), որն ինչ-որ մանրամասներով գերադասել է 404/36-ից: Խոսքերն, ընդհանրապես, 442-ում թերի են, այստեղ լրացված են 404-ից:

43. VII. Հոյ իմ նայակի յարդ. 1913-ի ձայնագրածներից է: 303-ում (սևագիր ծրագրատեղը) միայն մեղեդիի 1-ին նախադասությունն է և տոնիկային վերջափոխությունը դրա կրկնությունը, 3-րդ նախադասությունը չկա: 304-ում (նախորդի թանաքով մաքրագրությունը) մեղեդին այնպես է, ինչպես մշակման մեջ: Եռամաս կառուցվածքն, անշուշտ, թարմություն է հաղորդում երգին: Կատարվելիս երգը պետք է կրկնվի սկզբից: Մշակման 442/59 ընթացում՝ արդի երգամասի համար հայկական ձայնախնդներով ուղղումներ կան, որ այստեղ հաշվի են առնված: Խոսքերից օգտագործված է միայն 1-ին տունը: 304-ում շարունակությունը հետևյալն է.

Ո՛չ բարդի եւ — քար չունես,
Ո՛չ չունի եւ — քար չունես,
Երկեքի հազի եւ դառնի,
Ինչեղս. հնար չունես:

Նման թաղանկ կա նաև «Այ տղա, մեր գեղեցիկ» երգում:

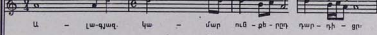
44—49. Հայ գեղջուկ երգեր և պարերգեր. Ըստ 9.

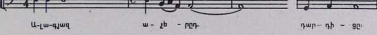
44. I. Արագայ աղջիկ. 1913 թվականին թանաքով մաքրագրած ծրագրատեղում կա միաձայն երգի երկու շարադրություն՝ եղևջային մանրամասների փոքր տարբերությամբ: Մշակելիս Կոմիտասը մերթ մերթ, մերթ մյուս տարբերակից ընտրել է լավագույնն նկատած: 442/59ր էջում մշակման նախափորձն է, իսկ 62ր էջում՝ վերջնականը, մատուցող սևագիր, քաղաքային փոփոխումներով և ուղղումներով: Ներկա հրապարակության հստակ արդ ընթացում գտնվող սովորական և հայկական ձայնախնդներով ուղղումները հաշվի են առնված, բացի այն տեղերից, որտեղ ցույց է տրված ներաշնակման մի այլ հնարավոր տարբերակ: Վերջիններից էական են բանսի երգամասի սկիզբը և երգը եզրափակող տակտը (բերված են տարբեր):

Մշակման ընթացքում 1-ին տան խոսքերը լիով գրված են, 2-րդը ավելացրել է խմբագիրը: Սկզբը

S.
 Ա - լա-գյազ ա-շե - բըր, կա-մար ուն - քե - բըր, դի - ցը:

A.
 Վա՛յ, դի - ցը:

T.
 Ա - լա-գյազ, կա - մար ուն - քե - բըր, դար - դի - ցը:

B.
 Ա-լա-գյազ ա - շե - բըր, դար - դի - ցը:

նակն Ազգեսպ թաղ 1913 թվականի ծնցատետնում Ազգեսպ է: Ժողովրդական մեղեդիի մեջ բոլոր երեք հատվածների համար կրկնության նշաններ են դրված (Աժ II-ում այդ նշանները թուրի-մացաբար դրված չեն, էջ 88, № 86): Մշակման մեջ կրկնությունների հնարավորությունը քացառված է:

328 թվով պահվող թղթերից մեկում կա միաձայն երգի երկու հետաքրքրական տարբերակ. I-ում եղանակը տարբեր՝ կա «երգել աշխույժով» նշումը, 2-րդում խոսքերն են տարբեր՝

Ես քեզ սիրի, որ դու ինձ յար չնես,
երված, վառված սքանչ զեղ ու ճար լինես.

Հարե ընկնեմ, յարք չան,
Հարե ընկնեմ, բազան չան,
Ե՛ն աղի գարդին:

Այս խոսքերով սկսվող երգ կա նաև 304-ում (Աժ II, էջ 82, № 29), որը սակայն, այլ եղանակ ունի:

45, II. Սև ա չորանի ջուռը. 1913-ի ձայնագրություններից է, (Աժ II, № 88, էջ 90), միաձայն մեղեդիի երկու հատվածները փոքր տարբերություն ունեն, որոնք մշակման մեջ վերացել են: Խոսքերում, քանի «Սև ա չորանի ջուռը» երկուողից, գրված է քանի «Փոցխա ծիրանի կոթ է» քառատողը, որ Կոմիտասն օգտագործել է «Սարեն կուգա» երգի համար: Մշակման քննադիրը 442/60, 60ր և 63ր: Գրությունը պայմանական է, ամբողջությունը վերականգնված է այդ երեք էջերում եղող մանրամասն նշումների հիման վրա: «Հայ ժողովրդական պարերգերի այս «երկխոսական» ձևը Կոմիտասը նկարագրել է (օրինակներով) իր «Հայ գեղջուկ երաժշտություն» և «Հայ գեղջուկ պարը» հոդվածներում («Հոդվածներ և ուսումնասիրություններ», էջ 32, 57, 61, 62, Երևան, 1941):

«Նարավոր է նաև՝ այս ձևի հետ աննչություն ունի Կոմիտասի «Երկակ խումբ» անվանումը: Խոսքերը լրացված են:

46, III. Մի յար ունեմ. Մշակման միակ օրինակը հայտնաբերվել է 442/62-ում: Տեխորը և այսու միմյանց լրացնելու (ուժեղացնելու) դեր ունեն: Երանգանիչները հեղինակին են, տեմպի ցուցիչ քնագրում չկա: Երգի ժողովրդական քառյակը հետևյալն է (Ժն, էջ 170).

Աղբեր ունեմ, ալիք ա,
Մեջքը բարձր՝ համի ա,
Չեղից քի բան չի գա,
Ապվիցը բառանի ա:

Սակայն, հեղինակն, ըստ երևույթի, դիտավորյալ սահմանափակվել է երկու տողով միայն:

47, IV. Ելեք տեսե՛ք դուռը. 1913-ի ձայնագրություններից է: Երգի հիմքում ընկած է կենցաղային եղելություն, նկարագրված Կոմիտասի քնագրում (1545, էջ 2, № 631 տե՛ս նաև՝ Ռ. Ա. Կոմիտասյան նույնիցը Թորոս Աղայանի արխիվում, ԳԱ Տեղեկագիր, № 11, էջ 67—73, 1964, Երևան): «Երեք ընկեր սիրահարված են Սալաթին, վիճակ են ձգում քաց վիճակ, հայտնելով յուրաքանչյուր նշանին համապատասխանող երիտասարդի անունը: Աղջիկը ընտրում է Ղուկասին: Ընկերները նախանձից խաղ են սարքում: Ի՞նչ թե իրենց ընկերին հացկերույթ են սարքել, տանում են մարտը և այնտեղ սպանում: Դեպքը պատահում է Ըիրակի Մազար-շուր գյուղում 1913-ին»:

Մշակման քննադիրը 442/60—61ր (նախնական սևագրությունը) և 64ր—65ր (վերջնականը): Երևում է սկզբից մտադիր է եղել I-ին տունը հանձնարարել երգչախմբին (գրված է՝ «Ժողովուրդը»), 2-րդը մենակ տենորի (գրված է՝ «Վիրավոր տղան»), և 3-րդը՝ դարձյալ ամբողջ խմբին: 2-րդ և 3-րդ տան խոսքերը հետևյալն են.

Օհանես, աղբի ջուհ,
Նստվածք սիրի,
Նորազնի բազմոր եմ,
Գազարաք բառին:

Սարգիզ գոգնաց
Աղառտակի Լը.
Մուկաթի տառակ՝
կրակ տառակ է:

Այլ մտադրությունից, սակայն, հրաժարվել է, օգտագործել (որոշ արտասխառություններ շտկելով) միայն 1-ին տունը: Թեև այլ պատճառով տեքստի խմբարկումն ավարտված —, բայց մշակումն ամբողջական բնական-կենցաղային իրականությամբ պատկեր ներկայացնելով, որոշակի գեղարվեստական արժեք ունի: Կրկենների եղանակալիցիչը և կատարված կերպի հայերեն նշումները հեղինակին են:

48. V. Այ տղա մեր գեղեցի. 1891 թ. ձայնագրությունների մեջ (Աժ II, էջ 29, № 7) և Աժ I-ում (էջ 60, № 216) այս երգը լայնալիս նրանցով խիստ տարբեր է շարադրված՝ բնական և պոետիզացված 4-րդ աստիճանով փոփոխական հնչյունաշարերը, «հարունի» և բնական ձայնող հնչյուններով: Մշակված ամբողջական մեղեդին, մի փոքր պարզեցված, նման է երկրորդ բնագրին, նրա վերջավորությունը՝ առաջին բնագրին: Մշակվում (442/66 և 65բ) սնագիր է, սկզբնապես նախատեսել է իգական քառամասյն, գրել է, սակայն, երկմասյն խմբի համար: 2-րդ ձայնի համար գրված է երկու տարբերակ, որոնցից մեկը նախնական անավարտ փորձ է: Այս անբավարար խմբերը ժողովրդական յադի բնական հիմնաձայնը պահպանելով ներդաշնական գեղեցիկ օրինակ է:

Բնագրում խոսքի մեկ տունն է մրայն, այն էլ՝ 4-րդ տողը 3-րդի կրկնությունը: Ներկա հրատարակության համար խոսքերը լրացված են 1891 թվականի տետրից, որտեղ Կոմիտասը հետազայում որոշ ուղղումներ է մտցրել, և ժխ-ից:

49. VI. Հախկը-չուխկը. Մշակման երկու բնագիր կա՝ 407/33, սնագիր է, փոփոխված և վերջնական տեսքով արտագրած 404 8-ում: Վ. Սարգսյանի հրատարակածը (<ԺԵ VIII, էջ 9) հիշողությամբ գրված, հետո բնագրի բաղդատությամբ լրացված և վերականգնված է և բնագրից ունի մի շարք մանր, բայց էական տարբերություններ, խոսքը և բնագրի համեմատ կիսատ է: Տպագրվում է 404/8-ից, որ լիովին ավարտված, մասիտով մաքրագրված է: Երանգանիցները ամբողջացնելիս հաջկի են առնված բնագրում նույն հեղինակի մի քանի թերի նշումները: Մշակված է նաև որպես մենեղ գաղնամուրով (ԺԺ I, էջ 130 և 189): 467/35-ում կա խոսքերի մի երկրորդ տուն ևս, կողքից գրված:

Արի՛, արի՛, յա արի՛.
Սարեն, ձորեն վա՛ր արի.
Միտա կուպ արյուն-նա՛,—
Արի՛, միտա՛նոր, արի՛:

Դա երգի ընդհանուր տրամադրությանը ողբերգական եղանակ է տալիս, միևնույն խմբերն ըստ երաժշտության ուրախ պարերով է: 1914 թվականի մարտի 2-ի համերգի հայտագրում այդ 2-րդ տունը գրված է:

50—56. Հայ գեղեցիկ երգեր և պարերգեր. Հայ Դ. Այս շարք լիովին միանկում կատարվել է 1914 թ. 22/II-ի համերգում:

50. I. Սարեն կուզա չուխս՛մ զոյ. 324/50-ում միաձայն երգի գրվածքն է, մեղեդին մշակվածից չի տարբերվում, խոսքերից՝ միայն վերջին տողը.

Դմանա ցավը ուն է.

407/45 և 48-ում սնագիրն է, 1-ին տարբերակում երգն սկսվում է տոնիկային եռահնչյունով, 2-րդում՝ բյուրեն կվարտանքատկորդով է սկսվում, մյուս մասը տարբերությունները էական չեն: Ի դեպ, 404/10-ում, որտեղ վերջնական մշակումը մաքուր արտագրված է, որոշ փոփոխություններ (փորձեր) կան, որոնցից մեկն, պիտանմանային, եռահնչյունով սկսելն է (1-ին տակառով 2-րդ սպոլ մի-ի փոխարեն՝ լյա): Ենթադրվող տոնիկային եռահնչյունի փոխարեն նույնական կվարտանքատկորդի առանձնահատուկ արտահայտչականությունը Կոմիտասը հաջողությամբ օգտագործել է այլ դեպքերում ևս: 404/10-ի մշակումը բերված է հատորում: Բնագրում Ա. Բ տատերով նշված են այս խմբերգի կցվիկը՝ «Էրվում են»-ը (լյա մածոր, քառամասյն արական): <ԺԵ VIII-ում հիշողությամբ վերականգնված նույն խմբերգի ներդաշնակությունը կոմիտասյան առանձնահատկությունների անսկզբից բնորոշ է, այդ հարունիկաները ոչ մի բնագրում չկան: Այստեղ միմյանց հաջորդում են՝ «Այ, մարա շուս», «Էրվում են և «Սարեն կուզա»: Այսպիսի շարքում «Սարեն կուզա»-ն «Էրվում են»-ից հետո պատճառաբանված է:

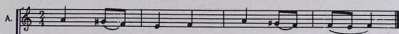
51. II. Էրվում են. Մշակել է նաև որպես մենեղ (ԺԺ I, էջ 110, 186): Առանց նվագազնության խմբերգի չորս տարբերակներ և նվագազնությամբ մենեղը փաստորեն նույն ներդաշնակության ունեն: 407.49-ը (բերված է տարբերակներում Ա) 404/12-ի նախնական օրինակն է, 3-րդ տենորը, որ գործածված է այդ պայմանների համար տվողական 1-ին բասի փոխարեն, հավանաբար, նպատակ է ունեցել հնչյուն ուժը կարգավորել, գուցե և համապատասխան տեմպրային էֆեկտ առաջ բերել: 404/12-ը հիմնական մասում բերելով, բնագրում հայկական ձայնալիցիչով հեղինակի ուղղումները (նախ որպես-գրային) են հաջկի են առնված: <Իշված երկու տարբերակներին ընդհանուր առմամբ միայն նման է <ԺԵ VIII-ում տպագրվածը, որը դրանից ունի թեև նման, բայց էական տարբերություններ:

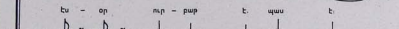
544/5 մասիտով սնագիրը գուրկ էլ շահեկանությունից (հետաքրքրական է, մանկական, սուրանոյի և երկրորդ տենորի գուլագորությունը), բերված է Տարբերակներում (Բ): Նույն թիվը կրող ձեռագրում, նույնպիսի մի երկրորդ թերթի վրա կա տպագրության ներկայացնելու նպատակով սնաթանաք մաքուր գրված տարբերակ, որ խմբի կապով և դաշնամրան կերպով քավական տարբեր է մյուսներից, այն ևս բերված է Տարբերակներում (Գ): Այս վերջինը մի այլ (№ 541) թերթի վրա գրված տարբերակի ուղղումներով վերանշակված է, ընդ որում, այդ 541-ում խոսքերը լիովին գրված են: 541-ում «Էրվում են»-ը նշված է՝ Ա, «Անկել և կամարկամար»-ը՝ Բ, և «Անը կայեն կեսար»-ը՝ Գ:

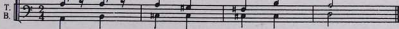
52, III. Յար ջան, արի. Էջմիածնական շրջանի վաղագույն մշակումներից է (միաձայն երգը Աժ 1, էջ 30, № 99), որին կրկին անդրադարձել է վերջին տարիներին, Պոլսում: 391/6-ում դաշնակման պարպագույն տարբերակ է, վերջին երկու տակտը կիսատ թողնված, որը բարելավված և ավարտված վիճակում արտագրել է 405/1թ-ում: Հայտնաբերված մյուս տարբերակները Պոլսում են, լրված: Թեև դաշնակման եղանակը, խոշոր չափով նաև բուն ներդաշնակությունը բոլորի մեջ նույնն են մնացել, բայց տարբերակներից յուրաքանչյուրն իր նուրբ առանձնահատկություններն ունի և մի այլ տպավորություն կարող է ստեղծել: 442/10թ բարձր տոնայնության մեջ դրված 5-ձայն տարբերակում սուրբաժողի և աչտի օկտավային զուգահեռն ընթացքը յուրատեսակ խստություն պետք է հաղորդի երգին, թանձրացնելով նրա դրամատիկ քննությունը: 407/12 տարբերակում հյուսվածքը նուրբացված է, 3-րդ ձայնի (երգի I-ին կնատն) տարբեր շարժում է սղորված վշտային, բայց նուրբ քնարական ջեշտով: 404/21-ը ամենաակզրնականի (405) հարստացված և վերջնական տարբերակն է, դարձյալ թանձր հիւսյունով, բայց մտայն: Մրան նման է Պոլսում, Կոմիտասի ղեկավարությամբ «Գուսան» երգչախմբի երգածից V. Արզալանի՝ հիշողությամբ գրի առածը (<Շ է, էջ 1), ուրեմն այն իսկապես վերջնականն է: 404/21-ը պետեղված է հատորի հիմնական մասում: Մյուս տարբերակները՝ 405/1թ (Ա), 442/10թ (Բ) և 407.12 (Գ) բերված են հատորի հավելվածում: 2-րդ տան խոսքերը բերված են 407 քնագրից:

53, IV. Էսոր ուրբաթ է. Բնագրերն են՝ 391/15թ, 43 (2 տարբերակ), 393/50թ, նաև՝ Թժ (2 տարբերակ) — Էջմիածնական շրջանի, 403/101, 407/52 (3 տարբերակ), 53, 442/8թ և 404/19 — Պոլսի շրջանի: Կա նաև <Շ է VI-ում: Երգի մշակումը զեղարվեստական արժանիքներից բացի, քննադատական է ներդաշնակության քննազավառում Կոմիտասի ստեղծագործական որոնումները ցուցադրելու տեսակետից: Այս առումով տարբերակները երեք տեսակի են.

ա. խորայային տիպի շարագրության սահմաններում ձայնների հնարավորին չափ մեղեդիական ինքնուրույնություն է տրված (մեծ մասամբ ժողովրդական լադա-նվեջային քնորոշությունը պահպանելով): Միաժամանակ ձայները ենթարկված են զոյացող ակորդների միջև տրամաբանական կապ ստեղծելու նպատակին և ինքը՝ ակորդների հաջորդականությունը թարմացված է էնհարմոնիկ ձևով ստացվող լադատոնայական հեռավոր շեղում առաջ քնդող համահնչյուններով: Օրինակներն են (բոլորն էլ վաղ շրջանի)՝ 391/15թ տարբերակը, իր 4-րդ տակտում գոյացող III մած. եռահնչյունով (հարմ. լյա-մաժոր և դո-դիեզ մաժոր, բերված է Տարբերակներում, Ա), 391/15թ 2-րդ տարբերակը (բերված է ստորև) իր նույն եռահնչյունի օգնությամբ ստացվող՝ հարմ. լյա-մաժորից ֆա-դիեզ մի-նոր շեղումով, որից վերադառնալիս ֆա-դիեզ մի-նորի դրամատիկ-սեպտակորդը լուծվում է մինորի մինոր VI եռահնչյունի մեջ,

A.

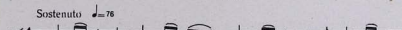
T.

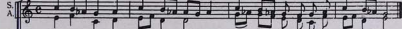
B.

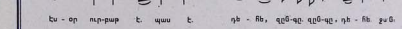
391/43 երկու տարբերակները (առաջինը բերված

է Տարբերակներում՝ Բ, երկրորդը բերվում է ստորև),

Sostenuto $\text{♩} = 76$

S.

A.

T.

B.

Sostenuto $\text{♩} = 76$

S. A. $\text{♩} = 76$

էս - օր ուր-քաք է. պաս է. դի - րի, զըն-զըն-զըն-զըն, դի - րի, ջան:

T. B.

իրենց 2-րդ տակտում գոյացող III մած. տեսությունը-
դով, որը հարսնիկ մածորի տոնիկայի մեջ է լուծ-
վում:

Ր. Լուսինորդոյ սկզբունքը մեղեդիական է-
տակումն է: Օրինակներն են՝ 403 101-ի նրկան:
Խոսումը (Ինքնում է ստորն):

[էս - օր ուր-քաք է. պաս է. դի - րի, զըն-զըն-զըն-զըն, դի - րի, ջան:]

[էս - օր ուր-քաք է. պաս է. դի - րի, զըն-զըն-զըն-զըն, դի - րի, ջան:]

407/52-ի I-ին տարբերակը (Ինքնում է ստորն), որ-
տեղ նրկայի կանտի մեջ մուտք են գործում

«ապատ» ձայներ,

Andantino $\text{♩} = 80$

S. A. $\text{♩} = 80$

[էս - օր ուր-քաք է. պաս է. դի - րի, զըն-զըն-զըն-զըն, դի - րի, ջան:]

T. B.

[էս - օր ուր-քաք է. պաս է. դի - րի, զըն-զըն-զըն-զըն, դի - րի, ջան:]

[Ջըն-զըն-զըն-զըն-զըն, դի - րի, ջան:]

նույն բնագրի 2-րդ տարբերակը (Ինքնում է ստո-

րն), որտեղ «ապատ» ձայնը սկսվից է հնչում, նույն

Andantino $\text{♩} = 80$

S. A. $\text{♩} = 80$

էս - օր ուր-քաք է. պաս է. դի - րի, զըն-զըն-զըն-զըն, դի - րի, ջան:

T. B.

էս - օր ուր-քաք է. պաս է. զըն-զըն-զըն-զըն, դի - րի, ջան:

դի - րի, զըն-զըն-զըն-զըն, ջան:

բնագրի 3-րդ տարբերակը (ընթված Տարբերակներում 9), որ գրված է եռաձայն կանոնական նմանակումով (4-րդ ձայնն «ապատ» է) :

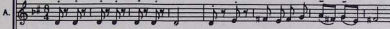
գ. Ապատ ենդրաշնակում, հեռու խորալային միապարզությունից, պարզ հարմոնիայով, նմանակման պոլիֆոնիայի թեթև կիրառված տարրերով, ձայների հնարավորին չափ ինքնուրույնացումով: Այսպիսի դաշնակման դեպքում երգչակման արտահայտչական հնարավորություններն ավելի լավ են օգտագործված: Օրինակներն են՝ 407/53-ը, որ ընթված է Տարբերակներում (7), և 442/8-ը սնազգություն ունի որպես 404/19 մաքրագրությունը: Այս քուրը եվրոպական դասական պոլիֆոնիան և հարմոնիան (մասնավորապես եռօտմանտիկների հարմոնիայի առանձնահատկությունները) հայ ժողովրդական բնույթի դասական երաժշտության մեջ կիրառելու ըստ ամենայնի, հաջող փորձեր են և

պատմա-գեղարվեստական նշանակալից հետաքրքրականություն ունեն:

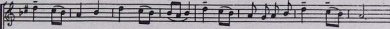
404/19 բնագրի տարբերակը ընթված է հատորի հիմնական մասում, Պոլսում հենց դա է կատարվել, ճախ որ դրան բավական նման է վ. Սարգսյանի՝ իշխողությամբ վերականգնածը, որ տպագրված է <ՃԵ VI-ում (թեև ունի նաև էական տարբերություններ): Այդ բնագրում, նոտաներից ցած, հեղինակը գրել է՝ «Միայնակ՝ եռերգի հետ», որ նշանակում է փաստորեն նույն դաշնավորումը կատարել նաև որպես ձայնային կվարտետ, և՛ «Եռաձայն խմբի համար» ու պայմանական նշանով ցույց է տրված, որ այդպիսի դեպքում երգի 2-րդ նախադասությունից տեևորի երգամասը պետք է դուրս մնա, այսինքն պետք է գոյանադ հետևյալ, ավելի ևս «թեթև» տարբերակը:

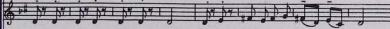
Allegretto $\text{♩} = 116$
semplice

S.
Էս օր ուր-բաթ է պաս է. դե՞. հե՞. զը՞ցզզ զը՞ցզզ դե՞. հե՞. քա՞ն.

A.
Էս օր ուր-բաթ է պաս է. դե՞. հե՞. զը՞ցզզ զը՞ցզզ դե՞. հե՞. քա՞ն.

B.
Էս օր ուր-բաթ է պաս է. դե՞. հե՞. զը՞ցզզ զը՞ցզզ զը՞ցզզ. քա՞ն.

սըր-տիկ ար-ծա - բե րաս է. դե՞. հե՞. զը՞ցզզ զը՞ցզզ դե՞. հե՞. քա՞ն.

սըր-տիկ ար-ծա - բե րաս է. դե՞. հե՞. զը՞ցզզ զը՞ցզզ դե՞. հե՞. քա՞ն.

սըր-տիկ ար-ծա - բե րաս է. դե՞. հե՞. զը՞ցզզ զը՞ցզզ զը՞ցզզ. քա՞ն.

Բնագրերում խոսքը տվորաբար գրված է մեկ տուռ: Այստեղ լրացված է <Ախ Լից (Եր 7, ՆՁ 3), որտեղ, ի դեպ, առաջին տողը շարադրված է այսպես՝ «Էսօր ուրբաթ, պաս է»:

54. V. Ջուր կուգա վերին սարեն. 477/3 — համեմատաբար վաղ դաշնակում է, սի-մֆեոր, կրկնակը՝ «Նապուլ լարո քան»: Այդ տարբերակի միաձայն երգը գրանցված է 325/142-ում: Չնայած այտերի երգամասում օկտավային անհարմար թռիչքներ ունի, ընդհանուր առմամբ հնչել է: Բնագրում հաջորդում է «Մարեն եղալ» և «Կուժե առա» քա-մաժոր խմբերգերին, կարող է նրանց կցվել: Բնագրված է տարբե-

րակներում (Ա): 407/32-ում դաշնակման երկու առավարտ փորձեր են՝ մայր մեղեդին և օտերևատ ֆիգուրով պահված 2-րդ ձայն: 407/39-ում ավարտված մշակում է, դարձյալ «Նապուլ լարո» կրկնակով, քա-միֆեորում, նույն տոնայնությամբ ավարտվող «Չինար ես»-ից հետո գրված: Ըստ երևույթին, մտադիր է եղել և դրան կցել: Զանի որ մշակման մեջ որոշակիորեն նշանակված են տեքստի վանկարաժանտան լիզաները, հնարավորություն է տեսնվում խոսքի ամբողջությունը վերականգնել: Նույնպես գետեղված է տարբերակներում (Բ):

Կատարողական պրակտիկայում այս երգը ավելի արմատացած է որպես «Էսօր ուրբաթ է»-ի վոկա-

գը, ինչպես գրված է 404/18-ում, երկուսն էլ ուն տո- նայնություն մեջ: Այս մշակման, հնչյանքի և մենբերդի խոսքերից (եժ I, էջ 125 և 189) նախկին «Նապ- լու» կրկնակը հանկված է (քանատեղծության ավե- լացված տողերը ևս Կոմիտասն է գրել), երգի նախավերջին տակտոս մայր մեղեդիի մեջ փոքրիկ և գունեղ փոփոխություն է արված: Ընդհանրապես, սա մշակման նախորդ տարբերակների գեղարվես- տական պարզեցումն ու կատարելագործումն է, սևագրությունը գտնվում է 407/50-ում, երկն ծոցա- տետրում, որտեղ և նախորդն է: 404/18-ը գետնո- ված է հատորի հիմնական մասում: Սրան գրեթե յիուկին նման է <ՇԵ VI-ում տպագրվածը:

55, VI. Ջաղացը մանի-մանի. 442/19, 20բ, 21 էջերում մշակման երեք շարադրություն կա, վերջի- նը մատնիով մաքրագրություն, ըսյաց խոսքերից հատուկներն նշումներ միայն: Առաջին երկու շարա- դրության մեջ, ինչպես և ժողովրդական երգի ձայ- րագրություններում (Աժ II, էջ 71, № 66, 1913 թ.) մե- ղեդիի 1-ին նախադասությունը երկու անգամ է, երրորդում դարձրել է երեք անգամ: 557-ում դաշ- նամուրային շարադրություն կա, որ խմբական մշա- կումից վաղ է արված: Գրեթե նույնատիպ է՝ մեղե- դին ընթանում է երկու ձգված հնչյունի և շարու- նակական արժեքի ֆոնի վրա: Սկզբում երկու տուն խոսքեր են գրված, հարմարեցված մեղեդիի նախնական կառույցին, այն է՝ տեղատի 1-ին և 2-րդ տողերից հետո երգվում է «Յար, նայ, նայ...» կարկ- լանց: Խմբերգի վերջնական տարբերակում պարզ երևում է, որ այդ կրկնակները հրամարվել է: Այս- տեղ գետնովում է վերջնական 442/21 տարբերակը 557-ի խոսքերով, առանց ավելորդ կրկնակների:

Նման մշակումներում Կոմիտասը հանձնարա- րում է սկզբից մեկ կամ երկու տակտ կատարել խմբերգի «ավտոմատանմանտային» մասը, հետո սկզ- քից մայր մեղեդին (տե՛ս, օրինակ, «Հնչե՛ք ձո ունե՛ս» խմբերգի ծանոթագրությունը): Այդպիսի կատա- րումն այստեղ ևս միանգամայն հնարավոր է:

Ժողովրդական երգը հիմնված է իրական ող- բերգական դեպքի վրա: Մշակումից, ասկայն, դոժ- ված է անվերապահորեն այդ քնույթը կռահել: Տե- նորների բարձրագույն խմբերգի վերջում, որ առի- ված է երգն ավարտել ուժգին հնչյունով, ավելի շուտ ենթադրել է տալիս տրագիկ-փոփոխական բը- նույթ, հեռուց դառնում է ոչ թե դիպվածի կտիղ Սաթուր, այլ անհիշատես Սաթուր:

56, VII. Առնեմ երբամ ես ասը. Այն երգերից է, որոնք Կոմիտասի ուշադրության առարկան են եղել ամենավաղ շրջանից սկսած մինչև վերջին տարի- ները: 405/2-ը վաղագույն պարզ դաշնակումներից է, գրված ճեմարանցիների 3-ամյան արական (դի- կանտներով) խմբի համար, կապագրի վրա պարզ դաշնակումների հետ միասին: 391/30-ն «Հարսա- նեկան Ա ջարը եղբայրակող երգն է: Մյուս քնա- գրեղ Պոլսի ջրջանի է: 442/9-ում նախապես դաշնակել է կանանց 4-ձայն խմբի համար (ամեն ձայնը գրել է առանձին տողի վրա, քարեցնե- լով ճառատող տետրի լրվել էջը): Այս դաշնակու- մը, հախկական ձայնակաշարով փոփոխությունները հաջկի առնած, փետրված է Տարբերակներում (Ա): 11բ էջում այդ ունեցածը լրացրել է տպագրա-

կանց ջառանգյն խմբով և գոյացել է 8-ձայն մշակ- ան առաջին տարբերակը: Նույնը, ավելի մշակ- ված միճակում, արտագրված է 14բ էջում, ավարտ- ված և ամբողջական շարադրություն է, քերված է Տարբերակներում (Բ): Եակյան հասկանալիքն այն է, որ բոլոր 8 ձայնները նույն խոսքերը երգում են տա- րբեր հապավումներով, որի հետևանքով, ձայնավոր- ների արտասանության տեսակետից ստացվում է խառն հնչյուն: Բուրջ դրանից խուսափելու նպատա- կով է, որ այս տարբերակը ևս փոփոխել է, ձայ- ներից մի ջանկան հանձնարարելով լո, լո, լո վան- կերով երգել: 14բ էջում գրված է «Արտագրված է փոփոխությամբ»: Խոսքերից բացի, նաև երաժշտու- թյան մեջ մի քանի փոփոխություններ կրած, մա- ջուր առաջագրվածը գտնվել 404 ծոցատետրում (էջ 34), որը հատկապես է վերջին ջրջանի խմբական մշակումների մաքրագրության: Այս մշակումը վերջնական է, խոսքը (մեկ տուն) գրված է լրիվ, պակասում են միայն երգանիշներն ու տմայը, վե- տնոված է հատորի հիմնական մասում: Պետք է ասել, որ ձայնավորների միատեսակ հնչյուն ստա- նալու հարցն այստեղ էլ լուծվին չի վճռված, կան տակտեր, կամ տակտամասեր, որտեղ խոսքի չորս տարբեր վանկեր հնչում են միաժամանակ: Կատա- րումը երանգավորելիս, անշուշտ, որոշ չափով պետք է հաշվել ամենի նաև խոսքի մաքուր արտասանու- թյան պահանջները:

<ՇԵ VI-ում տպագրվածը բնագրից չէ, այլ հիշե- դությամբ գրի է առել Վ. Սարգսյանը: Ընդհանուր առմամբ նման է 442/14բ-ին, տոնակապությունը կես տուն բարձր, «ավտոմատանմանտային» կարճ ին- յուններն այստեղ երկար են, փոքր տարբերություն կա մայր մեղեդիի և նշանակալից տարբերություն՝ ներդրվածություն մեջ:

Խոսքերը տպագրված են <ԱՄ 1, էջ 35, № 30: <ՇԵ VI-ի երկու տուն խոսքից 2-րդն այստեղ չկա, իսկ 1914 թվականի մարտի 2-ին Պոլսի Ամերիկա- կան դեսպանատանը կապած համերգի ֆրանսե- ռեն հայտագրից երևում է, որ խմբերգը կատարել է ոչ թե <ՇԵ, այլ <ԱՄ-ում եղող խոսքերով: Այս հաստատում հենց այդ խոսքերն են քերված (տե՛ս նաև «Հարսանեկան Ա ջարի նույն երգի ծանոթա- գրությունը, էջ ..): Գործնականում միանգամայն բավական է կատարել՝ կրկնե՛րգ-1-ին տուն-կրկն- երգ, քանի որ երգն ու կրկնե՛րգը նույն եղանակով են երգվում:

57—60. «Այ գեղուկ պարերգի. Հար է.

57, I. Կանաչ պողո բան եկա. 442/29, 30, 30բ, 34, 40/23: Երկուրդ ձայների թավաթով տարբե- րակներով սևագիր դաշնակումներ են: 442/30բ-ում դաշնակներ 2-րդ տարբերակը նշել է օգտագոր- ծելու համար, իսկ 34 էջին, որ նախորդի վերա՝ փոփոխված է, արտագրել է 404/23-ում (թվում է, թե փոփոխության անհրաժեշտությունը ինչել է երկ- րորդ ձայնների խոսքերը հարմարեցնելու դժվարու- թյունից): Ներկա հատորում այդ երկու տարբե- րակն էլ գետնոված են, 404/23-ը որպես վերջնա- կան՝ հիմնական մասում: 423/34-ում նշում կա, որ երգը գրված է եղիպատում (նշանակում է 1911 թ. մարտ-հունիսի՝ ընթացքում), բացի դրանից, տառե- րով նշված են ջարդի մեջ մտնող երգերը և նրանց հաջորդականությունը և. Կանաչ պողո (էջ 34), ք. Նոր եմ նոր սմանուն մերել (34), գ. «Հոյպլո

(35բ), դ. Հարայ էլի (35), Ե. Լուսնակը բակ ա
րոնել (37):

ՀժԵ VIII հրատարակվածը երաժշտական տեսա-
կետից լիովին նման է 404/23-ին: Խոսքերից 404-ում
միայն I-ին տողն է գրված, ՀժԵ-ում I-ին և 4-րդ
տողը: Լրիվ խոսքը հաստորում բերված է 442/34 ից:

58, II. Նոր եմ նոր մածուն մերել. 407/42—43,
44, 442/31, 31բ, 33բ—34, 404/23: Հենց սկզբից
նշվել են երգի դաշնակի շարադրության երկու տե-
սակ. հիմնական մեղեդին ընթանում է մի պեղծում

ներքուստ շարժվող այնքալոր ակորդային ֆոնի
վրա, մյուս դեպքում՝ ընկերակցող պահված ձայնի
և պարզ կոնտրապունկտի ֆոնի վրա: Այդ երկու
տեսակ շարադրության նախնական օրինակներն
են՝ 407/43բ (բերված է Տարբերակներում, Ա, հայ-
կական ձայնասիջներով ուղղումը հաշվի առնված,
խոսքերը գրված են մյուս բնագրերի նմանությամբ)
և 407/44, որ համեմատության համար բերվում է
այստեղ, կպետեղվի նաև պարզ դաշնակումների
հաստորում:

Allegretto amabile ♩=96

S. Նոր եմ նոր մածուն մերել. յար. մա. մայ. յար. լե. վա. լե.
Հե - ուտ սե - դեմ է գա - լիս. յար. մա. մայ. յար. լե. վա. լե.

I. մա'ր. յար.

II. մա'ր. մայ. մայ. մայ. մայ.

լե. իմ յա - ըն Բաց չի կե - ըն. յար. մայ. մայ. մայ.
լե. մի լավ մը - վեր է բե - ըն. յար. մայ. մայ. մայ.

մայ. յար. մայ. մայ. մայ. մայ.

407/42 դաշնակման ընկերակցությունը բացա-
ռապես գործիքային բնույթի է, նույնիսկ նշել է՝
«Այս ձևը դաշնակի [դաշնամուրի] վերածել»:

Հաջորդող երկու դաշնակումները սրանց պար-
զացումը և կատարելագործումն են: 442/31 էջինը
31բ-ի անավարտ սևագրին է, 31բ-ի դաշնակումը
հետաքրքրական է իր բնորոշ կոմիտասյան՝ առ-
տիճանաբար գոյացող կվարտ-կվինտալորդների
հարմոնիայով, կիրառված գոյեթ նույն ձևով, ինչ-
պես, օրինակ, «Քեյն, քեյն» մեներգի նվագակցու-

թյան մեջ: Ժողովրդական երաժշտության լարա-ին-
տոնացիայի դիատոն բնույթն ընդգծող և թարմորեն
գունեղ հարմոնիա է դա: Այս դաշնակումը, թեև իր
երկրորդ կեսում փոքր-ինչ անավարտ է, գրված է
Տարբերակներում Բ (մանր նոտաներով գրված են
խմբագրի կողմից բնագրի տրամաբանության հի-
ման վրա կատարված լրացումները): Նույն բնա-
գրում կան հայկական ձայնասիջներով փոփոխու-
թյան նշումներ, որոնք դարձյալ թերի են և մոտա-
վորապես հետևյալ պատկերն են ստեղծում.
(անշուշտ, առանձին հնչյունների երևան գալն ու

S. Նոր եմ նոր մածուն մերել. յար. մա. մայ. յար. լե. վա. լե.
Հե - ուտ սե - դեմ է գա - լիս. յար. մա. մայ. յար. լե. վա. լե.

I. մա'ր. յար.

II. մա'ր. մայ. մայ. մայ. մայ.

լե. իմ յա - ըն Բաց չի կե - ըն. յար. մայ. մայ. մայ.
լե. մի լավ մը - վեր է բե - ըն. յար. մայ. մայ. մայ.

մայ. յար. մայ. մայ. մայ. մայ.

ձգվելը, եույն, սկզբնական ձևով պետք է լինի) : Օրինակից երևում է՝ մտադիր է եղել կվարտակվելուային ջարդն ավելի լայնորեն օգտագործել : Քն բերված տարրերակը և թե այս նմուշը ուսանելի է : Տարբեր ձևեր փորձելով, Կոմիտասն այս երգում նախապատվությունն այն՝ Կամենսկիով տրվել է պարզ պոլիֆոնիկ ոճի դաշնակցմանը : Հաջորդ երկուսն այսպիսին են :

442/33-ը էջի դաշնակցումը հետաքրքրական է նաև կատարվածքով՝ 2-րդ ֆրազի կրկնությամբ (պարական ննթախույր), ուստի նույնպես բերված է Տարբերակներում (4) : Այսի և տեղերի կապանապին դարձվածքները ընագրումն հենց այդպես տարբեր են : Այս տարբերակից բացի կարճ ձայնակները հետագայում հասնել է, հավանաբար, դրա հետ կապված՝ հրաժարվել նաև տեղերների կրկնվող ֆրազից : Այսպիսով, գոյացել է 442/34 էջի նույնպես տարբերակը, որը հետո, որպես վերջնական, մատիտով մաքուր արտագրել է 404 23-ում : Այս վերջին երկուսի էական տարբերությունը խոսքերի մեջ, 34-ում գրված է ևս մեկ տուն, ինչպես ժողովրդական երգի ձայնագրության մեջ (Աժ II, էջ 54, № 47) :

Յաման, հեռաց կերակին,

Տագերակին, ջազորակին,

Քոզեք երբան հասնեմ եւ իմ սիրածին : Կամ՝

Երեակ հեռաց կերակին,

Տագերակին, ջազորակին,

Քոզեք երբան հասնեմ եւ իմ սիրածին :

Վերջնականի մեջ այս տունը չի մտցրել, որովհետև իմաստի տեսակետից նախորդ խոսքերի հետ չի կապվում : 404/23-ը բերված է հատորի հիմնական մասում :

59, III. Հարայ էլի. 407/47, 442/29, 32, 35, 404/24 : Սաջինը նախնական ուրվագիր է, 442/29-ում գրված են միայն մեղեդին և բացը, 32-ում սևագիր դաշնակում է, որից ըստ երևույթին հրաժարվել է, թեև այն ունի գեղարվեստական շահեկանություն (բերված է Տարբերակներում) : Այստեղ նշված են փոփոխություններ, որոնցից գոյացել է 35 էջի տարբերակը, սա իր հերթին արտագրված է 404/24-ում, որը և վերջնական է, բերված է հատորի հիմնական մասում :

1913 թվականի ձայնագրություններից է (Աժ II, էջ 94, № 94) : Գրված է միայն կրկնեղը, խոսքերն այս են՝

Հարայ, էլի, էլի, էլի, էլի յար,

Ելի կալի, բայ տեսնեմ, բեյի յար :

(այս կրկնակն օգտագործված է տարբերակում) : Նույն նրբը, սակայն, կա ավելի հին ձայնագրությամբ ևս (324/52), դարձյալ միայն կրկնակը, նախորդի խոսքերով, ներքևից ավելացրած հետևյալ վավաճախ տողերը՝

Հարայ, էլի, էլի, էլի, էլի յար,

Մարայ, էլի՝ յար ըլի վարձառն :

60, IV. Լուսնակը բակ և բունե. 407/46, 442/15, 33, 37, 404/27 : Սաջինը կիսատ թողնված հուն-

Ֆոն ներդաշնակում է (ոն մաժոր) : Այստեղի և կից էրգերի նշումներինց երևում է՝ մտադիր է եղել հետևյալ երգաշարը կապել, ա. Սարեն կուգա ջուխում որչ, բ. Էրվում եմ, գ. Հարայ էլի, դ. Լուսնակը բակ և բունե : 442/15-ում կողքից գրված է երգի հետևյալ հարմոնիկ պլանը՝

Պո մաժոր-յա մինոր-ոն մաժոր (1-ին նախադասություն)

Լյա մինոր-ոն մաժոր-սոլ մաժոր (2-րդ նախադասություն),

որը չի իրականացված : Փորձ է արել երկու ձայրը մեկ տակտ հեռավորությամբ օկտավային (կամ ունիստ) ճշգրիտ կանոնով գրել և կիսատ է թողել : 33 էջինը բավաժախի ուղղումներով սևագրություն է, 37 էջին և 404/27-ինը (վերջնական) նման են, տարբերությունն այն է, միայն, որ 37 էջում կրկնեղը՝ գլ պոի մաժում 3/4-ով ձգված լյա և սոլ է : 404/37-ում մեղք մտցված է հետևյալ ջարդի մեջ՝ ա. Կա-նայ արդ բակ նեյա, բ. Նոր իմ նոր ծածուն մերի, գ. Մեր քաղումը կա նունի (Հողալը), դ. Հարայ էլի և է. Լուսնակը բակ և բունե : Այդ բոլոր երգերի սևագրություններում երևում է խոսքերի մշակման ընթացքը : Ա երգի էջին վերինց գրված է Եդիպ-տու (տե՛ս այդ երգի ծանոթագրությունը) :

61—64. Հայ գեղեցիկ պարերգեր. Հար 2.

61, I. Եկան Մոկաց հարսներ (Հարայ). 443/18, 18, 442/49—50, 52, 33, 404/28, բոլորը Պոլիս ջրջանի ձեռագրերն : 443 18-ում կա անսամբային, 18-ում՝ դաշնամուրային շարագրություն, որ գրեթե նույն հարմոնիկն ունի, ինչ-որ խմբականը : 442-ում խմբական մշակման փոփոխված սևագրեր են, վերջնականը մաքուր արտագրված է 404-ում, վետեղված է հատորում : Լույի-տասի նշանակած ջնջոտից և դիսալիկայի այլ, հատուկան նշումներից (որոնց, դժբախտաբար, ամբողջական պատկեր չեն տրոհվում) երևում է, որ մտադիր է եղել ձայնաժի սուր, կտրուկ անցումներ ունենալ : Այդպիսի մեկնաբանմամբ այս երգը կատակային, թերևս ծաղրական բնույթ է ստանում, հասնելայն դեպք ընդգծվում է նրա յուրատեսակ «գեղեցականությունը», ևկոչո ու կոպտությունը : Երգը ժողովրդի մեջ տարածված է երբեմն գովա-նականակ, երբեմն կատակային, գաղեչտական կամ ջննադատական խոսքերով : Կոմիտասի բնագրում խոսքը հենց երկու տող է գրված : 385 34 ձեռագրում գտնվեցին խիստ ծաղրական բովանդակության մի քանի տուն խոսքեր, որ Կոմիտասի ձեռքով չեն գրված (թեև պարունակում են նրա մի քանի նշումներ), սկսվում են ահ՝ պե՛ս՝

Եկին, նեկն Մոկաց հարսներ.

Խոյախոյ, խոյախոյ.

Նեկն հարսն մեկ Պոլիսի,

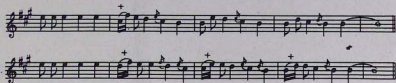
Խոյախոյ, խոյախոյ է ասի :

Նաբավոր է խմբերգի մշակված խոսքերը երբեք հայտնաբերվեց : Առայում սահմանափակվելով բնագրի երկտողով, խմբերգի կատարման ընտյոջ նշեցի խմբագիրը հիմնվել է ՀժԵ հրատարակության վրա, որտեղ նշված է Joyeux, ցանծն :

<ԺԵ VIII-ում (էջ 6, № 6) տպագրված այս խմբերգը, որ ինքնուրույն է վերականգնված, 1-ին ձայնում մանր, մյուս ձայներում էական տարբերություններ ունի բնագրերից (որոշ տեղեր բնագրում նախապես այդպես է եղել, հետո Կոմիտասն ինքը փոխել է), 1-ին նախադասության կրկնությունը,

ինչպես և խմբի Տ. Ա. Բ. կապը բնագրերից ոչ մեկում չկան:

62, II. Մեր բաղը ծառ ա. 442/26-ում գտնվում է միաձայն մեղեդիի երկու տարբերակ, որոնք հետաքրքրական են ժողովրդական երգի մեղեդական

գիծը «պարզադրո» հնչյունների գործածության տեսանկյունից (Կոմիտասի մակագրությունը՝ «Երբ ծանր է. իսկ նրբ արագ» ++-ները չեն երգվիր): Նույն տեսանկյունից պակաս հետաքրքրական էլ նաև ՍԺ II (էջ 42, № 31, 1891 թ.) տարբերակը, որ «Ուն-ջինար յար» խոսքերն ունի: 442 28 էջում մեղեդին պարզեցված է. խոսքված, «պարզասաղեղը» հասնված, ամանակը փոփոխվող չափով վերականգնված: Այստեղ փորձել է այդ մեղեդին ուղղածից պուզորով հաջորդ՝ «Իմ չինար յարին» երգի մեղեդիի հետ և երկուսն էլ նույն (մի) հնչյունից սկզբնելով ստացել է երկսոսակ կառուցվածք (սի և մի միևնույն), ՝Տ էջում մեղեդին վերջնական տեսք է ստացել, երգը դաշնակված է Տ. Ա. Բ. կապի համար, հետաքրքրական է բազմամետրի տարրերով, հայկական ձայնակիցներ փոփոխություններ հաջորդի անվածք՝ բերված է Տարբերակներում (Ա):

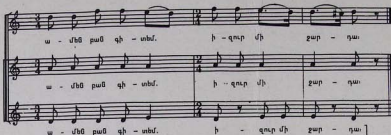
50 և 50ր էջերում երեք շարադրություն կա, երկուսը՝ Տ. Ա. Բ. և մեկը՝ Տ. Տ. Բ.: Վերջինը բերված է Տարբերակներում, հայկական ձայնակիցներով փոփոխություններն իրականացված (Բ): 404/31-ում վերջնական է, մաքրագրված, երեք տուն խոսքով, բայց դարձյալ երկու տարբերակով՝ Տ. Ա. Բ. և Տ. Տ. Բ.: Առաջինը բերված է հատորի հիմնական մասում, երկրորդը՝ տարբերակներում (Գ): Ըստ Կոմիտասի նշանն (404/30ր, 31), այս երգի ամեն մի տեղից հետո որպես կրկնակ պետք է երգվի հաջորդ՝ «Իմ չինար յարին» երգը (տե՛ս այդ երգի ծանոթագրությունը), այդ է պատճառը, որ տեղերի քառերն այստեղ բերել է հաջորդ երգից:

<ԺԵ VIII-ում տպագրված նույն խմբերգն այս կամ այն չափով է միայն նման հեղինակային բնագրին:

63, III. Իմ չինար յարին. 442/26—27, 41, 44, 44ր, 45 և 404/30: 442/26-ում միաձայն մեղեդին է միայն, էջ 41-ում անավարտ դաշնակում խառն խմբի համար, ձայների հետևյալ դերերով. տենոր՝ մայր մեղեդին (տոնայնությունը սոլ միևնույն), բաս՝ կարճ հնչյուններով տոնիկային ձայնաուղիով՝ «Չինար յարը», այտ՝ դուրիանտային հնչյունով և ջուտանելովով նույն խոսքերը, տպահան՝ ձգվող, հավանաբար օժանդակ կոնտրապոնկտային մեղեդի (գրված է սկզբնական հնչյունը միայն): 44 էջում մշակման առաջին տարբերակն է, ավարտված և զեղարվեստորեն շահեկան, բերված է Տարբերակներում, 44ր էջում դրա պարզեցված վերամշակումն է, որը և մասշտաբով արտագրված է 404/30-ում և Պոլսում երգվածն է: Այս վերջինը բերված է հատորի հիմնական մասում: <ԺԵ VIII-ում տպագրվածը դրանից մանր տարբերություններ միայն ունի:

Այսպես ունենալով նախորդ և այս երգի պուզությունները, 442/44-ում հեղինակը գրել է՝ «Բառերը [իմա՝ «Մեր բաղը ծառ ա»] մեկ հոգի, առանց ընկերակցության, միաձայն. խումբը՝ կրկնակը [իմա՝ «Իմ չինար յարին»], միասին»: Հետո 45 էջում գրել է՝ «Մեղեդիներն ու տղաները կխոսին, առջիկները քառերը եռաձայն, իսկ ամբողջը՝ կրկնակը՝ ջառաձայն»: Եվ, նույն էջում հայկական ձայնակիցներով գրել է մի պարզ դաշնակում, որը «Մեր բաղը ծառ ա» խոսքերով հատկացրել է կանանց խմբին: Դա պետք է փոխարինել նախորդ խմբերգին: Անկախ դրանից, 404/29-ում կա այս երգի եղանակի մի պարզ դաշնակում ևս (ավարտված մաքրագրությամբ)՝ «Մեր բաղը ծառ ա» խոսքերով, հատկացված կանանց խմբին (բերվում է ստորև):

442/53-ում Կոմիտասն իր ձայնագրած ժողովրդական երգի ժանրային պատկանելությունը, կատարվածը և խոսքերը անփոփոխ է պահել, այսինքն՝ «Հովն անուշ»-ը մշակված է իբրև պարերգ, մեներգուհու և խմբի երկխոսությամբ, բնույթը թեթև է, ուղայն, անոգ, կատակալի: Այդ մշակումը բերված է Տարբերակներում (Ա): Բնագրում խոսքի հիմնական ջաղայակից երկու տողն է միայն, մյուս երկու տողն այստեղ լրացրելը ԺԽ/310-ից: Կրկնության ձևը՝ «մենակ և նույնը խումբը» նշված է թե այս քնագրում և թե 325/210-ում, որտեղ ժողովրդական երգի ձայնագրությունն է գտնվում: «Նույնը», սակայն ոչ տառացիորեն, երկխոսական ձևը պարզ դրսևորելու նպատակով խմբի խոսքերն այստեղ բերված են 2-րդ դեմքով, այսպես.

Մենակ. Գնացի չուր ջի.
Խումբ. Գնացի չուր ջի.
Մենակ. Ուրքը ընկավ օձի լեռի.
Խումբ. Ուրքը ընկավ օձի լեռի.
Մենակ. Իմ հոքի ու մտքի ի՞նչ ասեմ,
Խումբ. Քո հոքի ու մտքի ի՞նչ ասեմ.
Մենակ. Ինչ ավել օտար տղի.
Խումբ. Զեպ ավել օտար տղի:

Հնարավոր է նաև, որ մեներգուհու խոսքերը խումբը կրկին բառացիորեն նույնությամբ, խմբի երգածը կրկին՝ որպես յուրաքանչյուր արձագանք (come eco) : Ժողովրդական երգի ձայնագրությունն անփոփոխ պահելով, այս տարբերակում տոնախական դիրքը ցածր է ստացվել, կատարելիս հնարավոր է բարձրացնել:

«Հովն անուշ» պարերգում տեսնելով գեղարվեստական բովանդակության ընդարձակման և խորացման մեծ հնարավորություններ, հաջորդ երկու մշակումներին Կոմիտասը թողություն այս բնույթ է տվել: Սրանք երգեր են քննության մասին, իշուր չէ, որ Պոլսում կատարված տարբերակը հայտնագրե-

րից մեկում անվանված է «Արարատյան գիշեր»:
Հանգամանորեն պարզվել է խոսքերի մշակումով, երևում է քնագրերի համեմատությունից: Մշակված խոսքերը լրիվ փնակում գտնվեցին Թորոս Ազատյանի արխիվում, մի փոքրիկ թերթիկի վրա մատիտով հազիվ նշմարելի գրված՝ Առաջ է եկել երգչախումբային վարիացիաների հավաքագրու հանդիպող ձևը: Տոնայնական միապարզությունից խոսափելու համար արդեն 442/54-ում նշել է հետևյալ պահը՝ աղ-բեմով-ոն-բեմով-կա-բեմով-ոն-բեմով-աղ-բեմով (թողրը մաժոր): Տոնայնական կառուցվածքի այս սկզբունքին համապատասխան է արված նաև այդ խմբերգերի դիտարկման՝ միգմից աստիճանաբար ուժեղացում (հյուսվածքի խտացման միջոցով) և աստիճանական վերադարձ դեպի սկզբնականը (թողրը քնագրերում տեսնելի հաջորդականությունը նշված է հայկական այբուբենի տառերով): Երաժշտության բնույթին նայելով, այս երկու մշակումները պահանջում են հանրաբար, իրավեցողական, երազուն կատարում, որ կարելի է համեմատել հեռուն աստիճանաբար մոտեցող և հետո հեռացող խմբի երգեցողությանը, որ նախ՝ հազիվ լսելի, հետո՝ ավելի ու ավելի լսելի, տեսանելի և ջղափնելի, իսկ վերջում նորից մարդը ձայնով՝ Արարատյան գիշերվա գովքն է երգում:

442/54-ում խմբերգի 5-րդ տունը հայկական ձայնակիշիւրով է գրված: Այդ տարբերակը գետնով է հատորի հանձնվածում: 404/32-ը վերջնականն է: Այստեղ էլ գրությունը լրիվ չէ, բայց դրված պարսկական նշանների օգնությամբ ամբողջությունը լրիվ վերականգնվում է: Չնոնդված է հատորի հիմնական մասում: Վերջին երկու տարբերակում կան Կոմիտասի համար ոչ սովորական հարմոնիկ սրություններ:

«Հովն անուշ» խմբերգի հիշողությամբ վերականգնած մի կարճ և փոքրիկ պարզունակ ջառարդություն տպագրված է ՀԺԵ VIII-ում, էջ 8:

«Հովն անուշ» խմբերգը զգալիորեն հարստացնում է բնութային մասին կոմիտասյան խմբերգերի շարքը, միաժամանակ՝ նրա ստեղծագործության մեջ, ձևի և հարմոնիայի քնագալառում էական նորություններ է բերում:

* Տե՛ս Կոմիտասյան երգերի Թորոս Ազատյանի արխիվում, ԳԱ Տեղեկագիր, № 11, էջ 67-73, 1964, Երևան:

65. Հով արեք. Մեներգը՝ Եժ I, էջ 17 և 166: Երգչախմբի համար Կոմիտասի ամենատառչին մեղալուսներին է: Սկզբնական տարբերակները՝ 398/1 (1900, 22 սեպտեմբեր), Տ. Բ., տեղ-տեղ էլ նաև Ա. կապի համար, թանաքով մաքուր զգր-

ված, բարեփոխել և արտագրել է 472/15-ում: Այս տարբերակը, որ կապագրվի դպրոցական երգերում, պարունակում է վերջնական դաշնակման մի շարք էական տարրերը: Առանձին գեղեցկությամբ աչքի է ընկնում երգն ավարտող ֆրազի ներդաշնակությունը:

Փոքր տարբերություններով խմբերգը կա նաև ԹԺ-ում (531, № 18):

Պղտում նորից վերանայել է 398 նոտատետրի տարբերակը, փոփոխել ու լրացրել է, հենտո նորը արտագրել է 407/5-ում (նույն ծրագրատետրում է, օրինակ, «Չիևար ես»-ի վերջին տարբերակը): Ընդ որում, արտագրելուց հետո դարձյալ որոշ բաներ փոխել է: Մտադրություն է ունեցել երգը տեղից բարձրացնել (նշված է՝ «Բարձրացնել երբևէ») և ապոի համար առանձին երգասան ցրել (երգի սկզբում փակագծի մեջ գրել է Ա.): Այդ կապակցությամբ բաների 20, 21, 22 տակտերի մոտ օկտավա իջեցնելու նշան է դրել: Որ այս մտադրությունն իրականացրել է, կարելի է կռախել 1913, հունիս 15-ի համերգի հայտարարից, որտեղ «Հով արեք»-ը կատարվել է որպես վեցձայն խմբերգ (անջուշտ՝ Տ. Ա. Դ. 1. 2. 3. 4. 5. կապով): Այդ վեցձայն մշակումը, դժբախտաբար, դեռևս չի հայտնաբերվել:

Սկզբնական դրանից, 407/5-ի մշակումը Տ. Ա. Դ. 1. 2. 3. 4. կապով համար (բայց 4 ձայնից ավելի միաժամանակ չեն նկատվում) գերադասության ինքնուրույն և նշանակալից արժեք ունի, հեղինակի ընտանի տոնայնությունն էլ, սուպրանոյի և բասի ցած դիրքով հանդերձ, ի վիճակի է խորությամբ արտահայտելու երգի տրամադրությունը: Այդ մշակումը պետք է լինի համարում: Բնագրի վերջում ներկայացվի մի դիտողություն ևս կա՝ «Գրել Ա մաքուր [իրեն]

վերջաբան, շատ մեղմ...»: Դրա հիման վրա այս հրատարակության մեջ այդ հատվածը վերջում կրկնված է: Ի դեպ, դա արդարացիում է <ՄԽ I-ում (էջ 5, № 1) տպագրված խոսքերի մեջ վերջում I-ին տան կրկնությունը:

Բնագրում տեղ-տեղ խոսքերը պակաս են, այստեղ լրացված են <ՄԽ I-ից: Տեսակի ցուցիչները և երանգանիշները դնելիս հաշվի են առնված նույնատեսակ մեներգի (Եժ I, էջ 17) նիշերը:

66. Չիևար ես, կեռանալ մի. Նույնպես այն խմբերգերից է, որոնցով Կոմիտասն պատվել է վաղագույն շրջանից սկսած միևնույն վերջին տարիները: Բնագրերն են՝ 391/37, 405/6, 11, նաև՝ 531/5 (ԹԺ), 406/1բ, 421/6բ (թանաքագիր սկզբնական), 406ա, 421/6բ (մատուցով կրկնապիղծ), 396/5, 423/8բ, 11, 394/6բ, 12բ, 443/2բ, 2բ, 441/33, 34, 34բ, 402/60, 61, 403/58, 59, 4-3/4 (ուշ գրվածք է), 407/1, 38, 40, 41, 54:

391/37-ը վաղագույնն է: Վերնագրի տեղում գրված է՝ «Ախաբախա», չոր նշանակում է՝ «Կայել ես ախա-բախա» (երգի նշանակական ժողովրդական խոսքերը) և «Լե, ի», որ նշանակում է ժողովրդական լե-ի-ները (առաջնա անվանում էին ժողովրդական պարզուկ երգերը): Մեղեդիի վերջին ֆրազը պարզունակ է.

մերթնացած է, առաջին կեսը միայն, խառն քառաձայն, և արդեն այս վաղադուրյն օրինակում պուլսիոնական սեքստաներով ու սուբդոմինանտային հարմոնիայով, որոնք հետագայում թաղմիցս պետք է, կրկնվեն այդ խմբերգի նեղաշնչական մեջ:

Երկրորդ կեսի համար ուրվագծված բաժը իրականացված է 407/6-ում:

405/6 և 11-ը երգի մշակման էջմիածնական վաղադուրյն ջրբանի առաջին ավարտուն փորձերն են (քննված են ստորև, կվետեղվեն նաև պարզ մշակումների հատորում):

Andante $\text{♩} = 72$

S. Ձի-Տար ես. մեր դուռ-ճեճ Կե-ռա - ճալ մի. հե-ռա - ճալ մի. յա՛ր. յա՛ր. յա՛ր. յա՛ր.

T. յա՛ր. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ. ճա՛յ.

A. յա՛ր. ճա՛յ.

B. յա՛ր. ճա՛յ.

Մրանցում նախանշվել է երգի 1-ին նախադասության սուբդոմինանտային հարմոնիայի երկու սինսակը՝ մինտր և մածոր, երկրորդ տարբերակում մեղեդին որոշ տարբերություններ ունի հետագայում հաստատուն դարձած ձևից: Ինչպես 405-ի այլ խմբերգերը, սրանք էլ, հավանաբար, նախատես-

ված են դիսկանտներով արական խմբի համար: Նույնը չկան գրված: 405/6-ին գրեթե լիովին նման է ԹԺ տարբերակը: Հետաքրքրական է, որ այստեղ դեռևս «Կայնել ես ախա-բախա» խոսքերն են, այսինքն՝ տարբերակը գրված է վաղ, քան թե տպագրված ՀՄԽ 1-ը, որտեղ երգը «Չիկար ես, կեռանալ մի» խոսքերն ունի (էջ 12, № 8):

Andante ♩ = 72

S. *mp*

Զի - ցար եւ. Կե-ռա - Յալ մի. յա՛ր. յա՛ր.
մեր դուռ - Յեծ հե-ռա. - Յալ մի. յա՛ր. յա՛ր.

A. *mp*

T. *mp*

B. *mp*

Զի - ցար եւ. Կե-ռա - Յալ մի. յա՛ր. յա՛ր.
մեր դուռ - Յեծ հե-ռա - Յալ մի. յա՛ր. յա՛ր.

Երկր. Յա. Յա՛յ. Յա՛յ. Յա՛յ. Յա՛յ. Յա՛յ. Յա՛յ. Յա՛յ.
Երկր. Յա՛յ. Յա՛յ. Յա՛յ.
Երկր. Յա՛յ. Յա՛յ.
Երկր. Յա՛յ. Յա՛յ.

406/Ի-ն վաղագույն շրջանի տարբերակներից համեմատաբար կատարողական է, ձայնային արդիւնք՝ նյայի տարբերակը հարստացված, ներդաշխակվող համեմատաբար չափանշանն դարձված: Զետեղված է Տարբերակայնության (Մ): Խոսքերը թեւսացրող չէկան, բայց մանրամասնությունն որովան զինաբերող մի-նազմային համապատասխան են <Մ> խոսքերին, այդ իմաստն վրա է աշխատողները:

421/6բ (սկզբնական թանագրգիռը), 406ա,
421/6բ (մատիտով կրկնագիրը), 396/5, 423/8բ, 11
և 394/6բ տարբերակները մեծոք կապ ունենա միմ-

յանց հետ, մեկը սկսեց վերախաբազումն ու կատարագործուն են: Առաջին երեզում խմբերի սկզբում է եռաձայն, վերջիններում՝ քառաձայն, ամառներում 1-ին նախադասությունը նույնն է, տարբերվում են 2-րդ նախադասությունները: 421/6ր սկզբնական գրվածքում դա պարզ է, «խրալայի», ձգված հնչյուններով, 406ա-ում ձայները շարունակ են, բայց մեղեդիական և հարմարիկ տունակնոցի ոչ այնպես հետաքրքրական: Երբի 2-րդ կնիս այդ տարբերակները համեմատության համար բերվում են ստորև.

[illegible][illegible]

421/6p-ն 406a-ի օրինակով խմբագրելով, ավելի շահեկան է դարձրել: 421/6p-ի այդ երկրորդ տարբերակը բերված է հատորի հավելվածում (F): Սրանք նույնպես էջմիածնում արված մշակումներն են:

396/5 քառաձայն սկսվող տարբերակում ջարդությունը պարզեցված է, ընկերակցող ձայները հարստացված են, քառի երգամասը 2-րդ կեսում (մյուս տարբերակների համեմատությամբ) քարձր է ջարդարված, որ քարիտոսների կատարմամբ կարող է առանձնապես շահեկան լինել: Բերված է հատորի հավելվածում (G):

Հաջորդ երկուսը՝ 423/8p և 394/6p, նախորդի ավելի ևս պարզեցումն են: Մասնավորապես 423-ում, որը նախապես 396/5-ի նույնությամբ մաքրագրությունն է եղել, տենորների 2-րդ տակտը փոխել, քասերին է նմանեցրել: Բասերի 5-րդ տակտում ջարժումը պակասեցրել է, 394-ում տենորների նախավերջին տակտում ջարժումն ավելացրել է

և այլն: Սրանք սկզբունքային նորություններ չունեն և չեն բերվում:

423/11-ում մատիտով գրվածը 423/8p-ից տարբերվում է նրանով, որ կրկներգի սկզբում մեղեդիի հետ վուզահեռաբար՝ ընթացող տենորների գծով (այստեղ՝ 2-րդ տենոր) նորից վերականգնել է: Այս տարբերակը սկզբնական ջրջանի մի ջարդ մշակումների հանրագումարայինը, վերջնականը կարող է համարվել: Բերված է Տարբերակներում (H): Երկրորդ տենորների մասը, որ բավական ցածր է գրված, կարելի է հանձնարարել I-ին քասերի:

Նույն 394 բնագրում (էջ 12p), համեմատաբար ուշ ժամանակ փորձ է արված «Չինարես» մեներգի դաշնամուրային նվագակցությունը արական երգչախմբի հանձնարարել, որպես ընկերակցություն սուպրատոյի (կամ սոպրանոների) մեներգի: Դա վուլք չէ գեղարվեստական հետաքրքրականությունից և բերված է Տարբերակներում (I): Երկուսն ևս, անսխառ փորձեր էլ կան 443/2p և 12p բնագրերում (բերված են ստորև):

Սրանք, 394/12p-ն և հաջորդները արդեն Պոլսի ջրջանի բնագրեր են (տե՛ս նաև նույնատես մեներգը և նրա ժանրաբանությունը՝ ե՛տ I, էջ 80 և 178):

441/33, 34 և 402/60, 61 տարբերակներից մի քանիսի մեջ երևում է խմբերգի ջարդարությունը թանձրացնելու, մյուսների մեջ՝ նոսրացնելու ձեղ-

ում: Առաջին օրինակներից է 441/33-ը, որ անմիջական կապ ունի 396/5-ի հետ որպես իր նախորդի: Այդ ամբողջական մշակումն ևս բերված է Տարբերակներում (2), հայկական ձայնախմբերով հավելումները նկատի են առնված, բնագրի կարևոր տեղերում խոսքերը գրված են:

441/34-ը և 402/60, 61-ը 441/33-ի հաջորդական պարզեցումն են: 441/34-ը շահեկան է երգի առաջին կետում գործածված նախաակումով (տեսերը), որ «Հինարես»-ի մշակման տարբերակներում բացառիկ դեպքերից է: Այս տարբերակը նախատեսված է եղել ճառաձայն խմբի համար, հետո բասի զգից հրաժարվել է և միայն մեկ տակտում տեսերը երկուսի է բաժանել: Որպես ինքնատիպ տարբերակ բերված է հավելվածում (է):

Նախորդ տարբերակում բասերը հասելով և երգի սկիզբը նորացնելով, 402/60, 61-ում նույն մոտեցումը ավելի առաջ է տարել, խմբերգի ձայնաձուլվելը բավական փոքրացել է, հնչումը պարզացվել է: Այս տարբերակներում հետաքրքրական է նաև կրկներգի սկիզբը, որ այս ձևով այլ տեղերում չի հանդիպում: Խոսքերը թեև գրված չեն, բայց մանրամասն նշանակված են վանկաբաժանման փգաները: 402/61-ը բերված է հաստորի հավելվածում (Ը): 403/58, 59-ում նաև ձայնների մեղեդիական ինքնուրույնությունը հաջորդելու երեք հետաքրքրական, բայց անավարտ փորձեր:

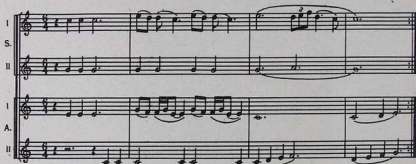
473-ում կա ձեռագիր մի հին տեսերից թերթիկ, որի ապտ մացած երեսին հետագայում գրել է «Հինարես» երգի կանանց ճառաձայն խմբի համար դաշնակում: Ասա և Պոլի ջրջանի գրվածք է, համապատասխան կանանց խմբի համար գրված «Ազգայա»-ին, «Կուռն առա»-ին (եժ II, էջ 85, 167), մասնավորապես վերջինի նման, այս դեպքում և խմբերգի պարզ, թափանցիկ հնչում է տրված: Այստեղ մյուս տարբերակների համար ոչ բնորոշ խորամանկ թաղանթ և ընդգծված կերպով գունեղ ակորդներ կան, որոնք բարդացրել են հարմոնիան: Միևնույն, էջի տեղում գրված՝ հեղինակի դիտո-

դույությունը (մեկ անընթեռնելի բառով) վերաբերում է կրկներգը դո-միներում սկսելուն, վերջին հաջվով՝ հարմոնիայի պարզեցմանը, այնպես, ինչպես մեներգում է: Որպես ավարտված և զեղարվեստականորեն ամբողջացած ներդաշնակում, 473/4-ը պետեղված է:

Տարբերակներում (Թ): Խոսքերը գրված են մասնամասն նշանակված լիզաների հիման վրա:

«Հինարես» խմբերգի՝ երկարատև փորձերի ընթացքում գոյացած այս բազմաթիվ տարբերակներից երկուսն է, որ խմբերգի ներդաշնակությունն այնուամենայնիվ չի բավարարել հեղինակին (այդ տեսակետից «Հինարես»-ի «ճակատագիրը» նման է «Միրանի ծառ» խմբերգի «ճակատագրին»): «Հրավի, խմբերգի 2-րդ կեսի սկզբի «բացահայտ» դո-միանտային հարմոնիան ինչ-որ չափով աղարտել է ներդաշնակման ոճի մաքրությունը, անսպասելի է հնչում: Դա չի փափանում, սակայն, այդ խմբերգի բերված տարբերակների խոր բովանդակայնությունը, անկեղծ ջնարակնությունը և ընդհանուր առմամբ՝ նաև ազգային-ժողովրդական ոճը, որն այստեղ զայտույն մեղեդիի միջոցով հաջորդությամբ պահպանված է արդեն: Դրանցից զգալի գանապանակում են 407-ի տարբերակները:

Այս ծոցատեղում (կեսը միայն գրված), որ պարզանկությամբ է դաստեղծ, Կոմիտասի՝ մեկ հասած վերջին ձեռագրերից է, «Հինարես»-ի հինգ տարբերակ կա՝ էջ 1, 38, 40, 41 և 54: Առաջինը (407/1) կանանց ճառաձայն խմբի համար սեղմ շարադրության զեղեցիկ նմուշ է, դժբախտաբար՝ միայն առաջին կեսը գրված, ներդաշնակման սկզբունքով նման է 441/34-ին: Բերվում է ստորև:

«Հաջորդ երեքը չափապես փոփոխություններով խճուղված, դժվար ընթեռնելի, այնուամենայնիվ ցույց են տալիս էջ 54-ի մատուցով մաքրությանով տարբերակի գոյացման ընթացքը: Մեզ հայած բնագրերում սա «Հինարես»-ի վերջին և համեմատաբար ամենակատարյալ տարբերակն է: Այստեղ մեղեդին «ապատագրվել» է ընկերակցող սեքստաներից և տերցիաներից, ձայները մեղեդիական ինքնուրույնություն ունեն, հյուսվածքը պոփոփոխել է, հարմոնիան պարզ է և ավելի, ջաս որևէ այլ տարբերակում, մտովի է երգի ժողովրդական-ազգային բնույթին (շատ բանով հիշեցնում է նույնանուն մեներգի հարմոնիան): 407/51-ը պետեղված է հա-

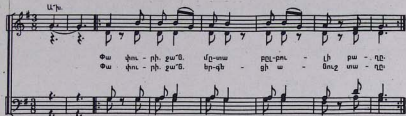
տորի հիմնական մասում:

Մի շարք բնագրերում «Հինարես»-ին անմիջականորեն հաջորդում է «Փափուրի» խմբերգը (406, 394, 396, 423 և այլն): Մեղ ձեռքի տակ եղած հայտագրերից՝ միայն 1910 թվականի հունիսի 3-ի Բաթումի համերգում է, որ այդ երգերը կից են կատարվել: Պոլի ջրջանի համերգներում «Փափուրի»-ն սովորաբար հաջորդել է «Անձրևն եկավ»-ին: Չնայած դրան, բնագրերում «Հինարես»-«Փափուրի» հաջորդականությունը որպես զուգ՝ բավական որոշակի է ցուցադրված: 407-ում «Հինարես»-ի դո-մանտը սակավոր տարբերակներից մեկին կցված է լր-միներ «Ջուր կուգա»-ն:

67. Փափուրի. Բնագրերն են՝ 405/8բ և 9, 406/1բ, 396/5, 423/8բ, 394/6բ, 402/57 և 437: Ժողովրդական երգը (միայն կրկնեցող) գետնոված է Աժ I, էջ 8, № 26: Մեղեդիի այս, ինչպես նաև 405-ի շարադրման մեջ որոշակի հետաքրքրականություն ունի 3-րդ տակտի սինկոպը, որ բառի շնչոտին ուղիղ արտասանություն է տալիս, միաժամանակ և աշխու-

ժույթուն է մտցնում:

405-ը ամենահինն է դպրոցական կատարման այլ երգերի հետ երկու տարբերակով գրված: Առաջինում Ներդաշնակումը պարզ է, պահված տոնիկային ձայնառությունը, երկրորդում փորձվել է այն րապսոպական դարձնել: Ստորև բերվում է ա տարբերակը. ցած դիրքը կապված է դիաֆանտների մաս-

նակցությամբ արական խմբի ձայնածավալին հաջ-մարեցնելու հետ: Պետք է ենթադրել, որ «Փափուրի ջա՛ն» խոսքերը երգվել են քանատոնոլոգիայի ամեն տողից առաջ միայն: Այս պարզ տարբերակները կպետեղվեն դպրոցական երգերի հաստոցում:

406-ում, նույնպես էշմիաձևական ջրջանի բնագրերից, «Փափուրի»-ն գրված է **սի-քեմուլ մաժոր** «Հինար ես»-ին կից: Կրկներգը եռաձայն, երգը ճառաձայն է: խոսքը գրված չի (բացի 4—5 տակտերի քստերից), բայց կատարողական նշաններով և պատկաններով կարելի է կոստել, որ 405-ի կառուցվածքն այստեղ փոխված է՝ առաջին երեք տակտը (կրկնված) հատկացված է միայն կրկնեցողին, հաջորդ երկու տակտը՝ քանատոնոլոգիայի 1-ին տողին: խոսքերն ավելացված 2Տ 1-ից (էջ 11, № 2բ), գետնոված է Տարբերակներում (Ա):

Հաջորդ տարբերակներից 396/5-ը ամբողջը ջառաձայն է, 423/8բ՝ այս նախորդի սնաթանգը արտագրությունն է, որը հետո մատիտով փոփոխված է, 394/6բ-ում այդ փոփոխություններով հանդերձ երգը թանաքով արտագրված է: Տարբերությունները հիմնականում երգի և կրկնեցողի հարաբերության մեջ են, 396-ում «Մտա բլուրի բաղը» խոսքերը նորից մտցված են կրկնեցողի մեջ, իսկ 423 և 394-ում դարձյալ առանձնացված են որպես երգի հիմնական մաս: 394-ի կրկնեցողում տեղերը և բառը նախապես նման են եղել 396-ի տուլի տեղին, հետո մատիտով շատ որոշակի փոխվել է: 396 և 394-ը, որպես ամբողջական արժեքավոր դաշնակցություններ, բերված են Տարբերակներում (Բ և Գ): խոսքերը լրացված են 2Տ-ից:

402/57-ում, որ Պոլսի ջրջանի ձեռագիր է, Լոմոսյանը նորից վերադարձել է սկզբնական ցած տոնադրությամբ (առլ մաժոր): Ամենայն հավանականությամբ այդ փոփոխությունը կնայված է «Հոյ նապան» երգի տոնադրության հետ (մի միևնույն), որին

կից երգվել է «Փափուրի»-ն 1911 թվականի ապրիլի 2-ի Յուլիոս Ֆրանսեզի համերգում. Ի դեպ, 402 ծոցատեսերում «Փափուրի»-ն այդպես էլ գրված է եռաձայն արական «Հոյ նապան»-ից (Եժ II, էջ 78 և 246) հետո: Ներդաշնակությունն ու ոլիթը փոքր տարբերություններ ունեն նախորդներից, կառուցվածքն ընդարձակված է: խոսքերը գրված չեն. վերականգնեցինք 2Տ 1-ից, որ լույս է տեսել այն համերգի առթիվ, որտեղ կատարվել է այս մշակվածը: Բերվում է Տարբերակներում (Դ):

437՝ նախապես (զուգեց դեռևս էշմիաձևում) թանաքով գրված հինգ-ձայնը հետո մատիտով, հայկական ձայնանիշերով դարձված է յոթձայն: Ներդաշնակությունը, ոլիթը և ընդհանուր հնչողությունն անհամեմատ հարուստ են, խմբերգին յուրատեսակ գունավորություն են տալիս Լոմոսյանային կվարտետային տարրերը, կառուցվածքն էլ փոխված է՝ «Մտա բլուրի բաղը, երգին անուշ տաղը» խոսքերը մտցված են կրկնեցողի մեջ, այսինքն՝ այստեղ խմբերգն ընդունել է այն կառուցվածքը, ինչպես կատարվել է Պոլսում վերոհիշյալ համերգին և այդ առթիվ խոսքերը գետնովել են 2Տ 1-ում: Ավելացված ձայները հայկական ձայնանիշերից փոխարդրված, երգը լիով վիճակում բերված է հաստորի հիմնական մասում, որպես ուշ ջրջանի վերջնական տարբերակ:

Նույն 437-ի նախնական սնաթանգը հիմնական շարադրության մեջ, որտեղ վերջնական 2-րդ տալարանն և 1-ին բառը չկան, 2-րդ անհորի մասը այլ, ոչ պակաս հետաքրքրական շարադրություն ունի: Այսպիսով, հինգձայն վիճակում է, 437-ի տարբերակը իր ճանկեղանկությունն ունի:

437-ում 1-ին տան խոսքերը գրեթե լիով գրված են: Թեև պարբերաբար այս մեղեդիի բնական չափի 6/8 է, հեղինակն, այնուամենայնիվ, 3/4 է նշանակել, հավանաբար, կատարմանը յուրատեսակ պի-

կանտ ընթացվորում հաղորդելու նպատակով:

ՀԺԵ VIII-ում «Փափուրի»-ն տալագրված է Վ. Սարգսյանի՝ հիշողության վերականգնած տարբերակով, որն իր կառուցվածքով նման է վերը նկարագրված վերջին տարբերակին, ներդաշնակությամբ 402-ին, բայց ընդհանուր առմամբ պարզեցված է, կրկնությունները պակասեցված և ամբողջությունն ավելի հավաք է: Կրկներգի՝ կրկնության

սկզբում մեղեդին բնորոշ կվարտային թոփշ ունի: Բնագրերից ոչ մեկում այդ վերին ինչուներ չկան, հնարավոր է, որ կատարման ընթացքում է գոյացել: Նախկին դո մաժոր տոնայնության վերականգնումը թվադրված է նրանով, որ Պոլսի համերգներում «Փափուրի»-ն երգվել է «Ամանն եկավ»-ին (ԵԺ II, էջ 23 և 226) կից: Ստորն բերված է ՀԺԵ տարբերակը:

ՓԱՓՈՒՐԻ
ՓԱՓՈՒՐԻ

Simplice $\text{♩} = 112$
Պարզուկ

mf

Փա - փու-րի. ջա՛մ.

p

Փա - փու - րի. փա - փու - րի. փա - փու րի. փա - փու - րի.

Fine

մը - տա,բըլ-բու - լի քա-ղը. փա - փու-րի. ջա՛մ. եր - գե-ցի ա - մուշ տա-ղը.

փա - փու - րի. փա - փու-րի. փա - փու - րի. փա - փու - րի. փա - փու-րի.

mp *Dal*

Լուս - ճա - կը շող ա գը - ցել. իմ յա - րը քող ա գը - ցել.

p

Լուս - ճա - կը շող ա գը - ցել. իմ յա - րը քող ա գը - ցել.

p

փա փու - րի. փա - փու-րի. փա - փու - րի. փա - փու-րի.

68. Ինչո՞ւ Բինգյոլը մտաք և Սուսան սմբուկ. Բնագրերը էջմիածնի վաղ և Պոլսի շրջանի են: 391/25-ում 405-ի սնագրությունն է, քայց «Սուսան սմբուկ»-ը չկա: 405/3ք-ում (էջմիածնական վաղագույն շրջան) ավարտված քառամասյն, պարզ հարմոնիկ ներդաշնակում է, 403.34-ում (Պոլսի շրջան) պոլիֆոնիկ դաշնակման անավարտ փորձ է, մասնավորապես՝ «Ինչու Բինգյոլը» հատվածը երկմասյն օկտավային կանոնով է գրված: 407/17—29 էջերում կա մշակման հինգ շարադրություն, չորսն անավարտ, հինգերորդն ավարտված, որ 404-ի սնագրությունն է: 404 I-ում վերջնական մշակումն է, մատչիտով մաքուր արտագրված:

405/3ք պարզագույն տարբերակը, գրված դիսկանտներով արական աշակերտական խմբի համար, կպետեղվի համապատասխան հատորում: Դրա և 404/1-ի համեմատությունը կոմիտասի խմբերգային գրության վարպետության պարզացման մասին բացակայեց վառ պատկերացում է տալիս: 404/1-ը բերված է հատորի հիմնական մասում:

407-ից 404-ում երգն արտագրեցին հեղինակը որոշ փոփոխություններ է արել: «Սուսան սմբուկ»-ի կողքին նշել է՝ «մերկ է» (ի նկատի ունի երկրորդ նախադասությունը) և դրա փոխարեն գրել է քառամասյն մի նոր տարբերակ, սուպրանոների և բասերի, ալտերի և տենորների օկտավային փոխադրում, որի կողքին նշել է՝ «լավն է»: Այդ նոր հատվածն իր հարմոնիայի յուրատեսակությամբ հիրավի աչելի համապատասխան է հունդիստական երգին: «Սուսան սմբուկ»-ի նախկին տարբերակը, իր փորձ-ինչ հանդիսավոր, կրկնապատկված քառամասյն լիանկուն վերջավորությամբ, որ նույնպես փոքր չէ գեղարվեստական հետաքրքր-

ըրակաությունից, բերված է հատորի հավելվածում:

Բնագրում, առաջին երգի («Ինչու Բինգյոլը մտաք») 2-րդ տան խոսքերի համար կա մի երկտող, քայց դասավորումը որոշակի չէ: Հնարավոր է երկու ձև.

ա. Ինչո՞ւ Բինգյոլը մտաք,
Բադի թիզուլը զոտաք:
Ինչո՞ւ մեզ չընեցիր,
Ճակատից մութ ջրեցիր:

բ. Ինչո՞ւ կարոցին առար,
Մտեք ու զերի դառար:
Ինչո՞ւ մեզ չընեցիր,
Ճակատից մութ ջրեցիր:

Ցույց չի տրված նաև կրկնության տեղը, (հնարավոր տարբեր ձևերից ամենից հավանական կլինե՞ր՝ 2-րդ տունը սկսել նախջան «Սուսան սմբուկ»-ին անցնելը): Բոլոր տվյալներից երևում է, որ այս երգում 2-րդ տուն չի կատարվել:

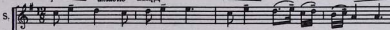
Հետ VI-ում գնտեղված է Վ. Սարգսյանի՝ հիշողությամբ վերականգնած «Ինչու՞ Բինգյոլը»: Այս տարբերակը թեև կոմիտասյան ոճի և իր ընդհանուր գեղարվեստականության տեսակետից որևէ առաքկության տեղից չի տալիս, քայց հեղինակի քնագրից բավական մեծ տարբերություն ունի: Բացառված չէ, որ Կոմիտասը իր վերջնական մշակումը խմբին սովորեցնելիս տեղն ու տեղը նորից փոփոխել, պարվեցրել է: Նյութերից դատելով, պակաս հավանական է ենթադրել, որ կա գրի առած վիճակում ունեցել է նաև այդ տարբերակը (բերվում է ստորև):

ԻՆՉՈ՞Ւ ԲԻՆԳՅՈՒԼ ՄՍԱՐ

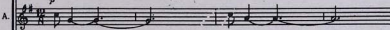
Scherzando $\text{♩} = 60$

Կատակելով

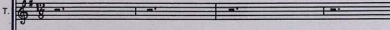
p *amabile* սեռուշի

S.

ԻՆ-չո՞ւ Բիճ - գո - ԼԸ մը - տար. քա - դի ԲՈՒԼ - ԲՈՒ - ԼԸ ԳԸ - տար.

A.

ԻՆ-չո՞ւ մը-տար.

T.

B.

իմ-ըն՛հ կա - րո - ին ա - ռար ւանտեր ու գե - ռի դա - ռար,

բյուլ-բյուլ գը-տար,

p cresc.
Տը-լեմ՛ը

Glocoso - Քիսայրուս և զվարթ *p cresc.*

p cresc. Տը-լեմ՛ը կոն - տե. Ա-րոն թը՛խ կոն - տե.

Թը՛խ կոն-տե. թը՛խ կոն տե. տը-լե մը կոն տե. Ա - րոն թը՛խ կոն - տե.

կոն - տե. Արոն թը՛խ կոն տե. թը՛խ կոն-տե. թը՛խ կոն-տե.

Տըլե մ՛ը կոն-տե.

թը՛խ կոն, թը՛խ կոն, թը՛խ կոն - տե. Ա-րոն կոն - տե, թը՛խ կոն-տե.

թը՛խ կոն, թը՛խ կոն, թը՛խ կոն - տե. Ա-րոն, տըլե մ՛ը կոն-տե. թը՛խ կոն-տե.

թը՛խ կոն թը՛խ կոն, թը՛խ կոն - տե. կոն-տե. Ա-րոն, տըլե մ՛ը կոն-տե. թը՛խ կոն-տե.

թը՛խ կոն թը՛խ կոն, թը՛խ կոն - տե. Ա-րոն կոն - տե. կոն-տե. դը-լեմ՛ը կոն-տե.

pp

Uml-sam ujolm-pjolm pa-nhi pjolm-pjolm uol-sam ujolm-pjolm pa-nhi : pjolm-pjolm.

pp

Uml-sam ujolm-pjolm pa-nhi pjolm-pjolm uol-sam ujolm-pjolm pa-nhi pjolm-pjolm

pp

delicatamente - փափակ

p

S. ԻՅ-շու ՔիՅ - գյո - ԼԵ մը - տար. բա-դի բյուլ բյու - ԼԵ գը - տար. pp

A. ԻՅ-շու ՔիՅ - գյո - ԼԵ մը - տար. բա-դի բյուլ - բյու - ԼԵ գը - տար. pp

«Ինչու՞ն Բիկզոյը» ժողովրդական երեք երգերի միացում է, Պոլսի 1913 թվականի հունիսի 15-ի համերգի հայտագրում այն նշված է երկրորդ երգի՝ «Հապոն կոնիեն» անունով, կատարվել է «Խումար» խմբերգին կից:

69. Ես առու՛ն ջուր է գալիս. Բնագրերն են՝ 405/7 (2 տարբերակ), 468, 398/21, 22ք, 23, 27, 396/1ք, 2, 423/1 (ի՛նչ գրվածը), 10ք 394/6, 423/1 (տր գրվածը), 442/51ք (միայն մեղեդին), 407/16, 51 և 404/14:

405/7-ը ամենակարգավորված է՝ մայր մեղեդիի երկու տարբերակով, որ համապատասխանում են Աժ 1-ի բնագրում (302, էջ 54, № 234) եղող հինգ տարբերակներից 2-րդին (Ասորականի) և 3-րդ—4-րդին (Ապարանի, կա նաև Ըիրազի), թեև այս դաշնակույմները Աժ բնագրի այդ հատվածից վաղ են արված: Հետագա տարբերակների հետ համեմատելու համար 405/7-ի առաջին տարբերակը ընդվում է ստրկ:

S. Ես ա-ռու՛ն ջուր է գա - լի. գա - լիս է. գա - լիս է սեր ա - Յի.

A. Ես ա-ռու՛ն ջուր է գա - լի. գա - լիս է, գա - լիս է սեր ա - Յի.

T. Ես ա-ռու՛ն ջուր է գա - լի. գա - լիս է, գա - լիս է սեր ա - Յի.

B. Ես ա-ռու՛ն ջուր է գա - լի. գա - լիս է, գա - լիս է սեր ա - Յի.

Էջմիածնական վար ջրջանում արված այսպիսի փորձերում, հիմնվելով մեղեդիի դաշնական խորալային սկզբունքի վրա, քայքայ ձգտելով խմբի ձայների, հնարավորին չափ ինքնուրույնություն հաղորդել (այս օրինակում դա առանձնապես ակնառու է), կոմիտասն, այնուամենայնիվ գեղարվեստական նշանակալից խնդիրներ դնում և չի դրել իր առաջ: Չնայած դրան, այս տարբերակն ևս կատարական կարող է դառնալ և կվերնդվի դպրոցական երգեցողության ժամար արված մշակումների մեջ: Այս առաջին ներդաշնակման պահվող ձայնն ու տրիոլային ջարժումը թալանական ձևերով գործադրված են հետագա բոլոր տարբերակներում, որոնցից յուրաքանչյուրն իր նախորդի վարձագումն է:

468-ը փարտիտուրային էջի վրա այլ երգերի հետ գրված սևագիր փորձ է, որ դաշնական տեսակետից մի անցում է 405 7-ից դեպի 398/23-ի տարբերակը և չի բերվում:

398 22բ-ում կա մատիտագիր 4-ձայն—6-ձայն ներդաշնակում (յա-մածոր), որտեղ երգի 1-ին կետում հարմոնիկ հիմնաձայներից կապված տեսողի երգամասը խափել է, ըստ երևույթին այտերին հանձնելու նպատակով, որպեսզի երգի 1-ին կնար հատկացնի կանանց քառաձայն խմբի: Եղած 6-ձայն կրկնեղի փոխարեն 21 էջի ապատ տեղում գրել է կրկնեղի երկու նոր տարբերակ, որոնք, խորալային հարմոնիայով հանդերձ, հետաքրքրական հիշյում ունեն, բերվում են ստորև:

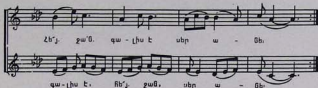
First system lyrics: Գա - լիս է. գա - լիս է սեր ա - - ճե.

Second system lyrics: գա - լիս է. գա - լիս է սեր ա - - ճե.

Դրանով չգոհանալով, վերադարձել է նախնականին (էջ 22բ), որը լրացումներով ու ջրկումներով դա տոնալության մեջ 23 էջում թանաքով արտագրել է, կողքին նշելով՝ «Լավվ է»: Սա սկզբնական ջրջանում հավանաբար երկար ժամանակ

գոյություն է պահպանել իբրև միակ տարբերակ: Չնետելված է հատորի հավելվածում (Ա): Միաժամանակ, երկի դպրոցական նպատակներով, նույն քնագրի 27 էջում գրել է հետևյալ երկձայն, պոպվնագույն պարզ տարբերակը:

Lyrics: Ես ա - ուն ջուր է գա - լի.
մի տե - սեք ուր է գա - լի.

396/2-ը և 423/1-ը (հինը) գոյացել են նույն սկզբունքով՝ 1-ին նախադասության ձայների թիվն ավելացրել է, 2-ինը պակասեցրել: 396/2-ը իր ցածր դիրքի և թանձր «հարմոնիկ» հնչման շնորհիվ յուրահատուկ գունեղություն ունի, խաղաղ, հանգիստ տրամադրություն է ստեղծում, ինքնուրույն գեղարվեստական արժեք է պահպանում: Բերված է Տարբերակներում (Բ): 423/1-ը նախորդի փոխարդյուն է տեքստի վեր, այդ կապակցությամբ գոյացած որոշ փոփոխություններով և բարձր տեղություններով (չի բերվում):

Նույն 423 քնագրի 10ր եղան երգի 1-ին նախադասության շարադրությունը երեք անգամ փոփոխել է՝ նախ 1-ին տեղերի գծեր հանել, հետո՝ փոխել է պահված ֆիգուրը, հետո այն դարձել 2-ձայն և 1-ին տեղերի նախկին գծեր հանձնարարել 2-րդ պարի: Այստեղ եղող երեք տարբերակներից վերջինը, որ կրկնեցում էր փոփոխություններ ունի, բնութագրական է դիստոնիկ չվարտա-կվիստային հնչողություններով, բերված է Տարբերակներում (Գ):

Այնուհետև երրորդ վերակազմ է շարադրության թեթևացում, ձայների պակասեցում: Գոյացել է 394/6, նույնպես դեռ էջմիածնում գրված տարբերակը, որ 423/10-ի կատարելագործումն է և, որպես ավարտված լիարժեք տարբերակ, բերված է հատորի հավելվածում (Դ): Խոսքերը հեղինակի գրածն են: «Նետագայում դարձյալ անդրադառնալով 423/1-ին, երգի 1-ին նախադասությունն ավելի կա նորացրել է, արդեն բոլորովին «թափանցիկ» նրազգ ապով՝ ախտեղից մեղեդիական որոշ գծեր դուրս թողնելով կամ այլ ձայների վերահանձնարարելով, պահված ֆիգուրը մեկ ձայնով գրելով, 1-ին նախադասությունն ավելորդությամբ հասկացրել է կանանց խմբին, գոյացել է պարզ-երկնային, իրոք մի «թափանցիկ» հնչում: 423/1 (Նորը) նույնպես բերված է Տարբերակներում (Ե): Սա էլեգանտական վերջին տարբերակն է, այն գոյացել է բավական ուշ, համեմատյալ դեպի 1908 թվականից հետո:

Պոչում գրված տարբերակները գտնվում են վերջին ծոցատարներում:

407/16-ում նախկին պահված ֆիգուրի փոխարին պարոնիտորում գրված են մեղեդիական ինքնուրույնություն ունեցող տնտրային երկու գծեր, որոնք միմյանց հետ՝ ընդլայնվում են: Այս և հաջորդ տարբերակներում հեղինակը բոլորովին հրաժարվել է կրկնեցիկ նախկին դաշնամուրից, այստեղ կրկնեցիկ շարադրվում է նույն ձևով, ինչ որ 1-ին նախադասությունը (բուն երգը) և այդպիսով ավելի սերտ է միախորտվում նրան: 407/16 սնագիր, քայց

ավարտված տարբերակը նույնպես բերված է հավելվածում (Զ), բնագրում եղող հայկական ձայնահնչերով հավելումներն ու փոփոխությունները նկատի են առնված (բացի կրկնեցումը՝ այստեղ հավելումն, որը Լուսինյանին ինքը իրականացրել է հաջորդ՝ 407/51 տարբերակում): Խոսքերից նշում կա միայն «դ, լ» վանկերի մասին:

Վերջին երկու տարբերակներով՝ 407/51 և 404/14—15՝ երգը սկզբից մինչև վերջ հատկացված է կանանց խմբին: Նախկին ֆիգուրը վերականգնված է մեկ (ստորին) ձայնով, ֆիգուրի բուն ելելը և խոսքային ուղիվ փոխված է, և նոր ձևով այն ավելի լավ է պատասխանում իր՝ հենց սկզբից նախատեսված նկարագրական նշանակմանը (Ես առուն ջուր է գալիս...): Այդ երկու տարբերակների միջև տեսանելի տարբերությունը ջատ փոքր է, սակայն այդ փոքրն էլ երգի կատարման ընթացքում գեղարվեստական (մասնավորապես՝ գունալի) տարբեր էֆֆեկտներ առաջ բերելու հիվանդ կարող է տալ: 407/51-ը բերված է Տարբերակներում (Ե):

404/14—15-ում, որը համեմատաբար ամենից ուշ գրվածն է, ի մի բերված և իրականացված են նախորդ մի շարք տարբերակներում ծագած մտադրությունները: «Նետաքցրական է, սպկայն, որ նույնիսկ այս (քանի՞նչորոշ) տարբերակը, որտեղ շարադրման պարզությունն ու նպատակահարմարությունը երգի բովանդակության արտահայտման խորության և գեղարվեստական պատկերավորության հետ միասնություն են կապվում (ընդամենը մի փոքրիկ երգի մասին է խոսքը)», մաքուր գրելուց հետո դարձյալ որոշել է փոխել կրկնեցիկ մասը դարձյալ վերահանձնարարել՝ խառն խմբին: Եվ երգի 2-րդ կետում ռեդուկցիոն ջնջել է 2-րդ, 3-րդ և 4-րդ ձայները: Բարեբախտաբար հին, մատիտի խոր հետքերով գրվածքը միանգամայն ապաստ կարողացավ: 404/14-ը ստեղծված է այս հատորի հիմնական մասում (խոսքերը բնագրում գրված են): Քանի որ կրկնեցիկը «ջնջելուց» հետո նոր քան չի գրել (միայն խառն խմբի ձայներն է նշել), ուստի հինք կա պնդելու, որ սա «Ես առուն» խմբերգի վերջին տարբերակն է:

«Ես առուն» խմբերգը Պոչի ջրջանի՝ մեր ձեռք բերած հայտնագործում չի եղում, 1912 թվականի ապրիլի 1/14-ի համերգում «Ազգայն սարն ամպն ա» մեներգին կից, «Ես առուն» կատարվել է աղջիկների երգչախմբով միաձայն, դաշնամուրով (Դժ I, էջ 83, 152—155 և 180): 1908 թվականի ապրիլի 4-ին Բաբելում կայացած համերգում «Ես առուն» խմբերգին կից կատարվել է «Փափուրի»-ն, 394/6-ում այդպես էլ գրված են, հավանաբար հենց այդ տարբերակն է կատարվել Բաբելում:

70. Սանդի երգ (Չավարածի) . Բնագրերը միայն Պոպի ջրջանի տետրերում են՝ 441/35, 407/36, 404/37, 40: Մեղեդին երեք ինքնուրույն երգերի միացում է, որոնցից յուրաքանչյուրը պատկերում է ձավար ծածեղու աշխատանքի մի դրվագը: Ըստ այնմ տեմպը գնալով արագանում է (441-ում կոմիտասը երեք երգը տառանկիչերով համարակալել է):

441/35-ը մշակման առաջին տարբերակն է, 3-րդ հատվածի («Հարե՛, հա՛») բասերի մասում գրված է 1-ին տակտի ձայնահատը միայն, որ հասկացողություն է տալիս նրանց երգամասի ոլորտական պատկերի մասին: Նկատի ունենալով այս բաժնում տենորների երգամասի ոլորտը և խոսքերը, սկսւ տարբերակների հիման վրա ավելացրինք բասերի ընդհատ ձայնառությունը, վերցնելով ուղիղ փակագծերի մեջ: Որպես նախնական, բայց գեղարվեստորեն ամբողջական մշակում, կետեղված է Տարբերակներում: Խոսքը լրացված է վերջնական տարբերակից:

407/36-ում որոշ փոփոխություններ կան ներդաշնակման մեջ: Մասնավորապես, սկզբում բասերի կոնտրապունկտային գծի փոխարեն աշխատանքը պատկերող ընդհատ հնչյուններ են, որ պակաս հնետաքրքրական է 441/35-ից: Սկզբում նշված է՝ «1 աստիճան բարձրեն» [սկսել], միջում, բասերի մոտ նշված է՝ «պատվելով, շնչով»: Այս տարբերակն ընդհանուր առմամբ ավարտված չէ, չի բերվում: Նշված մտադրությունները իրագործված են 404/37-ում, որը դարձյալ որոշ փոփոխություններով մաքրագրված է 404/40-ում, և սա երգի վերջնական, ավարտված մշակումն է, բերվում է հատորի հիմնական մասում: Երանգանկիչը հեղինակին են: Խոսքը լրիվ գրված է մեկ տուև, կրկնեղծերով: Հենց այդքան էլ երգվել է Պոպում: 1913 թվականի «Հանք» կիսամյա գրական-գեղարվեստական հանդեսում (№ 48, էջ 365) տպագրվել է այս երգի ժողովրդական բավական երկար խոսքեր: Կոմիտասի թղթերում (390/33) գտնվեցին հետևյալ խոսքերը, որոնք, ըստ նրառվի, ընտրված են այդ տպագրությունից.

Ո՛րն է եկել սանդի վերն,
Լային թայիմ՝ Նադի վերն,
Հապար թարի պամեն վերն:
Թուեք ըտեան րուսք վերն:

Սանդն է երեք, կերթա խոզով,
Ես չեմ կրես ըտեք գառով,
Պազ մի տու՛նի՝ զես քարով,
Կերթա քարով՝ մտենեմ սիրով:
(.)

Սանդն է Հադի, ծծող շնի,
Սանդն է կամախ, ծծող չախախ,
(.)
Մտենեմ թնին, ուժ կա ինե,
Ուժ տուք թնին, թե տա քարին,
Թնին ու քարին վեր մեր թաղին,
Քարն ու ըտեն ներքի թաղին:

Վարե՛, վարե՛ վարե՛ լման —
Վարե՛ վարանդ հայո՛ւ նման:

Կատարման համար, անշուշտ, կարելի է օգտվել նաև այս խոսքերից: Կոմիտասի «Գուսան» երգչախմբի մասնակից, նրա աշակերտ Վ. Սարգսյանը այսպես է նկարագրում այդ խմբերգի կատարումը ընթացքը. «Սանդի կամ Չավարածի երգը Պոպս մեջ մեր սովորածներուն ամենավերջինս էր արդարև, ու կիիշելմ, որ երգած ենք զոնե մեկ համերգի մեջ: Մեր սովորածը կբաղկանար երկու մասն, առաջինը [իմա՝ սկզբից մինչև «Խալար բարի»-ի վերջը] ծանրաշուք ու լայնաշուկ, իզական ձայներուն տրված, ուր սանդի հարվածները շեղտված են ի մասնավորի արական ձայներուն կողմն: Երկրորդ մասը աշխույժ և առույգ, որուն մեջ իզական թե արական բոլոր ձայները միահամուտ կկորացնեն սանդի մեջ տրված հարվածները, սակավ արագացող ընթացքով և կրկնելով անփոփոխ նույն բառերը՝ «Վարե՛ հա՛, վարե՛ հա՛, վարե՛ հա՛, իր՛ն հա՛»: (1966 թվականի հուլիս 12-ի նամակը Մարսելից)

Ռ. Ա. ԱՅՈՒՅՈՒՆ,

СОДЕРЖАНИЕ

От редактора 5

ХОРЫ

1—6. Свадебные песни. Ряд I.

1. Еркинц, геткинц (Благословение свадебного древа)	11
2. Мерик джан алаа (Прощание невесты)	14
3. Тагвори мэр, дус ари (Обращение к матери жениха)	16
4. Тагвор баров (Благословение жениха)	17
5. Эн дикан (Шуточная)	19
6. Арием эртам им яр (Плясовая)	20
7. Ел, ел (Аробная)	21
8. Ай, хева, хева, сирте (Трепещи, о, мое сердце)	23
9. Вай, ла, ла (Причитание)	25
10. Анден гас гех мтинс (Приди с поля, зайдешь в село)	26
11. Капур курак хецел ем (Синего жеребца оседлаю)	28
12. Гутан хац ем берум (В поле обед я несу)	30
13. Наник, нананик	32
14. Луснак сари такни (Луна за горою)	35
15. Екек тесек инчи э кери зич (Из песен масленицы)	38
16. Кайнел ас канчум аа чес (Стоишь и не зовешь)	41
17. Хинг эц унем (У меня пятеро коз)	44
18. Зар, зинг (Вониственная плясовая)	47
19. Эс гишер, луснак гишер (В эту ночь, лунную ночь)	51

20—28. Свадебные песни. Ряд II.

20. Мер тагвори инч пикты (Преподношения жениху)	54
21. Гашек берек тагворамер (Преподношения родителей)	56
22. Охиял барерар аствац (Молитва, освящение свадебного древа)	60
23. Мер тагвори эр хач (Восхваление жениха)	61
24. Эн дикан (Шуточная)	63
25. Дун алаа мерик (Прощание невесты)	67
26. Вард, эке чем сир (Из песен невесты)	68
27. Егик (Из песен невесты)	70
28. Тагвори мер, дус ари (Обращение к матери жениха)	72

29—32. Армянские крестьянские песни и плясовые. Ряд I.

29. Амел а камар-камар (Стало облачно)	74
30. Ереван бах ем арел и Тун ари (Посадил сад в Ереване и Приди домой)	76
31. Ором-ором (Шуточная)	78
32. Арел кайнз кесор (Когда настанет полдень)	80
33. Мер бахум ирин цар (В нашем саду гранат)	83

34—36. Песни гадания.

34. Еркинц астер (Звезды на небе)	90
35. Эя, гул ем (Эя, цветок я)	92
36. Цахки унем нариджи (Оранжевый цветок у меня)	94

37—43. Крестьянские плясовые. Ряд II.

37. Ярис ануи Паласан (Имя моей возлюбленной — Паласан)	96
38. Ахчи, ануид Шушан (Девушка с именем Шушан)	97
39. Калери чамбин кеца (Остановился я на дороге)	99
40. Бах пат адум а (Тыква растет вдоль стены сада)	102
41. Пучур ахчик севатор (Маленькая девушка в черном)	104
42. Вард а ярс (Моя возлюбленная — как роза)	106
43. Ой им назани яр (Ой, моя грациозная возлюбленная)	107

44—49. Крестьянские песни и плясовые. Ряд III.

44. Алагяз ачерд (Глаза твои — Алагяз)	108
45. Сес а чобани шун (Черная собака у чобана)	110
46. Ми яр унем (У меня возлюбленный)	114
47. Елек тесек дус (Выйдите, взгляните)	115
48. Ай гха мер гехеди (Эй, парень из нашего села)	117
49. Шахкр-шухкр	119

50—56. Крестьянские плясовые. Ряд IV.

50. Сарен куга джухти хоч (С горы спускаются два барана)	122
51. Эрум им (Сгораю я)	124
52. Яр джан, ари (Приди, моя возлюбленная)	125
53. Эсёр урбат а (Ничего — пятница)	127
54. Джур куга верин сарен (С горы струится вода)	129
55. Джахад мани-мани (Мельница)	130

58. Арнем ертам эн сар (Пойду с возлюбленной на ту гору)	134
--	-----

57—60. Крестьянские плясовые. Ряд V.

57. Канац арт бан ека (Поработала я на зеленой ниве)	137
58. Нор ем нор мацуи мерел (Приготовила свежий мацуи)	138
59. Арай, ади яр (Ты, моя возлюбленная)	139
60. Луснак бак а брисел (Взошла полная луна)	142

61—64. Крестьянские плясовые. Ряд VI.

61. Екан Мокац харсиер (Пришли мошкие невесты)	144
62. Мер бак цар а (В нашем саду деревья)	145
63. Им чинар ярки (Моя возлюбленная как чинара)	146
64. Ови ануш (Сладостен ветерок)	148
65. Ов арех, сарер джан (Дайте прохлады, милые горы)	152
66. Чинар эс, керанал ин (Ты—чинар, не гинсь)	158
67. Папури (Плясовая)	160
68. Инчу Бингел мтар и Сусан симбул (Зачем ты вошла в Бингел и Сусан симбул)	162
69. Эс арун джур э гали (Ручеек бежит)	166
70. Самды ерг (Песня ступы)	168

ВАРИАНТЫ

(8). Ай, хева, хева, сиртс (Трепещи, о, мое сердце)	173
(10). Анден гас гех мтнес (Придя с поля, зайдешь в село)	174
(12). Гутан хац ем берум (В поле обед я несу)	175
(15). Ехек тесек ничи э кери знич (Из песен масленицы)	178

(16). Кайяел ес, канчум ал чес (Стоишь и не зовешь)	180
(17). Хинг эц унем (У меня пятеро коз)	182
(18). Зар, зынг (Вонистевная плясовая)	185
(19). Эс гишер, луснак гишер (В эту ночь, лунную ночь)	193
(27). Егник (Из песен невесты)	194
(30). Ереван бак ем арел и Туи ари (Посадил сад в Ереване и Приди домой)	195
(31). Ором-ором (Шуточная)	197
(32). Арел кайна кесор (Когда настанет полдень)	198
(39). Калери чамбин кеча (Остановился я на дороге)	201
(41). Пучур ахчик севатор (Маленькая девушка в черном)	202
(51). Эрвум ем (Сгораю я)	203
(52). Яр джан, ари (Приди, моя возлюбленная)	206
(53). Эсор урбат э (Ниче — пятница)	208
(54). Джур куга верин сарен (С горы струится вода)	210
(56). Арнем ертам эн сар (Пойду с возлюбленной на ту гору)	212
(57). Канац арт бан ека (Поработала я на зеленой ниве)	215
(58). Нор ем нор мацуи мерел (Приготовила свежий мацуи)	216
(59). Арай, ади яр (Ты, моя возлюбленная)	219
(62). Мер бак цар а (В нашем саду деревья)	221
(63). Им чинар ярки (Моя возлюбленная как чинара)	222
(64). Ови ануш (Сладостен ветерок)	223
(66). Чинар эс, керанал ин (Ты—чинар, не гинсь)	229
(67). Папури (Плясовая)	239
(68). Инчу Бингел мтар	242
(69). Эс арун джур э гали (Ручеек бежит)	243
(70). Самды ерг (Песня ступы)	249
Комментарии (Р. Атаяна)	253

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Խմբագրի կողմից 5

ԽՄԲԵՐԳԵՐ

1—6. Հարսանեկան երգեր. Հար Ա.

1. Երկնից, գետնից	11
2. Մերիկ ջան հայալ	14
3. Քազմորի մեր, դուստրի	16
4. Քազմոր բարով	17
5. Էն դիպան	19
6. Ասեմն երթամ իմ յարց	20
7. Ել, էլ (Սաղի երգ)	21
8. Այ, հեգա, հեգա, սիրտս	23
9. Վալ, ին, ին (Ողբերգ)	25
10. Հանքին գառ զնդը մտնես	26
11. Կապուտ քուտակ հենիկ հեմ	28
12. Գուգանց հաց հեմ բերում	30
13. Նախիկ, նախախիկ	32
+ 14. Լաւանդը սարի տակին	35
15. Եկեք տեսեք ինչն է կերի գին	38
16. Կայեմ ես կանչում էլ չես	41
17. Հիմց է՞ն ունեմ	44
18. Ձար, դեղն	47
19. Էս գիշեր, լուսնակ գիշեր	51

20—28. Հարսանեկան երգեր. Հար Բ.

20. Մեր թազմորին ինչ պիտի	54
21. Գանգը բերեք թազմորսմեր	56
22. Օրհնալ բարեբար աստված	60
23. Մեր թազմորն էր իսալ	61
24. Էն դիպան	63
25. Դուսն հայալ մերիկ	67
26. Վարդ, դեմ չոմ սիրի	68
27. Նդիկ	70
28. Քազմորի մեր, դուստրի	72

29—32. Հայ գեղջուկ երգեր և պարեր. Հար Ա.

29. Ամսիկ ա կամար-կամար	71
30. Երեսն թաղ եմ արել և Տուն արի	76
31. Հոռոմ-հոռոմ	78
32. Արեղ կայեմ կեօթ	80
33. Մեր բաղունը նոնի ծառ (Հողաղ)	83

34—36. Վիճակի երգեր

34. Երկնից աստղերը (Սկալ, սկալ)	90
35. Հայ, գրչիկ	92
36. Մաղիկ ունեմ մարիչի	94

37—43. Հայ գեղջուկ պարեր. Հար Բ.

37. Յարին տեսն Գալասան	96
38. Աղչի, տեսնեց Հուշան	97
39. Կարեք Լամբին կեցա	99
40. Բաղի պառը դրում ա	102
41. Գունար աղչիկ սևափոր	104
42. Վարդ ես յարս	106
43. Հայ իմ նազանի յարց	107

44—49. Հայ գեղջուկ երգեր և պարեր. Հար Գ.

44. Արագալ աչերց	108
45. Ան ա չորանի շուկը	110
46. Մի յար ունեմ	114
47. Եկեք տեսեք դուր	115
48. Այ տղա մեր գեղեցի	117
49. Հախը-չուխը	119

50—56. Հայ գեղջուկ պարեր. Հար Դ.

50. Մարեն կուգա ջուխամ՝ դոլ	122
51. Երվում եմ	124
52. Յար ջան, արի	125
+ 53. Լսոր ուրբար է	127
54. Ջուր կուգա վերին սարեն	129
55. Զաղացը մանի-մանի	130
56. Ասեմն երթամ է՛ն սարց	134

57—60. Հայ գեղջուկ պարեր. Հար Ե.

57. Կանաչ արքայ ջան եկա	137
58. Նոր եմ նոր մածուն մերի	138
59. Հարալ, էլի յար	139
60. Լաւանդը բակ ա բոնել	142

61—64. Հայ գեղջուկ պարեր. Հար Զ.

61. Ելան Մոկաց հարսներ (Հարսդ)	144
62. Մեր բաղը ծառ ա	145
63. Իմ յիսար յարին	146
64. Հոգն տեսն (Արարատյան գիշեր)	148
65. Հոգ արեք, սարի ջան	152
66. Դիսար ես, կեանալ մի	158
67. Փափուրի	160

68. Ինչո՞ւ Բիեզյոյց ժամար և Սուտակ անբույ	162
69. Էս պատկ չուր է գտի	166
70. Սահեյի երգ (Չափարժեմ)	168

ՏԱՐԲԵՐԱԿՆԵՐ

(8). Այ, հեմա, հեմա, սիրոս	173
(10). Հանդիմ գառ գնող մանկա	174
(12). Գուրառն հաց եմ քերում	175
(15). Երեք տեսեք ինչն է կերի զինչ	178
(16). Կայինք ես կանկում էլ յես	180
(17). Հինգ էմ ունեմ	182
(18). Ձաք, զնեզ	185
(19). Էս զիշեր, լուսնակ զիշեր	193
(27). Եղեմի	194
(30). Երեսու քաղ եմ արել և Տակ արի	195
(31). Հառմ-հառմ	197
(32). Արեղ կային կեաք	198
(39). Կայերի ճամբին կեցա	201

(41). Գուհար աղբի սեւադր	202
(51). Էրգում եմ	203
(52). Տաք ջահ, արի	206
(53). Էաք ուրբաք է	208
(54). Ջաք կուգա զերին սարին	210
(56). Անեմ երբում էն սարը	212
(57). Կանաչ արաղ ջահ եկա	215
(58). Նոր եմ նոր ճամուկ մերկ	216
(59). Հարաք, էլի չար	219
(62). Մեր քաղ ծառ ա	221
(63). Իմ յինար յարին	222
(64). Հովն տեսչ	223
(66). Չինար ես	229
(67). Փափուրի	239
(68). Ինչո՞ւ Բիեզյոյց ժամար	242
(69). Էս պտու չուր է գտի	243
(72). Սահեյի երգ (Չափարժեմ)	249

Մանրագրություններ (Ռ. Արայանի)	253
--------------------------------	-----

9—3—4

Հրատ. խմբագիրներ՝ Մ. ՍԱՐԳՍԵԱՆ,
Լ. ԱՍՏՎԱԾԱՏՐԵԱՆ
Կկարիչ՝ Ի. ԲԵՆԻՐՈՅԵԱՆ
Դեկ. խմբագիր՝ Յ. ԱՍԱՏՐԵԱՆ
Տեխ. խմբագիր՝ Ա. ՄԱՐԿՆԻՐՈՅԵԱՆ
Վերստուգող արագրիչ՝ Վ. ԱՋԱՏԵԱՆ

ՎՃ 07675

Գառմեր՝ 1016

Տիրամ՝ 8000

Հանձնված է արտադրության 10/IV 1959 թ.։ Մատրագրված է տպագրության 5/IX 1959 թ.։
Թուղթ՝ փակի՝ 60X92¹/₂։ Հրատ. 32,4 մամ., + 1 ներդիր տպագր. 38,8 մամ.։ Գինը՝ 4 և. 88 կ.։
ՀՀ Երևանում հրատարակչության, Երևան-Ց, Տեղյան 21։

ՀԱՅԿ Միեմարների ասֆետի ժամույնի պետական կոմիտեի պոլիգրաֆարգյունարկության
գլխավոր ժողովության հսկող Մեղապարտի անվան պոլիգրաֆկոմիտետ, Երևան, Տեղյան 21։

Հովհաննես Կարսյան
1955

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

FL0069181

